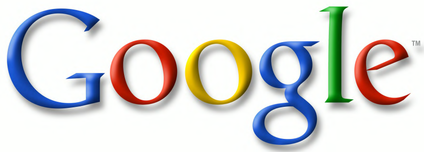

ASSERTIONES THEOLOGICÆ

De

TRINO ET VNO DEO,

Adverſus novos Samoſatenicos.

EX PRÆLECTIONIBVS Collegii Poſnanienſis excerptæ.

Vnà cum animadverſionibus FAUSTI SOCINI SENENSIS. Quæ plenæ reſponſionis loco eſſe poſſunt.

EDITIO TERTIA.

RACOVIÆ,
Typis Sebaſtiani Sternacii.
1618.

ASSERTIONES THEOLOGICÆ

De

TRINO ET VNO DEO,

Adverſus novos Samoſatenicos.

EX PRÆLECTIONIBVS Collegii Poſnanienſis excerptæ.

Vnà cum animadverſionibus FAUSTI SOCINI SENENSIS. Quæ plenæ reſponſionis loco eſſe poſſunt.

EDITIO TERTIA.

RACOVIÆ,
Typis Sebaſtiani Sternacii,
1618.

LECTORI PIO ET CANDIDO S.

ETSI NOS nihil vehementiùs optamus, quàm ut unius Dei, Christique ejus verior notitia, quâ nos ipse DEUS, ut alios non paucos, in hac Ecclesiæ instauratione, pro singulari sua benignitate instruxit, ad ejusdem Dei gloriam, humanique generis salutem amplificandam, quàm latissimè diffundatur quodammodo, & propagetur: tamen, ne fortè ambitiosi hac in re esse videamur, nevé conatum & factum nostrum quisquã aliter, atque par est, interpretetur, a scriptionibus, quantum possumus, abstinemus, nec nisi provocati certamen cum adversariis inire solemus, quamvis persuasissimum habeamus, quò crebriores de iis, quæ inter nos controvertuntur, disputationes editis scriptis institutæ fuerint, eò majores quoq; veritatis progressus futuros, eamque tandem apud omnes sui studiosos planè obtenturã. Verùm, cum provocati sumus, ne officio nostro prorsus deesse, divinæque veritatis patrocinium deserere meritò videri possimus, utque eâdem operâ, si ita res postulet, nos ipsos cunctis purgemus, ad scribendum non inviti accedimꝰ. Cum igitur aliquot ab hinc mensibus editæ fuerint Assertiones quædam de trino & uno Deo ex prælectionibus collegii Posnaniensis excerptæ, in quibus nos omnino petimur, falsæque doctrinæ, atque

adeò impietatis graviter accusamur, & novi Samosatenici, contra quos nominatim illæ scriptæ sunt, per contemptum appellamur, deliberatione priùs, judicioque maturo adhibito, visum est nobis in Assertionibus istis diutius non connivere, sed paullo diligentiùs in eas singulas inquirere, & quasi, scribendo, animadvertere, Animadversionesq; nostras unà cum ipsis Assertionibus, ut ab Adversariis publicatæ sunt, optima fide recusis edendas curare, unde facilè intelligi possit, nos, doctrinamq; nostram immeritò tantopere ab istis reprehendi atq; oppugnari, eosq; nec ad sententiam suam confirmandam, nec ad nostrã labefactandam quidquam firmi aut solidi vel attulisse, vel etiam afferre potuisse. Quamobrem te, quisquis es, candide ac pie lector etiam atq; etiam rogamus, & obsecramus, ut scriptionem hanc nostrã, cumq; Adversariis concertationem, tamquã propemodum necessariam agnoscere velis, eamque, quod ad te attinet, cui exiguum laborem hunc nostrum dicamus, æqui boniq; consulere. Ex qua si utilitatis nõnihil, ut speramus, perceperis, id omne DEO acceptum referas. quo volente, melius atq; absolutius aliquid in hoc eodem argumenti genere, si ita opus fuerit, a nobis aliquando es habiturus. VALE.

FAVSTVS SOCINVS *nomine fratrum, in Polonia, de uno vero Deo, unoq; Dei Filio consentientium.*

DE TRINO ET VNO DEO, adversus novos Samosatenicos.

ASSERTIO I.

MULTI quidem pestilentes errores, contra Fidem Trini & Vnius Dei, nostra ætate nati sunt: sed illa est maximè impia & blasphema secta, quę Pauli Samosateni Hæresim, jam pridem damnatam àb inferis conatur excitare. Hæc enim cum Iudæis & Mahometanis, ita unum esse Deum confitetur, ut eum principium Filii ab omni æternitate neget extitisse. A & Deum Christi Patrem in sanctis literis ideò nominari autumat, quòd Dei virtute obumbrante, ex B. virgine sit conceptus: B cùm ante eandem virginem reipsa nusquam fuerit, inquit. C Eundem filium Deum vocari censet eo modo, quo illi Dii vocati sunt, ad quos sermo Dei factus est. D Factum enim Deum & Dominum ait, quando post Resurrectionem data est illi omnis potestas in cœlo & in terra. E Spiritus autem sancti nomine in sacris literis nullam personam significari docet: sed nunc divinam potentiam, nunc eximium Dei donum hominibus datum. F Postremò dogma de Trino & uno Deo commentum Antichristi, G tempore

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.

ceret, criminantibus, & blaſphemare dicentibus reſpondit, Ioh: 10. 34.

6. Factum enim) *De hoc infra videndum erit.*

7. Spiritus autem) *Nihil verius dici potuit.*

8. Poſtremo dogma) *De origine iſtius dogmatis non adeò ſumus ſolliciti. Nam, etiamſi ad ipſum mundi initium ea referenda eſſet, id ejus falſitatem evidentiſſimam nihil minuere poſſet.*

ASSERTIO II.

1. NEC advertunt iſti perquàm acuti novi Magiſtri, quòd ipſemet filius Dei, ſub nomine ſapientiæ, per Salomonem de ſe dixit: *Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret.* [I] Eſt enim *Chriſtus Dei virtus, & Dei*
2. *ſapientia*, teſte Apoſtolo, [K] & cùm idem Apoſtolus Dominum noſtrum proprium filium Dei appellat, [L] ſatis oſtendit, non tam filium Dei appellari, quòd ex virgine conceptus ſit, quàm quòd ex ſubſtantia Dei patris ſit ge-
3. nitus ab æterno. Nam filius Dei proprius is dici non poteſt, qui ex ejus ſubſtantia geni-
4. tus non ſit, ſed & ipſe Dominus dum ait: *Antequam Abraham fieret ego ſum:* [M] ſatis apertè
5. declarat, ſe ante virginem matrem & fuiſſe & eſſe, qui ſi tum primùm Dominus fuiſſet factus, cùm revixiſſet, certè ipſo die Natalis Domini, angelus ad paſtores locutus hæc non fuiſſet: [N] *Natus eſt vobis hodie ſalvator, qui*
6. *eſt Chriſtus Dominus.* Porrò idem verus noſter Magiſter non obſcurè docet Spiritum ſanctum

ctum esse personam, cùm ei ea quæ personæ sunt propria tribuit, [O] & alium Paracletum nominat. [P] Iam vero Fidei Catholicæ de Trino & vno Deo antiquitas facilè demonstratur. 7.

I Prov:8.23. K *1 Cor:1.24.* L *Rom:8.32.* M *Ioan: 8.58.* N *Luc: 2.11.* O *Ioan: 14.26.* P *Ibidem v: 16.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem II.

1. Nec advertunt isti) *Quinimmo ipsi non animadvertunt, sapientiam illam, de qua loquitur Salomon, numquam Dei sapientiam ab ipso appellari, sed Sapientiam simpliciter, Christum verò a Paulo non simpliciter Sapientiam, sed Dei sapientiam vocari.* 1. Cor:1.24. *Ait quidem Salomon, Dominum sive Iehovam possedisse sapientiam initio viæ suæ id, est sapienter omnia & decrevisse, & fecisse: sed non propterea de aliqua sapientia loquitur, quæ Dei propria sit. nam per eandem illam sapientiam & reges regnare, & principes justitiam decernere, ante dixerat. Et sanè, si quis non videt, Salomonem per prosopopœiam de sapientia in genere, & in abstracto loqui, quæ nullo modo Christus esse potest, is permulta, quæ in eo cap: & seq: scripta sunt, parùm attentè legit. Iam verò Christus Dei sapientia dictus est a Paulo, quia per Christum potißimùm, & in Christo Deus suam sapientiam prodit. quemadmodum Evangelium, ab eodem Dei virtus dictum fuit, quia Deus in illo potißimùm, & per illud virtutem suam manifestam facit.*

Prov: 8. 22. — v 15. — Rom: 1.16.

 2. Et

2. Et cùm idem Apostolus) *Vocat idem Apostolus Christum proprium Dei filium omnino propter alias caussas, quàm propterea quia ex substantia Dei patris sit genitus ab æterno. idq; cum ex aliis multis, tum ex eo constat, quòd in epist: ad Hebr:* Heb: 1. 5. *ubi de hac propria Christi (ut ita loquamur) ex Deo filiatione agitur, ea ex eo loco potissimùm probatur,* Psal: 2. 7. Filius meus es tu, ego hodie genui te. *qui tamen locus alibi a Paulo ad Christi resurrectionem* Act: 13. 33. *refertur. Et in eadem epistola ad Heb: ad ipsius Christi sempiternum sacerdotium, ad quod Deus illum* Heb: 5. 5. *vocavit, idem locus accommodatur. Atqui, antequam is ex virgine nasceretur, & homo esset, reipsa ad ejusmodi munus, quod sine humana natura consistere nequit, vocari non potuit, tantùm abest, ut id ab æterno factum fuerit.*

3. Nam filius Dei) *Cur verò? Nonné quia sic videmus in animalibus contingere? Quasi verò Deus eâ ratione, quâ animalia generant, & ipse generet, aut generare possit. Quod si argumentum in hac filiorum materia ab animalibus ad Deum valeret, sequeretur, omnes Dei filios ex ejus substantia generatos esse. Nullus est enim inter animantia filius, qui ex patris substantia generatus non sit. & tamen multi sunt Dei filii, & quidem ex eo nati, & ab ipso generati, qui tamen nullo modo ex ejus substantia geniti fuerunt. quemadmodum ex his testimoniis apparet, Ioh: 1. 13. Iac: 1. 18. 1. Ioh: 3. 9, 10. & aliis ejusmodi compluribus.*

4. Sed & ipse) *Ad hunc modum e Græco lo-*

cu

eus iste converti debet, *Amen, amen dico vobis antequam Abraham fiat, ego sum.* Nam, cum nullum verbum nec antecedat, nec sequatur, quod præsentis temporis non sit, non dubium est, quin verbum γενέσθαι significationem præsentis temporis in futurum respicientis habeat, & non quidem Fieret, sed Fiat omnino reddi debeat. Non erat autem adhuc factus Abraham, (quod nomen Patrem multitudinis, id est multarum gentium, significat) quia nondum ad Gentes Dei regnum, & Evangelium translatum fuerat, per quod gentes multæ crediderunt, & ita filii viri illius sunt factæ, is verò tum demum Abraham, id est pater multarum gẽtium factus est. Verba autem illa, ego sum, perfectam ipsa per se sententiam continent. id est, sine ullo ex iis verbis, quæ ibidem expressa sunt, licèt aliquid in ipsis subaudiri necesse sit. idemq; significant, quod supra eodem cap: v: 24, 28, & infra cap: 13. 19. Nec enim verba illa, antequam, &c. cum verbo sum, quod sequitur, sed cum verbo dico, quod præcedit, conjungi debent. Similes autem sunt loci Iohan: 13. 19. & 14. 29. Itaque sic Christi verba intelligenda sunt, ut idem sit, ac si scriptum esset, Amen, amen dico vobis antequam Abraham fiat, quòd ego sum. Quorum verborum sententia ex iis, quæ dicta fuerunt, unicuique constare potest. Monet nimirum non obscurè dominus Iesus Iudæos illos, ut, antequam ab ipsis Dei regnum auferatur, & ad Gentes transferatur, credant, se esse Christum, atque, ut alibi dixit, credant in lucem, dum lucem habent.

Ioh: 8. 58.
Gen: 17. 5.
Rom: 4. 15. 16, 17.
Ioh: 12. 36.

5. Qui si tum primùm) *Aut volunt, verba illa angeli ad pastores de Iesu dicta esse (ut ipsi loquũtur) secundum divinam naturam tantùm, aut secundum humanum tantùm, aut secundum utramq; Si secundum divinam tantùm, primùm sibi ipsis adversabuntur, qui infra Assertione 23. ejusmodi de Iesu testimonia ad humanam naturam referant. Deinde hoc nihil ad rem faciet, cum hîc quæratur, quando Iesus Dominus factus fuerit, quod in divinam naturam non cadit. idq; ipsi quoque satis fatentur, cùm eadem Assertione 23. de ipso sic loquuntur,* Alioqui quatenus Deus, semper erat Dominus omnium. *Sin secundum humanam tantùm, quomodo Dominus revera esse poterat is, qui nemini adhuc dominabatur, sed tunc primùm natus, in præsepi fasciis involutus jacebat, cuiq; paullo post propter illos, qui animam ipsius quærebant, in Ægyptũ fugiendum fuit? Quòd si secundum utramq;, id est, quia secundum divinam naturam verè Dominus jam erat, idcirco secundum naturam quoque humanam, quatenus individuè naturæ divinæ erat conjuncta, eum Dominum meritò dictum fuisse velint, ratiocinationem istam ex eo ineptam esse apparet, quòd, ut theologi omnes fatentur, & res ipsa testatur, multa secundum humanam naturam ante resurrectionem Iesus minimè habuisse dici potest, quæ tamen, ut divina natura perpetuò habeat, necesse est. ut impatibilitatem, ut immortalitatem, ut cælestem omnibusq; numeris absolutam gloriam. Cæterùm, quomodo angeli verba explicanda sint, disputabitur infra Assertione 23.*

Luc: 2. 7. Mat: 2. 13.

6. Porrò idem verùs) *Sæpissimè apud sacros scriptores non paucis rebus ea tribuuntur, quæ personarum sunt propria, nec tamen eæ res sunt personæ. ut peccato, ut legi, quodq́; huc maximè pertinet, ut spiritui, id est vento, ut scripturæ, ut denique charitati. de qua attentè legantur, quæ scribit Paulus 1 ad Corinth: 13. nec sanè mirabitur quisquam, spiritui sancto in sacris litteris multa tribui, quæ personæ tantum propriè conveniant, nec tamen eum esse personam. Nam, quòd nullo modo sit persona, id evidentissimis cum rationibus, tum divinis testimoniis demonstrari potest, quæ hoc loco proferre non est necesse.* Rom:7.11.9. 19. Ioh:3.8. Gal:3.8.

7. Iam verò fidei) *De hoc statim videbimus.*

ASSERTIO III.

NAM ut omnes Catholicæ fidei Articuli sunt antiqui: Q sic is, qui Vnius quidem Dei essentiâ sive naturâ, Trini autem personis mysterium aperit, ita est antiquus ut omnibus fidelibus qui Deo placebant, R esset, quantum sat erat, notus: quam quidem fidem prisci illi Patriarchæ cum posteris semper ad ætatem usq; nostram coluerunt, S colentq; deinceps veri Christi fideles, (in quibus non erit Deus recens) T usq; ad consummationem sęculi. V Eandem antiquam salutaremque Fidem Abrahamus pater & verbis & factis constanter professus est: cùm Deum Christianorum, sub personis trium Angelorum, Trinum & Vnum Deum represen-

1.

2.

3

tantibus alacris excepit: X quando tres vidit, & unum adoravit: Y qui & communiter & sigillatim Iehovah sæpius nominatur. Z

Q 2 Cor: 4. 13. R *Heb: 11. 6.* S *Ibidem* T *Psal: 80. 10.* V *Mat: 28. 20.* X *Genes: 18. 1.* Y *Orig: Aug: Hilar.* Z *Ʋ: 1. 13. 35. & 10. 14.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem III.

1. Nam ut omnes) *Haeccine est illa demonstratio, quam isti polliciti fuerant? Nam quid hoc est aliud, quàm principium (quod dicitur) petere? Probent prius, fidei articulum esse, quòd Deus sit unius essentiâ, sive naturâ, trinus autem personis, & tum demum ex eo demonstrent, fidem de uno & trino Deo esse antiquam.*

2. Quam quidem fidem) *Immo iste Deus trinus nulli antiquorum, qui verum Deum coluerint, nulli item eorum, qui verum Deum per Christum agnoverint, aut agnituri sint, cognitus vel fuit, vel futurus est umquam. Itaque non qui illum respuunt, sed qui amplectuntur, ii non recentem modò, sed planè imaginarium Deum habent.*

Gen: 18. 3. 3. Eandem antiquam) *Quidvis aliud potiùs cogitabat Abrahamus, cum numero singulari tres illos viros, sive angelos ab initio compellavit, quàm Deum trinum & unum. sed idcirco sic locutus est, vel quòd unum reliquis duobus, ut in legationibus ferè fit, antecellere apparebat. vel quòd tanquam unus propter muneris conjunctionem censeri poterant.*

Gen: 19. 18, 19 *Lotus quoque ex iisdem tribus duos, cum tamen nihil*

hil de tertio nosset, numero singulari alloquutus est. Nec tamen, ut nos pro ipsis tacitè fecimus, ratiocinantur isti, cum de compellatione nihil dicant. Sed inquiunt, tres vidit, & unum adoravit. *quæ verba per se, a quocumque tandem primùm dicta fuerint, reprehensionibus, aut certè cavillis sunt valde obnoxia.* Nam *neque ullo modo unum tantùm adoratum fuisse ab Abrahamo constat, &, si constaret, hoc ad eorum commentum penitus destruendum valeret.* Ex *eo enim appareret, unum tantùm ex illis tribus adorari debuisse, & idcico reliquos duos non fuisse adorandos, nec porrò tribus illis angelis tres in* Deo *personas, quarum quælibet (ut ipsi volunt) adorari debeat, repræsentatas fuisse.* Nam *quòd dicere videntur, unumquemque ex illis angelis Iehovam sæpius nominari, id & falsum est, nec testimoniis, quæ attulerunt, ut quilibet videre potest, ulla ratione probatur; ac præterea, etiamsi verum esset, nihil ad rem faceret. Id enim idcirco fieri potuisset, quòd quilibet eorum a Iehova missus esset. Missum enim mittentis nomine in ipsis divinis litteris appellari solere, vulgatius est, quàm ut exemplis confirmari debeat.*

ASSERTIO IIII.

HANC fidem fideles Patriarchæ posteris suis divinis Prophetis quasi per manus tradiderunt: [a] ut vel ex uno Isaia colligitur: qui passim Trinum & Vnum Deum, & incarnationem filii Dei prædicat: tum in aliis locis, [b] tum quando filium Dei sic facit loquen-

tem:

tem: [c] *Dominus Deus misit me, & spiritus ejus:* & sequitur: *Hæc dicit Dominus redemptor tuus, sanctus Israel:* quæ quidem verba esse Christi, ea, quæ proximè antecesserunt, sunt argumento. Hoc tamen libenter fatemur, hæc fidei
3. Catholicę admiranda sacramenta paucis fuisse apertè nota, [d] tantisper dum veniret Lux illa, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* [e]

a *Deut: 32.7.* b *Isa:6.3. Isa:7.14.* c *Isa:48.16,17.* d *Colos: 1. 26.* e *Ioan: 1.9.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem IIII.

1, Hanc fidem fideles) *Maranaga. quid enim huc Deut: locus, quem isti citant, pertinet, cap: 32.7.? Namq; in eo nihil prorsus ista de re dicitur, sed tantùm de beneficiis est sermo, quibus Iehova Israelis populum affecerat.*

1. Vt vel ex uno) *Miramur tantam confidentiam, cum nusquam apud Esaiam ne umbra quidem istius trinitatis in uno Deo apparet. Nam quod cap: 6. in acclamatione illa Seraphim ter sanctus vocatur Iehova, id non triplicitatem personarum, sed sanctitatis potiùs perfectionem in eo significat, vel ejus sanctitatis constantem asseverationem, & prædicationem ostendit. Vide Ezech: 21. 27. Ter autem in acclamationibus, seu compellationibus aliquid repeti solere sine ulla ejus rei, ad quam illæ pertinet, vel referuntur, triplicitatis significatione, & vulgatissimum est, & apud ipsos prophetas hi loci demonstrant.*

ſtrant. Hierem:7.4.& 22.29. Locus porrò apud eundem Eſaiam cap:7.14. nihil de filii Dei incarnatione habet, quam nullā ſacra ſcriptura novit, ſed vaticinationem conceptionis filii Dei in virginis utero, ejusdemq́ filii ortum, ſeu nativitatem continet, quæ incarnationem iſtam planè commenticiam eſſe docent, eamq́ penitus excludunt. Poſtremò locus cap:48.16, 17. ejus contrarium probat, quod iſti quærunt. Nam, etiamſi illis concedatur, ibi a propheta (de Chriſti ſcilicet adventu vaticinante, quodq́ olim futurum erat, ob oculos ponente) ſub perſona ſua filium Dei loquentem induci: nihil tamen inde efficietur, niſi commemoratio Dei, ſpiritusq́ ejus, & filii Dei, id eſt Chriſti. Quis autem eſt, qui vel unum aliquem ex iſtis tribus neget, vel eos ſimul in nobis erudiendis, inq́ ſalute noſtra ad exitum perducenda conjungi non fateatur, de quibus rebus eo in loco agitur? Verùm interea Iehova Deus ibidem manifeſtè a Chriſto diſtinguitur, id eſt mittens a miſſo. ex quo apparet, Chriſtum non eſſe Iehovam Deum.

3. Hoc tamen libenter.) *Tempus erit, cum id quoque fatebuntur, iſta non admiranda Catholicæ fidei ſacramenta, ſed ridicula humanæ curioſitatis inventa eſſe.*

ASSERTIO V.

QUARE & Chriſtus Dominus, & ejus lectiſſimi Apoſtoli apertiùs, quàm in veteri 1.
lege myſterium S. Trinitatis docuerunt, & 2.
quanquam, quemadmodum ex uno loco ſcripturæ ſacræ, ſeptem eſſe Sacramenta non,

constat: ita nulla quidem scriptura docet apertè, tres esse divinas personas, & unam essentiam: tamen cùm sint aperta (ut ex con-
3. sequentibus intelligetur) literarum divina-
4. rum testimonia, in quibus & Christum Do-
5. minum, & Spiritum S. verum Deum esse docemur; patremque verum Deum esse concedant adversarii, ac Deum esse unum libenter dent nobis, iidem Patrem, Filium, Spiritumque sanctum, unum Deum esse natura, sed distinctum tribus personis, vel inviti fateantur necesse est.

ANIMADVERSIONES IN Assertionem V.

1. Quare & Christus) *Sic isti somniant.*

2. Et quanquam,) *Dignum patellâ operculum. Dignum nimirum exemplum re, quæ eo probari debet. Nam certè, quemadmodum, septem esse sacramenta, nec uno, nec pluribus in locis sacra scriptura aut docet, aut innuit, sic, tres esse divinas personas, & unam essentiam, nusquam ulla ratione in ea aut traditur, aut indicatur.*

3. Et Christum) *Hoc extra propositam quæstionem est, cum de deitate (ut sic loquamur) non de dominatione quæratur. Vide autem, quid de hoc adversariorum loco scripserimus infra Assertione 23. numero 3.*

4. Et Spiritum S.) *Hoc planè falsum est.*

5. Patremque verum) Non *modò concedimus, verùm etiam maximè contendimus, atque urgemus.*

gemus. Et addimus, Patrem esse illum verum Deum, τὸν ἀληθινὸν θεὸν, qui cum unus tantùm sit, necesse est, Patrem tantùm illum verum Deum esse.

ASSERTIO VI.

NAM ipsa veritas apertissimam & invictam 1.
de Trino & Vno Deo doctrinam nobis tradidit hisce verbis: *Et ego*, inquit, *rogabo Pa-* 2.
trem, & alium Paracletum dabit vobis: ut maneat vobiscum in aeternum, spiritum veritatis, quem mũdus non potest accipere: [f] & paulò post: [g] *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quaecunque dixero vobis:* & consequenti capite: [h] *Cùm autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Huius generis est illud apud D. 3.
Matth: [i] *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S.* Eandem Fidem professi sunt 4.
Apostoli: ut D. Paulus ad Corinth: [k] *Divisiones*, inquit, *gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Simile quiddam legitur Eph: 4. de uno spiritu, uno Domino, & uno Deo. In his divinis oraculis dis- 5.
tinctio quidem personarum est manifesta. Divinitas autem singularum personarum facilè colligitur.

f *Ioan: 14, 16.* g V *26.* h *Ioan: 15. 26.* i *Matth: 28. 19* k *1 Cor: 12. 4, 5, 6.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem VI.

1. Nam ipsa veritas) *Hîc quoque summam confidentiam miramur, cum in testimoniis, quæ citantur, nihil prorsus de uno & trino Deo ne suspicari quidem liceat.*

2. *Et ego* inquit) *Ex tribus hisce testimoniis nihil aliud colligitur, quàm, spiritum sanctum a Patre per Christum ipsius Christi discipulis missum, & datum fuisse. quod verissimum esse confitemur. Sed quid hoc ad Trinitatem istam personarum in uno Deo probandam? An non potiùs ex eo manifestum est, solum Patrem esse illum unum Deum, cum solus Pater commemoretur, a quo missio ista & datio, tãquam a prima caußa, proficiscatur, ab uno autem illo Deo, tamquam a prima caussa, omnia bona proficisci constet? Aut quis audivit umquam, unum illum Deum vel mitti, vel dari, aut esse, qui per eum aliquid vel mittat, vel det? Certè hæ cuilibet homini cordato summa ineptiæ, vel potiùs blasphemiæ videri debent.*

3. Hujus generis est) *Hîc etiam Patris, & Filii, & spiritus sancti mentio quidem habetur, non tamen, tres istos in una Dei eßentia eße, colligitur. Quod enim in nomen omnium trium omnes gentes baptizare iubentur Apostoli, quod ad rem istam attinet, hoc nihil est. cum, in Mosem quoque Israelitas baptizatos fuisse, testetur Paulus; & sæpè ipsi homines mortales in operationibus, & actionibus, sive nostris erga Deum, sive Dei erga nos, cum ipso conjungan-*

Matt 28. 19.

1. Cor. 10. 2.

junguntur. Vide Exo: 14. 31. Iudic: 7. 18. 1 Sam: 12. 18.

4. Eandem Fidem) *Hæc duo Pauli testimonia omnino ejus contrarium demonstrant, ad quod probandum fuêre allata, cum in utroque unus Deus ab uno Domino, & uno spiritu apertissimè distinguatur. Quod profectò perspicuè ostendit, ad unius Dei essentiam nec Dominum illum, nec spiritum pertinere, aut certè Dominum illum, & spiritum, unum, τὸν μόνον θεὸν, non esse. Vbi etiam animadvertes, quòd, si ex locis istis probaretur, in Deo tres personas esse, illa tres personæ, unus Deus, unus Dominus, & unus spiritus essent. Itaque una ex illis tribus unius Dei personis, ipse unus Deus esset. quo nihil absurdius dici, aut cogitari potest.*

5. In his divinis) *Distinctio non personarum, sed rerum apparet. singularum autem divinitas, qualem hoc loco intelligere necesse est, nullo prorsus pacto colligitur.*

ASSERTIO VII.

SIC Apostolorum perfecti discipuli disertis verbis S. Trinitatem professi sunt: ut S: Clemens, [l] ut D. Dyonisius Areopagita [m] ut S Ignatius Martyr [n] Ac Ignatius quidem hoc divinum mysterium à S. Ioanne Evangelista fidelissimè didicerat: qui ut testis est D. Hieronymus [o] rogatus ab Asiæ Episcopis, adversus Cerinthi & Ebionis dogma consurgens, (quòd Christum Deum verum esse negabat) suum scripsit Evangelium. Idcirco hisce verbis exorsus est? [p] *In principio erat*

1. (line 1) 2. (line 4) 3. (line 7) 4. (line 12)

rat

rat Verbum: & Verbum erat apud Deum: & Deus
5. *erat Verbum.* His verò cõclusit: *Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia* IESUS *est Christus filius Dei, &c.* q

l *Epist: ad Iaco: fratrē Domini.* m *cap: 1. de diu: nom:* n *Epist: ad Phil:* o *In lib: de scrip: Eccl:* p *Ioan: 1. 1.* q *Ioan: 20. in fine.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem VII.

1. Sic Apostolorum) *Quæ, tamquam ab istis tribus dicta, Clemente, Dionysio, & Ignatio afferuntur, nihili æstimanda sunt, cum, priorum duorum nomine quæ circumferuntur, scripta adulterina planè habeantur, tertii verò partim adulterina, partim admodum corrupta, & additamentis quibusdam coinquinata, adeò ut eorum quoque in ipsis fiat mentio, quæ non nisi post aliquot sæcula extiterunt. Quamquam non ita corrumpi potuerunt, quin adhuc in ipsis clarissimum testimonium extet, quòd Christus non sit ille, qui est super omnia Deus, sed filius ipsius. id enim ad verbum scriptum est in ea epistola, quæ ad Tarsenses inscribitur. Et alibi non pauca leguntur, quæ doctrinam istam de Trinitate, quòd, s. Pater Filius & spiritus sanctus sint essentiâ unus Deus, prorsus refutant. Nec verò in epistola ipsa, quam citant isti, ad Philippenses quidquam de Trinitate ista legitur. sed tantùm dicitur, non esse tres Patres, tres Filios, & tres Paracletos, sed unum Patrem, unum Filium, & unum Paracletum. Adde quòd ibidem locus ille (ut est in Latina interpretatione)*

tione)

tione) Dominus Deus tuus, Deus unus est, *ad Patrem tantùm referatur. & inferiùs acriter reprehenduntur illi, qui putant, illum, qui est super omnia Deus, illum scilicet omnia potentem, ex virgine natum esse.* Deut: 6: 4.

2. Ac Ignatius quidem) *Fabulæ.*

3. qui ut testis) *Hieronymi testimonio, qui trecentis circiter annis post scriptum a Iohanne Evangelium extitit, nullo modo hac in re standum est. præsertim cum ejus quodammodo caussa agatur. Adde quòd eius auctoritati Eusebii Pamphili auctoritas anteponenda est, qui annis plus minùs septuaginta ante ipsum floruit. Is autem aliam omnino caussam ab ista, quam Hieronymus affert, suæ scribendæ historiæ Iohannem habuisse ait, quæ & ex ipsa historia apparet, & aliorum præterea scriptorum testimonio confirmatur. Quinetiam Hieronymus ipse, loco ab istis citato, ejus caussæ meminit, eamq́ pluribus verbis explicat. quam tamen multò latiùs ab Eusebio expositam fuisse invenies. Qui Eusebius scribit quidem, Iohannem a Christi divinitate exorsum esse, quasi illa sibi tractanda reservata fuisset, verùm id ex sensu suo dicit, nec tamquā caussam, quam Iohannes sui Evangelii scribendi habuerit, illud commemorat.* Hist: Eccles. lib. 3. cap. 18

4. Idcirco hisce verbis) *Non ad istum modum profectò exorsus esset Iohannes, si illud, quod isti, dicunt, ei propositum fuisset. Apertissimè enim tota de re scripsißet, non autem eo modo, ut saltem dubitandi non minor, quàm antea occasio esset. Le-*

gantur nostrorum istius universi loci explicationes, & rem se ita habere constabit.

5. His verò conclusit) *Nihil aptius ad istos erroris convincendos concludere potuit Iohannes. Nam, si Iesus est Christus filius Dei, Iesus autem non ante Mariam matrem fuit, ob idq; aeternus Deus non est, sequitur omnino, Christum Dei Filium non ante eandem Mariam fuisse, ob idq; aeternum Deum non esse. Praeterea, si Iesus est Dei, seu τῦ θεῦ Filius, certissimum esse debet, alium esse Deum, & alium Iesum, & idcirco, Iesum esse Deum, seu τὸν θεὸν, nullo pacto posse.*

Assertio VIII.

1. VNDE impius error Mahometi in Paulo
2. Samosateno a plurimis Conciliis, praesertim a Concilio Antioch: plurimorum Episcoporum damnatus est, [r] & postea in celeberrimis duobus Conciliis, in Nicaeno quidem primo, contra Arrium, in Constantinopolitano verò etiam primo, contra Macedonium, Articulus Fidei de Trino & Vno Deo magis ac magis tot tantorumque Patrum summo consensu est confirmatus, & declaratus: [s] & deinceps semper à consequentibus approbatus: nominatim verò recens à Concil: Tridentino.

r Euseb: in hist: li: 7. cap: 22. & 23. s in Tomis Concil:

Animadversiones in Assertionem VIII.

1. Vnde impius) *Ita loquuntur isti, ac si Paulus*

lus Samosatenus post Mahometem fuerit, cum tamen eum trecentis, & ampliùs annis antecesserit. Iam verò nemo sanæ mētis, Mahometis de Iesu Nazareno falsam opinionem, Pauli Samosateni sententiam fuisse dixerit, cum Samosatenus, Iesum Nazarenum, verum & unigenam Dei filium, & Dominum nostrum esse, agnoverit, eumq; adorandum eße dixerit, ejusq; doctrinam perpetuam in Dei Ecclesia fore confessus fuerit, & alia non pauca de ipso affirmaverit, quæ omnia Mahometes negavit.

2. à plurimis Conciliis) *Divina veritas nec ab ullis hominum Conciliis pendet, nec ab ipso orbe universo, ne minima quidem ex parte, convelli umquam, aut labefactari poterit.*

ASSERTIO IX.

QUI verò originem tam nefandi erroris scire velit, is facta impiorum Iudeorū perpendat oportet, ex quibus facilè in eam cognitionem veniet, ut hujus blasphemiæ autores eosdem esse non dubitet: qui filium Dei, quòd Patrem suum dicebat Deum, æqualem se facientem Deo, volebant interficere. [t] Hujus autem turbidi & impuri fontis Iudaici rivuli fædi fuêre Cerinthus, [u] Ebion, [x] Sabellius, Paulus Samosatenus, Arrius, & eorum similes alii. [y] 1. 2.

t *Ioan: 5. 18.* u *Epiph: lib: 1. hæresi. 28.* x *Euseb: lib: 3. hist: cap: 21.* y *Epiphanius lib: 2. hæres: 65.*

1. Qui verò originem) *Si blasphemia est negare, Deum Christi patrem esse, & Christum Deo esse aequalem, blasphemi certè sunt isti, qui Christum, ipsum Deum esse contendunt. Nam hac ratione nec Deus Christi pater, nec Christus Deo aequalis erit. Nemo enim sui ipsius pater, nemo sibi ipsi aequalis esse potest.*

2. Hujus autem) *Hujus purissimae & lucidissimae veritatis atque sententiae, quòd Deus, sive essentiâ, sive personâ, unus sit, isq; Pater tantùm Domini nostri Iesu Christi, ob eamq; rem Iesus Christus ille unus Deus esse nullo modo possit, perennis isque limpidissimus fons est spiritus sanctus in sacris litteris, eaq; divinae aurae particula, quam nobis Deus ipse ab ipso creationis initio indidit.*

ASSERTIO X.

1. CONTRA, Fide Catholica & Orthodoxa universa Dei Ecclesia, ita unum Deum esse credit & profiterur, ut Vnitatem in Trinitate, & contrà Trinitatem in Vnitate venere-
2. tur. [a] Sunt namq; in una divina natura tres divinę personę: Pater, qui est à seipso: Filius, qui ante omnia secula ex solo Patre nat⁹ est:
3. [A] & Spiritus S. qui ab aeterno ex Patre, Filioq; procedit. Quo fit, ut in confessione verae sempiternaeq; Deitatis, & in essentia unitas, & in Trinitate adoretur aequalitas. [B]

a Deut. 6. 4. Gene: 18. ut supra. A Symbolum Nicaenum: B in Praefat: Ecclesiae.

ANIMADVERSIONES IN Assertionem X.

1. Contrà fide) *Deum quidem unum esse, agnoscit universa Dei Ecclesia. sed ita ut unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate veneretur, id vel nulla Dei Ecclesia, vel certè non quatenus est Dei Ecclesia, agnoscere ullo modo potest, cum istud humanum prorsus commentum sit, cui divina veritas omnibus modis apertissimè refragatur.*

2. Sunt nanque in) *Egregia verò probatio, præsertim cum ad eam ex parte confirmandam* Nicænum *symbolum afferatur, quod ducentis circiter ac quinquaginta post Apostolorum Christi tempora annis compositum fuit. Nempe cum jam divina veritas, quæ ipsorum Apostolorum tempore nonnihil contaminari cœperat, magna ex parte, non paucis doctis piisq; viris frustra renitentibus, fœdata ac corrupta fuisset. Quamquam* Nicænum *symbolum nihil aliud habet, nisi, Iesum* Christum *Filium Dei unigenitum* Patri ὁμοούσιον, *id est consubstantialem esse, neq; ex nihilo extitisse, aut aliquando non fuisse. nihil interim de tribus divinis personis, quæ in una divina natura sint, statuens, aut pronuncians.*

3. Quod fit ut) *Quasi ista confessio Dei spiritum, & non hominum curiositatem auctorem habuerit, eaq; in veris Dei Ecclesiis aut semper fuerit, aut esse debuerit.*

ASERTIO XI.

IAM verò ut prima persona in divinis semper erat Deus:. ita semper fuerit pater necesse

2. ſe eſt: C Sed ſcire oportet, hoc nomen Pater
ſecus Deo Patri tribui, ratione æterni filii:
3. ſecus ratione noſtri. Ad primum genus re-
fertur illud, *Filius meus es tu: ego hodie genui te.*
4. D De nobis autem illud intelligitur: N*umquid*
5. *non unus Pater omnium noſtrum?* E quod quo-
modo intelligatur inſequentia verba docēt:
Nunquid non Deus unus creavit nos? quod etiam
6. Dominns inſinuavit, cùm dixit: F *Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum.*

C *Pſal:* 2.7. *Prov:* 8.24. *Mich:* 5.2. *Heb:* 13.8. D *Pſ:* 2. *ut ſupra.* E *Mala:* 2.10. F *Ioan:* 20.17.

ANIMADVERSIONES IN
Aſſertionem XI.

1. Iam verò ut) *Immo nihil prorſus vetat, quominus Deus ſit, & tamen non ſit Pater. illud enim naturæ eſt, hoc voluntatis.*

2. Sed ſcire oportet) N*on negamus, ratione Ieſu Chriſti Dei filii, qui ex muliere in tempore (ut loquuntur) factus, & natus eſt, non autem alicujus æterni Filii Dei, aliter ex parte dici Patrem Deum, aliter ratione noſtri: ſed tamen ejusdem filiationis in iis, quæ maximi ſunt momēti, nos quoq; vel jam participes eſſe, vel aliquando fore affirmamus.*

3. Ad primum genus) *Vel hinc apparet. Ieſum, Dei Filium ex parte eaq; potiore & præſtantiore, non alia ratione eſſe, quàm nos filii Dei vel jam ſimus, vel futuri ſimus. Iſtud enim teſtimonium, ut oſtendimus Aſſertione 2. numero 2. ad Ieſu reſurrectionem, & ſempiternum ſacerdotium refer-*

tur.

tur. Iesumq; propterea a Deo generatum, ejusq; Filium esse testatur, quòd immortalis factus, rex declaratus fuerit, Deiq; sacerdos in perpetuum constitutus. Atqui nos quoque, qui filii Dei sumus, nunc partim spe, partim reipsâ ista omnia aliquo modo jam habemus, & postea suo tempore, revera ac plenè ea consequemur, quemadmodum ex his locis liquidò apparet, Ioh: 5. 24. 1 Cor: 15. 53. Apoc: 1. 6. & 5. 10. & 20. 6. & 22. 5.

4. De nobis autem) *Locus iste, ut doctioribus placet, ad Deum non refertur. Vide, quid ibi annotârit Franciscus Vatablus.*

5. quod quomodo) *Si hoc verum est, ergo locus iste de quadam hominum divina filiatione loquitur, quæ per creationem contingit. Atqui creatio omnibus hominibus communis est. Ex quo sequitur, de divina filiatione quadam, quæ omnibus hominibus est communis, isto in loco agi. Verùm quis non videt, cum divina Iesu Christi filiatio cum nostra confertur, non de ea filiatione nostra sermonem esse, quæ omnium hominum est communis, sed quæ aliquorum, id est, in ipsum Iesum Christum credentium, est propria? Quis porrò ignorat, homines, qui Dei filii in sanctis litteris vocantur, ob aliam caussam, eamq; multò præstantiorem ita vocari, quàm quia a Deo fuerint creati? Nisi novam creationem intelligere velimus, de qua nec Malachias eo in loco verba facit, nec isti sine dubio intelligunt.* Mal: 2. 10.

6. quod etiam) *Quinimmo ex istis domini Iesu verbis apertè colligitur, Deum eadem ratione ipsius*

2. se est: C Sed scire oportet, hoc nomen Pater
secus Deo Patri tribui, ratione æterni filii:
3. secus ratione nostri. Ad primum genus refertur illud, *Filius meus es tu: ego hodie genui te.*
4. D De nobis autem illud intelligitur: *Numquid*
5. *non unus Pater omnium nostrum?* E quod quomodo intelligatur insequentia verba docēt: *Nunquid non Deus unus creavit nos?* quod etiam
6. Dominns insinuavit, cùm dixit: F *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.*

C *Psal: 2.7. Prov: 8.24. Mich: 5.2. Heb: 13.8.* D *Ps: 2. ut supra.* E *Mala: 2. 10* F *Ioan: 20. 17.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XI.

1. Iam verò ut) *Immo nihil prorsus vetat, quominus Deus sit, & tamen non sit Pater. illud enim naturæ est, hoc voluntatis.*

2. Sed scire oportet) *Non negamus, ratione Iesu Christi Dei filii, qui ex muliere in tempore (ut loquuntur) factus, & natus est, non autem alicujus æterni Filii Dei, aliter ex parte dici Patrem Deum, aliter ratione nostri: sed tamen ejusdem filiationis in iis, quæ maximi sunt momēti, nos quoq; vel jam participes esse, vel aliquando fore affirmamus.*

3. Ad primum genus) *Vel hinc apparet. Iesum, Dei Filium ex parte eaq; potiore & præstantiore, non alia ratione esse, quàm nos filii Dei vel jam simus, vel futuri simus. Istud enim testimonium, ut ostendimus Assertione 2. numero 2. ad Iesu resurrectionem, & sempiternum sacerdotium refertur.*

tur. Iesumq́ propterea a Deo generatum, ejusq́ Filium esse testatur, quòd immortalis factus, rex declaratus fuerit, Deiq́ sacerdos in perpetuum constitutus. Atqui nos quoque, qui filii Dei sumus, nunc partim spe, partim reipsâ ista omnia aliquo modo jam habemus, & postea suo tempore, revera ac plenè ea consequemur, quemadmodum ex his locis liquidò apparet, Ioh: 5. 24. 1 Cor: 15. 53. Apoc: 1. 6. & 5. 10. & 20. 6. & 22. 5.

4. De nobis autem) *Locus iste, ut doctioribus placet, ad Deum non refertur. Vide, quid ibi annotârit Franciscus Vatablus.*

5. quod quomodo) *Si hoc verum est, ergo locus iste de quadam hominum divina filiatione loquitur, quae per creationem contingit. Atqui creatio omnibus hominibus communis est. Ex quo sequitur, de divina filiatione quadam, quae omnibus hominibus est communis, isto in loco agi. Verùm quis non videt, cùm divina Iesu Christi filiatio cum nostra confertur, non de ea filiatione nostra sermonem esse, quae omnium hominum est communis, sed quae aliquorum, id est, in ipsum Iesum Christum credentium, est propria? Quis porrò ignorat, homines, qui Dei filii in sanctis litteris vocantur, ob aliam caussam, eamq́ multò praestantiorem ita vocari, quàm quia a Deo fuerint creati? Nisi novam creationem intelligere velimus, de qua nec Malachias eo in loco verba facit, nec isti sine dubio intelligunt.* Mal: 2. 10.

6. quod etiam) *Quinimmo ex istis domini Iesu verbis apertè colligitur, Deum eadem ratione ipsius*

psius Iesu patrem esse, quâ nostrûm quoque est. Nam
Ioh: 20. 17. *statim addit*, Deum meum, & Deum vestrum. *Nemo enim dixerit, Deum non ea ratione Domini Iesu Deum esse, quâ noster Deus est. Et cur (obsecro) ea verba dixit Christus, nisi ut suos consolaretur, & se ad suum & illorum communem patrem & Deum mox ascensurum illis significaret? Quare, quidquid de diversitate aliqua inter se, & illos in suis verbis indicasset, id planè inutile ei, quod agebat, fuisset. Nam quòd Meum & Vestrum dixit, non autem Nostrum, id factum est, ut apertiùs, de quibusnam loqueretur, constaret.*

Assertio XII.

1. Secunda persona S. Trinitatis est verus, & unigenitus [G] Filius Dei, æquê verus De-
2. us ac Pater ejus, [H] quod cum multa divina o-
3. racula planum faciunt: tum illud planissimum, [I] *In principio erat Verbum: & Verbum erat*
4. *apud Deum: & Deus erat Verbum.* & illud Tho-
5. mæ: *Dominus meus & Deus meus.* [K] Hunc itaque Filium Dei mirandum in modum ex patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstanti alem Patri: per quem omnia facta sunt, constanter credimus. [L].

G *Ioan: 1. 18.* *1 Ioan: 5. 20.* H *ibidem.* I *Ioan: 1. 1.* K *Ioan: 20. 28.* L *Symb: Nicen.*

Animadversiones in Assertionem XII.

1. Secunda persona) *Iesus Nazarenus, qui*

Christus dicitur; non autem secunda alicujus trinitatis persona, verus & unigenius Dei Filius est.

2. æquè verus Deus) *Hic, etsi verus Deus, id est non fictus aut imaginarius, non tamen æquè verus Deus, ac pater ipsius est. Idq; vel ex eo constat, quòd ejus Pater Deus est ipsius, Ioh: 20. 17. Eph: 1. 17. Apoc: 3. 12. ipse verò sui Patris Deus non est. Nec tamen, Iesum Christum verum Deum esse, probat locus ille, 1 Ioh: 5. 20. Ibi enim præcipuus sermo est de Deo Patre ipsius, quem ait Iohannes esse illum verum Deum, τὸν ἀληθινὸν θεὸν, cujus notitiam ipsum Iesum Christum nobis dedisse affirmat. Quocirca verba illa*, Hic est verus Deus, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, *non ad Iesum Christum, sed ad Deum ipsius Patrem referenda sunt.*

3. quod cum multa) *Immo locus iste satis indicare potest, Iesum Christum non esse æquè verum Deum, ac patrem ipsius. cum ejus pater ibi ὁ θεὸς nominetur, id est ille unus Deus: ipse verò θεὸς, id est Deus, simpliciter esse dicatur. Quamvis enim non rarò ille unus Deus θεὸς, nullo præposito articulo, nominari soleat: tamen quia potest appellatio ista, præsertim cum non subjecti (ut loquimur) sed prædicati, quemadmodum hîc fit, locum habet, aliis etiam præter unum illum Deum convenire, idcirco ad omnem dubitationem excludendam planè verisimile est, Iohannem, si, Iesum Christum unum illum Deum esse per omnia Patri æqualem, docere voluisset; non aliter, quàm τὸν θεὸν illum appellaturum* Ioh: 1. 1.

fu-

fuisse, maximè cum jam ibidem Patrem τὸν θεὸν nominaßet. nam ad personarum distinctionem satis erat, illum apud hunc fuisse, affirmasse. Praeterea, cum ὁ Θεὸς unus tantùm sit, & de Iesu Christo sub τȣ̃ λόγȣ, seu Verbi appellatione dicatur, eum fuisse apud τὸν Θεὸν, quem ipsius patrem esse constat, nemo non videt, cum necesse sit, ut alius sit is, qui apud aliquem est, & alius is, apud quem ille est, Iesum Christum τὸν θεὸν, sive illum unum Deum esse non posse, ob eamq; rem aequè verum Deum, ac patrem ipsius, non esse.

4. & illud Thomae) *Iste locus similiter potiùs indicat, Iesum Christum, quamvis Deum, non ta-*
Ioh: 20. 28. *men ita Deum esse, ut ejus pater est. Apparet enim, Thomam ex comperta resurrectione ipsius Iesu collegisse, illum suum dominum, & Deum esse. At Iesu resurrectio nullo modo ostendit, illum eße aeternum ac summũ omnium rerum dominum & Deum, qualis ejus pater est, immo contrarium demonstrare potest. Neque enim in ejusmodi Deum ullam resurrectionem, sicut nec mortem, revera cadere, sine impietate maxima vel suspicari quidem licet. Ostendit tamen Iesu resurrectio, illum veracißimum esse,*
Ioh: 4. 26. 5. 22. 17. 2. *ideoq; Christum Dei, vivorum & mortuorum judicem, vitaeq; aeternae datorem ab ipso Deo constitutum. Nam talem se esse, ipse profeßus fuerat. unde fit, ut jure optimo dominus, & Deus noster & sit, & esse dicatur.*

5. Hunc itaque) *Isti Nicanum symbolum amplexi*

plexi de Dei filio ista constanter credunt. Nos autem ipsius Dei filii, ejusq; Evangelistarum, & Apostolorum dicta secuti, eum Cæsare Augusto imperante natum esse, exq; muliere factum fuisse, & per sanctificationem Dei, & spiritus, perq; resurrectionem a mortuis Dei filium extitisse, & dominum ac Deum nostrum factum esse, nobis penitus persuademus, & firmissimè asseveramus. Luc:2.1.&c. Gal:4. 4. Ioh.10 36. Rom: 1. 4. Act. 2. 36. Ioh: 20. 28.

ASSERTIO XIII.

TERTIA verò ejusdem sanctissimæ Trinitatis persona dicitur Spiritus S. [M] Nam etsi & filius, & pater est spiritus, & sanctus: (siquidem Deum Spiritum S. esse confitemur) [N] tamen cùm tertiæ divinæ personæ productioni proprium nomen non sit impositum, sed spiratio, & processio [O] appelletur, efficitur hinc, ut etiam persona proprio nomine careat: quo fit, ut rectè communi omnibus tribus personis vocabulo Spiritus S. nominetur. 1. 2. 3

M *Mat:28.19.* N *Ioan:4.24. 1 Reg:2.2.* O *Ioa:15.26.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XIII.

1. Tertia verò) *Quid spiritus sanctus dicatur, supra Assertione 1. numero 3. dictum est.*

2. Nam etsi &) *Nusquam de Filio hoc dicitur. Quinimmo ipse Apostolis suis dixit,* Spiritus carnem, & ossa non habet, sicut videtis me habere. *Nam, etiamsi Deum, τὸν θεὸν, spiritum appellatum fuisse concederemus, id tamen nihil ad* Luc:24.39.

Filium pertineret, cum Filius non sit ὁ θεὸς, nec umquam a sacris scriptoribus eo nomine simpliciter appellatus fuerit. Iam verò locum illum Iohan: 4. 24. (ubi tamen nos in Græco codice, non Deum spiritum esse, sed Deum spiritum quærere, dictum fuisse suspicamur) ad Patrem omnino referendum esse, antecedentia verba apertè demonstrant. Ex quo præterea loco, ut ex aliis infinitis, manifestum est, nihil aliud esse Deum, seu τὸν θεὸν, quàm Patrem.

3. tamen cùm tertiæ) *Si nomen Spirationis, & Processionis proprium nomen tertiæ divinæ personæ productionis non est, igitur secundæ quoque est communis. Itaq; utraque spiratio & processio est, vel potiùs spiratum quid & procedens. Quod vix istorum theologiam ferre posse crediderimus, quæ specificam (ut vocant) inter secundam, & tertiam personam differentiam statuere videtur, quòd secunda gignatur, tertia verò spiretur. Quòd si tamen secundùm ipsos utraque spiratur atque procedit, cur, quatenus a prima spirantur atque procedunt, una primæ filius & est, & dicitur, altera verò minimè, cùm tamen utraque (ut iidem asseverant) eandem prorsus cum illa essentiam habeat, & propterea nulla ratione constare possit, cur magis secunda, quàm tertia ex illius substantia generata, ob idq; ejus filius esse dicatur?*

ASSERTIO XIV.

1. EST autem Spiritus sanctus Deus, æquè ut Pater & Filius, æqualis utrique, ac ejusdem cum utroque naturæ. Cùm enim divinus

spiri-

spiritus eas res gerat, quæ propriæ sunt Dei, Deus verus sit oportet: quales sunt eæ, quas Apostolus ad Corinth: commemorat. Sed 3.
Spiritum S. verum Deum esse, etiam idem Apostolus ad eosdem Corinth: scribens haud obscurè docet: *Nescitis*, inquit, *quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis.* [P] & 4.
paulò post: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos*, & in eadem epistola: [Q] *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus S. qui in vobis est?* & paulò post: *Glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Credere itaq; nos quo- 5.
que oportet in Spiritum S. tanquam in verum Deum & Dominum vivificantem: qui cum patre & filio simul adoratur, & conglorificatur: qui locutus est per Prophetas.[R]

P 1 Cor: 3. 16. Q 1 Cor: 6. 19. R Symb: Nicæn.

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XIV.

1. Est autem Spiritus) *Hoc nec verbis, nec sententiâ usquam scriptum legitur.*

2: Cùm enim divinus) *Quid mirum est, spiritum sanctum eas res gerere, quæ propriæ sunt Dei, cum Dei virtus sit atque potentia, cumq; Dei operationes spiritus sancti nomine nuncupentur? Sed non propterea sequitur, ipsum esse Deum, nisi priùs constet, ipsum esse personam quandam ab ipso Deo distinctam (quamquam hoc ipsum, ut ex iis etiam constat, quæ suprà alibi attigimus, illum minimè Deum esse apertè ostenderet) cujus tamen rei contrarium*

ex iis, quæ modò diximus, clarè perspicitur. Neque enim alicujus personæ virtus, aut operatio persona aliqua, præsertim alia ab ea, cujus virtus & operatio est, esse potest. Præterea non satis esset, spiritum sanctum personam esse ab ea, cujus spiritus est, distinctam. Scimus enim, iis personis, quamvis creatis, per quas Deus aliquid operatur, easdem illas operationes in divinis litteris passim attribui, licèt eæ Dei
Esa: 43. 11. Ose: 3. 4. *sint propriæ. Nam & ipsum servare, quod Dei omnino proprium est, mortalibus hominibus attributum legitur, adeò ut servatores quoque nominentur. Vide Iudic: 3. 9. 2 Reg: 13. 5. & Nehem: 9. 27.*

2. Sed Spiritum sanctum) *Deus in nobis habitare, seu manere dicitur, propterea quia de spiritu suo nobis dat, 1 Ioh: 3. 24. & 4. 13. Id quod etiam ex postremo testimoniorum, quæ isti citant, perspicuum est. Statim enim subjungit ibi Paulus,* quem
1. Cor: 6. 19. habetis a Deo. *Vnde etiam fit, ut ipse spiritus Dei seu spiritus sanctus in nobis habitare dicatur. Verùm de spiritu sancto, quem isti sibi fingunt, id est, de tertia illa persona essentiæ divinæ, nihil dari potest. Apparet autem, nullo modo in nobis idcirco dici habitare Deum, quia spiritus ipse Dei, quo præditi sumus, Deus sit, cum ipse ille Deus, cujus spiritus est, in nobis habitare dicatur. quemadmodum ex ipsis sacris verbis, quæ isti protulerunt, intelligi potest. Nam cum Paulus dixisset,* Spiritus Dei, τοῦ θεοῦ, habitat in vobis, *paullo post subjicit,* Templum enim
1. Cor: 16. & 17. Dei, τοῦ θεοῦ. sanctum est, quod estis vos. *Itaque illius Dei, cujus spiritum in Corinthiis illis habitare dixe-*

dixerat, eosdem templũ esse, non obscurè affirmavit.

4. & paulò post) *Græci codices, quibus Syriacus interpres astipulatur, non habent,* Et portate, *in quo verbo est, quidquid pro adversariis eo in loco videtur posse facere. Deinde ea verba,* Et portate Deum in corpore vestro, *nullo modo ad spiritum sanctum, quem Corinthii illi a Deo habebant, accõmodari possunt. Quorsum enim attinuisset illos hortari, ut eum spiritum portarent in corpore suo, quem jam haberent? Nam si Portare pro eo, quod est* Ne *abjicite, dictum fuisse velimus, si quidem subaudiatur* Imprudenter, *insolens planè id fuerit, sin autem* Consultò, *de rebus gravibus tantùm & molestiis id dici solet. Adde, quòd alterum illud verbum, Glorificate, satis demonstrat, ibi Dei nomine spiritum sanctum non intelligi. Nusquam enim (ut credimus) in sanctis litteris glorificari ab hominibus spiritus sanctus dicitur.* 1. Cor. 6. 20.

5. Credere itaque) *Ad suas nugas revertuntur. Nugæ enim meritò appellari possunt, quæcumque non præter sacras litteras tantùm, sed etiam contra ipsas ab hominibus de rebus divinis scripta, & constituta sunt. Sciendum est autem, non modò in ipsis sacris litteris, sed ne in symbolo quidem, quod Apostolorum vocatur, aliquid de fide in spiritum sanctum dictum fuisse. Neque enim* Credo in spiritum sanctum, *sed* Credo spiritum sanctũ, *omnino legendum in eo esse, præter alia multa, ipsa sermonis ratio apertè docet. Aliter enim in ea omnia, quæ consequuntur, & sic (ut alia omittamus)*

in ipsam carnis resurrectionem similiter credendum esse, decretum in eo fuisset, quo quid absurdius dici potest? Deum verò, aut Dominum spiritum sanctum esse, eumq; cum Patre, & Filio simul adorari, & glorificari, neque etiam in symbolo ipso Nicano dictum est. Verùm ex Constantinopolitanæ Synodi decretis, quæ sexaginta circiter post annis congregata fuit, symbolo illi est additum. Nec tamen Deum, sed Dominum tantùm in additis illis verbis eum nominatum fuisse constat.

ASSERTIO XV.

1. PROCEDIT verò Spiritus S. à Patre Filioq; æterna processione, tanquam ab uno principio. [S] Vnde in sacris literis, nunc spiritus
2. Christi, [T] nunc spiritus Patris [V] appellatur:
3. & modò à Patre, [X] modò a filio [Y] mitti dicitur: & de eo, quod est filii, accipere legitur:
4. *De meo*, inquit Dominus, *accipiet*: [Z] ut vel hujusmodi phrases Patri Filioque communes, cummuniter eum ab utroque procedere sint argumento: qua etiam in sententia omnes veteres Orthodoxi Græci Patres fuêre. Ex quo efficitur, Græcos novos & Ruthenos, multùm à priscis illis Pátribus diffidere. Restat, ut adversariorum fundamenta expendamus: & quam sint infirma demonstremus.

S Ioan: 10. 30. Concil: Lugd: Flor: Symb: Athan: Cyril: Nazia: Chrysost: &c. T Gal: 4. 6. V Matth: 10. 20. X Ioan: 14. 26. Y Ioan: 15. 26. Z Ioan: 16. 14.

ANIM.

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XV.

1. Procedit verò) *Spiritum sanctum a Patre, & Filio æterna processione, tamquam ab uno principio, procedere, apud sacros scriptores nusquam legitur. Nam & si dixit Christus,* Ego & Pater unum sumus, *quem locum ad id probandum isti afferunt, tamen hoc nihil ad rem facit, cum ibi, ut ex antecedentibus patet, non de alia unitate sit sermo, quàm potestatis. Potestatem verò illam supremam, propter quam illic unum cum Patre esse dicitur, Christo, ut homini, atque in tempore, non autem ab æterno datam reipsa fuisse, complura sacra testimonia evidenter demonstrant. hæcq; inter alia, Matth: 28.18. Ioh:5.27. & 17.2. Act:2.36 Eph: 1.20, 21. &c.* Ioh.10.30.

2. Vnde in sacris) *Non spiritus sanctus simpliciter, sed spiritus, quo Christi fideles a Deo donantur, interdum spiritus Christi appellatur, eam potissimùm ob caussam, quòd eodem spiritu Christus ipse præditus fuit. Probatur id satis apertè ex eo ipso loco, quem isti afferunt, Gal:4.6. Vbi scriptū est,* Quoniam autem estis filii, misit Deus spiritum Filii sui, in corda vestra, clamantem Abba pater. *Quod sine dubio idem est, ac si dixisset, Quoniam Deus filios suos vos esse vult, idcirco eundem spiritum vobis dedit, quem ipsius Filius primogenitus habuit, quiq; ob eam caussam filiationis spiritus est. Opponit enim spiritum istum spiritui servitutis, quem sub Lege Israelitæ acceperant. ut ex loco hu-*

ic respondente constat, Rom: 8. 15. Nam & hic subjungitur, Itaque jam non es servus, sed filius.

3. & modò à Patre) *Non est dubium, quin a Filio quoque mitti spiritus sanctus in sacris litteris dicatur. Sed hoc ita intelligendum est, ut a Patre acceptum mittat. quemadmodum ex eodem ipso testimonio planum fit, quod isti afferunt, Ioan: 15. 26. Vbi ait ipse Filius,* Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam a patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. *Mittit igitur Filius quidem spiritum sanctum, sed a Patre, a quo (tamquam a fonte videlicet) procedit. & est Filius tamquam rivus, qui a fonte acceptam irrigandis agris aquam suppeditet, atq; transmittat. Et ne quis putet, hoc semper ita fuisse, aut ex ipsius Filii natura*
Ioh:14. 16. *pendêre, audiat ipsum Filium ita dicentem,* Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, *&c. & Petrum, qui ad hunc modum hac de*
Act: 2. 33. *re loquitur:* Dexterâ igitur Dei exaltatus (Iesus) & spiritus sancti promissione accepta a Patre, effudit hunc, quē *(seu potiùs* hoc, quod) vos videtis, & auditis.

4. & de eo, quod) *Istud propterea verè dictum est, quia potestatem suam & gloriam Pater cum Filio communicavit. ut meritò dici possit, quæcumque Pater habet, ea Filii quoque esse. Itaq; ubi Christus discipulis suis dixisset, spiritum illum veritatis de suo accepturum, & illis annunciaturum, illico ad-*
Ioh: 16. 15. *junxit,* Omnia, quæcumq; habet Pater, mea sunt.

sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.

5. ut vel hujusmodi) *Immo phrases istæ & loci, ubi illa leguntur, ut dictum est, spiritum sanctũ a solo Patre, tamquam a suo principio & fonte proficisci ostendunt, ita tamen, ut per Filium, tamquam per secundam caussam, & rivum quendam in eos, qui in ipsum Filium credunt, eiq; obediunt, derivetur.*

ASSERTIO XVI.

QUONIAM verò longum esset omnia, quę contrà afferri solent ab adversariis, argumenta enumerare, potiora duntaxat hic breviter diluemus. Solent igitur objicere, pri- 1.
mùm quidem nomen Essentiæ Trinitatisq;
in sanctis literis non extare, ac deinde scri- 2.
pturas ipsas palam testari, Christi patrem solum esse verum Deum: vel quod idem est,
unum Deum, ex quo omnia. [b] Præterea nus- 3.
quam Tripersonatum Deum (sic enim audent blasphemare) in scripturis proponi. [c]
In veteri etiam Lege nullam fieri filii Dei 4.
mentionem, nisi quando Christus Dominus
prædicitur, ex hominibus nasciturus. [d] Ad 5.
hæc passim in literis sacris Christum vocari
Filium hominis. [e] Denique Acto: 2. apertè 6.
scriptum. Iesum factum esse à Deo Christũ
& Dominum: [f] Spiritum verò s. in Actis 7.
quidem donum, Lucæ autem 24. Virtutem
appellari. [g] Atque hæc sunt ferè adversari- 8.
orum

orum argumenta. Ad quæ sic ordine respondemus.

Nic: Paruta Thesi. 1. b *5. Thesi par: 3.* c *cap: 3. primi lib: Ministro: Sarmatiæ. & Nic: Parut: Thesi 4.* d *Ministri lib: 2. cap: 8. ante medium.* e *Simon Budn: in Apologia,* f *Idem fol: 3. Demonstrationis.* g *In principio & fine cap: 4. lib: 2: Ministrorum.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XVI.

1. primùm quidem nomen) *Hoc, tamquam indicium quoddam falsitatis adversariorum sententiæ, dictum aliquando a nostris fuit, nō autem, quòd pro solido argumento ad eos refutandos id ducerent.*

2. ac deinde scripturas) *Hoc verò, tamquam solidissimum veritatis fundamentum, quod numquam adversarii convellent, & tamquam præcipuum falsitatis adversariorum sententiæ argumentū, a nostris identidem affertur atque inculcatur.*

3. præterea nusquam) *An non potiùs isti blasphemant, qui revera tripersonatum Deum inducunt? Nam quid aliud est, Deum esse trinum in personis, sive in Deo tres esse personas, quàm Deum tripersonatum esse? cur res ipsas non rejiciunt, si vocabula tantopere horrent?*

4. In veteri etiam) *Dicimus, in vetere Testamento nullam fieri Filii Dei mentionem, qui jam esset, aut fuisset, sed qui ex Abrahami posteris in Davidis familia nasciturus, & homo futurus esset. Nec aliter loquuntur nostri in eo ipso loco, quē citant isti.*

5. Adhæc passim) *Quis hoc possit negare?*

6. Denique Acto: 2.) *Hoc quoque an non verissimum est?*

7. Spiritum verò) *Ne hoc quidem negare quisquam audebit.*

8. Atque hæc sunt) *Multa præterea alia eaq; firmissima argumenta habemus, etsi nostrum non sit aliquid probare, qui negamus, sed adversariorum probationes refellere, qui affirmant. Sed quomodò hæc pauca isti refutent, videamus.*

ASSERTIO XVII.

ET SI disputatio nostra non est instituta de
verbis, sed de re ipsa: tamen quoniam ver- 1
bosi verba consectantur, voces quibus Ca-
tholica Ecclesia utitur, esse ex utroque Te-
stamento collectas, sic demonstramus. Nam
cùm Exo: 3. [h] Deus vocetur, *qui est*, sive ut in 2
Hebræo legitur, *qui erit*, perspicuè hinc ver-
bum Essentia ducitur. Sic quoniam in Ge- 3
nesi [i] de Abrahamo hæc legimus, *Apparue-
runt ei tres viri*, à tribus, qui Trinum & Vnum
Deum repræsentabant, nomen S. Trinitatis
est inventum. Eadem via & ratione ex Novo
Testamento eadem nomina ducuntur: Es- 4
sentiæ quidem in Apocal: [k] *Qui est, & qui e-
rat, & qui venturus est*, Trinitatis autem ex e- 5
jusdem Evangelistæ Epistola [l] Tres sunt, in-
quit, qui testimonium dant in cælo.

h *Exo: 3. 14.* i *Gen: 18. 2.* k *Apoc: 1. 8.* l *1 Ioan: 5. 7.*

ANIMADVERSIONES IN
Assertionem XVII.

1. tamen quoniam) *De istis verè dici posse, quòd verba consectentur, id inter cætera manifestum facit,*

facit, quod paullò ante observavimus. Nam blasphemare nostros dicunt, propterea quòd nusquam tripersonatum Deum in scripturis proponi ajunt, nempe quia hac ratione Tripersonati Dei nomen enunciant, & tamen ipsi tripersonatum ipsum Deum revera inducunt, licèt Tripersonati vocem disertè numquam proferant.

2. Nam cùm) *Etsi nec de verbo Essentiæ, nec de re ipsa multùm contendimus, aut laboramus, tamen operæpretium est considerare, quàm graviter isti errent, qui, propterea quòd Deus (quemadmodum ipsi ajunt) ut in Hebræo legitur, vocetur,* qui erit, *perspicuè verbum Essentiæ inde duci affirmant. Cum enim Essentia (præsertim in hac quæstione nostra) aliquid, quod jam sit, vel significet, vel certè perpetuò indicet, quomodo ex verbo Erit, quod omnino aliquid futurum significat, Essentiæ nomen duci poterit?*

3. Sic quoniam) *Ergo quia scriptum est, tres viros Abrahamo apparuisse, quia a Deo missi erant, licebit inde Trinitatis nomẽ colligere, idq; ad Deum ipsum, ejusq; essentiam accommodare; & quia isti dicunt, Deum personis trinum esse, non licebit sine blasphemia affirmare, ab ipsis tripersonatum Deum induci; Quæ iniquitas est, si hæc non est? Cæterùm non modò ad Trinitatis nomen, sed ad rem ipsam, quæ nomine isto significatur, nihil locum istum de tribus viris Abrahamo conspectis pertinere posse, supra Assertione 3. numero 3. satis demonstratum est.*

4. Essentiæ quidem) *Non potest locus iste ad propo-*

propositum facere, cum nomine Ejus, *qui est, & qui erat, & qui venturus est, apud Iohannem in eo libro Deus pater tãtùm significetur, ut ex salutatione patet, ubi Apostolus Deum patrem a septẽ illis spiritib: & ab ipso Iesu Christo distinguens, non aliter illum nominat, quàm Eum, qui est, & qui venturus est.* Apoc. 1. 4.

5. Trinitatis autem) *Praeclarum verò testimonium. quod videlicet non solùm planè controversum est, sed ab antiquioribus etiam cum Latinis, tum Graecis codicibus prorsus abest, quòdq; Syriacus interpres nullo modo agnoscit. Vide, quid theologi ipsi Lovanienses in novo Testamento, ab ipsis recognito, in locum istum annotaverint. Praeterea, cum ex sequentibus pateat, verba illa,* Et hi tres unum sũt, 1. Joh: 5. 8. *sine quibus testimonium nullius ponderis est, nihil aliud significare posse, quàm Idem omnino testantur, nec ulla ratione essentiae unitatem aliquam declarare, videndi planè sunt isti, qui ejusmodi testimonium ad Trinitatis nomen uni essentiae divinae accommodandum afferre non dubitaverint.*

ASSERTIO XVIII.

NON imus inficias haec legi Ioan: 17. [m] *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum.* Sed additur, *Et quem misisti Iesum* 1. *Christum:* quibus non excluduntur ea, quae sunt de natura patris, (quemadmodum cùm dicitur, solus homo, non excipitur anima ejus) Nam cùm Pater & Filius & Spiritus S. sint eadem natura, fieri non potest, ut nominatis verbis sive Filius, sive Spiritus S. exclu- 2.
datur:

datur: sed falsi duntaxat Dii, ut præclarè an-
notarunt D. Cyrillus & D. Chrysostomus.
Atque hanc interpretationem esse ex media
scriptura depromptam testimonia utriusque
legis planum faciunt. Sic enim legimus in
Deuter: [n] *Dominus solus Dux ejus fuit, & non e-
rat cum eo Deus alienus*: Sic ad Corinth: *Aut ego
solus & Barnabas non habemus potestatem*, &c. U-
bi etsi solum dixit: tamen non exclusit Bar-
nabam.

m *Ioan*: 17. 3. n *Deut*: 32. 12. o 1 *Cor*: 9. 6.

Animadversiones in Assertionem XVIII.

1. quibus non excluduntur) *Proximè an-
tecedentia verba*, sed additur, *&c. per parenthe-
sim legenda sunt. quæ enim hic dicuntur, ad superi-
ora tantùm pertinent. Dicimus autem, istos pessimè
argumentari. Nam etsi, cum dicitur, solum Patrem
esse verum Deum, Patris nomine ea, quæ naturæ,
seu de natura Patris sunt, non excluduntur. non ta-
men Filius (ut de eo priùs separatim agamus) non
excluditur. Neque enim filius de natura Patris est
eo sensu, in quem verba ista, de natura, accipere hoc
loco necesse est. nisi fortasse, si vox Patris ita accipi-
enda sit, ac si expreßè additum fuisset Tamquam pa-
tris. Quod si fiat, id nihil ad propositum faciet, cum
in verbis istis, Pater est solus verus Deus, nullo modo
subintelligendum sit Tamquam pater, sed potiùs pe-
rinde censeri debeat, ac si dictum foret, Is, qui est
Pater, est solus verus Deus. Atque ob eam caussam*

falsum

falsum omnino erit, verbis istis ea non excludi, quæ sunt quidem de natura Patris, sed tamquam patris. Quòd si dicat aliquis, Filium de natura illius esse, qui Pater est, non modò tamquam patris, sed etiam tamquam Dei, eò quòd Deus sine filio suo esse non possit. Dicimus, hoc planè falsum esse, in eoq; pro concesso sumendo principium peti. Nam de hoc quoque inter nos disputatur. Iam verò, quod ad spiritum sanctum attinet, concedi facilè potest, eum esse de natura Patris, ut Dei, & propterea, cum dicitur, Is, qui est Pater, est solus verus Deus, spiritum sanctum non excludi, id est, intelligi illum, qui Pater est, hoc est Deum, non sine suo spiritu. Verùm non idcirco ipse spiritus erit verus Deus. Exemplum ipsum sumamus, quod isti attulerunt. Si dico; Solus homo est animal rationale, certum est, me non excludere animam ipsius hominis, quatenus scilicet hominem intelligo non sine ipsius anima. ea enim de natura ejus est. Sed non idcirco hominis anima erit animal rationale. Quæ autem de spiritu sancto diximus, eadem de Filio, etiamsi is de natura Patris tamquam Dei esset, dicta volumus. Sed dicet quispiam, Filium, & spiritum sanctum non solùm de natura Patris tamquam Dei esse, sed etiam unam naturam cum Patre, idq; istos in assumptione sui argumenti, seu consequentiæ probatione dicere. Respondemus primùm, hoc illud ipsum esse, de quo disputatur, & locum istum idcirco a nostris afferri solere, ut appareat, nec filium, nec spiritum sanctum esse verum Deum, æquè ac Patrem, quod reipsa idem

dem est, atque non esse eandem naturam cum Patre. Deinde dicimus, istos in consequentiæ probatione plus dixisse, quàm opus fuerat. Satis enim fuisset dicere, Filium, & spiritum sanctum esse de natura Patris; quemadmodum fuerat propositum. Aut certè ad hunc modum proponere oportebat, Quibus non excluduntur ea, quæ sunt eadem natura cum Patre. Quod ideo isti non fecerant, ne propositionis, ejusq́ probationis ineptitudo quædam nimis aperta esset. Nam quid attinet dicere, non excludi ea, quæ sunt eadem natura, idqué, exemplo allato, probare, præsertim tali exemplo? Nec enim hominis anima eadem est natura cum ipso homine. Patet hoc ex definitione utriusq;. quæ enim definitio unius est, nūquam alterius esse poterit. Itaque id verum esse constat, quod ab initio diximus, istos pessimè argumentatos esse.

2. Sed falsi) *Fatemur, omnino propter Gentium falsos deos verba illa a Domino Iesu dicta fuisse. Quis enim tunc temporis de istorum portentis, quibus duæ præterea personæ, seu subsistentiæ præter Patrem inducuntur, quarum utraque sit æternus Deus per omnia ipsi Patris æqualis, vel somniabat quidem? Dicimus tamen, ejusmodi esse Christi verba, ut iis non minùs portenta ista, quàm falsi illi dii excludantur. Etenim, cum necesse sit, solum verum Deum,* τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, *unum tantùm esse, isq́ Pater esse dicatur, nec Filius autem, nec spiritus sanctus sit Pater, quis tam hebes est, quin videat, nec Filium, nec spiritum sanctum esse illum verum Deum?*

3. At-

3. Atque hanc) *Ex media scriptura deprom- ptum est, soli Iehovæ tribui aliquid ad deos alienos excludendos, non autem eos, qui cum ipso Iehova conjuncti sunt, atque ab eo pendent, per quos ipse aliquid operatur, quiq; ei sunt carissimi. Cujus rei utinam isti, ubi maximè opus est, meminisse vellent. non sanè ex Christo Iehovæ ipsum Iehovā facerent.*

4. Sic ad Corinth:) *Exemplum istud nihil ad rem facit, cum is, quem isti eo in loco non excludi ajunt, non solùm apertè nominatus fuerit, sed etiam eâdem prorsus verborum structurâ comprehensus. ita ut non quidem non excludi, sed disertis verbis includi dicendus sit. Nam si dicant, hîc quoque apertè nominatum fuisse Iesum Christum, & eâdem verborum structurâ disertè comprehensum (id quod superioribus illis verbis innuerant*, sed additur, *&c.) Respondemus, verbum quidem Cognoscant, non minùs ad Iesum Christum, quàm ad Patrem referri, & propterea vitam æternam in utroque cognoscendo consistere: sed nihil tamen, quod ad verborum structuram attinet, ad Iesum Christum verba illa pertinere,* solum verum Deum. *Neque enim cohærent illa omnino cum verbo Cognoscant, quasi dicere voluerit Christus, Vt cognoscant te, & quem misisti, Iesum Christum esse solum verum Deum. Sed verba illa,* solum verum Deum, *per appositionem legenda, & interpretanda sunt. ac si dictum fuisset. Vt cognoscant te, qui es solus verus Deus, & cognoscant, quem misisti, Iesum Christum. Est autem animadvertendum, istas duas interpre-*

rationes & responsiones ad eundem locum attulisse, & ineptissimè simul miscuisse, quamvis illas tamquam unam attulerint. Nam & quia Filius, & spiritus sanctus sint eadem natura cum Patre, neutrum excludi volunt, & quia Filius nominatus deinde sit, ad ipsum quoque, quæ de Patre dicta sunt, pertinere contendunt. Neque tamen interim animadvertunt, posteriore interpretatione spiritum sanctum, cum ipse nominatus non sit, tacitè excludi. Iam verò, quod ad locum istum Pauli attinet (ut alia non pauca omittamus) præter ea, quæ dicta sunt, illud observandum est, in Græco haberi ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας, *id est,* Aut, *vel* Num solus ego & Barnabas, *anteponi videlicet nomen Solus nomini Ego, cui nomen Barnabas per simplicem copulam statim coniungitur, ita ut possit utrumque pro uno nomine haberi, & nomen Solus ex ipsa Grammatica vi non minùs ad Barnabam, quàm ad Paulum pertinere.*

1. Cor. 9. 6.

ASSERTIO XIX.

Sic in eadem Epistola P ore quidem Apostolico dicitur: *Nobis tamen unus Deus Pater, ex*
1. *quo omnia:* sed additur, *Vnus Dominus Iesus Chri-*
2. *stus, per quem omnia:* Vbi sine dubio, vel sententiâ adversariorum à dominatione Chri-
3. sti non excluditur Pater. Quare si in cognitione Christi posita est vita æterna, sique per eundem Christum unicum Dominum nostrum facta sunt omnia, idem Iesus Christus
4. sit verus Deus oportet. Et quemadmodum

hic

hîc à Divinitate Filius non excluditur, ita 4.
nec Spititus S., ut tum ex suprà allatis scri- 5.
pturis, tum ex hac, q*Dominus autem spiritus est*,
colligitur: sed neque a danda nobis vita ex- 6.
cludi potest. Nam *spiritus vivificat*, ut habetur
eodem capite: Neque enim sanctæ literæ o- 7.
mnia ubique: sed varia variis in locis tradunt.

p 1 *Cor:8.6.* q 2 *Cor:3.17.*

ANIMADVERSIONES IN
Assertionem XIX.

...tur) *Non ita additur, ut cum proxi-* ...*quam in unam sententiam conjungi* 1. Cor. 8. 6.
...*subiicitur tantùm, ut id explicetur, quod* ...*positum fuerat, nos scilicet unum tantum-* ...*eum, & unum Dominum habere. nam, ex-* ...*quis esset ille noster unus Deus, exponendum erat, quis noster ille Dominus esset.*

2. Vbi sine dubio) *Non excluditur quidem Pater a dominatione Christi, Verùm non propter rationes aliquas extra ipsum locum petitas, sed quia, cum ibidem jam dictum fuerit, Patrem esse illum unum nostrum Deum, sequitur necessariò, nullam esse dominationem, quam nos agnoscere debeamus, quæ a Patre non pendeat & proficiscatur, tantùm abest, ut ab ea ipse excludi possit. Nomen enim Deus eo loco, ut frequentissimè fit, etsi nomen ejusmodi est, quod aliis quoque in ipsis sacris litteris tributum invenitur, tamen pro rerum primo auctore, & ex se ipso Domino ac moderatore accipitur, quem unum tantùm esse ait apostolus, eumq́ Patrem illum, quippe ex quo solo*

 omnia

omnia deriventur atque dependeant. At verò, cum dicitur, nobis eße unum Dominum Iesum Christum, quia nomen Dominus eo loco minùs significat, quàm nomen Deus, a quo manifestè distinguitur (eum enim significat, qui nobis dominetur non ex seipso, sed ex alio, & per quem, non autem ex quo, aliquid in nos derivetur, ut ex ipsius Apostoli verbis apparet) idcirco nulla prorsus ratione potest Christus in divinitate illa Patris supra exposita essentialiter (ut ita dicamus) includi. immo, ut ab ipsa secũdum rationem istam excludatur, necesse est. Si dixerit (exempli caussa) civitas aliqua, cui gubernandæ Rex unum quempiam tantùm nominatim præfecerit, sibi unum tantummodo principem esse, itemq́ unum gubernatorem, rectißimè locuta fuerit. Nec tamen vel Rex per præfectum illum civitatem istam non gubernabit, vel ille gubernator civitatis princeps erit eadem ratione, qua Rex ipse est. Adde, quòd, si diligentiùs res expendatur, qua ratione Christus a divinitate illa Patris excluditur, eâdem Pater a Christi dominatione illa excludi dicendus est. Nam, quemadmodum Christus non est Deus, ex quo omnia, sic Pater non est Dominus, per quem omnia. Immo, dicent isti. Scriptum est enim de Deo, quem vos Patrem tantùm esse contenditis,

Rom: 11.36. Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso
Heb: 2. 10. sunt omnia. *Et alibi legitur.* Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, *&c. Vbi non dubium est, quin de Deo Patre*

verba

verba fiant, quidquid aliter nonnullis visum fuerit, & quidam Latini codices suadeant, qui in sequentibus verbis contra fidem Græcorum exemplarium, & emendatiorum Latinorum, ac Syriacæ interpretationis, immo contra id, quod locus ipse omnino postulat, non Consummare habent, sed Consummari. Verùm sciendum est, alio sensu dici, per Deum, seu per Patrem esse omnia, & alio per Christum. Per Deum, seu per Patrem dicuntur esse omnia, ne quis existimet; ex Deo quidem omnia eße, sed ita tamen, ut vel operandi instrumenta aliunde petat, vel ipsis instrumentis uti necesse habeat. Itaque, per ipsum quoque esse omnia, significat, & instrumenta ipsa, per quæ aliquid operatur, ab ipso proficisci, ab eoq; omnem vim suam sumere, nec ipsi illis opus esse. Sed, cum dicitur, per Christũ esse omnia, tunc Christus is esse affirmatur, per quem Deus, tanquam per instrumentum, omnia in nobis operetur. Atque hoc sensu nullo modo Pater est Dominus, per quem omnia.

3. Quare si) Quamvis in cognitione Christi posita sit vita æterna, non tamen est Christus verus Deus, æquè ac Pater. Propterea enim, Christo cognito, vita æterna habetur, quòd, qui Christum novit, Patrem novit. nec sine Christo, ejusq; cognitione, Patris cognitio haberi potest. Hancq; ob caussam ad vitam æternam consequendam, Iesu Christi cognitio cum Patris cognitione, ab ipso Christo conjuncta est. Ioh:14.9. Mat:11.27. Ioh:17.23.

4. Et quemadmodum) Non excluditur quidem Filius divinitate Patris, sed ea tamen ratione, qua

qua Regis præfectus a regia illa potestate, atque au-ctoritate non excluditur. Cæterùm, sicuti præfectus Rex non est revera, ita & Filius non est revera ille Deus, qui est Pater. Atque hac ratione, ut diximus, a Patris divinitate excluditur.

5. Ita nec spiritus s.) *Ad locos supra allatos satis responsum est. Quod autem ad locum istum attinet*, Dominus autem spiritus est, *is nihil ad hanc rem pertinere potest, cum in eo non dicatur, spiritum sanctum esse Dominum, sed Dominum esse illum spiritum, de quo videlicet antea sermo fuerat. Id autem metonymicè dictum est, quia nimirum ab ipso Domino proficiscitur spiritus ille. Non secus atque Christus spes nostra dicitur, quia ab ipso spes, quàm vitæ, ac felicitatis nostræ habemus, proficiscitur.*

2.Cor.3.17. 1.Tim.1.1.

6. sed neque a danda) *Nemo erit, qui neget, spiritum sanctum a danda nobis vita minimè excludi. nam, ut dictum fuit, spiritus sanctus ipsa Dei vis atque efficacia erga nos est. Non tamen huc pertinet locus ille*, spiritus autem vivificat, *ut isti sunt arbitrati. Ibi enim intelligendum est, non alia ratione vivificare spiritum, quàm littera occîdat. Atqui littera non propria quadam sibiq́ insita vi occîdit, sed quia, quisquis illi adhæret, moritur. Quare neq; etiam spiritus ille propria quadam sibiq́ insita vi vivificare dicendus est, sed quia, quisquis illi adhæret, vivit.*

2.Cor.3.6.

7. Neque enim) *Hoc verum est. Sed non sunt tamen sanctæ litteræ sibi ipsis repugnãtes. Quocirca,*

cum

eum ea alicubi tradant, nobis unum esse Deum, e- 1.Cor.8.6.
umq; Patrem illum esse, ex quo omnia, & nos in illum, nullo modo fieri potest, ut alibi tradant, spiritũ sanctum esse illum unum Deum, cum spiritus sanctus non sit Pater ille, ex quo omnia, & nos in illum.

ASSERTIO XX.

NUSQUAM quidem literæ sacræ Tripersonatum Deum vocant: (hæc namque portenta verborum ab Hęreticis sunt conficta) 1.
Sed eædem divinæ literæ ubique testantur unum Deum esse, Patrem & Filium & Spiritum S., ut ex superiorum Thesium plurimis testimoniis intellectum est. 2.

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XX.

1. hæc namque) *Si hæretici sunt, qui ista verborum portenta ad alios tantùm redarguendos confinxerunt, certè hæreticissimi (ut sic loquamur) existimandi sunt illi, qui rerum ipsarum monstra, quæ iis verbis significantur, ad veritatem obruendam ex proprio capite confinxerunt. Vide, quæ scripsimus Assertione 16. numero 3. & Assert: 17. num: 1. & 3.*

2. Sed eædem) *Immo divinæ litteræ ubique testantur, unum Deum esse, Patrem domini nostri Iesu Christi, nec alium esse præter illum, ut ex jam examinatis testimoniis quilibet conjicere potest, & sine dubio deprehendet, quisquis sacras litteras, omni præjudicio remoto, non oscitanter perlegerit.*

ASSERTIO XX.

IAM verò qua fronte audent isti tam perti- 1.

naciter asseverare, nullam filii Dei in veteri Testamento mentionem fieri? cùm ipse Apostolus tot tamque antiqua testimonia in ea Epistola, quam ad Hebræos scripsit, de Do-
2. mino nostro explanet? Sic enim ait: [r] *Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu:*
3. *ego hodie genui te?* &: *Ego ero illi in Patrem: & i-*
4. *pse erit mihi in filium.* & cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: *Et*
5. *adorent eum omnes Angeli Dei.* Et ad Angelos quidem dicit: *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis:* ad filium autem: *Thronus tuus Deus in sæculum sæculi: virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo*
6. *exultationis, præ participibus tuis.* &, *Tu in principio Domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cæli.*

r *Heb: 1. 5. Ibidem.*

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XX.

1. Iam verò) *Isti ipsi fatentur, a nostris concedi, in vetere Testamento filii Dei mentionem tunc fieri, cum Christus Dominus prædicitur ex hominibus nasciturus. id nimirum fatentur isti supra Assertione 16. (de quo, quid sit, vide ibidem numero 4. explicationem nostram) & tamen hic eos nostris objicere non pudet, quòd, nullam fieri in vetere Testamento filii Dei mentionem, pertinaciter asseverent. Itaque suo ipsorum testimonio hac in re graviter calumniati fuisse deprebenduntur.*

2. Cui enim) *Hoc testimonium ad Christi resurrectionem referendum esse antea docuimus, Assertione 2. numero 2.*

3. &: Ego ero illi) *Hoc verò ad filium aliquem, qui jam esset, nedum qui ab æterno fuisset, non pertinere, verba ipsa apertè indicant, in quibus de futura (ut ita loquamur) paternitate, futuraq; filiatione agitur. Itaque ex eo non modò non probatur id, quod isti volunt, vel potiùs, nisi calumniari pergant, velle debent, verùm etiam sententia nostra de Filio Dei, quòd, antequam ex Maria nasceretur, non extiterit, haud mediocriter confirmatur.* 2. Sam: 7. 14.

4. & cùm interim). *Hinc porrò manifestum est, Filium Dei, de quo testimonia citat Apostolus, & hominem fuisse, & tamquam hominem ab ipso, nec extra hominem consideratum esse. Quandoquidem omnino tamquam homo, primogenitus ille in orbem terrarum introductus fuit, præsertim, cum iste orbis terrarum sit ille nobis futurus, de quo, (ut ipse ait) Apostolus loquitur.* Heb: 1. 6. Heb: 2. 5.

5. ad filium autem:) *Dum sine ulla caussa quærunt isti, ut in Testamento vetere filii Dei mentionem fieri ostendant, ea testimonia afferre pergunt, quæ in universa hac disputatione nostra ipsis maximè adversantur. Ex hoc enim testimonio, Christum & ea ratione Deum esse apparet, quâ res creata deus esse potest (de Salomone enim primùm ista omnia dicta sunt) & tamquam deum, seu quatenus deus est, deum suum habere, ab eoq; præ suis consortibus ungi. Ex quo etiam satis perspicuum est,* Psal: 45. 6. &c.

in loco isto de nullo Dei Filio, qui homo non sit, vel aliquando homo non fuerit, verba fieri.

Heb: 1.10. 6. & *Tu in principio)* *In his verbis vel Apostoli ad Deum apostrophe est, ut non paucis ex nostris visum fuit, non autem de Dei filio testimonium aliquod, quod ipse afferre voluerit: vel testimonium quidem de Dei filio est inter alia antecedentia numerandū, quæ ibi Apostolus attulit, non tamen quia verba ad ipsum Filium dirigantur, aut de Filio in ipsis, præcipuè agatur, sed quia is locus vaticinationem continet de re ad Filium quoq; pertinente, & ex qua Filii summa præstantia elucet, quâ angelos antecellit, id quod sacris testimoniis confirmare, Apostolo, ut ex v:4. apparet, propositum fuerat. Continet nimirum is locus vaticinationem de mundi huius aspectabilis abolitione, & horum sæculorum in alia præstantiora mutatione. Iam verò hæc per Filium in ejus postremo adventu fient. cui hoc à Patre datum est, ut ipse sit, qui mortalitatem penitus aboleat, & suos vitæ sempiternæ atque cælestis præmio afficiat, simulq; cælos, qui nunc sunt, & terram unà cum impiis in die judicii perdat. Vide 2 Pet: 3. Quamvis igitur in Psalmo mundi hujus abolitio atque mutatio Deo ipsi tribuatur, nec filii Dei ulla mentio apertè fiat, tamen quia Deus non nisi per Filium suum illam facturus est, propterea ad Filium vaticinatio ista ab Apostolo meritò accommodatur. Nam suprà quoque ad Filium testimonium illud accommodavit,* adorent eum omnes angeli Dei, *idq; in primogenito in orbem terrarum introducendo*

Psal: 102.6, &c.

1 Cor: 15. 26, &c. Phil: 3.21.

Psal: 97. 7.

do

Io dictum fuisse ait. tum tamen in Psalmo, unde testimonium illud petitum est, nulla aperta Filii Dei, ejusvé in orbem terrarum introductionis mentio fiat, & verba illa ad ipsum Deum ibi manifestè referantur. Nempe quia locus vaticinationem de Filii regno continet, atque adoratio illa Deo tribuenda Iesu Christi personam respicit, in quo, & per quem in orbem terrarum introductum, id est in mundum illum inaspectabilem, in ejusq; possessionem atque imperium missum, ipsi angeli Deum adoraturi erant. Nec verò quemquam moveat, quòd in citato ab Apostolo loco nostro ea verba habentur, Tu in principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cęli, *quæ nullo modo rem aliquam futuram significant, nec ad Dei Filium, tanquam hominem, accomodari possunt. Namque animadvertendum est, Apostolum necesse habuisse ista quoq; verba recitare, ut ea intelligerentur, quæ in testimonium adducere volebat. Pendent enim ea omnia ex istis per nomina relativa, quibus terra & cæli in ipsis non nominati significantur. Itaq; ista quoque attulit, ut, qua de re in verbis ipsius testimonii ageretur, percipi posset. Cumq; necesse habuisset ab ipso initio locum recitare, ad finem etiam ejus recitationem perduxit, & integrum prorsus attulit. Hoc dicimus propter extrema verba illa,* Tu autem idem es, & anni tui non deficient, *si cui fortasse videretur, ea ad Filii personam, tamquam hominis, minimè accommodari posse. Nobis quidem secus videtur, & dicimus, in illis sempiternum* Ps. 102. 26.

num Iesu Christi regnum significari Non est *similiter, cur quis de interpretatione nostra dubitet, quia antecesserint verba illa,* Ad filium autem, *ex quibus videlicet appareat, Filium esse illum, ad quem hujus testimonii verba dirigantur, quemadmodum Filius est ille, ad quem verba proximè superioris testimonii, quod statim, ut hoc, post verba illa,* Ad Filium autem, *consequitur, diriguntur. Nam* Ad Filium autem *(subaudi,* dicit) *non significat, Ipsum Filium alloquitur, sed de Filio loquitur. Patet hoc ex superiorib⁹ illis verbis,* Et ad Angelos quidem dicit, *quæ non cum ipsis Angelis, sed de Angelis verba fieri significant, ut ex loco ipso, qui recitatur, apparet,* Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. *Vbi etiam non præcipuè de ipsis angelis, sed de Deo est sermo. Caterùm dissimilitudo inter hoc, & superius testimonium nihili facienda est, non solùm quia satis similia sunt, si in utroque aliqua ratione de Filio agatur, verùm etiam quia Apostolum ejus rei nullam rationem habuisse constat. In ipso enim afferendorum testimoniorum initio ait,* Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu, ego hodie genui te? *Vbi nemo non videt, citati testimonii verba ipsi Filio dicta fuisse, ut præfatus Apostolus fuerat. & tamen illico addit,* Et rursum, Ego ero illi in patrem, *&c. cujus testimonii verba ipsi Filio dicta non fuisse, certissimum est.*

Psal. 104. 4.

ASSERTIO XXII.

PLURIMAS adversarii solent nominare scri-

scripturas, quibus Christum verum esse hominem docent. Sed eas nominant, ut fucum suæ causæ faciant: volentes multitudine testimoniorum superiores videri: & in iis suum ingenium ostentant, quæ, non minus à nobis, quàm ab illis stant: qui ut Christum Dominum verum Deum esse affirmamus: ita & verum hominem libenter cum D. Athanasio profitemur, ut sit Christus Dominus perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali, & humana carne subsistens.

1.

2.

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XXII.

1. ut fucum) *Immo ut fucum removeant, quem isti, eorumq; magistri rudioribus facere solent. Nam, si Christus verus homo est, ut verus atq; æternus Deus æquè ac Pater sit, fieri nullo modo potest, etiamsi alioqui plures personæ in una Dei essentia esse possent, ac proinde distinctio illa Personæ & Essentiæ, simulq; Idiomatum communicatio illa (quibus duabus rebus, licèt manifestè partim falsis atque ridiculis, partim nullum hîc locum habentibus, veritati velum quoddam obtenditur) planè admittenda essent.*

2. & in iis) *Nondum videre possumus, quænam ingenii ostentatio esse posit in suadendo rationibusq; præterea, si opus est, confirmando, eum, qui verus homo sit, id est res creata & naturâ mortalis atque caduca, æternum simul Deum, id est rem increatam & naturâ immortalem ac sempiternam esse non pos-*

num Iesu Christi regnum significari. *Non est similiter, cur quis de interpretatione nostra dubitet, quia antecesserint verba illa,* Ad filium autem, *ex quibus videlicet appareat, Filium esse illum, ad quem hujus testimonii verba dirigantur, quemadmodum Filius est ille, ad quem verba proximè superioris testimonii, quod statim, ut hoc, post verba illa,* Ad Filium autem, *consequitur, diriguntur. Nam* Ad Filium autem *(subaudi,* dicit) *non significat, Ipsum Filium alloquitur, sed de Filio loquitur. Patet hoc ex superiorib⁹ illis verbis,* Et ad Angelos quidem dicit, *quæ non cum ipsis Angelis, sed de Angelis verba fieri significant, ut ex loco ipso, qui recitatur, apparet,* Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. *Vbi etiam non præcipuè de ipsis angelis, sed de Deo est sermo. Caterùm dissimilitudo inter hoc, & superius testimonium nihili facienda est, non solùm quia satis similia sunt, si in utroque aliqua ratione de Filio agatur, verùm etiam quia Apostolum ejus rei nullam rationem habuisse constat. In ipso enim afferendorum testimoniorum initio ait,* Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu, ego hodie genui te? *Vbi nemo non videt, citati testimonii verba ipsi Filio dicta fuisse, ut præfatus Apostolus fuerat. & tamen illico addit,* Et rursum, Ego ero illi in patrem, *&c. cujus testimonii verba ipsi Filio dicta non fuisse, certissimum est.*

Psal. 104. 4.

ASSERTIO XXII.

PLURIMAS adversarii solent nominare scri-

ſcripturas, quibus Chriſtum verum eſſe hominem docent. Sed eas nominant, ut fucum ſuæ cauſæ faciant: volentes multitudine teſtimoniorum ſuperiores videri: & in iis ſuum ingenium oſtentant, quæ, non minus à nobis, quàm ab illis ſtant: qui ut Chriſtum Dominum verum Deum eſſe affirmamus: ita & verum hominem libenter cum D. Athanaſio profitemur, ut ſit Chriſtus Dominus perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali, & humana carne ſubſiſtens. 1. 2.

ANIMADVERSIONES IN Aſſertionem XXII.

1. ut fucum) *Immo ut fucum removeant, quem iſti, eorumq́; magiſtri rudioribus facere ſolent. Nam, ſi Chriſtus verus homo eſt, ut verus atq; æternus Deus æquè ac Pater ſit, fieri nullo modo poteſt, etiamſi alioqui plures perſonæ in una Dei eſſentia eſſe poßent, ac proinde diſtinctio illa Perſonæ & Eſſentiæ, ſimulq́; Idiomatum communicatio illa (quibus duabus rebus, licèt manifeſtè partim falſis atque ridiculis, partim nullum hîc locum habentibus, veritati velum quoddam obtenditur) planè admittendæ eſſent.*

2. & in iis) *Nondum videre poſſumus, quanám ingenii oſtentatio eſſe poßit in ſuadendo rationibusq́; præterea, ſi opus eſt, confirmando, eum, qui verus homo ſit, id eſt res creata & naturâ mortalis atque caduca, æternum ſimul Deum, id èſt rem increatam & naturâ immortalem ac ſempiternam eſſe non poſ-*

posse. Nam quis tam hebes aut rudis est, qui, si animum adverterit, id ita se habere, perspicuè non cernat, & aliis apertè demonstrare non queat?

3. quæ non minùs) *Quomodo verò? Nam ex eo, quòd Christus sit verus homo, in speciem saltem probatur, eum non esse æternum Deum, quemadmodum isti affirmant: nulla verò prorsus ratione ex eo ipso concludi potest, eum esse æternum Deum, quod nostri negant. De hoc enim inter utrosq; disputatur, non autem de eo ipso, utrùm Christus sit verus homo, nec ne.*

ASSERTIO XXIII.

1. ACTOR: 2. Petrus loquitur: *Certissimè sciat ergo omnis domus Israel: quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis.* Sed intelligere oportet, Christum secundùm naturam divinam factum non esse: sed potiùs illum esse, per quem facta sunt omnia. Secundùm vero humanam naturam

2. factum esse concedimus, Rom: 1. *Qui factus est ei ex semine David secundùm carnem.* Et quidem multò ante Resurrectionem factum eum esse CHRISTUM, id est, Regem & Dominum secundùm naturam humanam, firmissimo argumento sunt hæc divina testimonia: *Ubi est, qui natus est Rex Iudæorum?* [f] &, *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* [t] Alioqui quatenus Deus, semper erat Dominus omnium.

3. Postremò adversarii hoc verbum Dei apertè adulterant: Nam cùm nusquam

ha-

habeat scriptura filium Dei esse factum Deum: (Absit enim ut factitium eum Deum credamus) ipsi tamen hunc locum ita interpretantur, quasi legerent, *Deum fecit*, & non *Dominum eum, & Christum fecit.*

s Matth: 2. 2. t Luc: 1. 43.

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XXIII.

1. Actor: 2. Petrus) *Locus iste a nostris non idcirco allatus fuit, ut probaretur, Christum, id est illũ qui Christus est, fuisse factum, sed ut demonstraretur, Iesum Nazarenum, quà Dominus & Christus est (eoq; Deus, ut postea ostendemus) non semper extitisse, sed factum aliquando a Deo fuiße.*

2. Et quidem) *Non negamus, Iesum Nazarenum etiam ante resurrectionem Dominum, & regem aliqua ratione factum fuisse. Iam enim ingente potestate ac virtute præditus erat, & primitias quasdam sui dominatus, suiq; regni habebat. Verumtamen interim reipsa dominationem, & regnum suum, quippe ad quod prævia violenta morte perventurus erat, adeptus nondum fuerat.* Luc: 24. 26. *Nec satis sanè mirari possumus, quemquam eße, qui hoc negare audeat, cum tota scriptura id apertissimè testetur, præsertim verò locus a nostris allatus, in quo disertis verbis scriptum est, eum Iesum Nazarenum, quem Iudæi crucifixerant, Dominum & Christum a Deo factum fuisse. Nam, postquam crucifixus fuerat, & ita ante resurrectionem, id Deum fecisse, & ipsa allata verba satis indicant, & totus locus aperte* Act: 2. 36.

pertè demonstrat, in quo potissimùm de Iesu Nazareni resurrectione agitur, quâ, & simul eâ, quæ per ipsam secuta esset, ejusdem Iesu exaltatione expositâ & confirmatâ, tandem ita in prima illa concione, quam ad Iudæos habuit, concludit Petrus, Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, quia & dominum & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis. *Et tamen audent isti asserere, filium Dei, etiam secundum humanam naturam multò ante resurrectionem Regem, & Dominum fuisse factum. neque hoc testimonium interea ab iis, qui contrà sentiunt, allatum ulla responsione dignantur. Nam quæ ipsi testimonia afferunt, in quibus Iesus ab ipso ortu rex Iudæorum, & Dominus appellatus est, nullius planè sunt ponderis. Nemo est enim, qui nesciat, ea, quæ vel ex Dei singulari aliquo decreto, vel alia quacumque ratione certò futura sunt, tamquam præsentia haberi, ac dici. præsertim verò, si futuræ qualitates sint ejus rei, quæ jam ipsa adsit. Exemplum, ne longiùs abeamus, esto in eo testimonio, quod isti Assertione secunda ad idem, quod hîc, probandum ex Luca citant,* Natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus. *Nam ex Matthæo liquet, Iesu nomen, quod à servando seu salvando ductum est, idcirco Dei filio ab ipso ortu inditum fuisse, quia is salvum facturus esset populum suum a peccatis eorum. Non igitur adhuc revera salvator erat, cum natus est. alioquin, ut Iesu nomen illi conveniret, non opus fuisset ad id, quod futurum erat, respicere. &*

tamen

Luc. 2. 11.

Matth. 1. 21.

tamen jam tum disertè Salvator appellatur. Ratio est, quia jam decreverat Deus, ut Salvator esset. Quinetiam in altero testimoniorum, quæ hic citant, Maria Christi mater vocatur, cum tamen adhuc eum non peperisset, & sic revera ejus mater nondum esset. nempe quia mox certò futura erat. Cùm Samuel missus est a Deo ad ungendum unum ex filiis Isai, inter quos sibi de rege prospexiße Deus dixerat, simul atq; Eliabum vidit, qui unus ex illis erat, decoro aspectu, & staturâ corporis procerâ, dixit, 1. Sam. 16. 7.
Nam (*seu* Certè) coram Iehova Christus ejus est? *putans eum esse, quem Dominus elegisset. Itaq; Christum Iehovæ illum vocavit, non quòd jam esset, sed quòd omnino futurum arbitraretur, & ita Deum jam decreviße, sibi persuaderet. Vide autem, ut istorum errorem clariùs perspicias, quæ scripsimus Assertione 2. numero 5. quibus alia multa adjungi possent, sed his contenti esse volumus.*

3. Postremò adversarii) *Quin potiùs apertè calumniantur isti. Nemo enim ex nostris ait, scriptum ibi esse, Iesum Deum fuiße factum. sed, ut isti ipsi fatentur, ita locum interpretantur, ac si id ibi scriptum esset. Itaque falsum omnino est, eos verbum illud Dei adulterare, etiamsi in sua interpretatione fallerentur. Cujus interpretationis ratio hæc est, quòd, cùm Dei nomen Christo in sacris litteris alicubi tributum, sit nomen (ut vocant) appellativum, quod dominationem, & benefaciendi vim aliquam insignem & planè divinam significat, hæc autem Domini, & Christi appellatione illi passim*

E attri-

attributa prorsus contineantur, certè, si scriptum est, eum dominum & Christum fuisse factum, intelligere oportet, Deum quoque eundem factum esse, &, si non ante revera Dominus & Christus factus esse dicitur, quàm a mortuis revixit, non ante quoque Deum factum fuiße, concludendum est. Praeterea isti ipsi Assertione 5. ex eo, quòd Christus in sanctis litteris Dominus esse doceatur, Deum illum esse non obscurè contendunt. Cur ergo in aliis id tantopere vituperant, quod ipsimet faciunt? Adde, quòd nostri rectè ex facto domino & Christo Deum factum colligunt, si vel ex sola Domini appellatione, ut ab istis fit, Dei quoque appellationem colligere licet. sed perperam ex eadem Domini appellatione colligunt isti naturam divinam, de qua sine dubio in Assertione illa quincta agebatur. Potest enim quis Dominus eße non naturâ, sed Dei gratiâ. ut certè Iesus
Act: 2. 36. *est, cum disertis verbis scriptum sit, eum a Deo Dominum fuisse factum. Postremò, ut, quàm iniqua istorum reprehensio sit, apertiùs constet, sciendum est (ni fallimur) & Hilarium lib: 5. de Trinit: & Ambrosium lib: 1. de fide ad Gratianum*, fecit eum deum & Christum, *in Petri verbis legere.*

ASSERTIO XXIV.

AD extremum quod ad divinitatem Spiritus S. attinet, libenter damus adversariis, Spiritum sanctum esse donum & virtutem patris. Sed hoc donum & hęc virtus est tertia divina persona: quæ dividit alia dona singulis prout vult. [u] Nec mirum cuiquam debet

videri, Spiritum divinum donum vocari, cùm ipse etiam Filius sit donum Patris. Sic enim de eo ait Propheta: *Parvulus natus est nobis: & filius datus est nobis:* [x] ita ipse quoque Filius nominatur virtus Patris. Sic namque ait Apostolus, [y] *Nos autem prædicamus & Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Quamobrem meritò Spiritus S. donum Dei & virtus nominatur. Nam & gratis donatur: & prorsus divina in nobis operatur.

u 1 Cor: 12, 11. x Isai: 9. 6. z 1 Cor: 1. 24.

ANIMADVERSIONES IN Assertionem XXIV.

1. libenter damus) *Non potest istud concedi, quin simul concedatur, spiritum sanctum non esse Deum æquè ac Patrem. Semper enim donum & virtus, ipso donante ac virtute prædito, inferius quiddam est.*

2. Sed hoc donum) *Cum istud probaverint, tum nos errasse confitebimur.*

3. cùm ipse etiam) *Ista ad confirmandum, non propterea spiritum sanctum non esse personam, quia donum & virtus Dei nominetur, aliquid fortasse valere possunt. Constat enim, filium Dei personam esse. Sed ad divinitatem spiritus sancti, de qua hic agitur, adversus rationem istam tutandam nihil valent, cum ne in ipso quidem Filio divinitas ista a nostris agnoscatur. Quare principium, ut solent, petunt isti. Neque enim de persona, sed de divinitate tantùm spiritus sancti hoc loco mentio facta est.*

 Præ-

Præterea animadvertendum est, etiamsi poßit Filius donum Patris vocari, non tamen eo nomine in sanctis eam litteris disertè appellari. Nam locus,
Esa: 9, 6. *quem isti citant,* filius datus est nobis, *non aliter quàm per interpretationem id continet, eamq; valde dubiam. Siquidem,* filius datus est nobis, *ita intelligi potest, ac si dictum fuisset,* Rex datus est nobis. *Populi. n. Dei rex, seu Christus, filius Dei, & Filius simpliciter appellatur Psal: 2. 7, & 12. Dare autem regem, non est regem ipsum, sive illum qui rex est, donare, sed regem præficere ac constituere. Alii autem erant loci isto aliquantò aptiores ad id, quod isti volunt, probandum. quibus tamen numquam efficietur, ut filius Dei æquè propriè donum ipsius Dei vocetur, atq; spiritus sanctus vocatur.*

4. Virtus Patris) *Immo Dei, ut ipsum prola-*
1. Cor: 1. 24. *tum testimonium habet. Quamquam enim idem est Pater, quod Deus, quemadmodum idem est Filius, quod Christus (& propterea allatum locum, in quo non Filii, sed Christi mentio fit, ad rem hac in parte facere concedimus) tamen, quia istis non idem est, &, si Filius, seu Christus est Dei virtus, sequitur, ipsum non esse illum Deum (aliud enim est res ipsa, aliud virtus ipsius) idcirco id notare libuit, & fallaciam, quæ in istorum verbis latet, unà cum ipsorum de divinitate filii Dei sententiæ falsitate detegere.*

ASSERTIO XXV.

1. Ex his igitur omnibus facilè is, cui oculi sunt, quibus Deus videtur, perspicit, quanto in periculo æternæ salutis omnes ii versentur, qui jam non Indulgentias Ecclesiæ, non Reliquias Sanctorum, non invocationem

Divorum, cæteraq; generis ejusdem: sed, quod longè intolerabilius est, ponentes in cælum os suum, ipsum Sanctum sanctorum DEUM Opt: Max, oppugnant, cum eoque infelicissimi bellum gerunt: quem tamen esse Trinum & unum tam est necessarium, quàm id, quod maximè dicitur necessarium. Sed quòd hæc adversarii Orthohoxæ Fidei non videant, in promptu causa est: quia oculos fidei non habent. Nam *Evangelium in iis, qui pereunt, est opertum*, inquit Apostolus, 2 Cor: 4. 3.

Atque hæc sunt Catholicæ Fidei inexpugnabilia de Trino & Uno Deo firmamenta, quæ adversarii quidem audēt (quid enim non auderent?) oppugnare, vel potiùs ingenio vafro eludere. Sed quàm id conentur inaniter, Thesium usitata brevitas non patitur hîc fusiùs dicere. LAUS DEO.

ANIMAD: in Assert: XXV.

1. Ex his igitur) *Quinimmò ex his, ut suis locis a nobis indicatum est, ipsi cæci videre possunt, quàm monstrosa, sibiq; nulla ex parte consentanea sint eorum, quos isti sequuntur, de Deo, Christoq; ejus, deq; spiritu sancto dogmata, & quid judicandū de ea Ecclesia sit, quæ non modò tales nugas, quales sunt Indulgentiæ, quas vocant, sanctorum (quæ dicuntur) reliquiarum cultus, eorumdemq; mortuorum invocativo, maximo numero vel excogitavit Ipsa, vel approbavit, verùm etiam unius Dei, domini nostri Iesu Christi patris, majestatē minuere, Iesum ipsum Christū dividere, hominiq; illi ex Maria virgine nato, divinitatem, quâ præditus ex Dei voluntate est, adimerè, sanctū deniq; spiritum, ab uno illo Deo,*

cujus spiritus est, eum non distinguendo, tollere, atque abolere, seu prudens, sive imprudens, est ausa.

2. quem tamen) *Nihil umquam confidentius dictum fuit. Namque ipsi sensui communi patet, unam tantùm numero essentiam tres personas esse non posse, cum necesse sit, ut qualibet persona suam numero ab aliis distinctam essentiam habeat, ob eamq; rem, ut, ubi tres sunt personæ, ibi tres numero essentiæ sint. Vnum autem tantùm numero, tria numero nulla ratione esse posse, si quis est, qui non intelligat, huic certè belleboro est opus.*

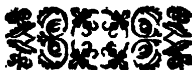
2. Sed quod hæc) *Immo verò, quòd erronei cujusdam spiritus homines ista tam aperta, blasphema, & ridicula mendacia pro gravissimis divinæ veritatis principiis Christiano orbi obtrudere, & quavis ratione defendere pergant, ac plerosque adhuc, qui assentiantur, habeant, nil mirum est, cum prædictum fuerit, hominem illum peccati, filium illum perditionis, venturum in omni seductione iniquitatis iis; qui pereunt, quibus missurus esset Deus operationem erroris, ut crederent mendacio.*

a Thess. 2. 10, 11.

Atque ex his in istorum Assertiones Animadversionibus nostris satis perspicuum esse arbitramur, quàm non modò infirma, sed nulla sint illius de trino & uno Deo opinionis fundamenta. quæ tamen adversarii omni conatu stabilire student. Sed frustra nimirum id conantur. Namque necesse omnino est, ut in dies magis appareat, ac confirmetur, illum unum Deum, domini nostri Iesu Christi patrem tantùm esse. Ipsi in Ecclesia per eundem Iesum Christum sit honor, gloria, imperium & nunc. & in omnem æternitatem.

Loca scripturæ explicata vel ex parte illustrata.

Monendus videris, lector benevole, numeros paginarum ex editione secunda, in qua hoc opusculum aliis fuerat annexum, in hanc, errore quodam irrepsisse.

DEFENSIO
ANIMADVERSIONUM FAUSTI SOCINI SENENSIS, in Assertiones Theologicas Collegii Posnaniensis de Trino & uno Deo;

Adversus

GABRIELEM EUTROPIUM Canonicum Posnaniensem,

ab eodem

FAUSTO SOCINO conscripta.

RACOVIÆ,
Typis Sebastiani Sternacii,
Anno Christi 1618.

HIERONYMUS a Moſkorow Moscorowius Chriſtiano & erudito lectori.

TANDEM prodit F. Socini diſputatio adverſus collegium Ieſuitarum Poſnanienſe. quâ notas ſuas Theſibus ejusdem collegii oppoſitas adverſus Gabrielem Eutropium, qui patrocinium earundem theſium ſuſceperat, vindicavit. Opus, in quo SOCINI ingenium, judiciũ, eruditionem, & ſingularem in diſputando dexteritatem, atque ſummum in modo cum Adverſariis agendi candorem, ſpectare & intueri poteris. Etſi autem viri hujus is ſcriptorum genius ſit, ut in ſingulis ſpectare hæc poſsis, tamen in hoc opere ſe ipſum quodammodo SOCINUS ſuperaſſe videri queat. Cujus etiam de hoc ipſo opere judicium reticendum minimè videbatur.

 batur.

batur. Etenim facta quondam, eo superstite, ejus operis mentione, modestissimè, qui mos viri fuit, dixit: nullum esse in operibus suis, quod minùs sibi displiceat. Quò magis dolendum est, tũ ob occupationes, tũ ob quasdam caussas opus ejusmodi, in quo summa animi contentione elaborasset, ab illo absolvi & ad finem perduci nõ potuisse. Sed nõ est quòd pluribus id tibi cõmendem⁹, ipsius species, dignitas, prȩstãtia, utilitas, hoc lõgè uberiùs exequetur. Vnum est quod te rogandũ putẽ, erudite & Christiane lector, ut æquũ auctori legendo te præbeas, quẽ hactenus multi eruditi sine ulla caussa persequuntur, nomenque illius indignissimis modis exagitare & traducere nihil verentur; & animos

mul-

multorum, qui auctoritate potiùs aliorum nituntur, quàm veritatis divinæ rationibus permovētur, contra auctorem nostrum incitare, exulcerare, & in dies magis ac magis exasperare non exhorrescunt. quantumque in ipsis est, ut hominis immerentis manes capitalib⁹ odiis objiciãt, annituntur. Sed viderint, quo jure hæc faciant. Illud tamen testari de eo libet, quòd Vir fuerit ingenio prorsus admirabili, judicio peracri, diuinarum litterarum eruditione mirum in modum præstans, pietate insignis, humilitate & modestia Christiana in omni vitæ cursu conspicuus, candore eximio & prorsus singulari, & in quo omnia summa facilè deprehendere posses. Priora illa excellenti

naturæ bonitate viro illi ſumma contigerant, reliqua indefeſſo labore pararat. Ad quæ etiam adjutorem habuit virum incomparabilem, Lælium Socinum patruum ſuum. cujus viri quanta pietas fuerit, quanta rerum divinarum notitia, quanta eruditio & variarum linguarum cognitio, quantus cum doctiſsimis quibusque totius Europæ viris uſus, quàm ſtupendum ingenium, quantum judicium, id explicare oratione vires noſtras longè ſuperat. Et tamen quemadmodum idem olim, ita nunc noſter auctor, licèt tantus vir fuerit, eam gratiam pro laboribus & vigiliis ſuis a plerisque refert, ut illius proſcindendi, inſectandi, maledictis & calumniis onerandi nullum faciant finem. Sed is genius ſum-

us summorum virorum, & optimè de societate humana meritorum, semper fuit, ut pro maximis suis meritis, præter odia & insectationes multorum, ampliùs nihil referrent. Ille tamen Deus, qui innocentiæ & veritatis semper assertor & defensor est, & qui ab iis omnibus qui de humana societate præclarè meriti umquam fuêre, ejusmodi tempestates semper ferè depulit, & ab iis viris, temporis, cujus veritas filia, tractu, proculdubio depulsurus: & cum eorum innocentiam, virtutem, & pietatem, tum veritatem suam in illustri & augusto admodum loco collocaturus est. Ea spes nos tenet, nec dubitamus, quin tandem sit, quo tendit, divina benignitate emersura. nihil enim est tam oc-

cul-

cultum, quod non reveletur, ut ait D. Iesus Christus Servator noster. Vale & his fruere lector Christiane. Racoviæ 20 Maii. Anno Christi 1618.

DEFENSIO
ANIMADVERSIONUM FAUSTI SOCINI SENENSIS in Assertiones Theologicas Collegii Posnaniensis de Trino & uno Deo, adversùs GABRIELEM Eutropium.

CAPUT I.

QVoniam Adversarius, antequam ad nostras Animadversiones oppugnandas descendat, quædam præfatur, quibus omnē fidem dictis nostris abroget, suis autem conciliet, non abs re fore duximus, si ea priùs diluerimus, quàm ad ipsarum Animadversionum defensionem accedamus.

Adversarii dicta.

1. *Primùm igitur ait, hæreticos consuevisse opinionum suarum impietatem velaminibus scripturarum, ceu velleribus ovium, contegere & adornare. Ad quod confirmandum & explicandum Vincentis Lirinensis hac de re multa verba, integro loco recitato, affert.*

2. *Hinc infert ex præcepto Iohannis Apostoli,* 1.Ioh.4.1. *non esse credendum omni spiritui; sed probandos esse spiritus, an ex Deo sint. Probare autem spiritus (quod attinet ad rem, de qua agit) ita videtur interpretari, quòd nihil sit aliud, quàm cognoscere, ac cer-*

tò deprehendere, eũ, qui ſacris teſtimoniis ad dogma aliquod probandum utitur, id bono, pio, ſincero, & divino ſpiritu facere; non autem fucato & veſtitu ovium cooperto, alicujus denique Satanæ, qui ſe transfiguraverit in angelum lucis.

3. *Hoc autem quomodo a nobis, cum noſtris magiſtris credidimus, factum fuerit, quærit; &, quænam ſit illa lux, per quam ipſorum ſpiritum aſpexerimus, & probaverimus.*

4. *Deinde ſubjungit ipſe rationem probandorũ ſpirituum; & dicit, eos per Eccleſiæ ſpiritum probari. quæ cum ſit corpus Chriſti, certiſſimum eſt, illam non alio ſpiritu vivere, quàm Chriſti.*

5. *Hinc autem colligit, cujuſcumque hominis ſpiritum ab Eccleſiæ Spiritu diſcrepantem ex Deo nõ eſſe; idq́ exemplo Iohannis Apoſtoli clarum eſſe ait.*
1.Ioh:4.2. Omnis, *inquit Iohannes*, ſpirit9, qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt. *Hoc autem confitetur Eccleſiæ ſpiritus.*

6. *Poſtremò ait, nos, cum dicamus, Chriſtum nihil aliud eſſe, quàm hominem tantùm, negare, eum in carne veniſſe, ſed carnem veniſſe aſſeverare.*

Hæc ſunt ab ipſo ſcripta ab initio primæ pag. uſque ad finem ſeptimæ. ad quæ ſingula aliquid dicendum nobis eſt. Numerorum autem utrobique appoſitæ notæ, eorum, quæ dicemus, quid cuique Adverſarii dicto reſpondeat, ſtatim indicabunt. Atque hac eadem Adverſarii dicta recitandi, eiuq́ reſpondendi ratione, perpetuò deinceps utemur.

Responsiones.

1\. *Facilè concedimus, solere hæreticos ad dogmata sua confirmanda scripturæ testimoniis abuti. Neque ad id cuiquam probandum, opus fuisse arbitramur Vincentii Lirinensis verba afferre. Sed idcirco potissimùm ea ab Adversario sunt allata, quòd in illis plurimum Patribus, quos vocant, & catholicæ cuidam Ecclesiæ tribuitur. a cujus, videlicet, decretis nullo modo liceat recedere; quidquid sacræ litteræ diversum docere videantur. Quamobrem dum id, quod dictum est, concedimus, interim ex altera parte monemus, eorum, qui, humana potiùs, quàm divina auctoritate moti atque confisi, quidpiam in religione Christiana defendendum suscipiunt, hoc proprium esse, ut sibi viam aliquam ad sacrarum litterarum testimonia quoquo modo declinanda præmuniant. Iam verò, quia non dubium est, quin Adversarius Hæreticorum nomine eos omnes intelligat, qui ab Ecclesia Romana desciverunt, quam simpliciter Ecclesiam passim appellat; considerandum est, Christi monitionē illam,* Attendite a falsis prophetis, *&c.* Mat: 7. 15. *non satis rectè ad istos omnes tacitè ab ipso accommodari, etiamsi alioqui falsa dogmata docerent. Quemadmodum nec a Vincentio Lirinensi, quem ipse, videlicet, imitatur, sat rectè ad homines istorum similes apertè accommodatur. Quidquid enim isti docent (de plerisque loquimur, deque iis, quos uterque ipsorū maximè intelligit) id non tamquam sibi singulari aliqua ratione divinitus patefactum docent: quod pro-*

phetarum est proprium. Sed ex ea patefactione divina id se colligere profitentur, quæ communis est omnium; ex ea nimirum quæ sacris litteris continetur. ad quas interpretandas & explanandas nullum ejusmodi spiritum a Deo sibi datum affirmant, ut necesse sit ipsorũ interpretationi, aut explanationi acquiescere, etiamsi ejus nullam rationem afferrent. Hoc enim revera est illorum, qui istos audacter hæreticos pronunciant. atque idcirco in ipsos, quatenus falsa docent, Christi monitio illa rectè convenire dicenda est. Sed isti cur sic, & sic hunc, & illum locum interpretentur, aut explanent, rationes perpetuò afferunt, easq; sæpissimè, ut ex iisdem sacris litteris desumptas; & aperta (ut ipsi quidem arbitrantur) testimonia indidem deprompta ad suam interpretationem, vel explanationem confirmandam proferunt; quibus moveri eos volunt, quos docere instituunt. nec aliam præterea ob caussam sibi fidem adjungi, aut cupiunt, aut certè quærunt; ingenuè confitentes, nisi hac ratione id, quod volunt, persuadere queant, nihil esse, cur ab omnibus reijci penitus, & derideri non possint ac debeant. Interim tamen asseverant, cum, se veritatem tenere, persuasum habeant, id a Deo profectum fuisse; cui nimirum omnia bona, maximè verò divinarum rerum cognitio, accepta referenda sunt. Sed hoc longè aliud est, quàm id, quod prophetas mentientium est proprium; cujusq; & Lirinensis, & Adversarius homines istos insimulare voluerunt. Hoc enim ipsum non prophetæ tantùm, sed omnes & singuli, quotquot ad Dei ecclesiam pertinent, dicere ac præ se ferre & possunt, & debent.

2. *Itaque Iohannis præceptum de probandis spiritibus, cum is sine dubio de prophetis seu veris seu falsis loquatur, non propriè ad eos pertinet, quos Adversarius hæreticos nominat. Vel si aliquo modo pertinet, atq;, ut libenter fatemur, eis accommodari tamen potest; necesse est, ut illorum spiritus probare, aliud omnino sit, quàm cognoscere, an bono & sincero, non autem malo & fucato quodam spiritu sanctas litteras interpretentur. Hoc enim in iis, qui nullum divinum spiritum se habere dictitant, quo prorsus impellantur, nec se tamquam prophetas venditant, parum momenti habet ad eorum doctrinam explorandam. Sed quocumq; tandem spiritu id faciant, videndum est, an, dum sanctas litteras interpretantur, aut explanant, a sensu quem eædem divinæ litteræ seu passim seu aliquibus in locis apertè produnt, nec ne recedant. Quemadmodum ad dignoscēdum, num ii, qui se divinum spiritum habere gloriantur, ab eoq; impulsos loqui, videndum est, an ea, quæ dicunt, cum aliis, quæ divino spiritu impellente dicta fuisse certū est, nec ne conveniant. Et hoc verè ac propriè est spiritus probare. qua de re Ioannes loquitur.*

3. *Cum igitur Adversarius quærit, qua ratione nostrorum magistrorum spiritum probaverimus, (quamquam nos in nullius, præterquàm Christi Iesu, & Apostolorum ejus, magistri verba juravimus) Respondemus, nos ex iis principiis eum probasse, quæ apud omnes, qui Christum profitentur, certa atque confessa sunt; ex iisdem, videlicet, litteris sacris, ex quibus dogmata sua, vel potiùs alienorum dogmatū*

 falsitatem

falsitatem nobis ostendere illi sunt conati. Nam quod Adversarius ait, hoc satis non esse, cum de ipso Dei verbo magna quæstio sit, utrum bono, vel malo spiritu, illo quis utatur; istud, ut dictum fuit, nullum locum habere potest, ubi ii, qui eo verbo utitur, se pro divino homine atque propheta nō venditat. Immo, quemcumque tandem se esse profiteatur, dicimus satis esse, diligenter animadvertere, an ratio, qua iste scripto Dei verbo utitur, a sensu, qui in reliquo eodem verbo apparet, minimè discrepet. Apparet enim tandem is sensus. Nam per revocationem uniuscujusque rationis ad sua propria principia, quemadmodum in omni veritate investiganda fieri convenit, ad quædam principia ac pronunciata devenire necesse est; quæ in ipso Dei verbo ita clara atque aperta sunt, ut nemo sanæ mentis ea vel possit, vel audeat negare. Quòd si quis tamen ea negaverit, is ab omnibus statim exsibilatur, & manifestissimi erroris convincitur. Nec sanè aliam ob causam fit, ut adversarii nostri hanc veritatis divinæ inquirendæ rationem tantopere subterfugiant, & scriptum Dei verbum vel nimis obscurum, vel mancum atque imperfectum esse caussentur, nisi quia cognoverunt, fieri non posse, quin, si solo scripto Dei verbo agatur, tandem ad veritatis cognitionem perveniatur, & ipsi caußâ cadāt. Alioqui, cur, præjudiciis omnibus rejectis, & auctoritate illa sua commenticia Ecclesiæ planè controversa, verboq; illo suo non scripto Iudæorum ridiculæ atque inani Cabalæ per quàm simili, prorsus omisso, ex ipsis sacris litteris veritatem investigandam esse non

con-

concedunt, & ipsis solis, ut nos, armati in certamen nobiscum non descendunt? Præsertim cum nos (quidquid illi hac in parte nobis objiciant) non quodvis dogma, in ipsis divinis litteris n expressum, prorsus rejiciendum esse statuamus, ob id ipsum scilicet tantùm, quòd ibi expressum non sit. Hoc enim de illis dogmatis nominatim dicere solemus, quæ ad salutem necessaria esse creduntur. Quamquam ne hîc quidem hoc contenti sumus; sed, quod in aliis facimus, in his quoq; facere non omittimus; & ostendimus, aut certè ostendere conamur, non modò illa in sacris litteris expressa non fuisse, sed ne indicata quidem: immo ipsis planè esse contraria. quemadmodum unusquisq; fatebitur, qui scripta nostra non oscitanter legerit.

4. Ratio igitur probandorum spiritum ea est, quam suprà diximus, non autem ad ecclesiæ spiritum confugere. Nam, ut verum sit, ecclesiam errare non posse (quod nos tamen, ut postea dicemus, in iis tantum, quæ ad salutem sunt necessaria, verum esse arbitramur) quænam, & ubi ista Ecclesia sit, planè incertum est: id est, nullo modo inter eos constat, qui se ipsius Ecclesiæ membra esse profitentur. Nec verò nostrâ demum memoriâ hac de re dubitatum fuit; sed semper ab ipsis ferme Apostolorum temporibus usque ad nostra tempora, ubi & quænam esset vera ecclesia, fuit disputatum. præcipuè verò, postquam sub Constantio Constantini magni filio, imperatore orientis & occidentis, ecclesiæ apertè dissidere cœperunt. Et sanè mirum est, cum Adversarius statuat, per ecclesiæ spiritum probandos esse spiri-

tus, ipsam ecclesiam nobis non demonstrasse, id est, quam ipse intelligit, eam veram Ecclesiam *esse, non ostendisse. quasi verò, quanám, & ubi ea sit, non minùs inter omnes constet, quàm constat, sacras, quæ vocantur, litteras divino spiritu impellente scriptas fuisse; quarum interpretationem ab* Ecclesia *omnino ipse fieri vult. Cum tamen, velit nolit, necesse sit, ut ex ipsis sacris litteris* Ecclesia *investigetur. Quod qua ratione, quæsumus, fieri poterit, si illarum interpretatio ab ipsa* Ecclesia *petenda est?* Nam, *quòd quidam ex Adversarii Symmystis aiunt, ex verbo Dei non scripto posse* Ecclesiam *agnosci, id nugatorium plane est; cum verbum istud non scriptum certè sciri nequeat, nisi priùs cognoscatur* Ecclesia, *in qua videlicet conservatum fuerit, quæ de eo testetur, ipsumque promat. Quamquam hujus quoque verbi interpretationem ab* Ecclesia *omnino petendam esse dicent. Vnde similiter fiet, ut ex hoc verbo ipsa* Ecclesia *nequaquam investigari possit. Adde, quod non dubium est, quin Adversarius* Ecclesiæ *nomine, ut suprà diximus,* Romanum *pontificem intelligat unà cum iis omnibus, qui illi parent. quem tamen ab iis, contra quos disputat, id est, a nobis, pro tali minimè haberi, optimè novit.* Iam *quæ mirabilis disputandi ratio hæc est, ea pro concessis sumere, quæ ab adversario manifestè pernegantur?* Id *saltem verum esse, demonstrasset, ex quo probare vult, suæ isti* Ecclesiæ *in sacris litteris interpretandis omnino credendum esse, per spiritum S.* Ecclesiæ *spiritus probari.* Nam *quod ait,* Ecclesiam Christi *corpus esse; & propterea*

illam

illam non alio, quàm Christi, spiritu vivere, hoc ad id demonstrandum ita, ut ad rem faciat, nihil prorsus valet. Certum est enim, Ecclesiam per cujus spiritum probandi sint spiritus, talem esse debere, ut nobis appareat. Aliter de ejus spiritu constare non poterit. Verùm ea ecclesia, quæ est corpus Christi adeò, ut non alio, quàm Christi, spiritu vivat, nullo modo nobis apparet; quidquid adversarii hîc nos irrideant, & contrà disputent. Probatur hoc ratione evidente. Nemo enim verum Christi membrum esse potest, nisi, ut ipse Adversarius in sua argumentatione & fatetur, & contendit, Christi spiritu sit præditus. Namque, ut ait Apostolus, qui Christi spiritum non habet, hic non est ejus. *Præterea, nemo verum Christi est membrum, nisi veram etiam fidem habeat, videlicet, in eundem Christum. Per fidem enim corpori Christi inserimur, & fide in illo stamus, Rom. 11. v. 19, &c. Atqui nec Christi spiritus, nec vera in eum fides nobis certò apparet: quippe quòd utrumque in corde lateat. Nam & Christi spiritus in corda mittitur, Gal: 4. v. 6. & corde creditur ad justitiam, Rom. 10. v. 10. Igitur neque etiam, quæ verè Christi sint membra, apparere potest. & consequenter ea Ecclesia, quæ Christi corpus est, minimè apparet. Potest quidem ex externis factis nostris unicuique constare, cum Christi spiritu, & fide vera destituimur. Nam, ut inquit Paulus, manifesta sunt opera carnis. Sed ex iisdem externis factis Christi spiritus, & vera fides certò colligi non potest. Induunt enim facilè externa facta a recto cor-*

Rom: 8. 9.

Gal: 5. 19.

de minimè proficiſcentia eandem faciem, quam illa habent, quæ inde proficiſcuntur. Breviter, vitium ſimulari non poteſt, virtus poteſt. Quò magis miramur, Adverſarium velle nobis Romanum pontificem, ejusq́ aſſeclas pro ea Eccleſia quodammodo obtrudere, quæ Chriſti corpus ſit; cùm ex iſtorum externis factis non modò colligi nulla ratione poſſit, eos Chriſti ſpiritu veraq́ in eum fide præditos eſſe, ſed etiam planè contrarium nobis manifeſtè appareat. Sed fac poſtremò, aſpectabilem aliquam Eccleſiam dari, de qua verè ac conſtanter affirmari poſſit, eam Chriſti corpus eſſe, numquid continuò ſecundum ejus ſpiritum omnes de religione controverſiæ, omnesq́ ſacrorum teſtimoniorum interpretationes dijudicandæ ac probandæ erunt? Non putamus. Vt enim cœtus aliquis ſit Chriſti corpus revera, non neceſſe eſt, ut omnia noſcat, quæ ad religionem pertinent, omnesq́ ſacrarum litterarum locos rectè intelligat; ſed ſatis eſt, illum ea noſſe, eaq́ intelligere, ſine quorum intelligentia atque notitia fieri non poteſt, ut ſalutem æternam per Chriſtum conſequatur. Neque enim unquam æternam ſalutem per Chriſtum adepturus eſt, qui ad ipſius Chriſti corpus revera non
Ephes. 5. 23. pertinuerit. Nam Chriſtus ſui corporis, quod eſt Eccleſia, non alieni, aut alienorum membrorum eſt
Ephes. 1. 23. ſervator. Igitur poterit ipſa Eccleſia, quæ Chriſti corpus a Paulo nominatur, nonnullarum rerum divinarum cognitione carere, & aliquos apud ſacros ſcriptores locos non rectè intelligere. Quòd enim ſi Chriſti corpus eſt, neceſſe ſit, eam non alia, quàm
Chri-

Christi, spiritu vivere, id non simpliciter verum est, sed tantummodo quatenus Christi corpus est. Quocirca non poterunt tutò omnes spiritus per ejus spiritum probari; sed ii tantùm, qui de dogmatis agant ad salutem necessariis. Horum si quidem, nec præterea aliorum, cognitio, ut diximus, ad Christi corpus istud mysticum constituendum necessariò requiritur. Nec tamèn hæc dogmata, quænam ea sint, erit hujus Ecclesiæ omnino judicare. Sed tantummodo, si dixerit, aliquod dogma ad salutem necessarium non esse, verissimum ejus judicium censendum erit. Nec enim, ut dictum est, quidquam ignorare potest eorum, quæ ad salutem sunt necessaria. Cæterùm nihil prohibet, quo minus dogma aliquod ad salutem esse necessarium dicat, quod tamen non sit.

Ut igitur concludamus, nulla cum dubitatione asserimus, viam istam probandorum spirituũ, quam nobis Adversarius proponit, ut scilicet per Ecclesiæ spiritum probentur, aut falsam & inanem, aut certè dubiam prorsus atque incertam esse. Quare non est ab ea via, quam nos elegimus, & præter quã nullam omnino Christiano orbi dedit, aut ostendit Deus, ullo modo recedendum; & ad solum scriptum ipsius Dei verbum, de quo eorum, qui Christum profitentur, nemo dubitat, aut dubitare potest, in omnibus confugiendum, quæ ad religionem nostram pertinent, examinandis. tamquam videlicet ad multa certaq; atque indubitata principia inibi apertissimè comprehensa; quibus, quidquid dubitationis in ipso reliquo verbo intelligendo oriri potest, tollitur tandem

dem atque præciditur. Sed jam de his satis hoc loco. Alibi enim in hisce responsionibus nostris hac eadem de re agendum erit; potissimum verò in postremo earum capite. Vbi de verbo illo Dei non scripto, de quo Pontificii tantopere gloriantur, nominatim disputabitur; quod Adversarius pag: 107. non veritus est asserere, longè securius in usu orthodoxæ Ecclesiæ conservari, quàm verbum scriptum. Nunc ad alia transeamus.

5. *Nam quod Adversarius subjicit, cujuscumque hominis spiritum ab Ecclesia discrepantem ex Deo non esse, id quemadmodum ostendimus, nulli usui nobis est futurum; cum Ecclesia ista non appareat, atque etiamsi appareret, id tamen perpetuum non esset, cum Ecclesia ista in iis, quæ ad salutem non sunt necessaria, falli possit. Sed operæ pretium est considerari, quomodo Adversarius istud suum axioma clarum esse probet.* Clarum est, *inquit,* Apostoli exemplo. *Quis umquam audivit, unico exemplo universalem aliquam enunciationem demonstrari posse? Etenim, si ipse ita accipienda Apostoli verba contendat, ut omnis spiritus, qui confitetur Christum in carne venisse, ex Deo sit, non quod attinet ad hanc confessionem tantùm, sed etiam quod pertinet ad alia omnia, & spiritus nomine non vim, & caussam illam propriam & singularem, qua ista ipsa confessio fit, intelligendam dicat, sed universum spiritum illius, qui talem confessionem edit; jam hoc non quidem exemplum erit, sed certum indicium, quod divini spiritus faciat fidem. Et sanè, si Adversa-*

rius

rius Apostoli loco pro exemplo revera uti voluisset, verba sua ad hunc modum, ut fecit, non concepisset, spiritus namque ecclesiæ confitetur Iesum Christum in carne venisse. Sed omnis, inquit Apostolus, spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. *Verùm posteriorem hanc partem per negationem enunciasset, hoc pacto; sed omnis, inquit Apostolus, spiritus qui non confitetur, Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est. Id enim vel ex græco codice patere, vel ex latini sententia, quæ in secunda ejusdem Ioannis epistola clarè expressa est, dicere poterat.* Nunc, *cum per affirmationem hanc posteriorem partem conceperit, apparet, eum voce Exempli abusum fuisse, atque ex Apostoli verbo omnino cõcludere voluisse, quia Ecclesiæ spiritus confitetur, Iesum Christum in carne venisse, ejus spiritum ex Deo esse; & idcirco, ab ejus spiritu si quis spiritus discrepet, eum ex Deo non esse. quod sibi demonstrandum sumpserat. Et sic patet, illum verba Apostoli ita accipienda statuere, ut paulo ante exposuimus. Sed, si ad istum modum accipienda sunt Apostoli verba, certè non magis spiritus Ecclesiæ, quam intelligit Adversarius, ex Deo erit, quàm spiritus non paucorum cœtuum, quos tamen ipse pro hæreticis habet. quales sunt ii, qui Lutherani, & qui Calviniani dicuntur. Quandoquidem istorum cœtuum spiritus, vel ipso, ut arbitramur, Adversario non negante, non secus atque spiritus istius Ecclesiæ, confiteretur, Iesum Christum in carne venisse. Itaque; si rectè colligit Adversarius, cujuscumque hominis spiritus*

ritus ab istorum cœtuum spiritibus discrepat, ex Deo non est. Sed Pontificiorum hominum, qualis est ipse Adversarius, spiritus ab istorum cœtuum spiritibus discrepat; Ergo Pontificiorum hominum, & porrò Adversarii spiritus ex Deo non est. Et sic utrique, & Ecclesia videlicet Adversarii, & cœtus isti sive utrorumq; spiritus, ex ipsius Adversarii argumento, ex Deo planè, idq; eodem tempore, & esse & non esse deprehendentur. Videat igitur ipse in quos laqueos imprudens seipsum induerit, dum alios sua Ecclesiæ auctoritate irretire conatur.

6. Sed & in eo quoque, unde se caußam nactum esse existimavit nos graviter accusandi, & tamquam spiritu Antichristi præditos non obscurè traducendi, ita est lapsus Adversarius, ut interim seipsum potiùs & suos tales ostendat, quales nos esse, demonstrare nititur. dum scilicet nobis objicit, quòd negemus, Christum in carne venisse. Vbi primùm considerandum est, quantopere Adversarius nobis invidiam conciliare studuerit; qui non contentus scripsisse, à nobis dici, Christum nihil aliud esse, quàm hominem, insolente prorsus, nisi fallimur, & inepta loquendi ratione usus, addidit Tantùm. *perinde ac si verba illa* Nihil aliud, quàm, *non idem præstarent sola, atque si illis adjungatur particula aliqua, ut vocant, exclusiva. Nec verò hic modò sic de nobis locutus est Adversarius; sed idem etiam fecit pag. 33. in illis verbis* cum verò istud Anabaptistarum genus, Messiam qui venit, nihil esse aliud, quàm hominē tantùm opinetur, &c. *Et alibi, id est pag. 22. pla-*

nè contendit, a nobis affirmari, Christum hominem esse tantùm, & vocem Tantùm, dum scripturas interpretamur, a nobis addi. Et pag. denique 85. ait, sectam Samosatenicam (nos autem ubique disertè Samosatenicos appellat) unà cum secta Machometana obstinatissimè asseverare, Christũ nihil aliud, quàm hominem fuisse. At qui nos, & si nullum Dei filium in Iesum Christo agnoscimus, qui umquam ante, aut extra hominem illum fuerit natum ex Maria virgine; non tamen ita loqui solemus, ut dicamus, Christum nihil aliud, quàm hominem esse, sive hominem tantùm esse. optimè scientes, has locutiones, quamvis, si quis eas certo quodam modo accipiat, vera ostendi poßint, tamen alio modo acceptas non esse veras, &, quocumque modo accipiantur, malè sonare. quippe quæ hominem ab aliis, iisq; vulgaribus, hominibus nihil differentem declarare possint. Quandoquidem nos sic de Christo sentimus, eum plus quàm hominem (ut ita loquamur) etiam cum hîc in terris esset, meritissimò vocari potuisse. nec satis Iosephi nobilissimi scriptoris prudentiam laudare possumus, qui, cum de ipso dixisset, Fuit eodem tempore Iesus vir sapiens, statim addidit, si modò eum virum dicere fas est. At verò deinde, & si nos dicimus, ante, vel extra hominem illum Iesum Nazarenum, nullum fuisse umquam Dei filium unigenitum, cur tamen Christum, qui is Dei filius est, in carne venisse, negare dicendi sumus? Nonne maximè, eum in carne venisse, confitemur, si extra carnem, aut sine carne illum umquam fuisse, non agnoscimus? Sed decipitur

cipitur nimirum Adversarius vehementer in hac locutione, Venire in carne. Putat enim, non solùm ita aliud esse carnem, in qua quis venit, & aliud illum, qui in ea venit, ut ille sine hac omnino considerari possit, sed etiam necesse esse, ut is, qui in carne venit, aliâ, quàm humanâ naturâ sit præditus. ac præterea fortasse existimat, ex ipsa locutione constare, eum, qui venit in carne, aliquando ab ipsa carne sejunctũ fuisse. Verùm aliter prorsus res se habet. Primùm enim tum apud sacros, tum apud profanos scriptores, atque adeò in ipso communi sermone frequentissimè Caro alicujus dicitur, & sic distinguitur caro ab eo, cujus caro est; cum tamen caro illius quid diversum revera, aut distinctum ab eo non sit, nisi ut pars a toto. Deinde Ambulare in carne, Vivere in carne, Permanere in carne, hæc omnia a Paulo Apostolo de seipso dicta inveniuntur; nec tamen vel Paulus ipse sine sua carne considerari poterat, cum ejus pars ipsius caro esset, vel aliâ, quàm humanâ naturâ Paulus præditus erat. Nam, quòd in locutione, de qua agimus, est verbum Veniendi, quod conjunctionem aliquam eorum, quæ antea separata essent, videtur significare, id in proposito nostro aliquid pro Adversario esset, si, quæ statim sequitur, præpositio In *motum ad locũ, ut ajunt, significaret.* Non *significare autem, id planum facit, quòd non* In *carnem, sed* In *carne scriptũ est. Quod animadvertentes quidam, qui ex hoc loco eandem, quam Adversarius, sententiam colligi volebant, audacter ex sexto casu quartum fecerunt, & e græco, ubi scriptum est ἐν σαρκὶ, locũ convertentes, vel pe-*

2.Cor: 10.3. Gal: 2.20. Phil: 1. 24.

Th: Beza.

vel potiùs eũ corrumpentes, perinde ac si εἰς σάρκα scriptum esset, In carnem reddiderunt. qui error, ob depravatum fortaßis quem habuit græcum codicem, commißus etiam fuit a vetere interprete (nisi mendosi sunt latini codices) in secunda epistola ejusdem Apostoli. Quamquam nec istum loquendi modum, nec sententiam, quæ ex ipso colligeretur, hîc consistere nullo modo posse, vel illud satis indicare poterat, quòd non de filio Dei nominatim, non de Verbo seu sermone, non denique de re quapiam disertè verba fiunt, de qua licèt idem, quod Iesus ipse Christus planè fuisset, tamen dici potuisse videretur, eam in carnem venisse; sed de Iesu Christo nominatim loquitur Apostolus. Iesus autem & Christus nomina sunt revera illius hominis in virginis utero concepti, qui nullo modo nec in carnem venire potuit, nec venisse dici. Quatenus igitur verbum Veniendi conjunctionem quandam rerum antea disjunctarum significare potest, non est illud ad Carnis vocem referendum; nec debent verba In carne ita accipi, quasi ipsi verbo veniendi penitus adhæreant. Sed inter hæc, & illud aliquid subaudiendum est; ut In mundum, Ad nos, vel tale quidpiam. Nihil enim frequentius in ipsis sacris litteris, quàm verbum Venire absolutè positum, id est neutiquam expresso, quò veniatur; idq; præsertim cum de Christo est sermo, qui venerit, aut venturus esset in mundum, sive ad populum Israëlis. ut Mat. 3. v. 11, & cap. 11. v. 3, & cap. 18. v. 11; Ioh. 4. v. 25, & cap. 5. v. 45, & cap. 7, v. 27; & aliis compluribus in locis. Sensus igitur verborum Apostoli est, Iesum Christum

ſtum veniſſe in mundum, ſive ad Iſraëlis populum idq; in carne. In carne autem nihil aliud eſt, quàm cum carne frequentiſſima Hebræorum phraſi. Denique, ſi quis ex ſimili aliquo loco intelligere velit, quid ſit apud Iohannem, Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, id eſt, quam vim & verbum Veniendi, & præpoſitio In, ea in locutione habeat, legat apud eundem in eadem epiſtola cap: 5. v. 6. verba illa; Hic eſt, qui venit per aquam, & ſanguinem, Ieſus Chriſtus; non in aqua ſolùm, ſed in aqua, & ſanguine. *Sunt autem non pauci, qui exiſtiment, ideo Iohannem ita conſtanter de Ieſu Chriſto affirmaſſe, quòd in carne ſeu cum carne venerit, ut eos omnes ſeverè notaret, ac redargueret, qui negabant, Chriſtum, verum, id eſt carneum & quale cæteri homines habent, corpus habuiſſe; quorum jam tum non exiguum numerum extitiſſe, ex rerum eccleſiaſticarum ſcriptoribus liquet. Nos verò, ſatius eſſe credimus, ſi Carnis vocabulum ad humilitatem & infirmitatem, quæ in Ieſu Chriſti cruce maximè conſpecta eſt, ſignificandam, a Ioanne uſurpatum fuiſſe dicatur. ob quam cauſſam etiam potiſſimùm dictum ab eodem alibi fuiſſe contendimus, Verbum factum fuiſſe, vel potiùs ſimpliciter fuiſſe carnem* Non enim *dubium eſt, quin græca vox* ἐγένετο, *quæ ibi legitur, tam Fuit, quàm Factum eſt, rectè verti poſſit. Unde etiam apparet, nos, etiamſi diceremus, Chriſtum carnem veniſſe, ut nobis Adverſarius objicit, non tamen prorſus ſine ſacri teſtimonii auctoritate id facturos fuiſſe. Nam profectò is, qui caro fuit, caro etiam ve-*

Ioh: 1. 14.

am vi-

am venit. Quamquam non videmus, quomodo istum loquendi modum reprehendere audeat Adversarius, qui vocem Carnis pro Homine accipit. Etenim, quia Christum (ut ipse asserit) hominem tantùm fuisse dicamus, ait, nos asseverare, Christum carnem venisse. Numquid verò non rectissimè loqueretur, qui diceret, Christum venisse hominem? Sed ad propositum revertamur. Carnis igitur Christi nomine ipsius humilitatem atque infirmitatem, quæ præcipuè in ipsa cruce conspecta est, potissimùm significari, declarat prætera locus ille in epistola ad Heb: cap: 5. v. 5. Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesq; ad eum, qui possit (*vel potiùs* poterat) illum salvum facere a morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, *&c. Atque eadem vocabuli Carnis vis atque potestas omnino videtur haberi in eadem epistola cap: 2. v: 14. ubi scriptum est.* Quia ergo pueri communicaverunt (*id est communicant*) carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, *&c. Verisimiliùs enim est, eo in loco agi de perpessionibus, & afflictionibus, ipsaq; violenta morte, cui fideles Iesu Christi sunt expositi, & quodammodo obnoxii, & de similitudine, quam cum iis Christus hac in parte habuit, quàm simpliciter de humana & mortali natura ac conditione. Dictio enim* Ergo *ostendit, hac verba ad superiora respicere, nempe ad ea,* Decebat enim eum, propter quem omnia, *&c. in quibus non simpliciter de humana ipsa & mortali Christi natura ac conditione, sed de ipsius afflictionibus manifestè agitur.*

Hanc autem vocabuli Carnis vim ac potestatem hoc loco idcirco libenter agnoscimus, quòd non putamus Iohannis verba ita legenda esse, ut in omnibus latinis interpretationibus hactenus leguntur. Iesum Christum venisse &c. *Sed, ut primus fortasse omnium ætate nostra Thomas Naogeorgus animadvertit, Iesum Christum, qui venit, &c. In Græco enim est participium ἐληλυθότα, & in simili secundæ epistolæ loco ἐρχόμενον, quorum utrumvis per infinitivum hoc loco vix, ac ne vix quidem reddi potest. sed, ut per indicativum, utrumque reddatur, quemadmodum ipsius grammaticæ ratio alioqui etiam potiùs suadet, necessarium videtur. Non enim id præcipuè agit Iohannes, ut doceat, Iesum Christū venisse in carne, hocq́ prorsus credendum esse; sed, ut moneat, ejus Iesu Christi nomen confitendum & profitendum esse, qui in carne vênit. ne quem, scilicet, ut Naogeorgi verbis utamur,* ejus crux & humilitas, & servile schema offendat, quominus credat, & confiteatur, eum esse expectatum a patribus Messiam. *Multi siquidem erant Iohannis tempore, qui, cum alioqui divinæ gloriæ studiosi viderentur, spiritum, munusq́ propheticum ementientes, Iesum Christum non confitebantur, id est Iesum Nazarenum, Christum esse, negabant; idq́ potissimùm ob eam caussam, quòd nulla cum mundana majestate, aut potentia, sed humilis & abjectus venisset; adeò, ut etiam tamquam nefarius planè homo crucifixus fuisset. Quoniam igitur plures ejusmodi*

modi falsi prophetæ extiterant, monet Iohannes, eum demum spiritum ex Deo esse; qui Iesum Christum confitetur, qui in carne venit; quem qui non confitetur, meritò hunc Antichristi spiritum esse ait. Itaque contrà omnino res se habet, atque hactenus vulgò existimatum fuit. Neque enim isti falsi prophetæ, quos Iohãnes hoc loco cavendos præcipit, Iesum Christum in carne venisse negabant; immo, eum Iesum, qui Christus dicebatur, in carne venisse constanter affirmabant, & ex hoc ipso, eum reijciendum, nec pro Christo agnoscendum esse, populo persuadere conabantur. Multus autem est in hoc Ioannes & in prima, & in secunda epistola, ut persuadeat, Iesum esse Christum, & eos penitus fugiendos esse dicat, ut Antichristos, qui id negabant. Quod cur facere auderent, nusquam alibi explicat; sed in loco tantum, de quo agimus, in utraque epistola illis verbis, qui in carne venit, *seu* venientem in carne, *non obscurè indicat. Hanc omnino Apostoli mentem hîc esse agnoscent omnes, qui præter vim ipsam verborum græcorum, quid idem alibi dicat, diligenter attenderint; ubi similiter vel de iis loquitur, qui falsam, quæq; ex Deo non esset, doctrinam afferebant, vel, quanám sit vera & ex Deo doctrina, exponit. Meminerit autem lector hos locos inspicere in ipsa prima epistola; cap:2. a v:17. usq; ad 27, cap:3. v:23, cap:4. v:15 & cap:5. v:1, & v:4. usq; ad v: 14. In secunda autem epistola, ea, quæ antecedunt septimum ver: in quo de Iesu Christi adventu in carne agitur. qui versiculus ex vi dictionis Quoniam ad superiora omnino rela-*

tionem habet. Atque hoc sanè, itemq; sequentia verba planum faciunt, nō aliam fuisse Iohannis mentem præter eam, quam diximus. Fuimus autem in ea & explicanda, & demonstranda paulo longiores, non solùm quia nec ante, nec post Naogeorgum id factum fuisse, hactenus comperimus, verùm etiam, quia ostendere voluimus, id verum esse, quod ab initio diximus, Adversarium videlicet nostrum id nobis objecisse, quod & ipsi & iis omnibus, qui cum eo sentiunt, potiùs objiciendum videtur. Nos enim tamquam eos accusat, qui illud idem negemus, quod Iohannes apostolus maximopere confitendum monet; adeò ut, qui id non confitentur, hos ex Deo non esse dicat, sed Antichristi spiritu duci. Atqui Iohannes, ut vidimus, monet, eum Iesum Christum confitendum esse, qui in carne venit, id est, qui humilis atqui infirmus fuit, perpessionesq; plurimas, & tandem acerbissimam & maximè detestabilem crucis mortem est expertus. Quod nos sanè facimus; & nullum Christum seu filium Dei unigenitum, nec præter, nec ante istum, umquam aut novimus, aut nominamus. eumq;, cui, verè & propriè loquendo, per se hæc omnia non contigerint, hunc nec Christum, nec unigenitum Dei filium ullo pacto agnoscimus. Adversarius verò unà cum suis contrà, verum Christum, id est divinum regem ac dominum nostrum, verumq; Dei filium unigenitum etiam extra penitus, & ante ista omnia & nominat, & agnoscit; huicq; numquam, nisi figuratè loquendo, & per quandam idiomatum communicationem, id est non reipsa, sed verbo tantùm, aut certè per accidens,

eidens, ea contigisse affirmat. Nec porrò adduci possunt isti, ut confiteantur, & pro suo deo ac domino venerentur, atque adorent illum ipsum, qui infirmus revera & imbecillus fuit, quiq; revera & per se dolores mortis est expertus. quippe qui Dei potentiam, & bonitatem summam, ac planè admirabilem sapientiam in eo homine, supra quàm dici possit, postea extollendo ac deificando, divinis licèt oraculis testatissimam, agnoscere nondum planè queunt. Et hanc ob caussam, ut illum tamen interea aliquo modo, quemadmodum nimis apertè jussi sunt facere, colere bonâ conscientiâ possint, æternam quandam substantiam Deoq; illius patri consubstantialem, ut vocant, sive coëssentialem sunt commenti, cui ille in unam hypostasim indissolubili quodam nodo fuerit junctus, hancq; revera pro illo adorant. Satis superq; responsum videtur ad ea omnia, quibus Adversarius non nobis, sed sibi suisq; dictis fidem adjungendam esse, probare voluit. Nunc ad ea, quæ contra ipsius Animadversiones nostras scribit, examinanda veniamus.

CAPUT II.

IN *primam collegii Posnaniensis de trino & uno Deo Assertionem hæc verba in Animadversionibus nostris numero 1. scripseramus,* Immo contra fidē de uno vero Deo nullus gravior in Christi ecclesiam ab Antichristi spiritu error invectus est, quàm in Deo, inq; illius simplicissima essentia plures esse personas inter se distinctas, *unà cum aliis verbis, quæ licèt cum his con-*

nexa, Adversarius tamen ab ipsis dividit. His verò separatim ea, quæ sequuntur, obijcit, a pag: 8 usq; ad finem pag: 14.

Adversarii dicta.

1 *Magnas primùm turbas facit, quòd dictum a nobis fuerit, in Christi ecclesiam ab Antichristi spiritu errorem fuisse invectum contra fidem de uno vero Deo; & ait, nullo pacto fieri posse, ut Christi ecclesia erret, præsertim in fide. Atque ad id probandum sacra quædam testimonia affert.*

2. *Hîc simul, arrepta occasione, non pauca scribit de nostra (ut quidem illi videtur) temeritate atque arrogantia; qui scilicet Ecclesiæ judicio stare nolimus; sed unusquisque vel aliquorum apostatarum, vel proprio nostro. Cum tamẽ propter varias caussas, ob quas singuli homines errare possunt, data fuerit a Deo Ecclesiæ regula minimè fallax, a qua recedendum non sit.*

3. *Addit præterea, eum, qui dicit, Ecclesiam errare, se ipsum manifestè condemnare. Nam, si ipse, membrum Ecclesiæ se esse fatetur, sibi quoque errorem ascribit. Sin negat, jam ethnici, & publicani infamiam & pœnam non effugit.*

4. *Tandem verò a nobis quærit, ubi sive in novo, sive in vetere Testamento sit scriptum, Ecclesia novi Testamenti errat, vel caret divinis promissionibus, vel Dei promissiones fallunt.*

Responsiones.

1. *Frustra omnino tantas Adversarius turbas dedit,*

dedit, vel potiùs dare conatus est. Ejusq́ reprehensio universa in ὁμωνυμίας, sive æquivocationis, quā vocant, fallaciam incidit. Etenim, si verba nostra ita accipit, quasi dixerimus, Christi ecclesiam, dum adhuc verè Christi ecclesia est, in errore ab Antichristi spiritu in eam invecto versari (ut sanè eum accipere ex iis, quæ postea scribit, quemadmodum suo loco ostendemus, perspicuum est) si igitur verba nostra ita accipit, certè aut non videt, aut se non videre simulat, rectè ex communi loquendi usu eam Christi Ecclesiam appellari a nobis potuisse, quæ ampliùs non sit, sed antea esset. A qua locutione ne ipse quidem Christus abhorruit, cum primariis Iudæorum dixit, Mat:21.31.
meretrices ipsis præcedere in regnum Dei. Eas enim, quæ meretrices ampliùs non erant, sed tantùm antea fuerant, manifestè meretrices simpliciter appellavit. Quamquam nihil est, cur quis omnino velit, in verbis nostris eam appellatam fuisse Christi Ecclesiā, quæ in errore versetur. Nihil enim impedit, quominus ea ita intelligantur, ut Christi Ecclesiam vocemus, non postquam error in eam invectus fuit, sed tunc, cum invehebatur. Nam fingat Adversarius, hāc fuisse mentem nostram; fatebitur profectò, nos, præsertim, ubi brevitati studendum erat, vix aliter loqui potuisse, ac locuti sumus. Et sanè similes loquendi modi non in communi tantùm sermone sunt frequētissimi; sed apud probatissimos quosque scriptores passim occurrunt. Quinetiam Christum ipsum ut superioris, sic hujus quoque locutionis auctorem habemus. qui in Apocalypsi ait, mulierem Iezabelam se- Apoc:2.20.
 duce-

ducere servos suos, ut scortentur, &c. Servos enim suos appellat Christus, non postquam seducti sunt, sed cum eos seducere Iezabel est aggressa. Quòd si Adversarius, ne hoc quidem nobis vult concedere, ut umquam Christi Ecclesia ea fuerit, in quam ab Antichristi spiritu fuerit error invectus, nullam tamen habet caussam, cur nos reprehendat. Nemo enim nescit, Christi Ecclesiam eos dici posse, & porrò consuevisse, qui Christum profitentes, in ejusdem Christi nomine, quod ad externa attinet, congregantur; sive revera sint Christi Ecclesia, sive non sint. præsertim si pro Christi Ecclesia vulgò habeantur, & sic nominentur. Vt certè de iis affirmare possumus, qui errorem istum, de quo loquimur, receperunt. Hi enim, nec præterea alii, vera Christi Ecclesia, ab exteris etiam omnibus, diutissimè hactenus & vocati sunt, &
Ioh: 13. 33. 18. 36. *existimati. Atque hîc similiter ipse Christus suo e-*
Apoc: 2. 9. *xemplo nobis favet, qui Iudæos appellavit eos, quorũ*
3. 9. *similes idem ipse alibi negat esse Iudaos, & mentiri illos ait, dum se Iudæos esse dicunt.*

Quamobrem nihil opus est ad ea respondere, quibus Adversarius ostendere conatur, falsum esse, Christi Ecclesiam errare posse; præsertim in fide. Sive hoc de ea intelligat, quæ Christi Ecclesia esse perseveret; sive de ea, quæ aliquando fuerit. Neutrum enim a nobis revera hoc loco dicitur; quamvis Adversarius Christi Ecclesiæ æquivoco nomine deceptus, vel potiùs eo abusus, nos utrumque dicentes faciat.

Verumtamen, quia superiore cap: diximus, Ecclesiam ipsam, quæ Christi corpus est, in iis, quæ ad

salutem

salutem necessaria non sunt, errare posse; & quia nihil dubitamus, quin aspectabilis seu visibilis Christi Ecclesia possit a vera fidei professione deficere, & sic desinere Christi Ecclesia esse; idcirco admonendum lectorem censuimus, quidquid ab Adversario ex sacris litteris affertur, quod sententiæ nostræ refragari videatur, id omne & ad Christi Ecclesiam illam esse referendum, quam visibilem non esse, ante docuimus; vel certè ad eam, quæ Christi Ecclesia esse perseveret; & de iis rebus accipiendum, sine quibus vera Christi Ecclesia esse nequit, id est, ut jam diximus, quæ ad salutem æternam consequendam sunt necessariæ. Omnes igitur promissiones, quantumvis perpetuæ, quas profert Adversarius ut Christi Ecclesiæ factas, ita accipienda sunt, ut vel ad veros Christianos tantùm pertineant, qui soli, ut supra demonstravimus, vera Christi sunt membra, ob idq; soli vera Christi Ecclesia, quiq; ut dictum fuit, nobis nullo modo apparere possunt; vel certè ad eos, qui veram Christi fidem profitentur. hosq; non quidem tales perpetuò futuros, promissum ibi fuiße, sentiendum est; sed, qui tales fuerint, ad eos perpetuò promissiones istas spectaturas, in eiuq; effectum suũ habituras. Cum verò vel in iisdem promissionibus, vel in aliis de Christi ecclesia sententiis auditur, portas inferorum non prævalituras adversus eam (quamquam hîc non quidem perseverantia in veritate promittitur, sed in veritate perseveranti, contra infernũ victoria) nullam habere ipsam commercium cum diabolo (ubi tamen non de opinionibus, sed de factis manifestè agitur)

Mat: 16. v. 18

2. Cor: 6. v. 15

1.Tim: 3.15. *tur) denique esse illam veritatis columnam & firmamentum; non est existimandum, Ecclesiam nulla prorsus ratione in rebus divinis intelligendis labi, aut errare posse; sed eatenus ab errore eam tutam futuram, quatenus necesse est, ne ab inferno absorbeatur, néve diabolo ullo modo adhæreat, aut veritatem illã amittat, quâ æterna salus continetur. Veritatis enim simplici nomine in novo Testamento passim, non quidem universa de rebus ipsis divinis veritas; sed κατ' ἐξοχὴν Evangelii veritas, ut eam alicubi Paulus appellat, sive ipsum Evangelium intelligitur; sine cujus cognitione vera, nulla est certa via ad æternam salutem. Quòd si Christus promisit futurum, ut Spiritus sanctus duceret primos illos apostolos ad omnem veritatem, etiamsi concedatur, quod de illis dixit, de omnibus apostolis eum dixisse, tamen hoc ad Ecclesiam trahendum non est. Alia est enim apostolorum ratio, & alia Ecclesiæ, nec in Ecclesia perpetuò apostolos futuros, usquam scriptum extat. Nam quod spiritum veritatis cum primis illis in æternum mansurum, Christus dixisse legitur, non eò hoc respicit, ut apostolos ipsos aliqua ratione, id est in successoribus suis, in æternum futuros ostendat; sed ut eos, qui verè sint apostoli, spiritu illo veritatis numquam destitutum iri, significet. Adde, quòd in ipsis primis apostolis ea verba Omnem veritatem, non ita sunt accipienda, ut in rebus sacris omnem ignorationem excludant, sed eam tantummodo, cum qua apostolici muneris recta perfunctio consistere non potest. Propterea*

Ioh:8.32,33. Rom:1. 18. 2.8. 2.Cor:4. 2. Col: 1. 5. 2. Thess: 2. 10,12. Ephes:1. 13. 1.Tim: 2.4. Tit: 1. 4. Ioh: 16.13. Ioh:14. 16.

pterea ibi quoque, ut in aliis locis, nomini Veritatis præpositus est in græco articulus, πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, id est Omnem illam veritatem; universam nimirum veritatem evangelicam, cujus apostoli præcones, & post ipsum magistri in orbe terrarum a Christo constituti fuerant.

2. *Si in rebus divinis hominum judicio standũ esset, & nos paucorum hominum nostroq; ipsorum judicio potiùs, quàm aliorum omnium stare vellemus, haberet Adversarius, cur nos temeritatis, atque arrogantiæ argueret; etiamsi suam istam Ecclesiam ostendere nullo modo posset. Nunc, cum non modò Ecclesiam istam ostendere nequeat, sed etiam numquam probaturus sit, vel hominum ullorum judicio in rebus divinis standum esse, vel nos aliquibus hominibus, aut nobis ipsis in iisdem rebus fidem adjungere, nihil est, cur nos arrogantiæ, aut temeritatis accuset. Fit quidem, ut nos sæpe eam sententiam amplectamur, quæ vel paucis hominibus, vel etiam nullis præter nos nostro sæculo probata fuerit. Sed hoc non ideo fit, quòd vel paucis aliis, vel nobis ipsis fidem adhibeamus, sed, quòd clarè perspicimus, eam divinis oraculis consentaneam esse. quorum interpretationem, omni præjudicio penitus remoto, ab iisdem divinis oraculis, ea ratione, qua superiore cap: dictum est, nobis petendam ducimus. Nec sanè fallimur existimatione nostra, semper enim invenimus, & complaribus & clarissimis locis eos explicari, qui non ita magno numero paulo obscuriores sunt. Falluntur, sine dubio, sæpissime, aut certè falli possunt, singuli homines in*

nes in sententia aliqua asserenda; præsertim in rebus sacris. Verùm, ut huic incommodo in rebus istis, in quibus errare perniciem sempiternam nobis afferrè potest, Deus obviam iret, non quidem Ecclesiam ullam, ad cujus judicium confugiendum esset, nobis ostendit; sed verbum suum nobis scriptum dedit; id est homines sibi carissimos ac verè divinos ad ea scribenda atq; æternis monumentis consignanda impulit, quæ de sua erga humanum genus voluntate nos omnino scire voluit, quæq; nos aut facere, aut sperare ab ipso debere, planè constituit. Idq; iis verbis, eoq; orationis genere, ut unicuique Dei gloriam amanti eorum scripta, quantum satis est, intellectu faciliа essent; nec, præter ipsa scripta, ad ea penitus percipienda aliud auxilium requirendum foret, nisi ipsius Dei spiritùs, quem omnibus petentibus se daturum per Iesum Christum monuit, ac certò promisit. Hæc autem, quæ hoc loco affirmamus, ejusmodiq; alia, quæ superiùs itidem asseruimus, quamvis per se ipsa admodum probabilia & sacris testimoniis apertè consentanea, nec (quippe quæ ab Adversario simpliciter affirmatis opponuntur) ullam probationem necessariò requirentia, tamen omnibus probari debere, ostendemus clariùs, Deo dante, in ultimo harum responsionum capite; ne cuipiam fortassis videatur, nos in eum errorem incidere, in quem Adversarius hoc loco pluribus modis incidit; ut scilicet principium, quod dicitur, petamus, eaq; pro concessis sumamus, quæ Adversarius negat.

Luc: 11, 13.

3. Iam satis explicatum est, non necesse esse, verba

verba nostra ita accipi, ut in veram Christi ecclesiam errorem fuisse ab Antichristi spiritu invectum, dixisse censeamur, inque Adversarii reprehensione aequivocationis fallacia detecta. quam ipsi Adversario haud ignotam fuisse, vel hoc ipsum indicat, quòd putavit, non posse reprehensionem suam locum habere, quin ipsi nobis adversati fuisse deprehendamur. Neque enim, quemquam sibi ipsi adversari, temere credendum est. Quocirca, nisi Adversarius, ut sophista nomen effugiat, in temeritatis suspicionem venire vellit, necesse habet fateri, se id agnovisse, quod verissimum est. nempe, vel a nobis nullo modo dici, Christi ecclesiam errare, vel Christi ecclesiae nomine ὁμωνύμως aliam ecclesiam ab ea, quae Christi revera ecclesia est, significari. Nec verò, Adversario ipso teste, nos aut soli, aut primi sumus, qui ecclesiam errare dixerimus. sed hoc enunciatum eorum omnium & fuit, & est commune, quos ipse haereticos esse statuit. ut ex iis apertè colligitur, quae scribit ad finem pag: 12, & totâ pag: 13. Ex quo apparet, si modò id a nobis revera dictum fuisset, existimandum esse, haud temere id nobis excidisse, quemadmodum nec aliis excidit; quippe qui, ut Adversario placet, id prorsus contendere soleant, quare nequaquam verissimile est, nos in eo nobis ipsis adversatos fuisse. Vt enim sibi ipsi quispiam adversetur, praesertim tam apertè ac graviter, ut hîc factum esse oporteret, tunc evenire solet, cum quid non planè consultò dicitur. Nam quod ait Adversarius, nos haereticos esse, & haereticos teste Paulo suo proprio judicio esse condemnatos, unde Tit. 3. 11

existi-

existimari possit, in nostræ hæresis pœnam id nobis contigisse, quod alioqui nulli contingere consuevit. Primùm Adversarii assumptionem istam negamus, in qua manifestè hoc loco principium petitur; & nos ab omni hæresi, qualem Paulus intelligit, quam longissimè ex animo, & factis, & verbis deniq; abesse contendimus. Deinde, Pauli sententiam non eam esse, quam Adversarius existimat, affirmamus. Non enim sentit Paulus, hominem hæreticum in iis, quæ dicit, secum ipsum pugnare, aut sibi adversari. sed, si quis, qui ecclesiæ alicui præsit, ab eo se separet, eumq; post unam & alteram irritam admonitionem vitandum curet, nullâ eum injuriâ afficere; quippe cum jam ipse hæresi suâ se ab aliis dividat, & ab Ecclesia illa, sua sponte præcidat. Atque in hunc sensum, qui & ipsi loco, & rationi maximè consentaneus est, Pauli verba Cyprianus alicubi accepit, a quo non dissentit Hieronymus in commentariis suis in eum locum. Sed quid, si demus Adversario, non modò a nobis dictum fuisse, Christi ecclesiam errare, sed etiam de verâ Christi ecclesia nos locutos esse; num propterea necessariò sequetur, nisi nos ipsos ejusdem ecclesiæ membra esse negemus, in nobis ipsis eundem havere errorem? Nullo modo. Ecclesiæ siquidem nomine non singuli homines, qui ad Ecclesiam pertinent, sed universus cœtus intelligitur. ita ut, si major istorum hominum pars aliquâ in re erret, rectè dici queat, Ecclesiam errare, quamvis multi ex ipsis inveniantur, qui ab eo errore longè absint. Itaq; in Adversarii redargutione ea fallacia est, quæ propriè ignoratio

Epist: lib: 1. epist: 6.

ratio elenchi appellari possit. Quandoquidem id, quod de tota simul Ecclesia dictum fuerat, ad singulos homines, ex quibus Ecclesia constat, in ea pertrabitur. Deniq; quàm ἀσυλλόγιστος Adversarii redargutio sit, planissimum erit, si eam suis propositionibus explicaverimus, hoc nimirum pacto.

Ecclesia ex Animadversorum sententia errat.

Ipsi Adnimadveres dicunt, se esse ex membris Ecclesiæ. Ergo

Ipsi Animadversores, ex sua ipsorum sententia, se errare dicunt.

Nam quis est, qui non videat, in hac argumentatione quatuor esse terminos, quos appellant, & in minore propositione Ex membris Ecclesiæ, dictum fuisse, cum Ecclesiam dicendum esset?

4. Quemadmodum modò fecimus, sic quoque nunc possumus Adversario dare, expressum in nostris verbis fuisse, Ecclesiam errare; nec tamen id nobis objici poterit, quod ipse suis interrogationibus hoc loco objicit. Non enim agunt verba nostra de ecclesiæ errore in genere vel indefinitè, sed de quodam certo errore; quem revera errorem esse, & consequenter, si is in Ecclesia sit, meritò Ecclesiam errare dici posse, multis modis in universa disputatione probamus. Quamobrem nihil necesse est, alia præterea ratione probare Ecclesiam errare, aut errare posse. Quin etiam, cum præcipua inter Adversarium, & nos controversia sit, utrùm opinio ista de trino & uno Deo, quam ipse ab Ecclesia receptam fuisse omnino vult, error sit nec ne, jam certum est, ut quidem Adver-

sario videtur, in controversiam simul venire, utrùm Ecclesia nec ne errare possit. Quid igitur opus est, nos ulla ratione probare, Ecclesiam errare, aut errare posse? Certè non magis saltem est hoc nobis probandum, quàm ostendendum, opinionem de trino & uno Deo falsam esse. Atqui non est nostri omnino officii hoc loco, id est in ipsa universa disputatione istud ostendere; sed tantummodo rationes, & testimonia diluere, quibus contrarium demonstrare in suis Assertionibus ipsi sunt aggressi; actorum sibi partes interea sumentes, reorum verò nobis dantes. Et sanè ipsi sunt, unaq́; cum illis potissimùm eorum iste singularis propugnator, qui ex eo, quòd opinio ista ab Ecclesia recepta fuerit, verissimam illam esse contendunt; nempe quia Ecclesia errare non possit. non autem nos sumus, qui ex eo, quòd Ecclesia erret, aut errare possit, illam falsam esse, demonstrare velimus. Quod profectò, etiamsi nostræ actorum partes essent, ineptissimè a nobis fieret. Quæ enim hæc esset argumentatio? Ecclesia errat, aut errare potest; Ergo hæc opinio, quam Ecclesia recepit, falsa est. An non manifesta hîc foret consequentis fallacia? Nam sequitur quidem, si certa quædam, quam Ecclesia receperit, opinio falsa sit, Ecclesiam errare posse, atq; adeò errare; sed non contrà, si Ecclesia erret, aut errare possit, opinionem istam ab ipsa receptam falsam esse. Patet igitur nulla prorsus ratione nostrum esse, aut esse posse in hac disputatione probare Ecclesiam errare, aut errare posse. sed cum id ex sententia nostra necessariò consequatur, Adversariorum omnino esse

con-

contrarium demonstrare. quippe qui ex falsitate istius consequentis, antecedentis quoq; falsitatem colligere velint. Nec verò existimet quisquam, satis ab Adversario probatum fuisse, Ecclesiam errare non posse, quia interrogationibus suis non obscurè monuerit, id nusquam in sacris literis scriptum esse. Nihil enim impedit, quominus Ecclesia & errare possit, & re ipsa erret; nec tamen id apud sacros scriptores legatur. quemadmodum ex iis, quæ statim dicentur, dilucidiùs apparebit. Nam finge præterea id, quod ex sententia nostra necessariò consequitur, vel converso ordine ineptè a nobis ad eandem sententiam confirmandam sumi, vel (quod non ineptè fortasse fieri potuisset) ad tacitam objectionē refellendam constanter asseverari; num idcirco illud nobis probandum esset? Non sanè. Nam, cum Ecclesia nihil aliud sit, quàm hominum multitudo quædam, eorumq́; non bonorum magis, quàm malorum (loquimur enim hîc de visibili ecclesia) certè cum hominum proprium sit errare, satis per se constat, Ecclesiam errare posse, eamq́; errare planè est verisimile. Quapropter non illius, qui dicit, Ecclesiam errare, aut errare posse, sed illius, qui negat, tamquam aliquid novum & a verisimilitudine abhorrens dicentis, officium est id, quod dicit, probare. præsertim cum ejusmodi hominum multitudinem, quæ Ecclesia similiter erat, aliquando, idq́; multipliciter atque gravissimè, errasse constet. Ecclesiam videlicet, quæ fuit sub vetere testamento. quod & ipse Adversarius tacitè confitetur, cum quærit, non ut Ecclesiam simpliciter, sed ut novi testamenti Eccle-

siam errare, in sacris litteris scriptum esse ostendamus. Ex quibus omnibus apertè constat, quàm alieno loco is nobis obijciat, quòd gloriemur, a nobis nihil afferri absque puro & expresso verbo Dei. Quasi verò vel nos ii simus, qui ad nostra dogmata confirmanda, Ecclesiam errare urgeamus, vel gloriatio ista nostra ad ea etiam pertrahenda sit, quæ, nisi contrariũ probetur, tamquam rationi atque adeò experientiæ ipsi planè consentanea; sunt satis per se nota & manifesta. Nihil autem dicimus, quòd sophisticè omnino loquitur Adversarius, dum, se requirere ait a nobis, ut indicemus, ubi scriptum sit, Ecclesia novi testamenti caret divinis promissionibus; & fallacia illa utitur, quæ dicitur A secundum quid ad simpliciter. Neq; enim hic quærendum est simpliciter, utrum Ecclesia divinis promissionibus careat, sed ejusmodi divinis promissionibus, quibus contineatur eam nunquã ulla ratione erraturam. Potest enim Ecclesia ipsa visibilis divinis promissionibus non carere, nec tamen promissiones ullas habere, quòd nullo modo errare queat. Sed quæsivit nimirum Adversarius, quemadmodum sæpe solet, ut nos in omnium invidiam vocaret. quasi diceremus, Ecclesiam nullas divinas promissiones habere. Nec interim suæ existimationis, aut caussæ susceptæ, quam his modis suspectam facilè omnibus reddit, ullam rationem habuit. Verùm quid præterea insulsiùs, quàm a nobis quærere, ubi scriptum sit, Ecclesiam novi testamenti divinis quibusdam certis promissionibus carere, quibus illam non carere, ipse probare debet, & porrò vi ipsius disputandi

tandi rationis adactus probare instituit? Quod quàm aptè & ad rem nostram accommodatè ab ipso factum fuerit, supra satis est visum.

Vt autem multò magis perspicuum sit, quantopere idem Adversarius in universa sua reprehensione fallatur, quæ hoc capite continetur, hæc addenda censuimus. Putat ipse, si a nobis dictum fuißet, opinionem de trino & uno Deo a vera Christi ecclesia fuisse receptam, eamq; opinionem falsam esse, turpissimi lapsus notam nobis inuri continuò posse. ut iis scilicet, qui Christi ecclesiæ id tribuerimus, quod eâ indignissimum esse, & nulla prorsus ratione in ea inveniri posse nos ipsi fortasse sentiamus. Sed, ut dictum est, plurimùm fallitur. Primùm enim nos non ij sumus, qui alios facilè a Christi ecclesia excludamus. Et quamquam opinionem istam de uno & trino Deo non solùm falsam, sed periculosam admodum esse censemus, quippe quæ & de uno vero Deo fidem labefactare possit, & totam salutis nostræ per Christum rationem pervertere, ac præterea evangelii Iesu Christi inter cæteros propagationi summo eam impedimento esse cernimus, atq; idcirco, quàm maximè possumus, eam ex omnium mentibus evulsam cupimus, & porrò pro viribus curamus, nihil interea Deo & Christo ipso adjutore, cujus caussam agimus, ingentia hujus mundi mala formidantes, quæ nobis ob hanc ipsam causam undiq; imminent, atq; impendent, immo jam ex parte assiduè nos premunt. Quãquam igitur sic & sentimus, & nos gerimus, non tamen a Christi vera ecclesia prorsus eos excludimus,

qui opinionem istam vel ante hac sunt amplexi, vel etiam hodie retinent. dummodo ipsi alioqui béne sibi sint conscii; & illucescenti divinæ veritati fenestras (ut sic dixerimus) cordis sui humana aliqua ratione adducti minimè occludant, & adversus eos, qui eam veritatem tuentur, nequaquam gladios, & ignes aut intentent, aut quodammodo spirent; sed animo erga illos sint placido atq; christiano, nulla præterea ratione, quàm Dei verbo, eos vincere ac profligare conantes. Neq; *enim ignari sumus, maximum numerum extitisse hominum falsam Trinitatis opinionem probantium, quos a Christi regno excludere nimis temerarium fuerit; ut pote vel Christiana vitæ sanctimonia præditos, vel etiam suo sanguine Iesu Christi evangelium contestatos. Cum isti igitur ad veram Christi ecclesiam pertineant, rectè dici potest, in Christi veram ecclesiam errorem istum invectum fuisse. præsertim cum nihil vetet, istos veræ Christi ecclesiæ majorem, aut etiam maximam partem aliquando fuisse. Iam enim dictum est a nobis, & ratione confirmatum, ipsam ecclesiam quæ verè Christi corpus est, in iis, quæ ad salutem non sunt necessaria, errare posse. Sed objicit Adversarius, nos ipsos affirmare, errorem istum esse contra fidem de uno vero* Deo. *Numquid enim is ad Christi veram Ecclesiam pertinere potest, qui unum verum Deum esse non credat? Respondemus, Contra fidem de uno vero* Deo, *in verbis nostris nihil aliud significare, quàm, quod paulo ante explicavimus; id est, Aptum ad fidem de uno vero Deo labefactandam. Itaq;, cum dicimus,*

cimus, nullum graviorem contra fidem de uno vero Deo ab Antichristi spiritu errorem in Christi ecclesiam fuisse invectum, perinde est, ac si dixissemus, Antichristi spiritum in Christi ecclesiam nullum errorem invexisse, qui magis huc tendat, ut fidem de uno vero Deo labefactet; nec quidquam ex iis, quæ à Christi ecclesia recepta sunt, ei fidei magis adversari. non autem, vel ex errore isto fidem de uno vero Deo in ipsa Christi Ecclesia jam convulsam fuisse, vel, ita ei fidei errorem istum adversari, ut is, qui illum amplexus fuerit, eam fidem nullo pacto retinere queat. Nam, *quòd Adversarius ea verba nostra* nullus gravior, *&c. non leviter exagitat, quasi hoc ad errorem maximè exaggerandum pertineat, id nihil est; cum fiat comparatio non cum omnibus erroribus, sive etiam cum iis, qui invehi potuissent; sed cum iis tantùm, qui invecti sunt. Verùm instat idem, nobisq; objicit, quòd* Christi *ecclesiam in fide errare dicamus. Vbi suo more sophisma in suis verbis includit, inq; æquivocationis fallaciam incidit. In fide enim errare quamvis indefinitè significare possit, falli in aliquibus, quæ credantur, ad religionem pertinentibus, tamen recepta loquendi consuetudine in iis demum falli significat, quæ in religione omnino credenda aut non credenda sunt: & potest quis de ipso* Deo *aliquid credere, quod falsum sit, aut non credere, quod sit verum, & tamen non in iis decipi, quæ de* Deo *omnino sunt credenda aut non credenda, & consequenter secundum prædictam loquendi consuetudinem non errare in fide. Cujus generis errorem*

nos quoq; a vera Christi Ecclesia longè abesse statuimus. Atqui error trinitatis personarum in una Dei essentia, ut ex iis, quæ modò dicebamus, intelligi potest, non planè vetat, quominus ea de Deo credantur, quæ omnino sunt credenda, ea verò non credantur, quæ omnino non sunt credenda. Deniq; quòd Adversarius urget a nobis dictum fuisse, hunc errorem ab Antichristi spiritu fuisse invectum, quasi nullus error in veram Christi Ecclesiam ab Antichristi spiritu invehi possit, errat ipse vehementer. Modò enim is error, ut dictum fuit, salutem non adimat necessariò, nihil est, cur fieri non possit, ut in ipsam Christi veram Ecclesiam invehatur. Non sunt autem omnes ab Antichristi spiritu invecti errores ejusmodi, qui salutem prorsus adimant; tametsi omnes eò aliqua ratione tendant; & vel minimo eorum implicitum esse unicuique, quoad fieri potest, vitandum atque cavendum sit; & ad plenam atque perfectam illam, quæ nobis contingere potest, rerum divinarum cognitionem aspirandum.

CAPUT III.

R*Epetit Adversarius antè reprehensa verba nostra, hoc pacto*, Nullus gravior error *&c.* quàm in Deo, inq; illius simplicissima essentia plures esse personas inter se distinctas; *illiusq; rursus a fine pag. 14 usque ad initium pag. 18. ea objicit, quæ sequuntur.*

Adversarii dicta.

1. *Reprehendit nos, quòd nolimus admittere nomina*

mina Essentiæ, Substantiæ, Personæ, Trinitatis, & alia, quia non legantur in scripturis, & tamen hoc loco Essentiæ vocabulo ipsi utamur.

2. *Deinde ait, videri nos ex eo, quòd Dei essentia simplicissima sit, velle colligere, in ejus essentia nequaquam tres personas esse inter se distinctas. Atque hîc per occasionem nos suggillandi, inquit, immo hoc ipsum, quòd Dei essentia sit simplicissima, magno esse usui ad nostros errores demonstrandos, nosq́ huic propositioni sæpenumero in nostris opinionibus contradicere. Hoc enim potissimùm eâ significari, nihil in Dei essentia esse, quod ipsa essentia non sit; adq́ hoc probandum testimonia quædam Patrum, quos vocant, & rationes affert. Mox ad rationem, quam ex simplicitate divinæ essentiæ nos contra plures in ipsa essentia personas attulisse existimat, per instantiam respondet, inquiens, quemadmodum Dei attributa inter se differentia, quæ videlicet in Dei essentia sunt, ipsius essentiæ simplicitati nō repugnant, sic neq; tres personas inter se distinctas ei simplicitati repugnare. Ad quod confirmandum Iustini (ut quidem ipse putat) auctoritate, & Thomæ Aquinatis explicatione quadam utitur.*

3. *Quod si (postremò ait) mens alicujus hoc non capit, meminisse debemus, primam Christiani hominis vocem esse Credo. Itaq; hoc tamquam benignitate Dei nobis patefactum, credendum esse, non autem, quia id apprehendere non possimus, negandū.*

Responsiones.

1. **Rejiciuntur a nostris hominibus in ipsorum**

scriptũ nomina Trinitatis, *& Personarum in Deo, non ob id præcipuè, quòd ipsa nomina in sacris litteris non legantur, sed quòd res ipsæ, quas significant, contra quàm Adversarius asseverat, ibidem nullo modo contineantur. Quamvis, ut in prima Animadversione in Assertionem 16. diximus, nomina, quibus Adversarii necesse habent uti ad sua dogmata explicanda, nusquam apud sacros scriptores legi, indicium quoddam esse possit falsitatis ipsorum dogmatum. Iam Substantiæ Dei nomen ab ullo ex nostris hominibus non admitti, vix credere possumus; cum id nomen extet in epistola ad* Hebr: *cap: 1. ver: 3.* Nam *quid aliud est græcè ὑπόστασις, quàm latinè Substãtia?* Et *sanè non modò vetus interpres, sed etiam* E*rasmus, Castellio, & alii eam vocem sic reddiderunt. Sed vis est in ipsius nominis explicatione. Quocirca miramur Adversarium, qui omnino concedere videatur, id nomen in scripturis non legi. Neq; enim ex persona tantùm nostra, ea verba eum dixisse, credendum est*, quòd non leganturin scripturis; *cum illico subjiciat*, licèt in rebus, & sensu habeantur expressæ, *quæ ex persona nostra dicere nullo pacto potuit. Cæterùm, quod ad nomen Essentiæ Dei attinet, etiamsi non legitur in sacra scriptura, non tamen planè a nostris hominibus rejicitur. præsertim verò a* Nicolao *Paruta; quem tamen Assertionum scriptor & solum, & nominatim tamquam hoc nomen in sanctis litteris inveniri negantem, idq; ipsius Symmystis objicientem, citat prædictã Assert: 16. Quinimmo liquidò apparet, ipsum Parutam ab ipso no-*

nomine neutiquam abhorrere; cum Thesi 5. scripserit hæc verba, Annon longè differt Essentia Dei ab Existente Deo, quũ essentia, si verè, ac propriè loquamur, non sit ipse Deus, sed ipsius Dei attributum? Essentiæ enim vox nihil divum intelligensve significat, non magis quàm naturæ, vel divnitatis, sed cujusq; rei statum & dispositionem. Et quemadmodum non dicimus naturam & divinitatem esse Deum, sic neque essentiam. Rectè possumus unam divinam Essentiam dicere. Sicut unus est Deus existens. Sed unum esse Deum essentiam, nequaquam. Hoc enim esset non solùm confundere prorsus statum rei cum ipsa re; sed etiam aliud loqui, quàm scriptura. *Ex his Paruta verbis apertissimum est, ab ipso Essentiæ Dei nomen non rejici; ac præterea, quid illud sit, quod ipse negat, in scripturis sanctis dici, aut contineri. Nempe, Essentiam esse Deum, vel, Unum esse Deum essentiam, non autem ipsum Dei essentiæ nomen. Nec sanè umquam in citatis ab Assertionum scriptore locis vel Adversarii objicit, Essentiæ Dei vocabulum in scriptura non legi, vel, quòd non legatur, affirmat. Sed finge, nos ante Animadversiones nostras Essentiæ vocabulum, cum de Deo est sermo, planè rejicere solitos fuisse; numquid postea in verbis istis ipsarum Animadversionum ab Adversario reprehensis omnino illud admittimus? Non videtur. Sunt enim verba ista revera ex Adversariorum persona, non autem ex nostra, a nobis dicta. Recitamus enim ibi sim-*

ibi simpliciter Adversariorum sententiam, & nil interim asserimus. Ex quo præterea intelligi pote non esse, cur ex loco isto nobis quicquam objici Dei essentiam esse simplicissimam. Quamquam n id, si rectè intelligatur, nos negare audemus, nec nostris opinionibus, quidquid & hic & alibi Adversa us dicat, ei ullo modo contradicimus. quemadmod suis locis ostensuri sumus. Verumtamen, cum sac litteræ nusquam (quod sciamus) Dei essentiam sim plicissimam esse testentur, & de Deo præter id, qu in sacris litteris expressum est, quidquam asserer periculi plenum censeri debeat, quàm maximè p sumus, & ab ista, & ab ejusmodi aliis enunciatio bus abstinemus, quamvis alioquin & verissimæ certissima eße videantur. Nihil verò rationis vi quæ in nostris verbis inest, aut minuit, aut retund quòd non ex persona nostra, sed ex Adversariorum dicta fuerint verba illa, in Deo, inque illius simplicissima essentia. *Nam certè, etsi de Dei essentia, quòd simplicissima sit, nihil a nobis affirmatur, falsa tamen nihilominus est Adversariorum sententia, in Dei simplicissima essentia plures eße personas inter se distinctas. Se enim ipsam destruit hæc enunciatio, in eaq; efferenda pugnantia loquuntur Adversarii; ut postea videbimus. Adde, quòd ad fidem de uno vero Deo labefactandam non minùs pertinet, si dicas, in simplicissima, quam ipse aßeras, Dei essentia esse plures personas, quarum qualibet sit verus Deus, quàm si, Dei essentiam esse simplicissimam, reticeres, & interim, in ea plures istas personas esse dice-*

[d]iceres. Vis enim fidei de uno vero Deo labefactandæ [i]n eo est, quòd plures esse personæ statuantur, qua[r]um qualibet sit verus Deus. id quod non minus illo, [q]uàm hoc modo fit. nec illo alioqui magis, quàm hoc, [u]num Deum esse affirmatur. nisi quòd priore modo [D]ei essentiæ simplicitas disertè asseritur; in posteri[o]re verò non item. Atqui hoc non ad pluralitatem [D]eorum, sed ad unius Dei ejusve essentiæ compositio[n]em excludendam propriè pertinet.

2. Iam si ex eo, quòd Dei essentia simplicissima [s]it, necessariò ejusdem essentiæ compositio omnis ex[c]luditur, sequitur omnino, plures personas in Dei es[s]entia esse non posse inter se distinctas, nisi Dei essen[t]iam tamquam speciem, seu communem quãdam plu[r]ibus individuis naturam, accipiamus. quod ut a veri[t]ate, sic ab Adversariorum mente plurimùm abhor[r]et; quippe qui Dei essentiam unam numero esse fa[t]eantur, eamq; prorsus individuam; deq; ea sic consi[d]erata loquantur, cum in ipsa plures personas inter [s]e distinctas esse affirmant. Quod si verum aliquo mo[d]o est, verum etiam esse oportet, unam istam numero [e]ssentiam ex pluribus quibusdã compositam esse. At[q]ui hoc manifestè cum eo pugnat, quòd hæc eadem [e]ssentia simplicissima sit. Itaque falsissimam, atque, [u]t paulo ante dicebamus, sibi ipsi contradicentem se[q]; ipsam planè destruentem, apud ipsos Adversarios [h]anc eorum enunciationem esse apparet. In Deo, inq; [e]jus simplicissima essentia sunt plures personæ inter [s]e distinctæ. Nec aliud habent ipsi, quod respondeant, [n]isi argumentum quidem nostrum rectè conclusum

esse in-

esse in essentiis finitis; sed in Dei essentia, quæ infi nita est, nequaquam. In qua responsione non uno mo do principium petunt; eaq; dicunt, quæ ex parte ma nifestò sunt falsa simul atque ridicula. quemadmo dum a nobis ostenderetur, si responsione ista Adver sarius noster usus esset. Nam quod ipse pro responsio ne affert instantiam de Dei attributis inter se dis tinctis & differentibus, quæ tamen in ipsa Dei essen tia sunt, est in eo evidens fallacia ignorationis elen chi. Dei enim attributa nec revera subsistentiæ qui dam sunt, quales sunt personæ, nec ullo modo perso n appellari queunt. Alioqui non tres tantùm, sed e ipsius Adversarii enumeratione sex, & plures subsi stentiæ seu personæ in Deo essent, vel esse dici possent. Cum enim Dei attributorum meminit, inter se dif ferentium, inquit pag: 16. ut est potentia, sapien tia, bonitas, veritas, justitia, misericordia, & alia, quæ in sacris litteris occurrũt. Potest igi tur fieri, ut plura attributa ista, quamvis inter se di stincta & differentia, in Dei essentia, licèt simplicis sima, sint, nec divinæ essentiæ simplicitati ullo mod repugnent; nec tamen plures personæ inter se distin ctæ in eadem simplicissima essentia esse possint, e jusdemq; simplicitati non repugnare. Thomæ Aqui natis ex hoc inextricabili labyrintho exeundi ratio nem nullo pacto probare possumus; cum in ea non nulla pro concessis sumantur, quæ nec vera sunt, nec magis probabilia, quàm illud ipsum, quod ex eis de monstrandum erat. Nam quis illi unquam conced proprietatem personalem non habere aliquam enti

nem cum suo correlativo, si utrumque in una & eadem numero essentia simul & pariter invenitur? Aut si unionem pro identitate, ut sic loquamur, accipit, quis illi dederit, quia inter proprietatem personalem, & suum correlativum non sit aliqua unio, id est identitas, non fieri etiam ex ipsis ullam compositionem? Neque *enim eorum, ex quibus aliquid componendum est, identitas ulla requiritur. quinimmo ex iisdem nihil componitur, sed ex diversis. Non vidit* Thomas, *quamvis alioqui perspicax & acutus, ex negatione omnis unionis inter proprietates personales manifestè potiùs sequi, plures proprietates personales non posse in una eademq; numero essentia esse, & idcircò, se, dum instantem adversarium repellere conatur, illi arma ad se confodiendum tradere. Quod verò ad Iustini auctoritatẽ, ea non tanti apud quemquam est, aut esse debet, ut quæ dicit, eò credenda & recipienda sint, quia ipse dicat, cum de nostræ religionis domgatis quæritur. Et sanè nos in iis, quæ de filii Dei natura, & generatione sensit, licèt ejus sententia ab Adversariorum sententia non parum discrepet: ab ipso tamen nos dissidere apertè profitemur. Quamquam nihil necesse erat hæc hoc loco dicere, cum verba, quæ ab Adversario citantur, nullo modo sint, aut esse possint Iustini. Sunt enim illa in libro quæstionum ad orthodoxos quæst: 129. qui liber falsò omnino Iustino ascriptus est. Vt enim pleraque alia hujus rei nón obscura indicia omittamus, non modò in eo libro citatur Irenæus & martyr nominatur, cum tamen Iustinus multis annis ante eum mortuus fuerit,* Respons: ad quæst: 115.

Respons: ad quæst: 82, & 86.
Respons: ad quæst: 127.

fuerit, verùm etiam Origenis testimonium hîs affertur, qui post Iustini mortem annis circiter viginti est natus. Ac præterea Manichæorum in eodem libro fit mentio, quorum auctor Manes, annis plus minus centum & viginti post Iustinum mortuum, doctrinam suam disseminare cœpit. Et quoniam diximus, Iustini sententiam de filio Dei ab Adversariorum sententia non parum distare, sciat lector parum cautus, libellum illum, qui Iustini nomine circumfertur cum hoc titulo, Expositio fidei, &c. in quo Trinitatis sententia qualem Adversarii defendunt, prorsus asseri videtur, nullo modo esse Iustini. Nam præterquam quòd ea, quæ ibi de Filio Dei dicuntur, multum ab iis differunt, quæ in confessis atq; indubitatis Iustini scriptis leguntur, & præsertim in dialogo cum Tryphone Iudæo, nullam etiam ejus librinec Eusebius, nec Hieronymus mentionem facit, cum scriptorum, quæ Iustinus reliquerit, diligentissimè uterq; catalogum conscribit. Quis autem est in veterum scriptis legendis paulo exercitatior, qui, si non sententiam ipsam, saltem illam explicandi modum, quo illius libelli auctor est usus, ejus temporis esse non cognoscat, quod post Nicænum concilium fuit? In quo, ut doctissimus vir Ioachimus Camerarius ait, utraq; voce, οὐσίας, & ὑποστάσεως, id est Essentiæ, & Substantiæ seu Substantiæ simplicissimè usi fuissent episcopi illi; quippe de quibus Vocibus controversia, ut idem Camerarius arbitratur, nondum ulla esset. Hæ tamen voces in eo libello sæpius accuratè admodum & diligenter distinguuntur, ut mirum videri debeat, Gregorium

prium Nyssenum fratris Basilii Magni admonitione ulla super ea re egere potuisse, ipsumq; Basilium ad fratrem de hoc argumento scribentem nullam ejus libelli mentionem fecisse, si tale scriptum Iustini tam celebris & antiqui scriptoris extabat. Sint autem hæc a nobis obiter hoc loco dicta, quæ alibi fortasse aliquando pluribus confirmari poterunt. Cæterùm quod Adversarius ait, nihil in Dei essentia esse, quod ipsa essentia non sit, hoc nihil illum juvat in præsente disputatione. Quid enim hoc ad rem, nisi pro concesso sumatur illud ipsum, de quo disputatio instituta est, In una, videlicet, Dei essentia plures esse personas? Sit enim quantumvis verum, quidquid in Dei essentia est, ipsam essentiam esse, negamus nos, plures personas in una Dei essentia esse posse, hocq; illius summæ simplicitati, quam Adversarii aßerunt, repugnare contendimus. quippe cum ipsis concedentibus, Dei essentia non genere seu specie, sed numero sit una. Quare non quidquid in Dei essentia est, ipsam eßentiam eße, hoc loco adversùm nos ostendendum erat; sed potiùs, nihil esse, quod in Dei eßentia esse nequeat citra ullam ejusdem eßentiæ compositionem; aut certè, id de quibusdam affirmari jurè posse, quæ in eo, de quo quæritur, nihil a personis differant. Horum autem illud, creatas quoq; res in ipsa Dei essentia contineri posse, nec tamen eam minùs simplicem futuram, demonstraret, Hoc verò tentatum quidem eSt ab Adversario, cum de Dei attributis exemplum attulit; sed, ut vidimus, frustra, cum

D Dei

Dei attributa in eo ipso, de quo quærimus, multum a personis differant.

3. Meritò Adversarius, cum rationibus prorsus destituatur, ad simplicem quandam fidem, vel potiùs credulitatem confugit. Sed meminisse illum oportebat, ea Christiano homini de Deo credenda esse, licèt rationi minùs consentanea, quæ ab ipso Deo non quidem patefacta esse putentur, sed revera sint patefacta. Quale certè non est istud, quòd in una Dei essentia tres sint personæ; seu quòd Deus sit trinus, licèt idem sit simplicissimus. Quòd si, dum, non propterea quidpiam negandum esse dicit, quòd mente non capiatur, ad id tantùm respicit, quod de Dei attributis dixerat, quæ in Deo sint sine ulla compositione, aut divisione, jam ostensum est, hoc exemplum ad rem non facere. Sed præterea animadvertendum est, longè aliud esse, quidpiam mente non capere, &, capere mente, quidpiam esse non posse. seu, aliquid negare, quia id apprehendere nequeas; &, idcirco aliquid negare, quia, id esse non posse, deprehendas. Alterum omnino stultum est, ubi Dei testimonium ea de re non obscurum profertur. Alterum verò tantam vim habet, ut divina ipsa testimonia, quantumvis prima facie aperta, aliter interpretari & permittat. & cogat, quàm ipsa verba sonent. Tantùm abest, ut, ubi ne in speciem quidem ullum apertum extat divinum testimonium, id concedere debeamus, quod esse non posse, ipsi deprehendimus. Quocirca quidquid Adversarius hoc in nobis obloquitur, tamquam proprii ingenii fiducia id negan-

tibus, quod patefactum aliis a Deo fuerit, quia videlicet nos id apprehendere nequeamus, nobis nulla ratione convenit, qui id negamus, quòd non modò esse non posse, manifestò deprehendimus, sed de quo nullum prorsus extat divinum testimonium; immo cui innumerabilia divina testimonia apertissimè refragantur. Ipse potiùs Adversarius una cum suis omnibus gravi & reprehensione, & objurgatione dignissimus est, qui de Deo ea constanter asseverare & defendere audeat, & eos, qui idem non faciunt, diris devovere ac maledictis proscindere, quæ nec ullum apertum habent divinum testimonium, & non modò cum universa & natura, & ratione manifestè pugnant; sed etiam ex infinitis divinis testimoniis falsissima esse demonstrari possunt.

Caput IV.

P*Ergens Adversarius, verba nostra subjungit, quæ cum præcedentibus & sensu, & structura omnino cohærent, nec sine illis intelligi possunt. Hæc autem sunt,* quarum quælibet sit verus Deus, & non patrem tantùm domini nostri Iesu Christi esse illum unum verum Deum, sed filium quoq; ipsius, & spiritum sanctum. quo nihil vel absurdius, vel (ut ita dicamus) impossibilius, vel divinis oraculis magis contrarium excogitari potest. *Ad quæ impugnanda a pag: 18 usque ad pag: 39 multa scribit. quæ nos commodioris responsionis gratiâ in tres partes dividemus. In quarum prima ea reponemus, quæ vel in*

universum quodammodo seu generatim nostris verbis objicit, vel ad verba ipsa carpenda, nobisq; ipsis opponenda pertinere existimavit. Atque in hac parte ab ordine ac serie ipsius verborum nihil recedemus. In secunda ea recensebimus, quæ postmodum affert, ut ostendat, qua arte (ut ipse ait) opinionum nostrarum turpitudinem contegamus. Atque hîc ea erunt, quæ a nobis perperam testimoniis aut rationibus respondere putat, quæ contra nos produci solent. In tertia verò parte testimonia, & rationes enumerabimus, ex quibus contrà quàm a nobis dictum fuerit, opinionem de trino & uno Deo divinis oraculis prorsus consentaneam esse, ostendere conatur. In his autem posterioribus duabus partibus sic disponendis ordinem ab ipso quidem propositum, sed non bene servatum retinebimus; & ex ipsius malè congestis ac digestis bona ex parte verbis & sententiis, quoad ejus fieri poterit, ejus mentem eliciemus, eamq; ordine exponemus.

Adversarii dictorum
PARS I.

Luc: 18. Mar: 9. *1. Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia ait esse apud Deum, & omnia possibilia credenti; & in christiana religione non privatum sensum, sed fidem esse afferendam, quâ difficilia, & ea, quæ putantur absurda & impossibilia, apprehenduntur.*

2. Præterea inquit, nos ipsos satis fateri, istud, quod tamē recipere nolumus, aliqua ratione esse possibile; cum non simpliciter nihil impossibilius esse dixeri-

xerimus, sed interpositis verbis illis, ut ita dicam*; quæ interponi non solent, nisi, cum vel non latina, vel minùs apta & propria vox est. Atqui non tam rudes nos esse ait, quin sciamus, Impossibile esse vocem latinam. Sequitur igitur, ut ipsimet fateamur, impropriè hoc loco fuisse a nobis usurpatam; & propterea id aliqua ratione possibile eße asseramus.*

3. *Hinc infert, quòd, si nos ipsosq; penitus cognosceremus, vanitatem etiam nostrarum inventionũ perspiceremus; nec tantâ confidentiâ, & superbiâ decerneremus, Ecclesiæ de trino & uno Deo fidem divinis oraculis esse contrariam.*

4. *Hæc tamen oracula nos non annotasse, nobis obijcit; nisi fortè illa oracula intelligi velimus, ex quibus olim inimicus responsa dabat. Iam enim christianos prorsus esse nos desiisse ait, cum (inquit) nos tam apertè Christi & spiritus sancti divinitatis hostes profiteamur, ipsum verò Deum patrem latenter contumeliis afficiamus.*

Responsiones.

1. *Vix dici potest, quantopere Adversarius verborum ambiguitatibus delectetur, iisq; abutatur.* Nempe *quòd naturalis & pervulgata quædam sedes ea sit fallacium argumentorum. Impossibile dupliciter dicitur, respectivè & absolutè. Impossibile enim id appellatur, quod fieri ab aliquo seu aliquibus non potest, ipsorum videlicet respectu, qui id non possunt facere. Impossibile etiam dicitur id, quod ipsum per se nulla ratione fieri aut esse potest. Verba nostra, ut manife-*

stum est, de hoc posteriore impossibili agunt. Quid igitur huc pertinet dictum illud, quod ex domini Iesu Luc: 18, 27. *verbis mutuatus est Adversarius,* Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum, *ubi de priore impoßibili agitur, & sententia est, ea, quæ viribus humanis fieri nequeant, divinis posse fieri; quemadmodum res, ad qaum dictum illud a Domino accommodatur, apertè declarat? Certè quæ absolutè impoßibilia sunt, id est, quæ ipsa per se nulla ratione fieri aut esse possunt, ea nec apud Deum, nec apud homines sunt possibilia: Nisi hîc Apud homines idem significet, quod Vt hominibus videtur. in quem sensum sine dubio Adversarius locutionem istam accipit. Id quod etiam docent ipsius verba illa,* quæ putantur absurda & impossibilia, *&c. sed tunc Apud Deum in prædicta sententia similiter idem significabit, quod, Vt Deo videtur. quod nec intelligit Adversarius, & valde ineptè, atque adeò impiè diceretur. Sed alia adhuc, eaq; fœdior, æquivocatio est in Adversarii verbis, dum contra nostram sententiam ejusdem Domini Iesu aliud* Marc. 9. 23. *dictum affert*, omnia possibilia sunt credenti. *Loquitur enim Dominus manifestè de iis, quæ nondum sunt, eaq; ut fiant, eum impetrare posse ait, qui modò credat. Nos autem loquimur de iis, quæ jam esse, immo semper fuisse dicuntur, eaq;, ne esse quidem posse, dicimus. Quid ergo, quæsumus, Christi dictum ad sententiam nostram? Verùm Adversarius noster verborum Christi, si per se considerentur, æquivocatione quadam deceptus, vel potiùs eâ abusus, si*

inter-

interpretatus est ejus dictum, quasi voluerit dicere, omnia, ab eo, qui credat, censeri possibilia, id est ejusmodi, quæ esse possint, atq; adeò sint. Quod nec ad Christi mentem quidquam facit, & nisi dextrè admodum accipiatur, insulsè dictum videri debet. Nã quis est, qui nesciat, eum, qui aliquid jam credat, illud idem esse posse, omnino censere? Credentis igitur nomen hoc loco si Adversarii interpretatio aliqua ratione sustineri queat, ita accipiendum est, ut eum significet, qui de veracitate (ut sic loquamur) ejus, qui rem aliquam affirmat, non dubitet, & illi fidem habeat. Atqui longè alia, ni fallimur, est notio ejus nominis in Christi verbis. in quibus eum significat, qui credit rem aliquam a quopiam fieri posse, & porrò factum iri. Quandoquidem Christi mens fuit docere, neminem crediturum, ipsum Christum, sive Deum per Christum aliquid & posse & velle facere, quin id impetraturus esset. Quod alii loci omnes declarant, in quibus Christus ab iis, qui aliquid sive ab ipso, sive a Deo impetrare velint, hoc requirit; ut scilicet credant, seu fidem habeant. Maximè verò id demonstrant hi duo loci, Matth: 9. ver: 28. Mar: 11. ver 2: 3, & 24. Non est autem, quòd hîc Adversarius de afferenda fide, non autem privato sensu quidquam dicat, aut contendat; cum id, quod nos impossibile esse diximus, nusquam, ut suprà dictum fuit, in divinis litteris affirmetur.

2. *Ex prædictis perspicuum est, cur verba illa* ut ita dicamus, *potissimùm a nobis interposita fuerant, cum diximus, nihil impossibilius excogitari*

Cap. 4. Pars 1. *stum est, de hoc posteriore impossibili ag*
gitur huc pertinet dictum illud, quod ex
Luc. 18. 27. *verbis mutuatus est Adversarius,* Quæ i
lia sunt apud homines, possibilia
Deum. *ubi de priore impossibili agitur,*
tia est, ea, quæ viribus humanis fieri neq
nis posse fieri; quemadmodum res, ad q
illud a Domino accommodatur, apert
Certè quæ absolutè impossibilia sunt, id
per se nulla ratione fieri aut esse possun
pud Deum, nec apud homines sunt possib
Apud homines idem significet, quod Vi
mittitur. in quem sensum sine dubio Ad
cautionem istam accipit. Id quod etiam d
verba illa, quæ [illegible]antur absurda & i
lia, &c. sed [illegible] *Deum in prædi*
similiter id [illegible] *quod, Vt D*
quod [illegible] *Adversarius, & valde*
quæ [illegible] *Sed alia adh*
[illegible] *Adversarius ver*
[illegible] *quidem* Dom
Marc. 10. [illegible] possibilia
[illegible]

...eque
...neque
..., &
...tale.
...anima
...illa ra-
...latio-
..., nosq;

...superbia,
...respon-
...itate au-
...dictum sit
...divinis ora-
...mus.
...quaenám essent i-
...nobis faciendum
...nes illas quodam-
...llentes, quae ipsa-
...tulerat, nec satis
...plicuissemus, & iis,
...tiones nostras afferre
...d nimis longum fuis-
...tati, cui maximè stu-
Quamquam nihil est o-
& explicare, quae isti o-
adversantur. Ea enim
veritate pugnat, ut plus
quae pro ipsa confirmanda
ab Adversariis. Hinc fiet, ut

posse, quàm in Deo, inque illius simplicissima essentia esse plures personas inter se distinctas, quarum quælibet sit verus Deus, & non Patrem tantùm Domini nostri Iesu Christi esse illum unum verum Deum, sed filium quoque ipsius, & spiritum sanctum. Nempe quia voce *Impossibilis in eum sensum accepta, ut id significet, quod ipsum per se nulla ratione fieri aut esse potest, quemadmodum nos hîc illam usurpabamus, nullus, propriè loquendo, locus comparationi in ea esse potest, nec aliud alio magis impossibile inveniri. Quamquam præterea ea vox non satis latina nobis, quemadmodum nec aliis compluribus, videbatur. Sed non tantam in eo scripto habebamus latinitatis rationem, ut ea verba propter hanc solam caussam interponenda viderentur. Gratias autem agimus Adversario, qui eam vocem testimonio suo latinam esse nos docuit. Sed fac, nos ea verba ideo potissimùm interposuisse, quòd minùs propriè vocem ipsam Impossibilis a nobis usurpari crederemus. non tamen sequitur, nos interim asseruisse, aliqua ratione possibile id esse, de quo loquebamur. Neque enim necessariò vera est ea Adversarii enunciatio,* Quod non propriè impossibile esse quis dicit, aliqua ratione esse possibile asserit, *quæ ex consequentis fallacia extructa est. Verum siquidem est, id, quod aliqua ratione est possibile, non propriè impossibile esse; sed non fortasse contrà, quidquid non propriè est impossibile, id aliqua ratione possibile esse. Exemplo similis locutionis res planissima fiet. Cælum, ubi Deus, & Christus cum angelis suis habi-*

tat, immortale dici potest, propter perpetuam atque aeternam ejus durationem: sed minùs propriè. Neque *enim quidquid perpetuò & in aeternum durat, & duraturum est, propriè loquendo est immortale. Namq; hoc earum rerum est proprium, quae anima & vita sunt praeditae. nec tamen caelum istud ulla ratione mortale est. Atque hoc satis erit ad enunciationem istam falsitatis suspectam reddendam, nosq; ab Adversarii calumnia prorsus liberandos.*

3. *De tanta ista confidentia, atque superbia, quam nobis Adversarius objicit, suprà satis responsum est; praesertim cap: 2. partic. 2. De vanitate autem nostrarum inventionum, & an verè dictum sit a nobis, opinionem de trino & uno Deo divinis oraculis esse contrariam, paulo post videbimus.*

4. Non *annotavimus autem, quaenám essent ista divina oracula, quia nec aliud nobis faciendum sumpseramus, quàm, ut in Assertiones illas quodammodo animadverteremus, ea refellentes, quae ipsarum scriptor ad eas probandas attulerat, nec satis fuißet annotasse, nisi ea etiam explicuissemus, & iis, quae Adversarii contra explicationes nostras afferre solent, respondissemus. id quod nimis longum fuisset, & nostrae scriptionis brevitati, cui maximè studebamus, planè contrarium. Quamquam nihil est opus oracula divina annotare & explicare, quae isti opinioni de trino & uno Deo adversantur. Ea enim adeò manifestè cum omni veritate pugnat, ut plus satis sit ad ea respondere, quae pro ipsa confirmanda in medium producuntur ab Adversariis. Hinc fiet, ut*

ne in hac quidem responsione nostra in qua non admodum brevitati studemus, oracula ista ulla ex parte commemoraturi simus; nisi quatenus ad Adversarii rationes, & testimonia diluenda necessarium fuerit. Iam verò, quod Adversarius ait, fortasse nos Divinorum oraculorum nomine ea intellexisse, ex quibus olim inimicus responsa dabat, in eo satis prodit, se hactenus in christiana schola parum profecisse, &, quid charitas sit christianis hominibus præscripta, nondum usu didicisse. Nam quod subjungit, nos christianos esse, prorsus desiisse, & Christi ac spiritus sancti divinitatis apertos hostes nos profiteri, latenter autem ipsum Deum patrem contumeliis afficere, partim, ut speramus, vita moribusq; nostris abunde refellitur, partim verba, scriptaq; nostra id apertissimè refutant. Quod ut apertiùs etiam fiat, iam age ea exponamus, atque examinemus, quæ ad ista gravissima nobis objecta crimina confirmanda scripsit Adversarius.

Adversarii dictorum PARS II.

1. *Postquam visus est sibi, satis probasse, esse quoddam Dei verbum æternum & per se subsistens, quod, caro factum, Christus sit, subjungit, nos hujus omnipotentis verbi hostes ex iis, quæ de Christo secundum humanam naturam sunt dicta, sumere occasionem ad fallendos animos infirmorum in fide, & ad hunc modum argumentari. Christus homo est tantùm, Ergo Deus non est. Itaq; negat vocem Tantùm*

dum usquam legi, ubi Christus homo esse dicitur, nos-
..., dum scripturas interpretamur, vocem istam e no-
stro cerebro addidisse affirmat. Deinde ait, si nihilominus dicamus, nos sic argumentari posse; Christus homo est, Ergo non est Deus, stupidos nos esse, qui inter diversa, & contraria non distinguamus. nam contraria quidem simul esse non posse; sed diversa posse. Deum autem & hominem diversa esse. Postremò pro explicatione, quomodo Christus Deus sit simul, & homo, ea refert, quæ in symbolo habentur, quod in missa, quam vocant, recitatur, ubi de fide in Dei filium agitur. Hæc autem ab ipso scripta sunt a fine pag: 21 usque ad finem ferme pag: 22.

2. Postea verò aggreditur reprehendere nostras explicationes initii evangelii Iohannis. quòd scilicet ad verba In principio addiderimus, novi testamenti, vel sui evangelii; non animadvertentes interea, quàm ineptum sit dicere, Christum fuisse in principio sui testamenti, seu evangelii, quasi inveniatur, qui ignoret, jam tum quemlibet esse, cum aliquid incipit agere. sed ne sic quidem ait, nos concludere, quod volumus. Neque enim sequitur, Christum ab æterno non fuisse, quia in principio novi testamenti seu evangelii fuerit. quandoquidem Pater quoque in principio novi testamenti erat; nec tamen propterea ab æterno non fuit.

3. Reprehendit similiter explanationem nostram illorum verborum, Verbum erat apud Deum; quæ est, Verbum, id est Christus, quatenus Dei verbum erat, soli Deo erat notus. ut scilicet explanatione

tione nostra evangelistæ verba evertamus;& sic concludamus. Erat soli Deo notum illud verbum, Ergo non erat apud Deum. Atque hîc subjicit exemplum seu similitudinem alicujus ex nostris, apud socium pecuniam deponentis; qui certè nollet sibi esse fraudi, si socius diceret, pecuniam quidem apud se esse, quia sibi soli esset nota; cæterùm revera apud se non esse, atque idcirco eam se reddere non posse.

4. *Præterea tamquam nostram interpretationem ad ea verba*, & Deus erat Verbum, *affert hæc verba*, Nequaquam vulgaris fuit hic doctor, sed planè divina virtus in ipso relucebat. *Cui interpretationi objicit, Apostolos quoque non vulgares fuisse doctores, & in singulis divinam virtutem reluxisse. Præterea, Iohannem non divinam planè virtutem in Verbo reluxisse, sed Deum fuisse, dicere.* Aliud autem est, *inquit*, Deum esse. aliud planè divinam virtutem in aliquo relucere.

5. *Pergit autem,& ait,cum Iohannes subjungat, omnia per ipsum facta esse; & ne aliquid excludatur, addat*, Et sine ipso factum est nihil, quod factum est, *tamen nos ausos fuisse mutare Omnia in Quædam, & universale interpretari per ejus oppositum particulare,referentes Omnia ad novam creaturam tantùm. Ex quo fit, ut, cum deinde Ioannes dicit, Verbum in mundo fuisse,& mundum per ipsum factum esse, non de hoc mundo, in quo nos habitamus, loquatur, sed de nova creatura tantùm. Vnde, cum postea dicat, mundum eum, vel potiùs ip-*

sum non cognovisse, emergat sensus absurdissimus, novam creaturam eum non cognovisse. Quòd verò minister quidam (ut ipse Adversarius eum nominat) explanationem istam verbi Omnia pro Quadam loco illo apud Marcum confirmavit Egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ universi; *interrogat, an etiam per istum locum interpretetur illa Psaltis verba* Omnia in sapiētia fecisti, *vel illa,* Omnia mandata tua veritas, *& similia. ut scilicet vox Omnia, quædam tantùm significet. Ac præterea interrogat, si ad locum Marci fuisset appositum,* Et multi erant, qui non egrediebantur, *vel aliquid simile istius, quod est apud Iohannem,* Et sine ipso factum est nihil, quod factum est; *potuisset ne cum exceptione exponi.* Mar: 1. 5. Psal: 103. Psal: 118.

6. *Tandem verò dicit, hanc esse rationem, qua nostros sectatores in errorem inducimus, Ostentare nos unum scripturæ locum per alios interpretari; Vt eum, ex eo, quòd Christus salvator ubique in sacris litteris appelletur, negamus illum verum Deum credi posse. Quandoquidem alii quoque homines, quorum nemó creditus fuit Deus, salvatores in sanctis litteris sunt nominati. Atqui, illos hac nostra ratiocinatione capi affirmat, qui inter salutem, quam attulit Christus, & eam, quam isti attulerant, nesciunt distinguere. Hæc autem leguntur ab initio Pag: 24 usque ad finem ferme pag: 27.*

Responsiones.

1. *Supra cap: 1. partic: 6. satis responsum est, quantum*

tum ad hoc attinet, quòd Christum, hominem tantùm fuisse, dicamus. Debuerat autem Adversari locos ex nostris scriptis producere. etsi nos in iis scriptis, quæ verè sunt nostra, vel nullos extare arbitramur, vel eiusmodi, qui nulli justæ offensioni locum relinquant; et sine dubio non tales, in quibus scripturæ interpretemur. Quod verò attinet ad argumentationem istam. Si Christus homo est, ergo non est Deus; si quidem Dei nomine summus ille rerum omnium creator intelligitur, eam sanè libenter, ut nostram agnoscimus. Atque eam inveniet lector explicata in Animadversionibus Assertionis 22. nusquam additâ particulâ Tantùm *ad vocem* Homo; *sed epitheto dumtaxat Verus, quemadmodum in ipsa Assertine additum fuerat. Iam verò fatetur ipse Adversarius, contraria ejus naturæ esse, ut altero concesso, alteram negetur; quippe quæ se mutuò pellant, et interimant. sic enim ipsemet scribit pag: 22. Verùm nemo negaverit, immortale, et mortale; æternum, & quod principium habuit; immutabile, & mutabile esse contraria non minùs, quàm nigrum, & album bonum, & malum; quæ Adversarius ipse pro exemplis contrariorum sumpsit. Sed Deus est naturâ immortalis, æternus, & immutabilis; homo verò naturâ mortalis, principium habens, & mutabilis. Ergo qui, quempiam Deum esse dicit, hominem esse negat; & vicissim, qui quempiam hominem esse dicit Deum esse negat. Et sanè miramur Adversarium quippe qui inter diversa & contraria apertè distinguens, Deum & hominem diversa esse dicat, præci*

negat

negare voluisse, Deum & hominem esse contraria. Non sunt quidem Deus & homo simpliciter & absolutè contraria; quandoquidem substantia substantiæ contraria esse non potest. sed contraria tamen sunt, quatenus, ut ostensum fuit, qualitates seu proprietates naturales habẽt planè contrarias. Unde fit, ut, de quo unum essentialiter (ut sic dixerimus) prædicetur, alterum essentialiter prædicari nullo pacto possit. nisi velimus de una atque eadem re, ea, quæ sunt contraria, essentialiter prædicari posse. Fieri quidem potest, ut in una atque eadem re ad ejus essentiam constituendam eæ substantiæ concurrant, quæ qualitates naturales contrarias habeant; ut plerique in homine contingere existimant, qui ex anima, & corpore sit constitutus; quorum (ut cæteras contrarias qualitates omittamus) hoc natura mortale sit, illa verò immortalis. Sed interim ipse homo nec corpus est revera, neque anima. aut certè, si anima est, corpus esse non potest; & contrà, si est corpus, nullo modo potest esse anima. Sic fieri fortasse posset (& quidem ad hunc modum ex nostris Adversariis plerique inter antiquiores loquuntur) ut ex Deo, & homine, licèt substantiis contrarias qualitates seu proprietates naturales habentibus, Christus constitutus fuisset. Sed, quòd idem Christus & Deus sit, & homo, id verò inter impossibilia omnino numerandum est; multò magis, quàm, quòd idem homo & anima sit, & corpus. nam multò etiam magis Dei natura cum hominis natura, quàm anima cum corporis pugnat. Adde, quòd, ut Christus, si verus homo est, De-

stum est, de hoc posteriore impossibili agunt. Quid igitur huc pertinet dictum illud, quod ex domini Iesu Luc: 18, 27. *verbis mutuatus est Adversarius,* Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum, *ubi de priore impoßibili agitur, & sententia est, ea, quæ viribus humanis fieri nequeant, divinis posse fieri; quemadmodum res, ad quam dictum illud a Domino accommodatur, apertè declarat? Certè quæ absolutè impoßibilia sunt, id est, quæ ipsa per se nulla ratione fieri aut esse possunt, ea nec apud Deum, nec apud homines sunt possibilia: Nisi hîc Apud homines idem significet, quod Ut hominibus videtur. in quem sensum sine dubio Adversarius locutionem istam accipit. Id quod etiam docent ipsius verba illa,* quæ putantur absurda & impossibilia, *&c. sed tunc Apud Deum in prædicta sententia similiter idem significabit, quod, Ut Deo videtur. quod nec intelligit Adversarius, & valde ineptè, atque adeò impiè diceretur. Sed alia adhuc, eaq́; fœdior, æquivocatio est in Adversarii verbis, dum contra nostram sententiam ejusdem Domini Iesu aliud* Marc. 9, 23. *dictum affert,* omnia possibilia sunt credenti. *Loquitur enim Dominus manifestè de iis, quæ nondum sunt, eaq́; ut fiant, eum impetrare posse ait, qui modò credat. Nos autem loquimur de iis, quæ jam esse, immo semper fuisse dicuntur, eaq́;, ne esse quidem posse, dicimus. Quid ergo, quæsumus, Christi dictum ad sententiam nostram? Verùm Adversarius noster verborum Christi, si per se considerentur, æquivocatione quadam deceptus, vel potiùs eâ abusus, sic*

inter-

interpretatus est ejus dictum, quasi voluerit dicere, omnia, ab eo, qui credat, censeri poßibilia, id est ejusmodi, quæ esse possint, atq; adeò sint. Quod nec ad Christi mentem quidquam facit, & nisi dextrè admodum accipiatur, insulsè dictum videri debet. Nã quis est, qui nesciat, eum, qui aliquid jam credat, illud idem esse posse, omnino censere? Credentis igitur nomen hoc loco si Adversarii interpretatio aliqua ratione sustineri queat, ita accipiendum est, ut eum significet, qui de veracitate (ut sic loquamur) ejus, qui rem aliquam affirmat, non dubitet, & illi fidem habeat. Atqui longè alia, ni fallimur, est notio ejus nominis in Christi verbis. in quibus eum significat, qui credit rem aliquam a quopiam fieri posse, & porrò factum iri. Quandoquidem Christi mens fuit docere, neminem crediturum, ipsum Christum, sive Deum per Christum aliquid & poße & velle facere, quin id impetraturus esset. Quod alii loci omnes declarant, in quibus Christus ab iis, qui aliquid sive ab ipso, sive a Deo impetrare velint, hoc requirit; ut scilicet credant, seu fidem habeant. Maximè verò id demonstrant hi duo loci, Matth: 9. ver: 28, Mar: 11. ver 23, & 24. Non est autem, quòd hîc Adversarius de afferenda fide, non autem privato sensu quidquam dicat, aut contendat; cum id, quod nos impossibile esse diximus, nusquam, ut suprà dictum fuit, in divinis Litteris affirmetur.

2. *Ex prædictis perspicuum est, cur verba illa* ut ita dicamus, *potissimùm a nobis interposita fuerunt, cum diximus, nihil impossibilius excogitari*

posse, quàm in Deo, inq; illius simplicissima essentia esse plures personas inter se distinctas, quarum quælibet sit verus Deus, & non Patrem tantùm Domini nostri Iesu Christi eße illum unum verum Deum, sed filium quoque ipsius, & spiritum sanctum. Nempe quia voce *Impossibilis in eum sensum accepta, ut id significet, quod ipsum per se nulla ratione fieri aut esse potest, quemadmodum nos hîc illam usurpabamus, nullus, propriè loquendo, locus comparationi in ea esse potest, nec aliud alio magis impossibile inveniri. Quamquam præterea ea vox non satis latina nobis, quemadmodum nec aliis compluribus, videbatur. Sed non tantam in eo scripto habebamus latinitatis rationem, ut ea verba propter hanc solam caussam interponenda viderentur. Gratias autem agimus Adversario, qui eam vocem testimonio suo latinam esse nos docuit. Sed fac, nos ea verba ideo potissimùm interposuisse, quòd minùs propriè vocem ipsam Impoßibilis a nobis usurpari crederemus. non tamen sequitur, nos interim asseruisse, aliqua ratione posibile id esse, de quo loquebamur. Neque enim necessariò vera est ea Adversarii enunciatio,* Quod non propriè impossibile esse quis dicit, aliqua ratione esse possibile asserit, *quæ ex consequentis fallacia extructa est. Verum siquidem est, id, quod aliqua ratione est posibile, non propriè impossibile esse; sed non fortasse contrà, quidquid non propriè est impoßibile, id aliqua ratione poßibile esse. Exemplo similis locutionis res planißima fiet. Cœlum, ubi Deus, & Christus cum angelis suis habi-*

tat, immortale dici potest, propter perpetuam atque æternam ejus durationem: sed minùs propriè. Neque enim quidquid perpetuò & in æternum durat, & duraturum est, propriè loquendo est immortale. Namq; hoc earum rerum est proprium, quæ anima & vita sunt prædita. nec tamen cœlum istud ulla ratione mortale est. Atque hoc satis erit ad enunciationem istam falsitatis suspectam reddendam, nosq; ab Adversarii calumnia prorsus liberandos.

3. *De tanta ista confidentia, atque superbia, quam nobis Adversarius objicit, suprà satis responsum est; præsertim cap: 2. partic. 2. De vanitate autem nostrarum inventionum, & an verè dictum sit a nobis, opinionem de trino & uno Deo divinis oraculis esse contrariam, paulo post videbimus.*

4. *Non annotavimus autem, quænam essent ista divina oracula, quia nec aliud nobis faciendum sumpseramus, quàm, ut in Assertiones illas quodammodo animadverteremus, ea refellentes, quæ ipsarum scriptor ad eas probandas attulerat, nec satis fuißet annotasse, nisi ea etiam explicuissemus, & iis, quæ Adversarii contra explicationes nostras afferre solent, respondissemus. id quod nimis longum fuisset, & nostræ scriptionis brevitati, cui maximè studebamus, planè contrarium. Quamquam nihil est opus oracula divina annotare & explicare, quæ isti opinioni de trino & uno Deo adversantur. Ea enim adeò manifestè cum omni veritate pugnat, ut plus satis sit ad ea respondere, quæ pro ipsa confirmanda in medium producuntur ab Adversariis. Hinc fiet, ut*

ne in hac quidem responsione nostra in qua non admodum brevitati studemus, oracula ista ulla ex parte commemoraturi simus; nisi quatenus ad Adversarii rationes, & testimonia diluenda necessarium fuerit. Iam verò, quod Adversarius ait, fortasse nos Divinorum oraculorum nomine ea intellexisse, ex quibus olim inimicus responsa dabat, in eo satis prodit, se hactenus in christiana schola parum profecisse, &, quid charitas sit christianis hominibus praescripta, nondum usu didicisse. Nam quod subjungit, nos christianos esse, prorsus desiisse, & Christi ac spiritus sancti divinitatis apertos hostes nos profiteri, latenter autem ipsum Deum patrem contumeliis afficere, partim, ut speramus, vita moribusq́; nostris abunde refellitur, partim verba, scriptaq́; nostra id apertissimè refutant. Quod ut apertiùs etiam fiat, iam age ea exponamus, atque examinemus, quae ad ista gravissima nobis objecta crimina confirmanda scripsit Adversarius.

Adversarii dictorum
PARS II.

1. *Postquam visus est sibi, satis probasse, esse quoddam Dei verbum aeternum & per se subsistens, quod, caro factum, Christus sit, subjungit, nos hujus omnipotentis verbi hostes ex iis, quae de Christo secundum humanam naturam sunt dicta, sumere occasionem ad fallendos animos infirmorum in fide, & ad hunc modum argumentari. Christus homo est tantùm, Ergo Deus non est. Itaq; negat vocem Tantùm*

[...]em usquam legi, ubi Christus homo esse dicitur, nos-[...] dum scripturas interpretamur, vocem istam e no-stro cerebro addidisse affirmat. Deinde ait, si nihilominus dicamus, nos sic argumentari posse; Christus homo est, Ergo non est Deus, stupidos nos esse, qui inter diversa, & contraria non distinguamus. nam contraria quidem simul esse non posse; sed diversa posse. Deum autem & hominem diversa esse. Postremò pro explicatione, quomodo Christus Deus sit simul, & homo, ea refert, quæ in symbolo habentur, quod in missa, quam vocant, recitatur, ubi de fide in Dei filium agitur. Hæc autem ab ipso scripta sunt a fine pag: 21 usque ad finem ferme pag: 22.

2. *Postea verò aggreditur reprehendere nostras explicationes initii evangelii Iohannis. quòd scilicet ad verba* In principio *addiderimus*, novi testamenti, *vel* sui evangelii; *non animadvertentes interea, quàm ineptum sit dicere, Christum fuisse in princi[...] sui testamenti, seu evangelii, quasi inveniatur, qui ignoret, jam tum quemlibet esse, tum aliquid incipit agere. sed ne sic quidem ait, nos concludere, quod volumus. Neque enim sequitur, Christum ab æterno non fuisse, quia in principio novi testamenti seu evangelii fuerit. quandoquidem Pater quoque in principio novi testamenti erat; nec tamen propterea ab æterno non fuit.*

3. *Reprehendit similiter explanationem nostram illorum verborum*, Verbum erat apud Deum; *quæ est, Verbum, id est Christus, quatenus Dei verbum erat, soli Deo erat notus. ut scilicet explana-*

tione

tione nostra evangelistæ verba evertamus; & sic concludamus. Erat soli Deo notum illud verbum, Ergo non erat apud Deum. Atque hìc subjicit exemplum seu similitudinem alicujus ex nostris, apud socium pecuniam deponentis; qui certè nollet sibi esse fraudi, si socius diceret, pecuniam quidem apud se esse, quia sibi soli esset nota; cæterùm revera apud se non esse, atque idcirco eam se reddere non posse.

4. *Præterea tamquam nostram interpretationem ad ea verba*, & Deus erat Verbum, *affert hæc verba*, Nequaquam vulgaris fuit hic doctor, sed planè divina virtus in ipso relucebat. *Cui interpretationi objicit, Apostolos quoque non vulgares fuisse doctores, & in singulis divinam virtutem reluxisse. Præterea, Iohannem non divinam planè virtutem in Verbo reluxisse, sed Deum fuisse, dicere.* Aliud autem est, *inquit*, Deum esse. aliud planè divinam virtutem in aliquo relucere.

5. *Pergit autem, & ait, cum Iohannes subjungat, omnia per ipsum facta esse; & ne aliquid excludatur, addat*, Et sine ipso factum est nihil, quod factum est, *tamen nos ausos fuisse mutare Omnia in Quædam, & universale interpretari per ejus oppositum particulare, referentes Omnia ad novam creaturam tantùm. Ex quo fit, ut, cum deinde Ioannes dicit, Verbum in mundo fuisse, & mundum per ipsum factum esse, non de hoc mundo, in quo nos habitamus, loquatur, sed de nova creatura tantùm. Vnde, cum postea dicat, mundum eum, vel potiùs ipsum*

sum non cognovisse, emergat sensus absurdissimus, novam creaturam eum non cognovisse. Quòd verò minister quidam (ut ipse Adversarius eum nominat) explanationem istam verbi Omnia pro Quædam loco illo apud Marcum confirmavit Egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ universi; *interrogat, an etiam per istum locum interpretetur illa Psaltis verba* Omnia in sapiētia fecisti, *vel illa,* Omnia mandata tua veritas, *& similia. ut scilicet vox Omnia, quædam tantùm significet. Ac præterea interrogat, si ad locum Marci fuisset appositum,* Et multi erant, qui non egrediebantur, *vel aliquid simile istius, quod est apud Iohannem,* Et sine ipso factum est nihil, quod factum est; *potuisset ne cum exceptione exponi.* Mar: 1. 5. Psal: 104. Psal: 119.

6. *Tandem verò dicit, hanc esse rationem, qua nostros sectatores in errorem inducimus, Ostentare nos unum scripturæ locum per alios interpretari; Vt eum, ex eo, quòd Christus salvator ubique in sacris litteris appelletur, negamus illum verum Deum credi posse. Quandoquidem alii quoque homines, quorum nemó creditus fuit Deus, salvatores in sanctis litteris sunt nominati. Atqui, illos hac nostra ratiocinatione capi affirmat, qui inter salutem, quam attulit Christus, & eam, quam isti attulerant, nesciunt distinguere. Hæc autem leguntur ab initio Pag: 24 usque ad finem ferme pag: 27.*

Responsiones.

1. *Supra cap: 1. partic: 6. satis responsum est, quantum*

tum ad hoc attinet, quòd Christum, hominem tantùm fuisse, dicamus. Debuerat autem Adversari locos ex nostris scriptis producere. etsi nos in iis scriptis, quæ verè sunt nostra, vel nullos extare arbitramur, vel eiusmodi, qui nulli justæ offensioni locum relinquant; et sine dubio non tales, in quibus scripturæ interpretemur. Quod verò attinet ad argumentationem istam. Si Christus homo est, ergo non est Deus si quidem Dei nomine summus ille rerum omnium creator intelligitur, eam sanè libenter, ut nostram agnoscimus. Atque eam inveniet lector explicatam in Animadversionibus Assertionis 22. nusquam addità particulâ Tantùm *ad vocem* Homo; *sed epitheto dumtaxat* Verus, *quemadmodum in ipsa Assertione additum fuerat. Iam verò fatetur ipse Adversarius, contraria ejus naturæ esse, ut altero concesso, alteram negetur; quippe quæ se mutuò pellant, et interimant. sic enim ipsemet scribit pag: 22. Verùm nemo negaverit, immortale, et mortale; æternum, & quod principium habuit; immutabile, & mutabile esse contraria non minùs, quàm nigrum, & album bonum, & malum; quæ Adversarius ipse pro exemplis contrariorum sumpsit. Sed Deus est naturâ immortalis, æternus, & immutabilis; homo verò naturâ mortalis, principium habens, & mutabilis. Ergo qui, quempiam Deum esse dicit, hominem esse negat; & vicissim, qui quempiam hominem esse dicit, Deum esse negat. Et sanè miramur Adversarium, quippe qui inter diversa & contraria apertè distinguens, Deum & hominem diversa esse dicat, præcis*

negat

negare voluisse, Deum & hominem esse contraria. Non sunt quidem Deus & homo simpliciter & absolutè contraria; quandoquidem substantia substantiæ contraria esse non potest. sed contraria tamen sunt, quatenus, ut ostensum fuit, qualitates seu proprietates naturales habēt planè contrarias. Vnde fit, ut, de quo unum essentialiter (ut sic dixerimus) prædicetur, alterum essentialiter prædicari nullo pacto possit. nisi velimus de una atque eadem re, ea, quæ sunt contraria, essentialiter prædicari posse. Fieri quidem potest, ut in una atque eadem re ad ejus essentiam constituendam eæ substantiæ concurrant, quæ qualitates naturales contrarias habeant; ut plerique in homine contingere existimant, qui ex anima, & corpore sit constitutus; quorum (ut cæteras contrarias qualitates omittamus) hoc natura mortale sit, illa verò immortalis. Sed interim ipse homo nec corpus est revera, neque anima. aut certè, si anima est, corpus esse non potest; & contrà, si est corpus, nullo modo potest esse anima. Sic fieri fortasse posset (& quidem ad hunc modum ex nostris Adversariis plerique inter antiquiores loquuntur) ut ex Deo, & homine, licèt substantiis contrarias qualitates seu proprietates naturales habentibus, Christus constitutus fuisset. Sed, quòd idem Christus & Deus sit, & homo, id verò inter impossibilia omnino numerandum est; multò magis, quàm, quòd idem homo & anima sit, & corpus. nam multò etiam magis Dei natura cum hominis natura, quàm anima cum corporis pugnat. Adde, quòd, ut Christus, si verus homo est, De-

est, Deus, qualem hic intelligimus, esse nequeat, non necesse est, Deum, & hominem esse contraria; sed satis est, esse diversa. Adversarii enim regula quòd duo diversa simul esse possint, tum vera est, cum vel diversa ista alicuius rei sunt accidentia, vel si ipsius rei, aut in ipsa re substantiæ sunt, non prædicantur absolutè de subjecto, sed aliqua ratione ejus sunt partes, ex quibus ipsum subjectum constituitur, & tertium quid efficitur. Sed quod duæ diversæ substantiæ de uno & eodem subjecto absolutè prædicari possint, atque hac ratione simul esse, nullo modo fieri potest. Alioqui una eademq; res diversas sui ipsius essentias seu formas essentiales habere posset. quod (ut dicitur) implicat contradictionem. Quandoquidem tot res diversas esse necesse est, quot sunt diversæ formæ essentiales. Ex forma enim essentiali diversa, diversa etiam res necessariò constituitur. immo nihil aliud est, rem diversam esse, quàm diversam formam essentialem habere. Iam nemo sanæ mentis dixerit, in uno eodemq; Christo, Deum, & hominem simul esse ut accidentia. Nullo etiam pacto concedunt Adversarii, has duas substantias, Deum, & hominem Christi tamquam duas partes esse, ex quibus tertium quid, hoc est ipse Christus efficiatur. & in hoc claudicare fatentur similitudinem animæ, & corporis in homine; cujus sunt tanquam partes duæ, ex quibus tertium quid, hoc est ipse homo, efficitur. Quamquam, etiamsi hac quoque in parte similitudo rectissima esset, nihil hoc eos juvaret. immo eorum sententiam funditus everteret. Vt enim paulo antè diximus,

ximus, homo ipse nec corpus est, neque anima revera. sic Christus ipse revera nec Deus, nec homo esset. Quid igitur volunt Adversarii, aut certè, cum Christum, Deum, & hominem esse dicunt, necesse est, ut velint? Nempe, *has duas substantias, licèt diversas, Hominem scilicet, & Deum, absolutè & distinctè utramque de uno eodemq; Christo, ut de uno tantùm subjecto seu supposito prædicari. Et ita unius ejusdemq; rei duas diversas formas essentiales inducunt. quod, ut dictum fuit, planè est impossibile. Hic sine dubio necesse habent, ut effugere conentur, novum aliquem modum & naturæ prorsus incognitum adeoq; repugnantem comminisci; quo substantia aliqua de subjecto quodam absolutè prædicetur, & tamen ejus subjecti essentia non sit; & sic contra omnem rationem loqui coguntur. Quare desinant, rogamus, in sententia sua vel defendenda, vel probanda rationibus contra se allatis respondere, aut rationibus ullo modo uti. sed sacris tantùm testimoniis agant, ultro confitentes, si rationibus agatur, de sua caussa actum esse.* Nam, *si omnes aliæ rationes hoc loco afferendæ atque explicandæ essent, quibus necessariò evincitur, fieri non posse (quidquid hîc tandem novi & naturæ prorsus incogniti Adversarii comminiscantur) ut, qui verus homo est, idem æternus Deus sit, nimis longi essemus. sed quæ diximus satis superq; esse poterunt. Quocirca nihil est, quòd quidquam respondeamus ad explicationem ex* Nicæno *Symbolo petitam, quomodo idem Christus & Deus sit & homo. Præsertim, cum ibi ea dicantur, quæ, ex rationibus saltem*

 ab ipso

ab ipso Adversario alibi contra nos allatis, manifestò sunt falsa. Deum scilicet incarnatum esse, & hominem esse factum, &c. Qui enim possunt ista in Deum cadere, si Dei substantia nihil novi accidere potest? Quamquam non ita omnino loquitur Adversarius; sed sæpius negat, in Deo quidquam esse, quod ipsius substantia non sit, immo non sit ipse Deus. & sic omnia accidentia cujuscumque generis, licèt penitus inseparabilia, atque ex ipsa essentia necessariò manantia, a Deo excludit. Quantò igitur magis adventitia omnia & nova accidentia a Deo ejusq; substantia excludenda sunt? Verùm quis negare poterit, si Deus tunc incarnatus est revera, & homo factus, cum Christus Iesus de spiritu sancto in Mariæ virginis utero est conceptus, exq; ea natus, ipsi Deo ejusq; substantiæ adventicium aliquid & novum, idq; maximi momenti accidisse? Sed jam ad reliqua pergamus.

2. *Aliud est ipsa verba alicujus scriptoris aliis verbis idem significantibus, sed pluribus & clarioribus, reddere; aliud verò eadem verba aperire & explicare. Illud Paraphrasis; hoc Explanatio vocari solet. In paraphrasi nihil poni debet, quod ab ipso auctore eo ipso in loco rectissimè dici non potuerit. Ex illius enim persona omnia dicuntur. In explanatione autem multa dici possunt, quæ minùs rectè ab ipso auctore dicta eo in loco fuissent. Si quando igitur in nostrorum hominum scriptis verba illa prima evangelii Iohannis,* In principio erat verbum, *sic exponuntur,* In principio sui evangelii Christus

erat (*nam* sui testamenti *nemo fortasse ex nostris hoc loco scripsit) non est hæc paraphrasis; neque ea verba ex ipsius evangelistæ persona dicuntur. Fatemur enim absurdum videri posse, si Iohannes ipse dixisset, Christum in evangelii sui principio fuisse. idq; propter eam ipsam rationem, quam Adversarius affert. Sed explanatio ista est; verbaq; ex ipsius explanantis persona sunt dicta, qui illud evangelium, in cujus principio Christum fuisse, a Iohanne verbis illis dictum contendit, quod & quale evangelium sit, docere unico verbo voluit, id est, voce* sui. *Certum enim esse debet, istud evangelium non aliud, quàm ipsius Christi evangelium esse. id quod si ipse Iohannes eo loco expressisset, ineptè locutus videri posset. Itaque, cum vel nostri homines, vel qui nostri esse existimantur, ipsum Iohannem loquentem faciunt, & paraphrasi utuntur, vocem Sui reticent. quemadmodum in ea paraphrasi factum est, quæ anno 1561 ab eo ipso scripta fuit, qui sententiam, quam de Iesu Christi persona amplexi sumus, primus omnium hac ætate nostra (quod sciamus) ex sacris litteris docuit.* (Lælius Socinus.) *Sic enim in ea legitur,* In Evangelii principio erat Dei sermo *&c. & in scripto illo, ubi Adversarius legit eam interpretationem verborum,* & Deus erat Verbum, *quam, ut nostram, tantopere vituperat, paulo ante hæc verba extant,* Dicit ergo Iohannes, In principio Evangelii erat sermo, *&c. Cessat verò omnis absurditas, si in ipsius Iohannis verbis vox Sui, non addatur. isq; convenientissimè inducitur dicens, in Evangelii principio fuisse Christum.*

stum, idque ut Dei sermonem. His enim verbis ipse Christus verus Evangelii auctor non obscurè asseritur; ne quis vel Iohannem Baptistam, vel alium quempiam ejus auctorem esse existimet. Praeterea non tam absurdum est, ut videri posse diximus, & Adversarius censet, si Iohannes ipse dixisset, Christum fuisse in principio sui Evangelii, quia videlicet nemo nesciat, unumquemque jam tum esse, cum aliquid agere incipit. Potest enim evangelii Christi principium sumi ante ipsam Christi praedicationem; id est ab initio praedicationis Iohannis Baptistae. ut Marcus
Mar:1.1.&c *profectò facit, cum ait,* Initium *(est autem in graeco vox ἀρχὴ, non secus atque apud Iohannem)* evangelii Iesu Christi Filii Dei sicut scriptum est in Esaia propheta *(vel potiùs* in prophetis) Ecce ego mitto angelum meum ante faciem
Act:1. 21 tuam, *&c. Et Petrus ait,* Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati, in omni tempore, quo intravit & exivit inter nos Dominus Iesus, incipiens a baptismate Iohannis, *&c. ubi manifestè principium muneris Domini Iesu in terris ab Iohannis baptismo repetitur. Et possunt haec Petri verba pro explanatione esse verborum Marci; si quis fortasse de eorum sententia dubitaret, & primum versiculum nullo modo cum sequentibus connectendum esse suspicaretur. Legitur enim apud ecclesiasticarum rerum scriptores, Marcum evangelium suum a Petro hausisse, & tantùm non eo dictante scripsisse. Haec autem, quae hic de Iesu Christi evangelii principio diximus, potuit Adversa-*

versarius in scriptis legere nostrorum hominum ante annos plurimos editis, si ita in ipsis versatus est, ut videri vult. idq; in eo ipso loco ubi fortasse legit verbum Sui ad Evangelii verbum additum. In ea videlicet explicatione primæ partis primi cap: Ioh quæ annos ab hinc circiter viginti duos latinè conscripta & postmodum edita, mox polonicè quoque παραφραστικῶς conversa atque edita fuit. Sic enim ibi scriptum est. In principio erat Verbum; Hoc est Christus Dei filius in principio evangelii sui, eo nimirum tempore, quo Iohannes Baptista ad frugem Israëliticum populum revocare cæpit, & antequam ipsius Baptistæ prædicatione Iudæis innotuisset, iam erat, & erat a Deo huic muneri, voluntatem scilicet suam patefaciendi, destinatus. Nam Evangelii principium a Baptistæ prædicatione ducendum esse, ex Marco liquidò constat, quẽ hic noster, quod ad Principii nomen attinet. auctorem habet, *&c. Si hæc verba Adversarius attentè legisset, apertè cognovisset, se nihil habere, quod nobis objiceret, etiamsi ipsum Iohannem fecissemus dicentem, Iesum Christum Dei verbum in principio sui evangelii fuisse. Ridiculum est autem, quod postea addit, nos hac interpretatione nostra, quòd Principii nomen ad Evangelii seu testamenti novi principium referendum sit, non tamen concludere, quod volumus; nempe Christum non fuisse ab æterno. Quasi verò non ipsi Adversarii sint, qui ex eo loco Christi æternitatem evincere volunt, & nos in-* Mar: 1.

terpretatione nostra aliud quæramus, quàm, ut, loco explicato, perperam istud ab ipsis fieri demonstremus. Sed commune est hoc Adversariorum vitium, & vulgatum in nos sophisma, ut quæ a nobis ad ipsorum falsas aut dubias verbi Dei interpretationes illincq; pro sententia sua ab illis ductas argumentationes refellendas ac diluendas afferuntur, ad ipsam sententiam nostram probandam afferri dicant, & nos sæpissime ineptè prorsus atque imperitè ex respondentibus argumentantes faciant.

3. *Nam id etiam, quod statim Adversarius addit, hujus & deterioris simul est generis. Dicimus enim, Verbum, id est Christum, apud Deum fuisse, a Iohanne dici, quia in eo principio, de quo eum loqui affirmamus, & in quo disertè postea, Verbum apud Deum fuisse, scribit, Christus, ut ipsius Dei verbum, soli Deo erat notus; & hanc vocis Apud, & locutionis illius Esse apud Deum, vim & significationem ex aliis locis confirmamus; atq; adeò ex simillimis ejusdem scriptoris hoc loco agnoscendam esse demonstramus. Qualis est ille in initio primæ epistolæ. ubi manifestè opponuntur Esse apud Deum, &, Hominibus patefieri. Quid ergo habet Adversarius, ut nos non modò per contemptum Novos grammaticos appellet, sed etiam nobis objiciat, quòd interpretatione nostra illud evertere velimus, quod Evangelista dicit, & negare Verbum illud, de quo loquitur, apud Deum fuisse? Quasi verò primùm certissimum sit, Evangelista verba non posse aliter accipi, atque ipse cum suis accipienda contendit; ac deinde nobis propositum sit,*

1. Ioh: 1. 2.

sen-

sententiam, quam ipsi inde eliciunt, penitus falsam esse ostendere; cum tamen & Evangelistæ verba alium sensum habere posse constet, quàm ipsi autument, & certum sit, nos interpretatione nostra id unum spectare, ut rectè Evangelistæ mente percepta, istos ad commenta sua confirmanda ejus verbis abuti, unusquisque possit agnoscere. Nam quid dicemus de ineptissimo sive exemplo sive similitudine, quam ad nostram interpretationem infirmandam simul & deridendam attulit? Certè præterquàm quòd nullo modo ad rem facere potest, cum nos Esse apud aliquem, in alium sensum accipi posse, quàm hîc a nobis fiat, minimè negemus, in ea etiam manifestè principium petitur, & à verbis, de quorum significatione quæritur per summam elenchi ignorationem ad rem transitur. Quæritur enim, quo sensu dictum fuerit a Iohanne, Verbum fuisse apud Deum; & contendit Adversarius, hoc significare, Christum naturâ suâ divinâ individuè conjunctum cum Deo patre fuisse; & nos ridet, qui hoc de Christo negantes, dicimus, ea locutione significari, Christum soli Deo fuisse notum. Vt autem nos meritò se ridere ostendat, exemplum seu similitudinem affert, in qua cum manifesta principii petitione id ipsum ponitur, quod ei respondere seu simile esse possit, quod nos de Christo negamus, ipse affirmat. nec porrò in ea revera de interpretatione ullorum verborum quæritur, sed de facto, cujus occasione de verbis ab ipsis altercantibus prolatis ineptè disputatur. Nam quid est, cur is, apud quem pecunia deposita fuerit, non planè neget, eam

pecuniam apud se esse? Si in similitudine sua explicanda dixisset Adversarius, chirographum aliquod seu tabulas extare, in quibus antea scriptum esset, pecuniam istam apud illum esse, qui depositum negat, qua verba is, similiter ac nos Iohannis verba, interpretaretur, quamvis in ea nihilominus principium petitum fuisset, non tamen ita turpiter in ipsa fuisset erratum, & verba cum facto imperitè commutata. Multa alia omittimus, quæ istius similitudinis ad id, quod Adversarius per ipsam efficere voluit ineptitudinem, & ipsius per se vitia ostendere possent. Nam & hæc ipsa quæ diximus, minùs necessaria videri poterunt.

4. *Interpretationem istam a Simone Budnæo in libello de duabus naturis in Christo allatam, nequaquam abdicamus; nec habet Adversarius cur eam meritò rejiciat, aut vituperet. Quid enim per verba illa*, Planè divina virtus in ipso relucebat, *& intelligere deceat, & Budnæus ipse intellexerit, declarat apertè id, quod idem Budnæus in brevi scripto unà cum prædicto libello ab ipso edito, quod titulum habet*, Brevis demonstratio, *&c. de ratione, cur Christus Deus in sacris litteris appellatus fuerit, & porrò deus sit, cordatè sanè ac piè scripsit. Sic enim concludit*, Ideo itaque & Deus dicitur Christus, quòd omnia, illa a Deo data virtute possit, quòd omnibus imperet, quòd illi omnes etiam angeli pareant, quodq; vitam in semetipso habeat. Sed hæc omnia a Deo habet, & eidem accepta refert. *Ecce tibi*

vis &

vis & pondus voculæ illius Planè, quam Adversarius, cùm instantiam de Apostolis attulit, prorsus omisit. ac maluit (quod illi sæpissime contingit) malus dialecticus videri, quàm id dicere, quod falsitatis coargui aliqua ratione posse sentiebat. Et certè nihil eorum, quæ modò Budnæi verbis recitandis commemoravimus, & ex quibus fit, ut in Christo, qui ea habet omnia, non divina tantùm, sed planè divina, virtus reluxerit, in ullo ex Apostolis, sed ne in omnibus quidem simul fuit umquam. Nam quod Adversarius objicit, Iohannem non dixiße, In Verbo planè divina virtus relucebat, sed Deus erat Verbum, & aliud esse, Deum esse; aliud Planè divinam virtutem in aliquo relucere, in eo & principium petit, & simul vel id dicit, quod manifestò falsum est, vel æquivocationis captione utitur. Si enim prorsus negare vult, Deum esse, significare posse, planè divinam virtutem in aliquo eße, sive, illum deum esse, in quo planè divina virtus reluceat, hoc illud ipsum est, quod nos affirmamus, & de quo hoc loco disputatur. ac præterea sacris litteris, adeoq; ipsi Christo, apertè adversatur, qui scripturam, quæ dicit, eos esse deos, ad quos Dei sermo factus est, solvi posse negat. Etenim si isti, qui nihil ampliùs quam terreni ac temporarii judices erant, sunt dicti dii esse, & porrò erant dii; nemo profectò, qui mente non careat, negaverit, eum, in quo planè divina virtus relucebat, præsertim eo modo, quem supra exposuimus, deum ob id ipsum meritò dici potuisse, & porrò fuisse. Sin autem vult Adversarius dicere, planè divinam virtutem in Ioh:10. 35.

aliquo relucere posse, qui tamen non sit deus ab æterno, id est summus ille omnium rerum conditor, est hîc aperta æquivocatio. Profectò enim nomen Deus licèt suâ naturâ & usu adhuc appellativum, tamen ut proprium frequentissimè usurpatur, & de illo omnium deorum Deo κατ' ἐξοχὴν non prædicativè tantùm (ut sic loquamur) sed subjectivè quoque passim dicitur. Atqui nos in Iohannis verbis nullo modo proprium, sed omnino appellativum, nomen Deus agnoscendum esse apertè contendimus. Cujus rei non leve argumentum id esse potest, quòd in græco non est appositus articulus, qui tamen antea fuerat, cum manifestè idem nomen tamquam proprium usurpatum fuit. Qua de re infra alibi videndum erit.

5. *Nemo nostrûm est, qui commutet Omnia, quod est apud Iohannem, in Quædam. Fac enim Iohannem ita dicētem Quædam per ipsum facta sunt, sensus erit ab eo, quem nos in illius verbis agnoscimus, planè diversus, & porrò ad Iohannis scopum a nobis expositum ineptissimus. Sed dicimus, verbum Omnia apud Iohannem cum usitatissima figura ἐλλείψει seu defectu verborum usurpatum fuisse; subaudienda enim esse hæc aut similia verba,* Quæ ad Evangelium pertinent, *seu,* Quæ pertinent ad novam creationem. *Itaque in verbo Omnia consuetam ac propriam vim nihil excludendi agnoscimus; sed tamen id requirimus, ut, quemadmodum usus frequentissimus est ipsarum sacrarum litterarum, hoc ad subjectam materiam referatur. Subjectam autem materiam Evangelium esse, res ipsâ per*

aperte clamat. Solemus autem inter alia innumerabilia, quæ afferri possunt, exempla, illud potissimum afferre, utpote rei nostræ accomodatissimum, quod extat 2. Cor: 5. ver. 17. Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova. Nemo enim non videt, ibi voce Omnia ea tantùm omnia significari, quæ ad Dei fœdus atque promissa, ad vitam moresq; nostros, ad pietatem denique & religionem pertinent. quia nimirum talis est subjecta materia. Verum, ne quis fortasse caussetur, in loco isto Pauli non esse in græco simpliciter πάντα sine articulo, ut in hoc Iohannis loco, sed τὰ πάντα, cum articulo, qui articulus certa quædam omnia indicare possit, legat apud eundem Iohannem locum illum cap: 4. ver: 25. Scio, quia Messias venit (qui dicitur Christus). Cum ergo venerit, ille nobis annunciabit omnia. Ibi enim in græco non est articulus. & tamen certum est, verbum Omnia ad ea referendum esse, quæ ad Dei cultum atque notitiam pertinent, vel potiùs sunt necessaria. De his enim erat sermo institutus. Præterea apud eundem ait Christus suis discipulis Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater iu nomine meo, ille vos docebit omnia. Hîc enim similiter in græco non est articulus. & nihilominus certa quædam omnia intelligenda sunt. nisi velimus, spiritum sanctum docuisse Apostolos (ut cætera omittamus) omnes artes seu mechanicas seu liberales. Iam verò quis nescit, Omnium appellatione Christum ea omnia intellexisse, quæ ad ipsius religionem pertinebant Ioh: 14. 26.

bànt? sic enim subiecta materia postulat, sim[illegible]
persona eorum, quibus loquebatur. Nam & alib[illegible]
1.Ioh:2,20. ipse Ioannes eos, ad quos scribit, dicit unctionem,
est spiritum sanctum, habere a sancto, & nosse
27. mnia. καὶ (inquit) οἴδατε πάντα. & rursus a[illegible]
eandem unctionem docere illos περὶ πάντων,
omnibus. Ubi, nisi quis certa quædam omnia inte[illegible]
gat, ea videlicet, de quibus Apostolum agere, [illegible]
unde colligi potest, falsam prorsus sententiam ex [illegible]
vissimis ejus verbis eliciet. Adde autem his locis ap[illegible]
eundem Iohannem verba illa, Postea sciens Iesu[illegible]
quia omnia jam consummata sunt, id est [illegible]
sent, ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσαι. Certè enim [illegible]
verbum Omnia simpliciter acciperetur ac sine [illegible]
verborum defectu, & falsa simul, & longè absurd[illegible]
sima sententia esset, sed subjecta materia monet, [illegible]
omnibus illis loqui Evangelistam, quæ de Christi
terris munere a prophetis prædicta, & a Deo decre[illegible]
fuerant. Quod si quis exemplis hucce paucis, quæ e[illegible]
eodem Iohanne attulimus, non contentus, plura a[illegible]
huc postulet, hos locos inspicere poterit Matth: [illegible]
ver: 11, Marc: 13. ver: 23, Luc: 11. ver: 41, Act: 2. ve[illegible]
44, & cap: 20. ver: 35, Rom: 14. ver: 2, 1. Cor: 2. ve[illegible]
15, & cap: 6. ver: 12, & cap: 10. ver: 23, & 33, [illegible]
cap: 13. ver: 71. Gal: 3. ver: 22, Philip: 4. ver: 13, [illegible]
Tim: 2. ver: 10, Tit: 1. ver: 15, & cap: 2. ver: 9, 2. Pe[illegible]
3. ver: 4, Apoc: 21. ver: 5. Inter hos autem locos m[illegible]
ti sunt ejusmodi, qui superioribus ad id demonstra[illegible]
dum, quod volumus de usu simplicis vocis πάντ[illegible]

fort[illegible]

tasse magis sint apti. Ne *putet autem lector, o-*
tes, qui afferri potuissent, allatos fuisse. Per mul-
enim omisimus; & præsertim eos, in quibus vel
nima dubitatio esse posit. Breviter, si quis non a-
ò in novi testamenti scriptis versatus librum Con-
rdantiarum (quem vocant) consuluerit, inveniet
ultò sæpiùs verbum Omnia simpliciter positum cer-
quædam omnia significare, quàm omnia indistin-
è prorsus atq; absolutè. Itaque nihil omnino ad in-
rpretationem nostram verborum Iohannis convel-
ndam pertinet, quòd in quibusdam locis ex sacris
teris ab Adversario allatis verbum Omnia nul-
m distinctionem recipere videatur. Satis enim no-
est, si sæpe, immo si aliquando recipere debeat.
uid igitur si plerumque, præsertim verò in ipso no-
testamēto? Quamquam idem de vetere, unde sua
stimonia Adversarius desumpsit, affirmare non du-
tamus. Quid, quòd testimonia ista nihil ad rem fa-
unt? Namque in iis duobus, quæ apertè commemo-
vit, quorum similia quoque intelligi vult, neutrobi
rbum Omnia simpliciter positum est; sed cum ma-
festa relatione. In priore enim testimonio referen-
m est verbum Omnia ad opera tua, *quæ verba* Psal:104.24
ximè antecedunt; & in hebræo legitur כלם *o-*
nia illa. In posteriore verò disertè scriptum est o-
mnia mandata tua. *Non potest autem in hisce &* Psal:119.86.
nilibus locis esse ea figura, quam nos in Iohannis
o esse contendimus, videlicet ἔλλειψις, *aut certè*
n eodem modo; cum de quibus omnibus sit sermo,
presse additum fuerit. In cujusmodi tamen locis si
quan-

do contingit, ut non prorsus omnia sint intellige ejus generis, quod expressum est, tunc solet non λεῖψις *seu Defectus esse in verbis; sed figura Syn doche, quam Minister ille, cujus Adversarius me nit sine dubio non admodum rectè cum Defectu fudit. Verum tamen non omnino extra rem est lu tus. Nam, si, ubi dictio universalis ad aliquod tum genus disertè refertur, est tamen ea dictio terdum adhuc restringenda, multò profectò mag fieri posse videtur, cum simpliciter est posita. N quidquam obstat, quòd sæpißime, ad certum ge relata, coarctari ampliùs non posse inveniatur. S enim est exempla aliquot inveniri, ubi omnim arctari debeat; & in loco, de quo ambigitur, ca sam subesse, cur non ita universè, ut sonat, sit v bum illud accipiendum. In loco autem, de quo am gimus, caussam istam subesse, ea planum faci quæa nostris hominibus hactenus sunt scripta ad p bandum, quòd Iohannes* τ̃ λόγȣ *seu Verbi nom nihil aliud, quàm hominem illum Iesum Naza num, intellexerit, quòdq; de nulla re alia eum lo verisimile sit, quàm de iis, quæ ad ipsum Evangeli pertinent. Ex hoc enim necessariò sequitur, dict nem Omnia restrigendam esse, ne Iohannem d quin ea dicentem faciamus, quæ & falsißima s & ab ejus proposito aliena. Quamobrem ne adve quidem Ministrum istum, contra quem potißi eos attulit Adversarius, quidquam poßunt isti di sacrarum litterarum loci, ubi dictio Omnia ex terpretatione nullo modo præter id, quod ibi ptum sit, coangustanda est.*

Sed interim dignissimum animadversione est, quàm fœdè lapsus fuerit Adversarius, dum contra ejusdem Ministri interpretationem exemplumq; ab ipso allatum urget verba illa, quæ statim Iohannes subjungit, Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. *Cum enim interrogare debuisset, quid si ad locum Marci fuisset appositum; Et nullus erat, qui non egrederetur, interrogat, quid si fuisset appositum, Multi erant, qui non egrediebantur. Certè si hoc fuisset appositum, Marci dictum, quòd omnis Iudaea regio, & Hierosolymitæ universi egrederentur ad Iohannem cum exceptione exponi non potuisset modò, sed etiam debuisset. nam ipsa exceptio in ejus verbis explicata esset. Verùm, ne videamur hac ratione vim istorum Iohannis verborum declinare, aut subterfugere velle, quædam de illis accuratiùs mox erunt nobis disputanda. Priùs enim ad id respondere volumus, quod Adversarius ait hoc eodem loco pag: 26. Si (inquit)* universaliter est intelligendum Omnia in sapientia fecisti, cur etiam Omnia per ipsum facta sunt, non eodem modo? *Primùm igitur, ut ante diximus, locus iste nequaquam est similis nostro. Siquidem ibi verbum Omnia non est simpliciter positum, sed cum manifesta relatione ad Opera tua; ubi nulla ἔλλειψις seu Defectus locū habet, aut certè non qualis in loco nostro esse potest. Deinde non obscurum videtur, Adversarium non solùm ex locutionis, sed etiam ex rei similitudine argumentari. quasi Iohannes de eadem re loquatur, de qua Psaltes locutus fuerat; & sapientia illa, in qua ille di-*

ille dixerat, Deum omnia fecisse, nihil aliud sit, quàm Verbum, per quod hic dixit omnia facta esse. idq; maximè ob eam caussam, quòd Christus, qui sine controversia est illud Verbum, alibi Dei sapientia esse dicitur. Quoniam igitur hoc sibi velle videtur Adversarius, dicimus, in hac ejus tacita argumentatione principium dupliciter peti. Neque enim ullo pacto concedimus nos, utrobiq; de eadem re agi, aut Christum, quamvis Dei sapientia esse dicatur, esse illam sapientiam, in qua Deus fecit omnia opera sua. qua de re suo loco infra latiùs disseremus. Nunc ad Iohannis verba illa revertimur, Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. *Dicimus enim, verba ista non eam vim habere, ut dictio Omnia, quæ antecessit, prorsus universaliter sit accipienda. nec ejusmodi verba post universales enunciationes ad ἔλλειψιν seu Defectum, sed ad Synecdochen excludendam addi solent. Addat quis alicui ex exemplis, quæ supra attulimus, similia verba, & videbit, Defectum, qui in illo esse potest, hac ratione non tolli; sed Synecdochen tantùm excludi. Verbi gratiâ, cum Iohannes dixit,* Postea sciens Iesus, quòd omnia consummata essent, *si addidisset,* & quod nihil non esset consummatum, *ut certè potuisset, non utique colligeretur ex his verbis nullam ἔλλειψιν esse in antecedentibus, seu verbũ Omnia prorsus universè accipiendum esse; sed tantummodo concluderetur, ex certis illis quibusdam omnibus, de quibus antea dictum esset, nihil prorsus non fuisse consummatum. ne quis præter Defectus figuram,*

Synec-

Synecdochen quoque in praecedentibus verbis esse existimaret. Responderat apud eũdem Iohannem Iesus pontifici eum interroganti de discipulis & de doctrina ipsius, Ego palàm locutus sum in mundo; ego semper docui in synagoga, & in templo, quò omnes Iudaei conveniunt. *Hoc autem non contentus, statim addit*, Et in occulto locutus sum nihil. *Quae verba nullo pacto tollunt defectum, qui in praecedentibus esse potest, ut certè est (neque enim simpliciter verum erat, Iesum semper docuisse in synagoga, & in templo) nec ex illis concludere licet, Christum nihil prorsus locutum fuisse, id est (nam hîc rursus alia Defectus figura subest) docuisse, in occulto. Certum est enim, eum multa discipulos suos privatim docuisse. sed tantummodo per ipsa intelligendum est, in illo docẽdi genere, de quo Christus loquebatur, nihil prorsus fuisse, quod ab ipso occultè factum esset. Sic igitur, cum ipse Iohannes ait*, Et sine ipso factum est nihil, quod factum est, *non efficitur ex his verbis, nullum defectum esse in praecedentibus, & verbum Omnia in illis prorsus universè accipiendum esse; nec porrò ex ipsis concluditur, nihil penitus esse, quod sine Verbo illo, de quo verba fiebant, factum non sit. sed excluditur tantùm Synecdoche, quam praeter Deffectum in antecedentibus eße, suspicari quis potuisset. & concluditur, nihil omnino esse ex illis certis quibusdam omnibus, de quibus sermo erat, quod sine illo Verbo sit factum. id est, quaecumque pertinebant ad Evangelium, non quidem majore ex parte tantùm, aut generàtim, sed*

Ioh: 18, 20.

omnia prorsus & singula non sine verbo illo, id est Iesu Christo domino nostro facta esse. Quandoquidem illa omnia, quæ ipsius apostolorum, vel aliorum fidelium discipulorum operâ, aut quacumque alia ratione facta sunt, quæ ad Evangelium pertineant, non modò ante, sed etiam post ascensum ipsius in cœlum, nullo prorsus excepto, efficacia ac potestate illa, qua ipse Iesus Christus præditus est, sunt facta, & ipso an-
Mar: 16. 20. nuente atque, ut scriptura loquitur, cooperante ad exitum perducta. Propter quod potissimùm verisimile est, Iohannem, quasi explicantem id, quod prius dixerat, per Verbum seu sermonem, id est, Christum Iesum facta esse omnia, subiunxisse, sine ipso nihil factum esse. ut intelligeretur, præpositionem Per, non habere eam vim, ut censeri debeat, ipsummet Christum immediatè (ut loquũtur) Omnia ut instrumentalem caussam fecisse, sed nihil sine ipsius opera fuisse factum. Ex quo etiam colligi potest, non agi hic de mundi creatione, quæ per Verbum istud seu sermonem sit facta; Eam etiam non aliter, quàm immediatè per ipsum fieri potuisse constat, aut certè factam fuiße Adversarii volunt. Habes autem huic nostro valde similem locum in ipsius Christi verbis, cum apo-
Iohan: 15. 5. stolis suis dixit, Sine me nihil potest facere. Nec enim voluit tunc Christus dicere, eos (exempli caussâ) sine ipso non posse comedere, aut bibere, aut similia facere, sive etiam manibus suis quidquam operari eorum, quæ ad hanc mortalem vitam pertinent; sed nihil facere posse boni, vel operari in rebus ad Evangelium, & vitam æternam spectantibus. Adde, quòd

si quis

si quis Iohannis sensum penitius inspexerit, cognoscet, tantùm abesse, ut per verba illa, Et sine ipso factum est nihil, quod factum est, *docere voluerit, in antecedentibus verbis verbum Omnia nihil prorsus eorum, quæ sunt, aut fuerunt umquam, non comprehendere, ut potiùs, dum nihil excipiendum esse docet eorum omnium, quæ intellexerat, simul quænam Omnia intellexerit, significet: non quidem videlicet omnia, quæ essent, aut fuißent umquam, sed quæ facta essent, id est nuper & recēs facta fuiße (inusitata videlicet ac mirabilia) aut visum, aut auditum esset. Nam & Paulus simplici Eorum, quæ facta sunt, nomine, Christi, eiusq; discipulorum mirabilia opera potissimùm intellexit, Rom: 1. ver: 20. quamvis plerique ad res creatas ab initio mundi ejus verba retulerint, eo decepti, quòd crediderunt, verba, quæ antecedunt,* a creatura, *id est creatione,* mundi *cum verbo* conspiciuntur, *quod postmodum sequitur conjungenda esse, & præpositionem A pro Ex esse accipiendam. Cum tamē ea cum verbo* invisibilia, *quod præcedit, multò planiore ac faciliore verborum structura, sint conjungenda, nihil ejus præpositionis propria significatione immutata; & loci sententia sit, ea, quæ postquā mundus conditus fuerat, de Deo non apparuerant, per Christi, & discipulorum ejus mirabilia opera conspecta fuisse. Estq; locutio ista* Invisibilia a creatione mundi *ei similis quæ habetur Matth: 13. ver: 35.* abscondita a constitutione mundi. *Sed hæc obiter. Illud tamen addemus, Nisi verba illa,* quod factum est, *aliter*

accipiantur, ac vulgò sonant, nisiq́; aliquid paulo reconditioris sensus in illis insit, prorsus supervacanea ea videri posse. Namque *hinc factum est, ut non pauci ea cum sequentibus omnino conjungenda* judicarent; *non autem cum antecedentibus, in quibus satis superq́; expressum esse videbant id, quod hac illis adjuncta significare posse existimabant. Iam quod Adversarius ait, ex interpretatione nostra sequi, Iohannem, cum postea de mundo, in quo Verbum esset, quiq́; per ipsum factus fuisset, loquitur, non hunc mundum, in quo habitamus intelligere; si mundi hujus, in quo habitamus, nomine non quidem ipsum orbem terrarum, vel cælum simul, & terram intelligit, sed homines ipsos, inter quos habitamus, seu hominum hanc quasi civitatem & rempublicam, in qua sumus, plurimùm opinione sua fallitur, seq́; in nostrorum hominum scriptis, ut suprà etiam ostendimus, parum diligenter versatum prodit. Etenim certum est, a nostris hominibus verba illa* In mundo erat, *perinde accipi, ac si scriptum esset, Inter homines versabatur, seu versatus est. quæ verò sequuntur,* Et mundus per ipsum factus est, *ad hunc modum ab ipsis explanantur, Homines, id est hæc quasi hominum civitas, denuo per ipsum facta & creata, id est formata est. Agnoscitur enim hic a nostris hominibus hebraismus in verbo factus est. ut scilicet simplex pro composito (nam compositis verbis carent Hebræi) fuerit positum. Quomodo verò hæc renovatio facta fuerit, in explicatione illa, cujus suprà mentionem fecimus, latinè & polonicè olim edita his*

ta, his verbis exponitur; Illius opera & cultus ille carnalis, quo Deum Israëliticus populus colebat, abolitus fuit, & idola ferè omnia, quæ gentibus responsa dabant, sublata fuerunt. Præterea ex Iudæis, & gentibus unus Deî populus factus est, & utriq; ex tenebris, & morte in lucem, immortalitatemq; fuere translati. &, ut omnia paucis comprehendam, Apostoli verbis utar paulo ante expositis, hoc est, illius operâ vetera præterierunt, & nova facta sunt omnia. 2. Cor: 5. 17. *An non hæc hominum seu humanæ civitatis instauratio ac reformatio fuit, eaq; vel omnium judicio maxima & præstantissima? Ad hunc autem modum Iohannis verbis explicatis, nullus absurdus sensus ex sequentibus verbis emergit,* Et mundus ipsum non cognovit; *etiamsi de eodem mundo, ut quidem in prædicta sit explicatione, omnino accipi debeant. Sic enim deinceps ibidem verba ista explanantur,* Et tamen, cum hæc Christus fecerit, totque beneficia in homines contulerit, ab illis cognitus non fuit. quin & a Iudæis crucis supplicio affectus, Romano magistratu assentiente, & postea in membris suis tum a Iudæis, tum a gentibus acerrimè insectatus, & quotidie morti acerbissimæ datus fuit. *Et rectè quidem noster explanator iste. Nam & Paulus ait,* si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. 1. Cor: 2. 8. *& Christus ipse,* Hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. Ioh: 16. 3. *Addè, quòd etiamsi i-*

sta mundi renovatio ad solam mentis hominum reformationem referri deberet, (modò ne ad ipsos tantùm homines reipsa reformatos referretur, ut a nobis fieri omnino debere, Adversarius arbitrabatur, si in verbis illis, omnia per ipsum facta sunt, *non prorsus omnia intelligi volebamus) non tamen malè cohærerent sequentia verba, quamvis de eodem mundo accepta. Quemadmodum enim Christus dicitur mundi servator, licet mundi maxima pars pereat, & illuminare dicitur omnem hominem, quamvis interim plerique hominum in tenebris maneant, sic generatim hominum mentes reformaße idem Christus rectè dicitur, quamvis maxima eorum pars eam reformatam non habeant. nempe quia similes locutiones id significant, quod Christus, quantum in ipso est, facit, non autem id, quod re ipsa in nobis fit; & efficiendi vis, non ipse effectus, consilium, non eventus istis loquendi modis declaratur. Quòd si Adversarius, cum ait, ex superiore nostra verborum,* Omnia per ipsum facta sunt *interpretatione sequi, verba, quæ postmodum scripta sunt,* In mundo erat, *&c. non de hoc mundo, in quo habitamus, accipi debere, Hujus mundi nomine non ipsos homines tantùm, sed ipsum quoque terrestrem, vel terrestrem simul & cœlestem hunc globum unà fortasse cum omnibus, quæ in illis sunt, intelligit, fatemur illum verissima dicere. Sed interim interpretationem nostram ipsius interpretationi vel ob id anteponendam esse dicimus, quòd nos ubique eandem prorsus significationem vocis Mundi, eamq; usitatissimam*

Joh: 4. 42.
1. Ioh: 4. 14.
Joh: 1. 2.

mam, retinemus, & homines ipsos tantùm, sive, ut dictum est, hanc quasi hominum civitatem semper intelligimus; ipse verò variare compellitur, & in postrema parte, Et mundus eum non cognovit, *non amplius unà cum hominibus ipsam terram aut cælum, eáve omnia, quæ in illis insunt, sed homines tantùm, ut nos facimus, intelligere cogitur. Immo ipse pag: 26. Mundi nomine in postremis istis verbis non quidem homines simpliciter & generatim ut à nobis fit (cum enim maxima pars hominum Christum non cognovissent, rectissimè dici simpliciter & generatim potuit, homines eum non cognovisse; nam quod maxima pars facit, omnes facere videntur) non igitur sic ipse Mundi nomen accipit hoc loco, sed mundi amatores, ut alibi sæpe accidit, eo nomine vult significari. Atqui nullo pacto est verisimile, Iohannem, cum ter Mundi voce in tribus suæ orationis continuatis membris utatur, in primis duobus eodem prorsus sensu, in tertio verò non parum diverso extulisse. Nam, si diverso ubique sensu quispiam nomen istud a Iohanne usurpatum fuisse diceret, multò tolerabiliùs loqueretur; nec a veritate fortaße abèsset. Elegantia certè & acumen quoddam haud contemnendum in Evangelistæ verbis esset, ut postmodum explicabimus. Interim monemus, nihil vetare quominus apud Iohannem unumquodq; orationis membrum prorsus absolutè, & sine ulla ad reliqua duo, quod ad sententiam attinet, relatione accipiatur. Videtur quidem id verum esse, quod Adversarius nimis asseveranter affirmat, inter secundum, & terti-*

um membrum relationem ipsius sententiæ esse. quasi voluerit dicere Iohannes, mundum, licèt a Christo factum, ipsum tamen Christum non cognovisse, atque hac ratione culpam mundi in Christo non cognoscendo exaggerare. Et hoc sanè in explanatione illa nostra & agnoscitur, & urgetur; quippe ex quo satis constare possit, Iohannem non de prima, sed de secunda creatione agere. Neque enim si per Christum prima creatio facta esset, idcirco graviùs deliquisset mundus in eo non cognoscendo. cum nihil adhuc eßet, quod mundo, ne levissimè quidem, suadere vel deberet, vel etiam posset, per Christum primam creationem fuisse factam. sed per eundem Christum mundum instauratum & reformatum fuisse, quæ secunda creatio est, res ipsa loquebatur. Verum igitur est quidem, secundum, & tertium membrum in Evangelistæ oratione eo modo, quo dictum est, cohærere. sed ita demum, si certum sit, ipsum de eodem mundo utrobique loqui, aliqua saltem ex parte; id est, ut, quod posteriore loco Mundi appellatione significatum est, id priore loco eadem appellatione comprehensum fuerit. id quod putabat Adversarius nullo modo a nobis concedi. Quocirca cum ait, nisi Christus etiam istos creasset, qui eum non cognoverunt, quorsum esset ista exaggeratio, mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit? *principium quodammodo petit. pro concesso enim sumit, Iohannem de eodem mundo aliqua ex parte utrobique verba facere. hoc enim ut paulo ante innuimus, revera incertum est.*

Sed

Sed & alia ratione in prædictis verbis petit principium. Nam pro concesso ponit, homines mundi amantes non potuisse dici creatos per Christum, nisi primæ creationis respectu. quod tamen, ut suprà ostendimus, perspicuè falsum est; cum, ut secundæ creationis respectu per Christum creati dici possint, satis sit per Christum non stetisse, quominus eos reformaverit & novos homines fecerit. Sed ad id revertamur, quod diximus, nihil absurdi in eo esse, si quis in Iohannis verbis Mundi nomen ubique diversa significatione accipiat. Nam, si quis fortasse esset, qui hebraismum illum, quem in verbo factus est, esse diximus, agnoscere planè recusaret, poterit, si voluerit, commodè ita evangelistæ verba interpretari, ut cum dicit, mundum per Verbum factum fuisse, Mundi appellatione non hunc mundum, quem nunc incolimus, ut antea fecerit, cum dicit, Verbum in mundo fuisse, sed futurum nobis mundum intelligat; qui iam est revera: novos videlicet illos cælos, novamque terram, quos, ut Petrus ait, secundum Domini promissum expectamus. Nam illos jam esse, docent apertè sequentia verba, in quibus justitia habitat. Hic enim nobis futurus mundus, hæcque futura secula sine dubio per Christum sunt facta; & de his omnino loqitur auctor epist: ad Heb: cum ait, Deum per filium suum nobis postremis temporibus locutum fuisse, eumque universorum hæredem constituisse, & per ipsum secula quoque fecisse. Illud certè ex loco isto, si quis eum sanis oculis inspiciat, perspicuum esse debet, secula quædam, quod idem est, ac mun- 2. Pet: 3. 13.

dum quendam, per Christum fuisse factum extremis temporibus, & postquam Deus per ipsum tandem post prophetas, per quos patribus locutus fuerat, nobis locutus est. De hoc igitur mundo commodissimè accipi possunt Iohannis verba, cum ait, mundum per Verbum, id est per Christum Iesum, factum esse. At enim verba, quæ sequuntur, Et mundus ipsum non cognovit, *de mundanis hominibus seu mundi amatoribus, ut Adversario, & plerisque aliis placet, erunt accipienda; & sic vario sensu eodem in loco vox Mundus a Iohanne prolata dicetur. Vehementer sanè & nunc miramur, & olim mirati sumus, cum omnes ferme adversarii nostri, ex sententia nostra in verbis illis interpretandis,* Et mundus per ipsum factus est, *necessariò consequi falsò sibi persuasissent, Iohannem, nisi absurdissima dicens induceretur, de diversis mundis locutum fuisse, satis se ad nos manifesti erroris coarguendos habere existimasse. quasi nullo pacto sit verisimile, Iohannem variis sensibus Mundi vocabulum eodem simul loco in tribus distinctis sententiis extulisse. Quod tamen, ut dictum est suprà, & elegans & argutum videri debet. præsertim, si sensus ipsi non sint obscuri, id est novi prorsus atque inusitati. ut profectò non sunt tres jam indicati hujus vocabuli sensus. Primum enim & tertium nemo negaverit, ut maximè ipsi loco convenientes, sic usitatissimos esse. Secundum verò, in quo tota est hujus controversiæ vis, nullo modo inusitatum dicere possumus. Etenim, si minùs concedatur ex jam citato epist. ad Heb: loco, ubi eadem est locutio,*

[i]nstare sæculorum nomine, quæ idem sunt, quod [M]undus, futurum nobis mundum interdum intelli[gi]; certè ex Petri loco perspicuum est, quod futurum [n]obis est sæculum, cælos, & terram, quamquam no[v]os, appellari. Quid verò aliud sunt cæli; & terra, [q]uàm mundus? Quod si quis vocabulum requirat, quod propiùs etiam ad Mundi vocabulū accedat, immo Mundi voce non malè reddi possit, quo futurum sæculum significetur, legat locum illum in eadem epist: ad Heb: Et, cum iterum introducit primogenitnm in orbem terræ, *&c. Nam, ut in 6. Animadvers: in Assert: 21. breviter attigimus; hic orbis terræ nomine mundus ille inaspectabilis intelligendus est, in cujus imperium, & possessionem Dei filius Iesus Christus missus fuit. qui idem mundus sive orbis terræ, futurus esse dicitur, paulò inferiùs in eadem epistola, his verbis,* Non enim angelis subjecit orbem terræ futurum, de quo loquimur. *Non solùm enim utrobique est eadem vox Orbis terræ, & in græco οἰκουμένης; verùm etiam verba illa,* de quo loquimur, *planissimum faciunt, superiùs de eadem re sermonem fuisse; atque apertissimè docent, ubi suprà Orbis terrarum, aut alterius nominis idem significantis sit facta mentio aliqua præcipua, etiamsi id nomen solum & simplex fuerit prolatum, tamen cum adjūctione vocis Futuri intelligendum esse. Nempe quia, ut dictum est, nobis est futurus mundus iste, quamvis ipsi Christo sit præsens. nam quomodo alioquin introduci in ipsum potuisset? Et quemadmodum mundus iste, quia nobis* Heb: 1. Heb: 2.

est fu-

est futurus, simpliciter & absolutè futurus nominatur; sic simpliciter & absolutè idem factus per Christum dicitur, quia nobis factus est. Constat enim inter omnes adeoq; ipsa luce est clarius, vitam vivendiq; rationem illam cælestem atque immortalem, quam omnes Christi fideles expectamus, per ipsum Christum nobis partam & comparatam, atque adeo factam & conditam fuisse. Verùm, si quis paulo superstitiosior, non contentus locum invenisse, ubi Orbis terræ, sive οἰκουμένης vox simpliciter posita futurum nobis sæculum significet, locum adhuc postulet, ubi disertè & simpliciter scripta vox Mundus, & in græco ὁ κόσμος, ut apud Iohannem est, id declaret, en locum habet in eadem ipsa epist: ad Heb: cap. 10. ver: 5. Vbi sic scriptum legitur Ideo ingrediens mundum *(in græco autem est,* Διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον*)* dicit Hostiam, & oblationem noluisti; corpus autem aptasti mihi, *&c. Neque enim hîc agi potest de ingressu Christi in hunc mundum terrestrem; in quemcumque tandem sensum ingressum istum accipiamus. Quamvis plerique vel ignoratione decepti sententiæ eorum verborum*, corpus autem aptasti mihi, *vel (idq; potissimùm) non rectè intelligentes, ubi, & quando, & quomodo, ex mente præsertim auctoris illius epistolæ, hostiam & oblationem sui corporis Christus fecerit, aliter omnino senserint. Agitur ibîc sine ulla controversia de Christi corporis oblatione, & sacrificio; quo semel peracto, omnia legalia*

sacri-

sacrificia desierint. Atqui Christi corporis sacrificium, ex mente quidem istius divini scriptoris, non in terra, sed in cælo; non cum Christus cruci affixus est, sed cum post resurrectionem cælum ascendit; non denique ipsa Christi morte & sanguinis in cruce fusione, sed sui ipsius post mortem coram Deo pro nobis (ut his verbis utamur) apparitione & præsentatione peractum est. quemadmodum loci complures, qui hunc locum antecedunt, totaq; tractatio ipsa Christi sacrificii, & cum legalibus sacrificiis comparatio in ea epistola manifestè ostendunt. hocq; potißimum id demonstrat, quòd in ea apertè dicitur, Christum non debuisse esse nostrum pontificem, nisi priùs omnes infirmitates nostras esset expertus, & cælis sublimior factus. Vide cap: 2. ver: 17. usque ad finem; & conjunge cum præcedentibus inde a ver: 9, &c. & cap: 4. ver: 14, & deinceps; & cap: 5. ver: 9, & 10; & cap: 6. ver: ult: & cap: 7. ver: 26, &c. usque ad ver: 5. capitis 8. Ex his enim omnibus locis satis constat, Christum non fuiße consecratum pontificem, nisi post crucis mortem, cum ingressus est cælum. Quomodo igitur potuit Christus sacrificium sui corporis peragere hîc in terra, si nondum pontifex consecratus fuerat? Sed totum ferme caput nonum, quemadmodum res fuerit gesta, dilucidiùs explicat; & per sanguinem quidem suum ipsius, ingreßum fuisse Christum in verum sacrarium, id est in cælum, ut legalis pontifex per alienum sanguinem ingrediebatur semel quotannis in sancta sanctorum; ceterùm, ut in ipsis sanctis sanctorum oblatio a pontifice legali fie-

li fie-

li fiebat, sic a Christo sui ipsius oblationem in ipso cælo factam fuisse, apertè docet. Ad quam oblationem peragendam necesse fuit, ut Deus ipsi Christo corpus aptaret; id est concinnaret, & ad rem hanc accommodatum redderet. Nisi enim illud ab omni infirmitate priùs liberaßet, & incorruptibile atque immortale effecisset, nulla ratione in ipso cælo, quæ beatæ atque æternæ vitæ est sedes, offerri id corpus potuisset. Vt igitur ad propositum revertamur, patet mundum istum, in quem ingrediens Christus corporis sibi a Deo aptati, id est sui corporis glorificati oblationem fecit, non aliud esse, quàm beatæ atque æternæ vitæ statum & sedem, seu quàm illum terrarum orbem, in quem introductus ab ipsis etiam angelis adorari debuit. atque hunc mundum per Verbum, id est per ipsum Christum factum fuisse (nobis videlicet, ut supra exposuimus) rectè dicere potuit Iohannes. Nec sanè videmus, quid huic (non magis quàm superiori) interpretationi nostræ objici possit. Iudicabunt de ea, collatis aliis, quos vel attulimus, vel afferre adhuc potuissemus, divinarum litterarum locis, homines pii & veritatis amantes; & nihil, ut speramus, esse cognoscent, cur nos Adversarii vel impietatis, vel nimiæ audaciæ accusent, si de hujus mundi, quem incolimus prima creatione Iohannem locutum non fuisse, affirmare non dubitamus.

6. *Rectissimè a nostris hominibus dicitur, ex eo quòd Christus in sacris litteris passim Salvator appelletur, colligi non posse, eum esse summum & æternum, non autem, ut Adversarius eos loquentes facit,*

verum Deum; idq; ob eam caussam, quòd alii quoque, salvatores in iisdem sacris litteris sunt appellati. quos tamen summos & æternos Deos non esse constat. Estq; argumentum hoc non a simili tantum, sed a minore quoque ductum. id quod multò est solidius. Etenim, si salvatores dicti sũt illi, qui terrenam temporariamq; salutem Israëlis populo aliquando attulerant, quamvis nullo modo summi atque æterni dii essent; multò certè magis potuit is salvator appellari, qui cælestem æternamq; salutem omnibus populis & attulit, & perpetuò allaturus est atque daturus, quāvis summus atque æternus Deus non sit. Quamobrem, quidquid hîc Adversarius congerit, ut in salutis genere ejusq; afferendæ ratione Christum istis aliis salvatoribus quàm longissimè anteferendum demonstret, id universum ad nostrum argumentum seu potiùs responsionem maximè confirmandam pertinet. Itaque imprudens contra seipsum pro nobis non leviter argumentatur, dum se responsionis nostræ summam fallaciam ostensurum sperat. Nam quod ait, id, quod Christus in hominum salute facit, solius Dei (nempe summi atque æterni) esse proprium, in eo, quod ad ipsam argumentandi rationem attinet, graviter, idq; dupliciter, ut aliàs, labitur. quandoquidem & principium petit, & a nomine ad rem turpi ignoratione elenchi disputationem transfert. Principium petit; nam negamus nos, quidquam ex iis, quæ in hominum salute Christus facit, aut omnia etiam simul juncta ita Dei summi atque æterni esse propria, ut cum alio ab ipso communicari nequiverint. sic

enim

enim accipienda est vox proprium in Adversarii verbis, nisi in tertium gravem errorem eum incidisse velimus, hoc est in æquivocationis fallaciam. & tamen Christo in hominum salute procuranda & perficienda nihil eorum adimimus, quæ hoc loco illi Adversarius tribuit. quippe qui & totum mundum, & omnes homines, omnibus seculis a peccatis servandi, eosq; e Diaboli faucibus eripiendi, ab æterna morte liberandi, & cælesti regno donandi (hæc enim ea omnia sunt, quæ hîc Christo Adversarius tribuit) potestatem a Deo patre suo, eum accepisse & agnoscimus, & confitemur; atque adeò, ubi opus est, vehementer urgemus, atque contendimus. A nomine verò ad rem transfert Adversarius disputationem; quia non utrùm ex iis, propter quæ Salvator Christus appellatur, sed utrùm ex nomine sive appellatione ipsa Salvatoris illi attributa colligi possit, eum esse summum atque æternum Deum, disputatio erat. Videat lector Adversarii ipsius verba in initio pag: 27. & nos verissima dicere deprehendet. nisi quòd, ut ante monuimus, Adversarius de vero Deo loquitur; quasi nos, Christum verum Deum esse negemus. quod tamen a nobis non fit (neque id, ut infra alibi patebit, ipse Adversarius ignorat, aut ignorare potest) nisi verus Deus, ut Erasmus alicubi significare posse docet, perfectissima ratione Deum significet. Verùm de Salvatoris seu nomine seu reipsa Christo attributa iterum videndum erit.

Apolog: ad Monachos Hisp. capi de Trinitate.

Adver-

Adversarii dictorũ Pars III. Pars 3.

1. *Quia scriptum est, verbo Domini cælos firmatos esse, & spiritu oris ejus omnem virtutem eorum; itemq́ legitur,* Ipse dixit,& facta sunt; ipse mandavit & creata sunt; *et quia sine verbo (inquit) suo numquam fuit Deus, hinc concludit, seu potiùs videtur velle concludere, cum Christus verbum Dei dicatur, per quod facta sunt omnia, & sine ipso factum est nihil, quod factum est, apertè constare, eum esse verbum illud, & per Christum ipsos cælos conditos esse, & quidquid umquam a Deo creatum fuit, & sine ipso, tamquam suo verbo, numquam Deum fuisse. Affert autem ad explicandum aliqua ratione, quomodo Deus omnia per verbum suum operetur, similitudinem humanæ mentis, quæ non sine verbo quodam suo exerceat suas operationes; & simul aliquid admiscet de spiritu, qui ex Deo & ejus verbo pariter emanet, quemadmodum ex humana mente ejusq́ verbo pariter intentio seu spiritus quidam emanat.* Psal: 32. Psal: 142.

2. *Addit autem, Deum per hoc idem verbum suum, humanum genus a peccati labe liberasse, ut ait propheta,* Misit verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. *& Iacobus de salute, quam Deus nobis per Christum dedit, ait,* Voluntariè nos genuit verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. *Ex quo apparet scilicet Christũ istud Dei verbũ esse.* Psal: 106. Iac: 1.

3. *Præterea, inquit, Iohannes testatur, Ver-*

bum factum esse carnem, quod quid aliud est, quàm Christum, etiam priusquàm homo nasceretur, verbum Dei fuisse?

4. *Cujus, ait, idem Iohannes, naturam esse divinam, docere volens, dixit, In principio erat verbum. Nam principium simpliciter & absolutè aeternitatem significat.*

5. *Et quemadmodum Deus primus & novissimus dicitur, quia est ab aeterno, & manet in aeternum; sic Christus primus & novissimus vocatur, qui fuit mortuus & vivit Apoc: 2. Vbi, inquit, expressè duas in eo naturas videmus; alteram divinam, secundùm quam est ab aeterno; alteram humanam, secundùm quam fuit mortuus, & vivit.*

6. *Verbum igitur, inquit, non est creatum, ut haeretici dicunt. Alioqui ostendant ipsi, per quod aliud verbum fuerit creatum.*

Sunt autem, quae hucusque retulimus, ab Adversario scripta (quamvis, ex parte, potiùs indicata) a fine pag: 19 usque ad finem pag: 21. Quae verò sequuntur, scripta sunt a fine pag: 28 usque ad finem pag: 38.

7. *Quod superiùs attigerat, hîc pluribus tractat*
Matthei. *de Iesu sive Salvatoris nomine, Christo ab ipso Angelo imposito. quod nomen, licèt, si vocis similitudo spectetur, possit dici aliis quibusdam, ut Christi typis, commune; tamen, si eius caussam spectes, soli*
Act: 4. *Christo convenire ait. quippe qui a peccatis servet,*
Philip: 3. *& in nullo alio sit salus; quiq; gloriosa sit redditurus corpora nostra vilia secundùm operationem,*

nem, qua etiam possit subiicere sibi omnia. & cuius sanguis emundet nos ab omni peccato, & ab omni iniquitate. Atqui nemo, inquit, mundum de immundo conceptum semine facere potest, nemo talis salvator est præter Deum ipsum. Scriptum est enim, Ego sum, ego sum Dominus, & non est absque me salvator; *Item*, Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me; *Item*, Deum absque me nescies, & non est salvator præter me.

1. Iohan: 1.
Iob: 14. & 23.
Isa: 43.
Ose: 13.

8. *Deus ipse igitur (ait) is est, quem servire fecimus in nostris peccatis, & cui laborem præbuimus in iniquitatibus nostris. Nam modò recitato loco Esaias hæc eadem Dominum de se dicentem inducit. Verùm Paulus hæc ipsa Christo tribuit in verbis illis*, Qui, cum in forma Dei esset, *&c. Subjicit enim & servi formam eum sumpsisse, & usque ad crucis mortem se humiliasse.*

Philip: 2.

9. *Præterea de Christo ipso, inquit, dictum est*, Tantùm in te est Deus, & non est absque te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël salvator. *Quis igitur dubitabit, quin Christus sit natura non tantùm creata, sed etiam increata, & porrò ipse Deus? Est quidem (ait) in hominibus quoque Deus; sed in re tantùm creata eum ita esse, ut absque illa non sit Deus, absurdum & impium est, si quis affirmet. Proinde videant, quid agant ii, qui verba ista ad Cyrum torquent.*

Isa: 45.

10. *Hinc conatur ostendere, cur Christus Deus absconditus dicatur; pluresq́ ejus rei caussas af-*

fert. quia scilicet caro & sanguis filium Dei non revelet, sed Pater, qui in cælis est; quemadmodum nec Patrem novit quisquam, nisi is, cui voluerit Filius revelare; nec spiritus, qui docet omnem veritatem, fuit datus, antequam Iesus esset glorificatus. quia in humana forma delituerit. quia lateat in sacramento altaris. quia denique & in libris veteris testamenti Iudæis, & in novi nobis ejus divinitas, licèt ibi clarè comprehensa non appareat.

Mat: 11, et 16.

Ioan: 7.

11. Admiscet autem hîc, filium Dei unà cum patre, ac spiritu sancto Iacobo patriarchæ apud Luzam innotuisse. nam plures personas ei apparuisse, evidenter, inquit, constat ex textu hebraico Gen: cap: 35. ver: 7.

12. Adnectit præterea, Iesum Nazarenum, nobis minimè negantibus, esse unigenitum Dei filium. Vnde constare vult, eum non habere communem cum aliis ejusdem patris filiis generationem. Sed illi adoptione sunt filii; ergo Iesus naturâ. Si natura *(inquit)* certè in Iesu est natura Patris, *& sic Dei. Sed divina natura est ab æterno; Ergo Iesus, quatenus est filius Dei unigenitus, est ab æterno. Itaque ait, nos nobis ipsis contradicere, cum hîc in secũda Animadver: dicimus Iudæorũ, & Mahometanorũ errorem non consistere in æternitate filii Dei neganda, sed in Iesu Nazareno pro Dei filio unigenito & Christo minimè agnoscendo.*

Isa: 35.

13. Mox ad Esaiam revertitur, qui ait, Deus ipse veniet, & salvabit nos; *& addidit signa,* Tunc aperientur oculi cæcorum, *&c. quæ omnia*

mnia tunc extitisse constat, cum Christus apparuit. Christus igitur est ipse Deus.

14. *Quinetiam ipse Christus* sæpiùs *(inquit)* aperuit, se Deum venisse. ex quibus illud: Ego lux veni in mundum. Deus autem lux est inquit Iohannes. Iohan: 14. 1. Iohan: 1.

15. *Quoniam verò unus tantum est Deus, qui ait*, Ante me non est formatus Deus, & post me, non erit, *necesse est, ut Christus, qui Deus est, unus sit cum Deo patre Deus.* Deut: 4. Isa: 43.

16. *Adde, quòd Christus vita, auctor & dator vitæ, & vita æterna, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis, in sacris litteris appellatur.* Acto: 13. Iohan: 1, & 14. 1. Iohan: 1.

17. *Vnde factum est, ut quatenus æterna vita est, mori non potuerit. Quinimmo non Dei patris tantùm, & spiritus sancti, sed ejus quoque divinitas ipsum a mortuis excitavit. quemadmodum ipse prædixerat, inquiens.* Solvite templum hoc; & in tribus diebus excitabo illud. Iohan. 2.

18. *Præterea solus Deus novit corda filiorum hominum. Sed Christus ea novit;* Ergo *Christus est ipse Deus.* 2. Paral: 6.

19. *Adhæc Christus*, cum venerit, illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. 1. Cor: 4.

20. Illique curvabitur omne genu, *& omnis lingua confitebitur Deo; quæ verba apud Esaiam ille Deus loquitur, præter quem non est alius. Sed hæc de Christo interpretatur Paulus Rom: 14.* Omnes, *inquit*, stabimus ante tribunal Christi. *ubi.* Isa: 45.

sti. *ubi sic concludit.* Itaque unusquisque nostrûm pro se rationem reddet Deo. *Cui Deo? Nempe, ante cujus tribunal stabimus. Christi, inquam, qui est idem cum Patre, & spiritu S. Deus.*

Rom: 11. 21. *In eadem epistola testatur Paulus, nullam creaturam esse, quæ Dei sapientiam comprehendat; cum ait* O altitudo, *&c. Sed filius Patrem novit, & quidem solus, & cui ipse voluerit revelare.* Itaque filius, necessariò est Deus, qui solus novit, & comprehendit Deum patrem: ut pote sapientissimus, sapientissimum; optimus, optimum; æqualis, æqualem.

Mat: 11. Luc. 10.

1. Cor: 2. 22. *Idem tamen apostolus de spiritu sancto scribit,* quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi spiritus Dei, *&c. Unde liquet per dictiones (quas vocant) exclusivas seu exceptivas alicui personæ divinitatis appositas non excludi reliquas personas in iis, quæ ad essentiam pertinet, sed tantùm creaturas.*

23. *Valde autem mirabili artificio spiritus sanctus in sacris litteris divinitatis personas comprehendit, ut apud eundem Paulum,* Dominus dirigat corda vestra in charitate Dei, & patientia Christi; *quod divus Basilius ita explicat,* Respondeant nobis, qui spiritum in servitutem redigunt, quisnam sit Dominus dirigens in charitatem Dei, & in patientiam Christi? Si enim Patrem intelligunt, omnino fuisset dictum, Dominus vos dirigat in suam charitatem: si Filium, appositum fuisset in suam patientiam. Quærant igitur, quæ alia sit per-

2. Thes: 3.

persona

sona Domini appellatione appelari digna.

24. *Sed & in illis verbis Angeli apud Lucam,* Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, *ut Theophylactus Chrysostomi abbreviator explicat, tres personæ exprimantur; Spiritus sanctus, Virtus Altissimi, & Altissimus.*

25. *Harum autem eandem esse divinitatem Samosatenici (id est Animadversores) negantes; negant enim & spiritum sanctum, qui est spiritus Dei, & virtutem Altissimi esse ejusdem cum Patre naturæ; fingunt Deum compositum ex natura divina & non divina, & sic non modò summo illi ac perfectissimo bono derogant; sed illi propositioni contraveniunt, Dei essentia est simplicissima; quam tamen ultro concesserunt. & purissimæ ac simplicissimæ Dei naturæ aliquid aliud, quod eandem naturam non habeat, admiscere nituntur.*

Responsiones.

1. *Est in Adversarii rationatione duplex æquivocationis fallacia. Æquivocum enim est Verbi Dei nomen; æquivoca similiter vox Omnia. De voce Omnia suprà satis est visum. Verbum illud Dei, quo cæli firmati, sive, ut locus apud Hebræos legitur, facti sunt, nihil est aliud, quàm præsens, atque, ut ita dicamus, formata voluntas Dei; quemadmodum res ipsa apertè monet. Voluntatem autem Dei intelligimus, non qua vult, sed ipsum velle. Estq; Verbi nomen isti voluntati divinæ attributum non propria, ut ferè*

sit, cum de Deo loquuntur sacræ litteræ, sed ab hominibus translata significatione. Quia enim solent homines potentia atque auctoritate præditi, cum aliquid fieri volunt, verbo aliquo id declarare, propterea Deus tamquam loquens inducitur, cum aliquid vult fieri, id est existere. Ex his sequitur verbum istud Dei non esse aliquid in ipso Deo subsistens, sed tantummodo effectum ipsius voluntatis, quâ vult, eumq; non naturalem & necessarium sed planè voluntarium & liberum. tantùm abest, ut aliquid sit, quod per se subsistat, & sine quo numquam Deus esse potuerit; ut quidem necesse esset, si Christus istud verbum foret, & ex eo, ut Adversarius opinatur, concludi posset, eum ab omni æternitate fuisse.

Quòd si Christus nihilominus a Iohanne Verbum (nempe Dei) vocatur, id propterea potissimùm est factum, quia, quemadmodum per hominis verbum, id est sermonem ejus voluntas cognoscitur, sic per Christum, Dei voluntas patefit. Hinc Christus imago inconspicui Dei esse dicitur. 2.Cor:4.4. Col: 1. 15. *Nam, ut apud eundem Iohannem paulo post legitur,* Ioh: 1. 18. Deum nemo vidit umquam; unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit. *Numquid aliam potiorem caussam, cur Christus Dei verbum nominetur, adhuc quærimus, aut meliorem* Iohannis *mentis in Christo Dei verbo appellando interpretationem desideramus?*

Adde, quòd, ut ex græco verbo λόγος satis perspicuum est, non Verbum, sed Sermo, quemadmodum eruditioribus ferè omnibus ætate nostra est visum,

sum, & antiquioribus ipsis Latinis theologis placuit, aut certè Verbum cum vocis Sermonis usitatiore significatione apud Iohannem legendum est. quamvis Adversarius in initio pag: 21. omnino vocem Verbum retinendam putet; nullam praeterea ejus rei revera rationem afferens, nisi quòd ipsius sententiae ea vox magis est consentanea. Si sermo igitur Dei, propriè loquendo, est Christus a Iohanne dictus, nemo non videt, quàm accommodata sit ea, quae a nobis allata est, interpretatio. Sermone enim quidquid alioqui in hominis corde latet, fit manifestum. Sic Christus non aliquid tantùm de Dei voluntate, sed omnem Dei voluntatem in humano genere redimendo atque immortalitate donando aliis notam fecit. Itaque princeps & auctor est praeterea Christus illius sermonis, qui ob suam excellentiam Sermo, sive ὁ λόγος simpliciter in sacris novi testamenti litteris passim meritò est appellatus. Sermonis videlicet evangelici, qui hominibus salutem aeternam affert. Quid mirum igitur, si Christus Sermo, sive ὁ λόγος simpliciter nominatur? Nonné, quemadmodum in potissima hujus appellationis caussa, quam paulo ante attulimus, appositissima metaphora, sic in hac caussa elegantissima metonymia apparet? quibus duabus loquendi figuris in appellationibus Christò tributis nihil est frequentius.

PARS 3. Vide Erasm. in Apolog: de In principio erat Sermo.

Non tamen negaverimus, Iohannem, cum Christum sermonem seu τὸν λόγον appellavit, ad id etiam respicere potuisse, quòd Dei verbo, ut vulgata editio habet, caelos factos fuisse scriptum est; id Psal: 33. 6.

quod Petrus ad terram quoque accommodat. utrobique enim in græco τοῦ λόγου *nomen legitur.* Non (2. Pet. 3. 5.) *quidem quia cœli ac terra ista per Christum sint facta, sed quia novi illi cœli, novaque terra, quos olim per Esaiam se conditurum Deus prædixerat, per ipsum sunt conditi; eodemque nomine libenter eum appellare potuit Iohannes, per quem novus mundus est factus, quo id appellatum est, per quod vetus mundus factus esse legitur. Nec verò opus erat, ut Adversarius, quò probaret, verbo Dei in ipsa prima creatione omnia fuisse creata, ea verba ex Psalmis citaret,* Ipse dixit & facta sunt, *quæ vel non habentur in hebræo, vel paulo aliter leguntur, & non ad primam creationem, sed aliò a multis referuntur. Poterat enim ex eo, quod scriptum est in primo Genesis capite, idem apertiùs ostendere, ubi nulla alia ratione Deus cuncta creasse narratur, quàm dicendo, ut existerent.* (Esa. 65. 17. 66. 22.)

Verùm quid dictio, seu verbum istud esset, jam dictum fuit. idque sanè præter ea, quæ suprà diximus, auctoritas eorum suadet, qui linguæ hebrææ peritissimi aliquid in ea verba, ubi primùm ejus dictionis fit mentio, annotarunt. Inter quos Franciscus Vatablus ad hunc modum annotavit; Dicere, pro jubere & præcipere utuntur Hebræi. Alii accipiunt dicere, pro velle vel decernere & ita vertunt, Decrevit, aut voluit Deus lucem fieri, & facta est. *Atque idem in diffusioribus in priores Psalmos annotationibus ad verba illa,* Verbo Domini cæli facti sunt, *sic annotat,* Verbum, jussum

um & præceptum significat, vel, ut aliis placet, voluntatem. *Hinc legitur illud, quod ab ipso adversario citatum fuit*, Ipse mandavit, & creata sunt.

Nec verò sit, qui putet, Iubere, & Velle, quamvis, tamquam diversa, ad Mosis, & Psaltis verba explananda afferantur, reipsa diversa esse. Est enim istud Dei jussum illi simile, quo usus est Christus, cum ventis, & mari imperavit, seu ventum, & tempestatem increpavit, & vento comminatus, dixit ei, Obmutesce. *Vbi videlicet nihil revera est, quod jussa intelligat, eaq́; suscipiat & exequatur. sed per prosopopœiam omnia dicuntur, & præsentem formatamq́; voluntatem, ut aliquid fiat, ob oculos ponunt. Præterea, quidquid theologi quidam hic commenti fuerint, quis est, qui non agnoscat, nullo pacto fieri posse, ut, exempli caussâ, in verbis illis*, Et dixit Deus fiat, (*vel potiùs* sit) lux, *verbum* dixit *subsistens aliquod per se verbum, exq́; ipso Deo ab æterno & necessariò manans declaret, per quod scilicet lux creata fuerit? Nam si id declararet, sine dubio verbum istud vel ipsum dicere esset, vel id, quod dicitur. Id, quod dicitur, nullo pacto esse potest; nisi velimus æternum Dei verbum esse voces illas Fiat, aut Sit lux, & tot alias diversas, quæ deinceps subjunguntur simili loquendi modo, cum aliarum rerum creatio exponitur. Ipsum dicere similiter esse nequit. Alioqui verbum Dei æternum, modò esset, modò non esset. quo nihil excogitari potest absurdiùs, aut sibi ipsi magis contrarium. Patet enim satis ex ipsa*

Mat: 8. 26.
Mar: 4. 39.
Luc: 8. 24.

ipsa Mosis narratione Deum non semper dixisse, sed & cæpisse dicere, cum antea non diceret, & dicere desiisse, donec rursus dixerit.

Adde, quòd non potest verbum istud æternum esse ipsum dicere, τὸ λέγειν, quod illis verbis continetur, Et dixit Deus, *&c. nisi simul sit dicere Fiat, aut Sit lux, Fiat, aut Sit firmamentum, &c. Itaque sequetur, hæc ab æterno fuisse dicta, ob idq; vel ab æterno lucem, firmamentum, & reliqua fuisse creata, vel Dei dictum effectu caruisse. quorum utrumque quàm ab omni veritate, atque adeò pietate alienum sit, omnes norunt, qui ipsi a veritate, ac pietate non sint prorsus alieni.*

Pluribus sanè posset insulsissimum istud quorumdam, quos Adversarius imitatus est, commentum rejici, & quale sit, demonstrari. Hoc tantùm dicemus, eos, qui inter catholicos (ut appellati sunt) meliùs verba Mosis interpretari sunt existimati, ex verbo Dixit alia ratione collegisse, per filium Dei primam creationem fuisse factam. Oportet enim inquiunt, aliquem fuisse, ad quem Deus locutus fuerit; is verò nullus alius esse potest, quàm Dei filius a Iohanne Verbum appellatus, per quod omnia facta fuerint. Qua interpretatione recepta, nullus locus est priori isti ridiculo aliorum commento. Atqui temerarium omnino fuit, ex unico verbulo tantam rem colligere. præsertim cum certum sit verbum hebræum אמר *quo ibi utitur Moses, de iis sæpius usurpari, qui cū nemine quidquam lōquuntur, sed secum ipsi aliquid cogitant, aut decernunt. Qua de re lici*

licèt vulgatissima, si quis est tamen, qui dubitet, cõsulat ex innumeris pæne, qui extãt, hos paucos locos Exo: 2. ver: 14. (quem locum conferat cum Act: 7. ver: 28.) & ver: 15; 2 Sam: 21. ver: 16; 2. Par: 2. ver: 3; Psal: 30. ver: 6. &c. Ex quo fit ut sine ulla sermonis figura, quæ receptißima nõ sit, in prædictis Genesis locis verba illa, Et dixit Deus, sic (quod & factum fuisse, Vatablum testari docuimus) commodissimè verti poßint, Et voluit, seu decrevit Deus.

Nam, si quis dicat, non bene cohæsura, quæ sequuntur, cum, exempli gratiâ, scriptum sit fiat, vel fit lux, non autem fieri, vel esse lucem, sive ut fieret, vel, ut esset lux, Hoc nihil est. Etenim, postquam Dei decretum ipsius tamquam loquentis verbis explicatur, parum refert, an recta potiùs, quàm obliqua oratione id fiat. immo, si recta fiat, plus & venustatis, & efficacitatis, & denique gravitatis, præsertim in hebræa lingua, habere sermo videtur. Nec verò id, cum ipsorum hominum cogitationes dicendi verbo significantur, exemplo haud dubio caret. Legimus enim apud eundem Mosem Diximus, sit juramentum inter nos, &c. pro eo quod est, Cogitavimus, seu, Quantum in nobis erat, decrevimus, ut esset juramentum, &c. Iam igitur tandem constare potest, quid sibi velint ea verba, Et dixit Deus, &c. Verùm apertißimum est, eandem sententiam esse eorum verborum, Verbo Domini cæli facti sunt, quod & Adversarius fateri cogitur, cum tamquam verba idem significantia, illa ex Psalmo, ut vulgata editio habet, attulerit, Ipse dixit, & facta sunt. Exod: 26. 28

Ex quo intelligitur, & ipsum, & quicumque cum eo sentiunt, turpi figuræ dictionis (quam vocant) fallacia deceptos fuisse, cum verba illa Verbo Domini cæli facti sunt, perinde acceperunt, quasi vox Verbo eodem sensu posita fuerit, quo, verbi gratiâ, vox Potentiâ fuisset, si dictum foret, Potentia Domini cæli facti sunt. ut scilicet mediam quandam caussam efficientem significet, non autem in efficiendo quandam rationem seu modum; ut sine dubio significat. Nempe, Deum decrevisse tantùm, ut cæli fierent, & statim factos esse. non quidem videlicet ipso decreto, ut media efficiente caußa, sed vi ac potentia ipsius Domini, quæ media caussa efficiens fuit.

Sed satis jam superq́; de illo Psalmi loco. Nam in eo quod additur, Et spiritu oris ejus omnis virtus *(vel potiùs* exercitus) eorum, *aut Spiritus oris, ut Vatablo, & aliis doctioribus placet, idem significat, quod Verbum; aut, si aliud significat, ut iis videtur, qui ex eo loco Trinitatem elicere volunt (atque hoc sentit ipse Adversarius, vultq́; spiritum sanctum intelligi) nihil hoc ad præsentem quæstionem. Fatemur enim omnes, spiritu, id est virtute ac potentia Dei omnem cælorum exercitum conditum fuisse. Sed illud nimirum quæritur, utrùm iste spiritus persona sit, seu quiddam per se subsistens, nec ne. Quamquam & illud quærendum est, utrùm iste spiritus sit idem ille, qui spiritus sanctus vocatur. De quibus fortasse alibi infra disserendum erit.*

Cæterùm, quod attinet ad similitudinem humanæ mentis, quàm Adversarius affert, nihil op-

est eam diligenter examinare, atque ostēdere, quàm parum accommodata ad rem nostram sit, quamquam falsa sint nonnulla, quæ in ea explicanda dicuntur. Neque enim contra nos satis est verisimile fecisse, aut etiam planè probasse, Dei esse verbum quoddam æternum, itemq́ spiritum; nisi simul probetur, verbum istud, istumq́ spiritum esse personas, ac præterea, dominum nostrum Iesum Christum illud ipsum verbum esse. quod nec fecit Adversarius, nec porrò faciet umquam. Tantùm hic Athanasii verba quædam adscribemus, ex quibus apparet, illum sensisse, non modò similitudinem istam verbi hominis & humanæ mentis ad explicandum, quale sit Dei verbum, ineptam esse; sed etiam quomodo ex Deo verbum sit, non esse quærendum. Vt Adversarius a suis saltem magistris atque antesignanis discat ab hujusmodi similitudinibus & inquisitionibus abstinere. Sic igitur scribit Athanasius serm: 3. contra Arrianos, Petro Nannio interprete; Neq; quærendum est, cur non tale sit Dei verbum, quale nostrum est, quum Deus nequaquam talis sit, quales nos sumus, quemadmodum dictum est: imo indecorum est quęrere, quomodo ex Deo Verbum sit, aut quomodo sit Dei splendor, aut quomodo gignat Deus, & quis sit modus generationis Dei. Insanierit enim, qui talia auderet, quoniam rem ineffabilem & propriam divinæ naturæ, & duntaxat ipsi ac filio suo cognitam verbis interpretari conatur. *Quòd si idem Athanasius ibidem paulo post*

insa-

PARS 3. *in sacris litteris legenti, esse quoddam Dei verbum, nec sese ea in re satis expedienti atq; hæsitanti, concedit in nostro verbo exemplum mutuari, & inde colligere*, quemadmodum (*sunt verba ipsius Athanasii*) illud proprium est nobis, & ex nobis existit, non autem genus aliquod operis extra nos a nobis factum, ita quoque Dei verbum proprium esse Deo, & ex Deo existere, *Primùm videat ipse Athanasius, an istud bene consentiat cum eo, quod priùs dixerat, indecorum esse nostri præsertim verbi exemplo, quærere, quomodo ex Deo verbum sit; Deinde consideret Adversarius, quantopere hos ab Athanasio constitutos limites in hujus similitudinis explicatione sua transgressus fuerit, & quàm diversum sit, sibi ipsi non de ipsa re, sed de rei ratione hæsitanti succurrere conari, & rem ipsam alios docere velle, eamq; explicare.*

Psa:107,20. 2. *In Psal: loco isto non est neceße quidquam prophetici intelligere; quod scilicet ad Christum referendum sit. nec porrò de liberatione ab ipsa peccati labe ibi agitur; sed de liberatione ab iis malis, quæ Deus ob peccata immiserat. quam non ante procuraverat ipse Deus, quàm malis oppreßi ad se clamarent. Id quod sanè aliter in liberatione contigit nobis per Christum parta; quam ne cogitantes quidem, utpote qui captivitatem nostram ipsi non sentiebamus, Dei bonitate incredibili adepti sumus. Itaque apparet, Verbum, quo misso, isti sanati sunt, nequaquam Christum esse, per quem genus humanum peccati labe infectum ac Diaboli fraude oppreßum Deus Pa-*

Si Th

ter recuperavit, ut Adversarius vocis Verbi æquivocatione deceptus statim, re non bene perpensa, existimavit. Ac simul apparet, verbum istud Dei, id esse, quod antea diximus, decretum scilicet seu mavis iussum ejus. Vatablus certè ad verba (ut Tigurini verterunt) Missoq; verbo suo, *sic annotat*, id est solo suo jussu. *Nam Mittere verbum, hebraismus est, quo aliud nihil significatur, quàm ipsum decretum, quod jam Verbi nomine significari diximus, facere atque interponere. Vt Psal: quoque 147.* Qui emittit eloquium suum terræ, usque ad celeritatem currit verbum ejus. *Et rursus*, Mittet verbum suum & liquefaciet ea. *Vnde & venire Dei verbum dicitur, cum Deus aliquid planè vult fieri, nec ampliùs differri. ut Psal: 105. ubi dicitur, Iosephum in Ægypto primò servum, deinde vinctum in carcere fuisse, donec Domini verbum vênit. Denique verbum Mittendi in ejusmodi locutionibus nihil per se subsistens, quod mittatur, sed rei tantùm præsentiam declarat. Nam & misericordiam, & veritatem seu fidem suam mittere Deus dicitur, quando reipsa bonitatem suam præstat, & quod promisit, facit. ut in iisdem psalmis legimus Psal: 57. Quinetiam & mittere simpliciter de cælo dicitur Deus, cum alicui adest, ut ibidem scriptum est*, Mittet de cælis, & salvabit me.

Iac: 1. 18.

Iam verò, quod ad locum Iacobi attinet, miramur, Adversarium non intelligere, quid sit verbum illud veritatis, quo Deus nos generat. Quis enim dubitare potest, quin hoc verbum sit sermo ille evange-

licus, quo nullus verior inveniri potest, quoque Dei antiqua promissa populo præstantur? An non est hic idem cum eo, quem Paulus sermonem veritatis evangelii vocat Col: 1. ver: 5.? Quid verò opus est in Iacobi verbis Christum ipsum huius verbi auctorem intelligere? Quasi verò alibi sermoni evangelico ea non tribuantur, quæ per ipsum Deus, ipseque Christus efficit. Nonne idem Iacobus eodem cap: postea inquit, sermonem seu verbum insitum, quod eos jubet recipere, ad quos scribit, eorum animas servare posse? Breviter, si quis dubitat utrùm evangelico sermoni tribui possit, quòd per eum Deus nos genuerit, legat Petri locum ad finem cap: 1. prioris epist: & fortassis dubitare desinet.

3. *Nec Iohannes dicit, Verbum esse factum carnem, sed ait, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, quod rectissimè, ut alibi suprà monuimus, verti potest, Verbum caro fuit; nec, si, carnem fuisse factum verbum, disertè diceret, continuò sequeretur, Christum, de quo sine dubio loquitur, antequam homo nasceretur, jam reipsa extitisse. Carnis enim appellatio non ipsam humanitatem, ut sic loquamur, sed in hominum conspectu humilitatem, ipsasque perpessiones & crucem declarare potest. de quo satis supra cap: 1. partic: 6. disputatum est. Sed priorem interpretationem suadet omnino ipsius contextus series. maximeque est verisimile, Iohannem, quid fuisset verbum illud, de quo multa locutus fuerat, tandem explicare voluisse. nempe fuisse hominem, eumque multis afflictionibus, & calamitatibus obnoxium. Vtrumque enim Carnis nomine*

mine

mine significatur. Hac vero interpretatione admissa, quæ nulla umquam ratione tamquam aut verbis, aut totius loci sententiæ minùs consentanea rejici poterit, vel ex hoc solo loco, ex quo illam maximè confirmari putant Adversarii, eorum de filii Dei ante ortum ex Maria virgine subsistentia opinionem labefactari posse, omnibus apertè constabit.

4. *Immo nusquam fortasse Principii, sive Initii nomen, licèt simpliciter & absolutè positum, æternitatem significat; præsertim verò in hac locutione In principio, sive, Ab initio. Quocirca non possumus satis mirari Adversarium, qui ita confidenter contra manifestissimam veritatem locutus fuerit. Inspiciat unusquisque locos tam veteris, quàm novi testamenti; & videbit, idq́; centies, Principii, sive Initii nomen simpliciter & absolutè positum, modò hujus, modò illius rei originem vel potiùs inceptionem (ut sic dicamus) significare; pro ut subjecta requirit materia. Adeò ut turpis ignorantiæ aut negligentiæ nomine ii omnes accusandi videantur, qui, cum Iohannes, ut manifestum est, de Evangelio scribere instituerit, ad aliud, quàm ad Evangelii principium, ipsius verba ista* In principio *retulerunt. Si quis autem in ipso novo testamento locos requirat, in quibus Principii, sive Initii nomen simpliciter & absolutè positum nullo modo æternitatem significet, hosce potissimùm sibi apud eundem Iohannem notatos habeat. Ioh: 15. ver, 27, & cap: 16. ver: 14; 1. Ioh: 2. ver: 7, & ver: 24. Quibus omnino addat locum illum Act: 11. ver: 15.* sicut & in nos in initio.

quippe in quo græcus codex ἐν ἀρχῇ habeat, non secus atque in eo, de quo disputamus.

Quod igitur Adversarius Platonem, Ciceronemq́; imitatus ait, Ante omnia est principium, & ante ipsum non est aliud, *verum est quidem, si rectè intelligatur. Nam alioqui ad principium constituendum, teste Aristotele, satis est, non esse ex necessitate post aliud; post ipsum verò aliquid ex necessitate esse. Quare nihil prohibet quidpiam ante principium esse, aut non esse post. nimirum si diversi generis fuerit ab illis, quorum ratione principium aut est, aut dicitur. Igitur, quanám sint ista omnia, ante quæ principium est, quævé ista alia, quæ ante ipsum non sunt, ex subjecta materia intelligendum est. Præsertim, si hæc Principii quasi definitio quædam nobis usui esse debet ad eos locos intelligendos, ubi Principii nomen simpliciter, & absolutè positum fuerit. Simpliciter autem & absolutè positum, ubique diximus, Adversarii verbis hanc vocem Positum adjungentes, quia in hunc sensum dictiones Simpliciter & Absolutè accipiendæ in ejus verbis sunt, si ad institutam disputationem ea pertinere debent, & ad Iohannis locum referri. ut videlicet de iis locis sit sermo, ubi Principii nomen scriptum sit, nulla alia re adjuncta, cujus principium esse dicatur. Nam, si Simpliciter, & absolutè pro eo dixißet, quod est, simpliciter & absolutè acceptum, vel non de ipso Principii nomine, sed de re tantùm, quæ eo nomine significatur, locutus fuisset; certè aut nihil ad rem esset locutus, aut manifestè principium, de principio agens, petiisset.*

In lib: de Poëtica.

Nam-

Namque hoc illud est, quod nos pernegamus, in Iohannis verbis Principii nomen simpliciter & absolutè accipi debere. Quamquam principium simpliciter & absolutè acceptum non æternitas est, sed ipse Deus. nec sanè defuerunt, qui Principii nomine ipsum Deum in Iohannis verbis significari existimarunt. Itaque Iohannes dixisset, Verbum fuisse in Deo apud Deum; (quo quid insulsius?) Dixit enim de ipso, Hoc erat in principio apud Deum.

Sed finge, principium istud esse æternitatem, quid aliud dixisset Iohannes, quàm Verbum fuisse in æternitate? At neque hic loquendi modus (ut quidem credimus) notus est sacris litteris, neque ipse per se Verbum æternum esse declarat. Cum enim æternitas omne tempus comprehendat, nihil umquam fuit, aut futurum est, quod in æternitate esse, suo tempore dici non possit. Vtuntur quidem sacræ litteræ hac locutione Ab ævo, sive A sæculo. Sed ævum seu sæculum istud non est æternitas. nec idem valet locutio ista atque hæc Ab æterno, qua uti solemus; pro qua latiniores dicunt Ab omni, sive Ex omni æternitate. Hinc factum est, ut Arriani, qui Christum ab omni æternitate fuisse negant, concedant tamen, vel potiùs contendant, eum non solùm a sæculo fuisse, sed ante omnia sæcula.

Adde, quòd non satis esset, in sacris litteris hanc locutionem Ab æternitate usurpari pro eo, quod latini dicunt Ab omni æternitate, nisi etiam constaret, eadem significatione in iisdem dici In æternitate, si quis Principii nomen æternitatem significare

in Iohannis verbis contendat, indeq́; colligere velit, Verbum, de quo loquitur, ab omni æternitate fuisse; quemadmodum Adversarius facit. Neque enim si eodem sensu in sacris litteris dicitur A principio, & In principio, idcirco sequitur, in iisdem dici In æternitate, si dictum inveniatur Ab æternitate, eodemq́; sensu accipiendum esse. Neq; enim est eadem Principii & Æternitatis ratio. Illud enim, ut principium, semel fuit; hæc verò, etiam ut æternitas, semper est. Quamobrem necesse est, Adversarium, si ex eo, quod legitur, Verbum fuisse in principio, demonstrare velit, illud ab omni æternitate fuisse, non quidem aut dicere, aut etiam ostendere, Principii nomen simpliciter & absolutè positum significare æternitatem (quod tamen numquam ostendet) hoc enim nihil eum juvare potest; sed probare, locutionem hanc In Principio, aut ei similem idem valere in scriptura sacra, quod apud Latinos scriptores Ab omni, sive Ex omni æternitate. Cujus rei vix ullum exemplum ex ipsa universa scriptura proferre poterit; cum pæne innumeri loci in ea extent, in quibus ejusmodi locutiones longè aliam significationem habent; quemadmodum ab initio dictum est.

5. *Est hîc fallacia, quæ dicitur A secundum quid ad simpliciter, cum elenchi propria ignoratione conjuncta. Quamvis enim Christus, quemadmodum Deus dicitur primus & novissimus, sic & ipse primus & novissimus dicatur, non tamen simpliciter, ut ille, dicitur, nec eodem modo, sed secundum quid, & alia ratione. Quinimmo, etiamsi Deus sine*

dubio primus & novissimus simpliciter & sit, & meritò dici queat, quippe a quo omnia, quæcumque existunt, originem ducunt, & ad quem omnia referuntur, qui denique principium & finis sit rerum omnium, tamen in locis Esaiæ ab Adversario notatis rectè intuenti apparebit, Deum non planè simpliciter, sed secundum quid primum & novissimum appellari. nempe quia ipse solus Israëlis populum & formaverat, sibiq; elegerat, ac tutatus fuerat, & suscepturus, ac curaturus perpetuoq; conservaturus erat; nec alius præter ipsum.

Itaque, etiamsi Christus non sit omnium rerum principium & finis, meritò similiter primus & ultimus dici potuit. quippe qui salutis nostræ & inchoator, & perfector sit; qui ecclesiam hanc militantem & auspicatus fuerit, & finem sit illi impositurus; qui denique primus æternæ vitæ consequendæ rationem mundo patefecerit, & post quem nemo extiturus sit, qui aliud quidquam eò spectans patefaciat. Evangelium enim ab ipso primùm annunciatum æternum est, & fœdus æternum, quod ipse & primus & solus nobiscum Dei patris sui nomine percussit, Apoc: 14. ver: 16, Heb: 13. ver: 20. Idcirco in eadem epist: ad Heb: scriptum est, Iesus Christus heri, & hodie, ipse *(vel potiùs* idem) & in sæcula.

Vides alia ratione, id est alterius rei respectu, Deum se apud Esaiam primum & novissimum appellasse, & alia Christum apud Iohannem idem de se dicere potuisse. Quamquam semper alia ratione Esa: 44.6. 48.12.

Deus, alia ratione Christus, eadem etiam ipsa in re, primus & novissimus erit; id est Deus ut primaria, Christus verò ut secundaria caussa, disertis verbis
1. Cor: 8. *Paulo testante, Deum esse patrem illum, a quo omnia, & nos in ipsum, Christum verò, illum per quem omnia, & nos per ipsum.*

Apoc: 2, 8. *Quod verò Christus in loco, quem Adversarius citavit, se primum & ultimum nominans, ad ea tantùm, quæ paulo ante a nobis dicta sunt, respexerit, nostræq; per ipsum partæ salutis ratione ista de se dixerit, docent non obscurè, quæ sequuntur verba,* qui fuit mortuus & vivit. *Quasi dicat, Propterea me primum & ultimum appellavi, quia, etsi, dum mundi æternam salutem primus operor, mortuus fui, revixi tamen & vivo, vivamq; perpetuò, & inchoatum opus ad finem ego ipse perducam; req; ipsa meos omnes æternâ vitâ donabo. Hunc autem Christi verborum sensum esse, apertiùs demonstrat superior similis locus primo capite ver: 17, & 18. Postquam enim dixisset,* Ego sum primus & novissimus, *illico addit,* & vivus & fui mortuus; & ecce sum vivens in sæcula sæculorum; & habeo claves mortis, & inferni.

Hæ sunt duæ (ut sic loquamur) Christi naturæ, quarum videlicet unam Christus deposuit, nempe mortalitatem sui corporis atque infirmitatem, alteram suscepit, immortalitatem nimirum, summumq; robur atque potentiam; quæ hisce verbis sunt expressa, & alibi passim in sancti spiritus monumentis apertissimè contestata. non autem illæ duæ, quæ

eodem tempore in ipso esse, aut fuisse hîc expressè à nobis videri, putavit Adversarius; de quibus nihil in sacris litteris usquam nec apertè, nec obscurè est traditum.

6. Nihil ineptiùs quæri potuit; licèt argutus admodum, antiquiores quosdam imitatus, hîc videri voluerit Adversarius. quasi verò vel nos verbum illud, quo omnia primùm creata sunt, creatum esse contendamus, qui ne subsistens quidem aliquid ipsum revera esse agnoscimus; vel fieri non possit, ut id, per quod omnia sunt creata, à Deo ipso, nulla media caussa interveniente, creatum fuerit, vel denique, etiamsi reliqua omnia per quoddam verbum, per ipsum videlicet, fuerint creata, ipsum tamen per aliud quippiam increatum, quod verbum non sit, creari non potuerit. Objiciat modò ista Adversarius Arrianis, ad quos ea propriè pertinent; & videbit, quàm turpiter delusum ipsum sint dimissuri.

7. Etsi superioris partis partic:6. satis demonstratum fuit, neque ex nomine Salvatoris Christo in sanctis litteris attributo, neque ex ipsa re, quæ eo nomine significatur, colligi poße, Christum esse summum atque æternum Deum, sive unum essentiâ cum Deo patre ipsius; tamen hîc addimus, verissimum quidem esse, ut suprà attigimus, salutem, quam per Christū Deus hominibus confert, verissimè ac maximè propriè salutem esse; cum qua si cæteræ salutes, quas per alios Deus dedit, comparentur, typi seu figuræ quædam, vel potiùs umbræ ipsius dici possint; ac præterea nullum alium præter Christum tantam sa-

lutem largiendi potestatem habere, idq; in perpetuum. Vnde factum est, ut præ cæteris & singulari quadam ratione Salvator dictus fuerit. Sed non idcirco sequitur, Christum ista omnia a Deo non accepisse, quemadmodum alii, qui Salvatores sunt dicti, a Deo acceperant, ut eos, quos servarunt, servare possent. Certè Christum quoque, quatenus servator noster est, a Deo datum, missum, excitatum, & evectum fuisse, probant manifestè hi loci, Esa: 19. ver: 20, & cap: 49. ver: 6; Ioh: 3. ver: 16, & 17; Act: 5. ver: 31, & cap: 13. ver: 23; 1. Ioh: 4. ver: 14. Nulla est salus, sive magna sive parva, sive æterna sive temporaria, sive spiritualis sive corporalis, sive denique rara & inusitata sive vulgaris & frequens, quæ a Deo ipso non proficiscatur, & de qua dici non debeat, Nemo salvat præter Deum. quemadmodum sacra ipsa testimonia, quæ Adversarius attulit, satis planum faciunt; quippe quæ indefinitè loquantur, & ad omne salutis genus referri & possint, & debeant; non autem ad æternam tantùm salutem. Vt in Esaiæ loco demonstrant præterea verba illa, quæ statim adduntur, Ego annunciavi & salvavi, *&c. quæ sine dubio de salutis genere, quod omnibus conspicuum fuisset, & sic de corporali temporariaq; salute sunt accipienda.*

Itaque non minùs unum, quàm aliud salutis genus Dei proprium est; nec magis hanc, quàm illam, salutem conferendi potestatem Deus rebus creatis largiri potest, cum ipse pariter ubique primaria efficiens caussa maneat, instrumentorum sive secunda-

rum

um caussarum vicem interea rebus creatis obeun-
ibus. Vnde rectè dicitur, neminem præter Deum
ervare. Quemadmodum, si quis diceret, neminem
ræter Deum terrarum orbem luce collustrare, re-
tissimè loqueretur, quamvis certissimum sit, solem
iam vim terras luce collustrandi habere, & porrò
as collustrare. nempe quia vim istam a Deo sol ha-
uit, & Deus ipse est, qui per solem terras luce col-
ustrat. Quocirca, si Deus antiquis & temporariis
ervatoribus illis servandi potestatem concessit, ex
uo etiam servatores sunt dicti, & tamen interim
pse is fuit, qui per illos populum suum servavit, nulla
aussa est, cur Christo nos in æternum servandi &
orpora nostra immortalitate gloriosa donandi po-
estatem concedere non potuerit; & interim tamen
pse is esse, qui per Christum nos servet, & beatos at-
ue immortales reddat. Immo ex eo ipso loco, ubi Philip. 3. 20. & 21.
riptum est, Iesum Christum dominum nostrum
ransfiguraturum esse corpora nostra vilia, ut sint
onformia glorioso ipsius corpori, ut ex iisdem ipsis
erbis, unde contrarium colligi posse, Adversarius
utavit, videlicet ex illis, secundum operatio-
nem, qua etiam subjicere possit sibi omnia,
atis constat, Christum non alia ratione hæc effectu-
um, quam vi illius summæ potestatis, quam a Deo
ccepit. Occurrit enim ibi Apostolus iis, qui fortasse
dicturi fuissent, Et quomodo poterit Iesus Christus,
qui homo fuit, ut nos sumus, tantam efficiendi po-
tentiam habere, ut nostra corpora a morte in æter-
num vindicet, & ex vilissimis gloriosissima reddat?
Pote-

Poterit omnino, inquit Paulus; Certum est enim [illegible]*lum potestatem habere sibi subjiciendi omnia,* [illegible] *propterea etiam ipsam mortalitatem in suis om*[illegible]*bus prorsus delendi. Ultimus hostis a Christo abole*[illegible]*dus, ut idem alibi testatur, mors est.* omnia eni[illegible] *inquit,* subjecit sub pedibus ejus. *Subjecit i*[illegible]*tur quispiam. Ergo non naturâ, sed alterius benefi*[illegible] *potestatē sibi subjiciendi omnia Christus habet. Q*[illegible] *vero iste alter est? Nempe Deus-pater, ut ibidem* [illegible] *obscurè testatur idem Paulus inquiens,* Tunc & [illegible]pse Filius subjectus erit ei, qui subjecit [illegible] omnia. *Id ipsum similiter testatur scribens ad* [illegible]*phesios.*

1. Cor: 15. 26, &c.

Ephes: 1. 17, &c.

Nam, quòd in his, & similibus locis, Christo [illegible]*mnia esse subjecta, nihil aliud sit, quàm, illum pote*[illegible]*statem habere sibi subjiciendi omnia, declarat lo*[illegible]*cus epist: ad Heb: cap: 2. ubi expressè dicitur, it*[illegible] *Christo omnia subjecta fuisse, ut nihil dimissum fue*[illegible]*rit ei non subjectū. & tamen statim additur,* Nun[illegible] autem nondum videmus omnia subjecta ei[illegible] *Est igitur Christi operatio sive efficacitas ista, qu*[illegible] *sibi subjicere possit omnia, non illi naturalis, sed* [illegible] *Deo benignissimo profecta. Hinc fit, ut ipse Deus pa*[illegible]*ter, etiam postquam illi a dextris Christus assedit, eum se esse dicat, qui ipsi omnes inimicos sit subje*[illegible]*cturus.* Sede a dextris meis, *inquit,* donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. *Nempe quia, & si Christus ipse is est, qui i*[illegible] *facit, tamen potestatem id faciendi omnem a De*[illegible] *patre accepit.*

Psal: 110.

Iam quod ad peccata delenda attinet, eadem rorsus est, quæ servandi ratio. Immo nihil ferme a-ud reipsa est, peccata delere, quàm servare, & a nalis quæ peccatorum pœnæ esse solent, liberare. Et-nim, quod de ipso Christi sanguine scriptum est, e-im nos mundare ab omni peccato, (nam & ab o-nni iniquitate, *Adversarius de suo addidit) id* 1.Joh.1. 7. *otiùs indicat, Christum omnino, ut rem creatam eccata nostra delere. tantùm abest, ut inde colligi ossit, eum non creatam tantùm, sed increatam quo-uoque rem esse. Sanguinem enim nullo modo ut res ncreata, sed ut creata & habuit, & fudit Christus.*

Adde quòd, si qua ratione Christi sanguis nos undet a peccatis, id est ab ipsorum pœnis nos libe-et, sive secundùm veritatem, sive secundùm ipsius dversarii opinionem perpendatur, ex hoc ipso de-rehendetur, necessariò consequi, Christum rem cre-tam tantùm esse; nec ullo pacto ipsum Deum esse sse. Sed tractatio hæc non est huius loci; & satis esse præsentia volumus ea, quæ alibi a nostris hominib: ac ipsa de re sunt scripta & disputata. Quòd si Chri-us sic etiam peccata delet, ut ipsam culpã, cui vult, mittat, aut etiam ex immundo mundum faciat, oc est hominem peccati servum justitiæ mancipet, l omne Deo patri similiter acceptum refert; qui um nobis eum non terrenum & carnalem, sed spi-tualem & cælestem regem præfecerit, illi etiam s dedit, sine quibus ejusmodi regnum administrari on potest. Cæterùm animadvertendum est, locum bi 14. ab Adversario allatum multò aliter legi in hebræo,

hebræo, quàm in latino codice. Sic ènim adverbu[m] in hebræo habetur; Quis dabit mũdum ex immundo? Non unus. *Et est sensus, non posse fieri, ut homo, qui fragilis est, atque impedimentis calamitatum undique perpetuò circumdatus, ita vivat, actionesq; suas moderetur, ut nusquam labatur, nec umquam a recta via deflectat; quare non videri æquum, ut Deus summo iure cum homine velit agere, quemadmodum ex verbis antecedentibus liquet. Itaque non de liberando homine a peccatis Iobus il[l]i loquitur, quod solus Deus facere possit; sed de perfecta justitia ab homine mortali præstanda; quod fieri a nemine poße ait.*

8. Plura sunt hîc Adversarii errata. Primù[m] [Esa:43.24.] *id, quod Dominus apud Esaiam, ut jam transactum commemorat, & populo exprobrat, ipse pro vaticinatione accipit. Deinde quasi prophetico spiritu præditus, quamquam alios quosdam secutus, vaticinationem istam ad redemptionem, quam Deus per Christum populo suo fecit, referendam statuit; cum tame[n] non videatur ibi agi de redemptione ulla, sed tantùm de molestia & labore, quem Deus, humano more loquens, dicit se suscepisse propter peccata popul[i] id quod non minus in eo puniendo, quàm in redimendo, evenire potuit. Est enim ibi ad præcedentia elegans quædam relatio, atque antithesis. Dixera[t] enim antea Dominus populo suo,* Non te servire feci in oblatione, nec laborare te feci in thure. *id est, Non fui tibi caussa laboris, aut molestiæ i[n] rebus istis mihi exhibendis, quia scilicet hæc a te n[on]*

mul

multùm exegi. Itaque, paucis additis, per antithesim sui, & illorum postmodum subjungit, Verumtamen, *vel* Quin potius servire me fecisti in peccatis tuis; laborare me fecisti in iniquitatibus tuis. *id est, Immo tu mihi peccatis & iniquitatibus tuis caussa molestiæ, ac laboris fuisti.*

Præterea, quòd Christus formam servi sumpserit, ut Paulus ait, id per se ad Serviendi verbum, quod est apud Esaiam, referri non potest. Phil:2. 7. *Neque enim ideo servi formam sumpsisse eo in loco Christus dicitur, quia servierit, nobis videlicet in nostris peccatis delendis; quemadmodum ipse Christus alibi dicit, se venisse, ut ministraret.* Mat:20. 28. *sed quia speciem sumpsit hominis abjectissimi, quales servi sunt, & omnium deterrimi; tunc scilicet, cum Dei forma seu specie, hoc est divinæ vis ac potestatis, qua præditus erat, usu, & demonstratione paulisper deposita se comprehendendum, constringendum, conspuendum, illudendum, flagellandum, crucifigendum denique suis inimicis dedit. Nam quod subjicit Paulus, eum in hominum similitudine fuisse constitutum, & figurâ inventum fuisse ut hominem; id nihil est aliud, quàm inter ipsum, & quemlibet alium hominem non fuisse, in speciem, ullam differentiam. Nam similem loquendi modum invenies Iudic: cap: 16. ver: 7. & 11. Vbi Samson dicit, se futurum sicut unum hominem, sive hominum, id est, ex hominibus. cum dicere vellet, inter se & quemlibet alium hominem nihil intersuturum. Quod vetus interpres animadvertens, priore loco vertit,* ut cæteri homines, *posteriore verò*

verò aliorum hominum similis. *quam interpretationem comprobat ipse Samson, cum postea ver: 17. eandem sententiam repetens dicit, se futurum sicut omnem, id est quemlibet, hominem. Sed & Psal: 82. ver: 7. scriptum legitur*, moriemini sicut homines, *pro eo quod est, Moriemini haud secus, ac quilibet alius homo. Postremò in eo errat Adversarius, quòd putat, si quid de Deo cæli, terræq; conditore dictum aut prædictum Christo accommodari possit, aut etiam debeat, continuo sequi, Christum esse illum ipsum Deum, aut ejusdem numero cum illo essentia. Qui error longè gravissimus infra commodiore loco, id est partic: 20. apertiùs explicabitur.*

9. *Verba illa apud Esaiã*, tantùm in te est Deus, *&c. neque ad Cyrum, neque ad Christum referri debere, illud satis ostendit, quòd pronomen* Te, *in hebræo est feminini generis. Ad Hierusalem igitur, vel potiùs ad Israëlis congregationem referenda sunt; quemadmodum linguæ hebraicæ peritissimis doctissimisq; nonnullis viris placuit, atque inter hos Francisco Vatablo. Nulla autem potest eße dubitatio, quin ea, quæ postea subjunguntur*, Verè tu es deus absconditus, *&c. ad illum deum referri debeant, qui proximè nominatus fuerat; ad quemcumque tandem ipsa præcedentia verba referenda sint. Ex eo enim, quod dictum fuerat*, Tantùm in te est Deus, *&c. mutatâ personâ (quod frequens est apud prophetas, præsertim verò apud Esaiam) manifestè infertur*, Verè tu es deus absconditus. *Quamquam si quæ statim sequuntur verba* Deus Israël

servator

servator, *vocandi casu non autem nominandi legi debent, ut quidem omnino videtur, erit hîc mutatio personæ omnibus scriptoribus familiaris, id est cum manifesta apostrophe. Ex qua omnis ansa præciditur contendendi, verba ista* Verè tu es Deus absconditus, *ad personam seu rem illam referri omnino debere, de qua proximè dictum fuit, tantùm in ea esse Deum. Tametsi, ut diximus, certum est ad Hierusalem, vel potius ad congregationem Israëlis superiora verba referenda esse. Estq́; totius loci sententia, nusquam Deum ita se præsentem ostendere ac patefacere, ut in populo suo, & in urbe, quam elegerat, ut ibi adoraretur. ubi propterea notus erat; alibi verò ignotus. nimirum quia seipsum aliis celabat quodammodo & abscondebat, id est, non patefaciebat. Verbum enim hebræum, quod Absconditus redditum fuit, propriè seipsum abscondentem significat. Consonant autem loco isti alii loci in sacris litteris. Præcipuè verò ille apud Psaltem,* Qui annunciat verbum suum Iacob, statuta & judicia sua Israël. Non fecit taliter omni nationi; & judicia sua non manifestavit eis. Ps. 147. 19.

Adde, quòd hæc ipsa verba, Tantùm in te est Deus, *si ad Christum referenda essent, contrarium omnino ostenderent ejus, ad quod probandum ab Adversario allata fuerunt. Nam certè, si in Christo est Deus, Christus non est ipse Deus. Alius enim sit oportet is, qui in aliquo est, & is, in quo est. Et Adversarius ipse non obscurè confitetur, Dei nomen hoc loco ad Patrem referendum esse. Ex quo præterea constat,*

stat, quemadmodum etiam ex aliis infinitis locis patet, Dei nomen simpliciter prolatum, cum subjecti locum obtinet, Deum patrem significare. quod nihil aliud est, quàm solum Patrem esse illum unũ Deum.

Iam quod maximè urget Adversarius, ibidem additum fuisse, & absque te non est Deus, *quasi hoc de natura tantùm creata dici nequeat, Primùm sciendum est, in hebræo non repeti pronomen* Te; *atque, ut doctioribus ejus linguæ placet, sententiam esse, nullum esse Deum præter illum, qui ante commemoratus fuerat. qui cum, ut diximus, vel ipso Adversario concedente, Deus pater sit, certum eße potest, præter Deum patrem nullum esse Deum, summum videlicet, & suapte naturâ Deum. Deinde falsum est, quod Adversarius ait, de re tantùm creata dici non posse, quòd absque illa non sit Deus. Neq; enim sunt verba ista ita accipienda, ut nullo prorsus pacto Deus sine illa esse poßit. Sed est intelligendum, Deum nobis non esse ullum sine illa, nec sine illa Deum nobis eße revera Deum. Quod cur de natura tantùm creata dici nequeat, nulla caussa est, si Deo placuerit deinceps per naturam illam, nec alia præterea ratione, se humano generi verè Deum exhibere; nec sine creata illius rei cognitione aditum ad se patere. Hoc autem de Christo Deum constituisse fatentur omnes. Itaque verißimum erit, absque Christo non esse Deum; nec tamen sequetur, Christum, quod ad suam ipsius naturam attinet, aliud, quàm rem creatam esse. Nam similiter, ut nonnullis doctißimis viris placuisse diximus, in Israelis tantùm*

populo dictus est Deus esse (nec quisquam erit in sacris litteris versatus, qui hunc loquendi modum reprehendere prorsus audeat) cum tamen populus Israëlis nihil nisi res creata esset.

10. *Quidquid igitur hîc congerit Adversarius, ut ostendat, cur Christus Deus absconditus dicatur, ἀπροσδιόνυσον planè est; nec ulla refutatione ulla ex parte eget. Illud tantummodo non videtur reticendum, tantùm abesse, ut Christi divinitas, quæ novi testamenti libris clarè comprehensa est, nobis, iisque, qui nobiscum sentiunt, sit abscondita, ut potiùs nos ii simus, qui Dei beneficio eam rectè novimus. communicatam videlicet a Deo patre ex gratia & voluntate ipsius revera cum homine illo Iesu, qui Christus est. Quam plerique alii, qui Christi nomen profitentur, e quorum numero Adversarius est, naturalem esse statuentes, & non homini illi revera, sed cuidam Verbo, quod hominem illum assumpserit eam concedentes, dum interim admirabilem Dei bonitatem atque sapientiam in humana natura nostra usque ad sui ipsius æqualitatem extollenda minimè agnoscunt, pro vera Christi divinitate, quam evangelistarum, & apostolorum scripta apertissimè prædicant, commenticiam quandam (quod ad ipsius Christi personam attinet) inducunt, quæ ne per somnium quidem divinis illis viris umquam in mentem venit.*

11. *Quia Dei nomen in hebræo jungitur verbo pluralis numeri, idcirco consequi arbitratur Adversarius, in visione illa apparuisse Iacobo plures perso-*

nas; id est non Deum patrem tantùm, sed filium quoque, & spiritum sanctũ. Verùm debuerat animadvertere, nomina potestatem & dominationem significantia solere apud Hebræos ad exaggerationem quandam plurali numero efferri, quamvis de una tantùm persona sint dicta. ut in nominibus Adon, & Baal factum esse testantur inter alios, in nomine quidem Adon hi loci, Gen: 24. ver: 9, & 50; Exo: 21. ver: 4, & 32; 1. Reg: 22. ver: 17. In nomine vero Baal isti, Exo: 21. ver: 29; & cap: 22. ver: 10, & 11; Esa: 1. ver: 3. Cum igitur ob hanc ipsam caussam Dei nomen Elohim, quod potentiam & gubernationem significat, plurali numero efferatur, quid mirum, illi quandoque verba pluralis numeri conjungi cum ad sermonis quandam venustatem, atque elegantiam, tum verò ad majorem exaggerationem, etiamsi de una tantùm persona accipi debeat? Certè 1. Sam: 28. ver: 13. legitur Elohim vidi ascendentes de terra, cum tamen de una tantùm persona, quæ sibi conspecta fuerat, mulier illa loqueretur. Quid quòd locus ab Adversario allatus de angelis accipi potest, ac fortaßе debet, per quos Deus Iacobo apparuisset? Hunc quidem sensum secutus est chaldaicus paraphrases, & alii post ipsum. Atque idem multis visum est in loco simili eodem lib: Gen: cap: 20. ver: 13. & inter cæteros, ni fallimur, Thomæ de Vio Cardinali Caietano homini sanè docto ac diligenti; qui etiam affirmat, supposita Trinitate, ineptè ac falsò dici de Deo, Elohim fecerunt.

Sed præterea considerandum est, quantopere

halla-

hallucinetur Adversarius, qui ex eo, quòd plures personæ divinæ Iacobo apparuerint, haud obscurè colligit, illas fuisse tres, easq́;, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Nam, ut nihil dicamus, quòd Spiritus sanctus non est persona, aut certè, utrùm persona sit nec ne, dubitatum est plurimùm, an non plures personæ esse possunt, nec tamen tres, sed vel duæ, vel plures tribus? An non, si duæ tantùm, Pater, & spiritus sanctus sine filio, de quo hîc præcipuè agitur, & de quo non constat, utrùm jam tum extiterit? An non denique plures esse personæ potuerunt, non tamen inter eas filius, aut spiritus sanctus esset? Quis non videt in hac Adversarii ratiocinatione, præter manifestam principii petitionem, evidentissimam esse fallaciam consequentis? Nam sequitur quidem, si tres personæ, id est Pater, filius, & spiritus sanctus Iacobo apparuerunt, plures personas Iacobo apparuisse; sed non contrà, si plures personæ ei apparuerunt, tres fuisse, easq́;, Patrem, Filium, & spiritum sanctum.

12. Nomen Unigeniti seu μονογενοῦς, quod apud Iohannem & in evangelio, & in prima epistola Christo, ut Dei filio, attribuitur, respondet sine dubio nomini hebræo Iechid. Nam pro eo, quòd in Genesi cap: 22. ubi de Isaaco, ut Abrahami filio est sermo, legitur Iechid, in epistola ad Hebræos cap: 11. vox μονογενοῦς scripta est. Atqui Iechid licèt unicum significet, tamen, quamvis ad filium referatur, non omnino genitura unicum significat; sed successione, aliáve insigni qualitate unicum significare po-

test. potissimùm verò unicè dilectum declarare solet. Hinc David ps: 22. ver: 20, & ps: 35. ver: 17, Iechidathi Unicam meam dixit, cum vitam suam intelligeret. nihil enim homini vitâ carius. Atque utrobique Græca translatio habet μονογενῆ μου, id est Unigenitam meã. Iam verò quæ diximus omnia ex prædicto Genesis loco intelligi possunt. Neque enim solus Isaacus ab Abrahamo generatus tunc extabat. Vivebat enim Ismaël, quem non secus, atque Isaacum, ipse Abrahamus genuerat. Sed quia Isaacus unicè dilectus ipsi erat, ac præterea solus ei in hereditate erat, successurus, in eoq; solo semen, ut scriptura loquitur, ipsi erat vocandum, idcirco unicus Abrahamo filius fuisse est dictus, & porrò ab auctore epistolæ ad Heb: ipsius unigenitus appellatus. Quid igitur mirum, si inter tot homines Dei filios homo Iesus Christus Unigenitus diceretur, quamvis ea prorsus ratione, quâ Deus filios generat, non minùs

Ioh: 1. 13. Iac: 1. 18. 1. Ioh: 3. 9, & 10. *alii homines, quàm ipse Christus, ex Deo geniti essent? (Nam ex Deo alios quoque genitos dici, testimoniis prolatis jam ostensum fuit a nobis Animadver: tertia in secundam Assertionem Adversariorum). Quandoquidem Christus non solùm præ aliis omnibus filiis Deo dilectus est, unde dilectum filium*

Mat: 17. 5. *suum eum Deus singulariter nominavit; sed etiam*

Heb: 1. 2. *ante omnes alios cælestem hæreditatem obtinuit; immo solus universorum hæres & dominus est factus. Adde, quòd per eum alii omnes ex hominibus veri filii Dei nascuntur, & ex eo propagantur non minùs, quàm per Isaacum veri filii Abrahami, id*

est in

est in ejus semine æstimandi, omnes propagati fuerint.

Quinetiam, si rectè res perpendatur, videbimus, pro eo tempore, quo Christus Dei filius unigenitus in sanctis litteris vocatur, id est ante ipsius resurrectionem, nullum alium inter homines verum Dei filium, quales postea ex eo sunt propagati, adhuc extitisse. Siquidem non alii modò, sed ipsi apostoli & carnis infirmitate & rerum divinarum ignorantiâ ejusmodi ante Christi resurrectionem, & spiritus sancti in ipsos e cœlo descensum laborabant, ut vix Dei filius quisquam ex illis adhuc nominari aliqua ratione posset, nedum verus filius Dei esset. Meritò igitur Christus pro eo tempore Unigenitus Dei filius est appellatus, etiamsi Unigeniti nomen eam vim haberet, ut planè solum filium significaret.

Quòd si nihilominus tamen ob Unigeniti appellationem quærimus præterea rationem aliquam, propter quam Christus ab ipso ortu filius Dei fuerit, seu natus sit filius Dei, nec umquam non fuerit Dei filius, cum alii omnes non nascantur Dei filii, sed fiant; si denique singularem aliquem modum quærimus, quo Deus Christum, præter cæteros omnes ex hominibus filios suos, genuerit, cur non meminimus, Christum Iesum in virginis utero Dei virtute conceptum formatumque fuisse, & ob hanc caussam Dei filium vocari debuisse? Aut si meminimus, cur hoc contenti non sumus? Quid hîc illorum deest, quæ modò commemoravimus? Aut quomodo si propter ista est Christus Dei filius vocatus, non etiam propter Luc: 1.35.

eadem Vnigenitus Dei filius est nominatus, si modò singularis geniturae in eo nomine ratio habetur? Quid igitur ad Vnigeniti appellationem explicandam ex ipsius Dei natura, sive essentia generationem somniamus, quam nec sacrae litterae usquam memorant, nec quisquam percipere potest, immo quam satis perspectum est ex eorum genere esse, quae fieri nequeunt, nisi vel partibilis aliquo modo sit ipsa Dei essentia, id quod nemo non videt, quàm sit absurdum atque adeò impium, vel sit tota communicabilis, quod fieri non potest, quin plura uno supposita, ut vocant, inducantur, quorum quilibet sit natura summus ille solus Deus; id quod, quidquid Adversarii contra disputent, manifestam implicat, ut dicitur, contradictionem? Communicare quidem dicitur Deus naturam suam; sed non tamen, ut ita loquamur, substantialiter, verùm effectivè & qualitativè. Atqui hoc pacto non cum Christo tantùm, sed cum aliis quoque creatis rebus Deus naturam suam communicavit & communicaturus est. Nam Petrus disertè ait, nos divinae naturae κοινωνὺς seu participes esse, vel certè futuros aliquando. tunc videlicet, cum beata immortalitate donabimur in resurrectione justorum; propter quam etiam filii Dei erimus. ut apertè testatur Christus apud Lucam cap: 20. ver: 36. Ex quo apparet, si divinae naturae participatio necessaria est, ut quis Dei filius sit, ne nos quidem eâ destitui, nec propter ipsam solam potuisse Christum Vnigenitum Dei filium appellari.

2. Pet: 1. 4.

Huc accedit, quòd, qui ad istam ex natura sive essen-

essentia ipsius Dei substantialem generationem, Iesu Christi filiationem revocant, de homine illo Iesu revera nihil dicunt; neque enim is revera ex ipsa Dei essentia generatus fuit. & tamen unigenitus ille Dei filius est revera homo ipse Iesus, Unigenitum enim suum, seu proprium, ut Paulus loquitur, filium Deus dedit & tradidit pro nobis omnibus; nempe in mortem, eiq; non pepercit. Atqui homo ille Iesus pro nobis revera mortuus est, nec praeterea alius quispiam. Videant igitur Adversarii, quid agant, dum eum, qui unigenitus Dei filius in sacris litteris disertis verbis est dictus, agnoscere recusantes, alium quempiam quaerunt, qui scilicet aliquando extra & antè istum fuerit. Quamvis autem satis a nobis ostensum sit, quomodo Iesus Christus filius Dei unigenitus dici potuerit, etiamsi ad singularem aliquam generationem nomen Unigeniti referre velimus, eamq; ejusmodi, ut is meritò natus, alii verò adoptati filii Dei dici possint, si nimirum ejus secundum carnem nativitatem consideremus; tamen addimus, idem similiter dici posse ejus nativitatis respectu, quae est secundum spiritum; cujus ratio multiplex est. Immò, quemadmodum praecipuam caussam, cur Christus filius Dei fuerit dictus non ad conceptionis & ortus carnalis modum, licèt secundum hunc quoque Dei filius fuerit appellatus, sed ad spiritualem nativitatem, Paulo apostolo auctore, libenter referimus, sic Unigeniti appellationem ad eandem spiritualem potiùs, quàm ad carnalem nativitatem referendam esse ducimus (si modò, ut diximus, alicujus genitura,

Ioh: 3.16.
Rom: 8.32.
Rom: 1.4.

nitura, ut nomen ipsum requirere videtur, ratio est habenda) & dicendum, idcirco unigenitum Dei filium Christum vocari, quòd ab ipso Deo secundum spiritum immediatè, ut loquuntur, quacumque ratione sit genitus; alii verò omnes mediatè, idq́, ut suprà attigimus, per ipsum, gignantur. Nam ut de spirituali ex Deo filiatione, quæ in hac mortali vita contingit, nihil dicamus, fuit ipse a Deo immediatè a mortuis in vitam revocatus, & immortalis factus, ac rerum dominus constitutus, quæ præstantissima ex Deo secundum spiritum generatio est, & universæ divinæ filiationis perfectio atque absolutio; Nos verò mediatè, videlicet per ipsum, a Deo omnia ista consequemur.

Cum igitur hæc ipse ante omnes solus habeat; cumq́, aliorum omnium, quamvis frater, rex sit ac dominus factus; cum denique a Deo factus sit æternus ipsius Dei Christus, quod ipsum per se planè insignem Dei filiationem continet, satis constat, cur unigenitus Dei filius generationis ipsius ratione appellari potuerit. Nam, quòd tunc maximè eum genuisse Deus dicatur, cum ista illi dedit, alibi infra, id est cap: 8. partic: 6. latiùs explicabimus. Verùmtamen nobis vehementer probatur, in Unigeniti seu μονογενοῦς nomine, cum Christo accomodatum fuit, præcipuam rationem habitam fuisse summæ & singularis in eũ paternæ dilectionis; qua tamen cætera omnia continentur. Hinc Pater ipse Deus, cum ipsum filium suum maximè commendare hominibus vellet, suum τὸν ἀγαπητόν, seu dilectum illum fi- Matth. 3. & 17.
lium,

[...]um, eum nominare satis habuit; idq; non semel ab [...]pso est factum. Iam Septuaginta interpretes vocem [H]ebraam Iechid, cui vocem μονογενοῦς responde-re ex epist: ad Heb: ostendimus, suprà dicto cap: 22. Gen: bis ἀγαπητὸν id est Dilectum verterunt. Quod idem factum est Prover: cap: 4. ver: 3. ubi ἀγαπώμενον illam redditam legimus. Atque ibi observandum est, Salomonem affirmare, se fuiße u-nigenitum coram matre sua; cum tamen ex ipsa Da-vid alios filios suscepiſſet; ut disertè scriptum est 1. Par: cap: 3. quidquid Rabini somnient, quòd reli-qui præter Salomonem filii Vriæ essent adoptati à Davide. Est autem in voce μονογενοῦς sive Vnigeni-ti, quam vetus interpres auctorem ad Heb: imitatus pro voce Iechid prædictis locis reposuit, manifesta translatio. Quia enim filii unigeniti dilectiſſimi parentibus esse solent, idcirco, qui dilectiſſimus pa-tri, aut matri est, is ejus unigenitus appellatur.

Ex prædictis constare potest, nullam in nostris verbis esse repugnantiam, cum in Animadversioni-bus diximus, errorem Iudæorum, & Mahometano-rum non consistere in neganda filii Dei æternitate, [s]ed in Iesu Nazareno pro Dei filio unigenito non a-gnoscendo. Neque enim, quemadmodum ostendimus, in Vnigeniti filii Dei appellatione, quæ Christo tri-buitur, divina ipsius natura sive essentia, ut Adver-sarius opinatur, ex qua, scilicet, substantialiter geni-tus fuerit, ratio habetur. Vbi ejusdem Adversarii a-[n]imi insignis error est animadvertendus. Putat enim si Chri-

si Christus naturâ sit filius Dei, necessariò consequi in illo Dei patris esse naturam, id est essentiam ipsam. quod tamen evidenter est falsum. Naturâ enim filius apud ipsummet Adversarium ei opponitur, qui filius est adoptione. Vt igitur Christus naturâ sit Dei filius, satis est, eum non adoptatum, sed natum fuisse Dei filium. Id autem citra ullam ipsius essentiæ Patris mentionem, quæ in eo fuerit, factum esse, docent sacræ litteræ, ut suprà demonstratum fuit.

Quamquam est præterea in Adversarii ratiocinatione consequentis fallacia. Non enim, si, filii Dei æternitate concessa, sequitur, in Dei filio esse Patris naturam, vicissim, quia in Dei filio Patris natura sit, Dei filii æternitas consequitur. Nam quod ipse ait, divinam naturam non posse esse, nisi ab æterno, hîc prorsus evidens est fallacia, quam compositionis nominant. Aliud enim est, divinam naturam Filii, id est eam divinam naturam, quam Filius habeat, esse æternam; aliud eandem divinam naturam, ut Filii naturam, esse æternam, id est naturam istam ab omni æternitate Filii naturam fuisse. Potuit enim ea natura in ipso Deo patre esse antequam Filius existeret, qui scilicet aliquando non fuerit, quemq́; Deus pater non naturâ & necessariò, sed libera voluntate ex sua substantia genuerit. Vt certè quibusdam ex antiquioribus theologis, quos tamen Adversarii secum omnino facere prædicant, placuisse apparet. Nam etsi coæternum filium sibi Deum genuisse alicubi dixerunt, satis ex loco ipso

Iustinus in colloq: cum Tryph: Iud. Tertull: adversus Praxeam, & ad-

constat, vel coaeternitatem istam a parte post (ut loquuntur) debere intelligi, vel potiùs coaeternum idem ibi significare, quod Ante saecula simul existens. versus Hermogenem. Lact: lib: 2. cap: 9.

13. *Dicitur venire Deus, cum quidpiam singulariter efficit in nobis. praecipuus verò est hujus locutionis usus, cum nos ab aliqua calamitate liberans & ab inimicis nostris defendens, vel etiam cùm contrà pro meritis nos puniens Deus inducitur. Illius exemplum habes Ps. 80. ver: 3. Hujus verò Malach: 4, in fine. Aliquando autem simpliciter Deus ad aliquem venire dicitur; & tunc favor aliquis singularis Dei erga illum significatur. ut Ps. 101. ver: 2. Unde & apud Latinos hoc sensu Deus seu Numen alicui adesse & praesens esse dicitur. Denique venire dicitur Deus, quandocunq; venit aliquis ejus nomine, quem ipse miserit; quemadmodum & loqui Deus ipse, & alia omnia facere dicitur, quae quispiam ab ipso missus ejus nomine loquitur, & facit. Cujus rei exempla in sacris litteris frequentissima sunt; praesertim verò in vetere testamento. ubi millies, quae ab aliquo vel angelo vel homine divino ipsius Dei nomine, vel etiam jussu fiunt, ab ipso Deo fieri dicuntur. Quare non possumus Adversarium satis mirari, qui haec vel ignoret, vel ignorare se simulet.*

Est autem ipsius Veniendi verbi insigne exemplum 1. Sam: 3. ver: 10. ubi Deus dicitur ad Samuelem venisse, & stetisse, eumq; vocasse; cum sine dubio angeli alicujus ministerio haec omnia facta fuerint. Nil mirum igitur esse debet, si, cum Christus nos servatum vênit, ipse Deus venisse dicitur, quamvis

vis non sit Christus ipse Deus; cum non modò ab ipso
Luc: 1. 69. Deo profecta sit salus, quam nobis Christus attulit;
Joh: 5. 43. sed Christus in ipsius Dei patris sui nomine venerit
17. 12. &, cum esset in hoc mundo, suos in ejusdem Patris
nomine servaret. Ubi vides ex regula suprà scripta,
ipsum Deum patrem venisse, cum Christus vênit. At
certè Christus non est ipse Deus pater. Præterea, si
2. Cor: 5. 19. Deus erat in Christo, ut inquit Paulus, mundum sibi
reconcilians, an non Deus nos servatum in Christo
vênit? Quis autem ipse Deus est, qui in Christo erat?
Certè, ut nemo negat, ipse Deus pater; de quo tam
sæpe ipse Christus dixit, quòd in se esset. Deus igitur
ipse pater fuit, qui ad nos servandos vênit in Christo.
tantùm abest, ut Christus sit ille ipse Deus, qui
ad nos servandos vênit. Non videt Adversarius, se
cum suis omnibus, dum ad Christi naturalem atque
æternam divinitatem asserendam sacra testimonia
planè detorquent, sæpiùs in merum Sabellianismum
incidere, quem tamen tantopere se abhorrere profitentur,
& (quod perridiculum sanè est) nobis interdum
attribuere atque objicere non dubitant.

14. Turpis vel consequentis, vel æquivocationis
unà cum petitione principii mistæ, fallacia est in argumentatione
ista, Deus est lux; Christus est lux:
Ergo Christus est Deus. Sic enim reipsa argumentatur
Adversarius. Consequentis fallaciam arguit
ipsa argumenti forma ex puris affirmativis, ut loquuntur,
in secunda figura. Neque enim si Deus lux
est, vicissim id, quod est Lux, est Deus. Alioqui hac eadem
ratione probari poterit Christi discipulos esse
ipsum

ipsum Christum. Christus enim est lux mundi, Ioh:8. ver: 12. & Christi discipuli similiter sunt lux Mundi, Mat:5. ver: 13. Quòd si lucis nomine omnium supremam lucem Adversarius intelligit, ubi Deus lux esse dicitur, seu lucem aliquam, quæ de Deo tantùm prædicari possit, præter quàm quòd principium petit (nam hac de re nihil constat, & verisimiliùs est, nomen Lucis a Iohanne generice usurpatum fuisse, cum articulum ei non apposuerit) æquivocatione etiam nominis fallitur nimis evidenter. quasi Lucis nomen semper supremam illam Lucem significet. Hoc ipsemet aliqua ex parte agnoscens, fatetur, apostolos quoque lucem mundi ab ipso Christo appellatos fuisse. sed neminem ipsorum dicere potuisse, Ego lux in mundum veni, quemadmodum de se dixit Christus. 1. Ioh: 1. 4. Ioh: 12. 46.

Iam verò, si Adversarius Christi verba ita accipit, ut simplici Lucis nomine se appellaverit, quemadmodum Deus simplici Lucis nomine appellatus invenitur; quasi nomen Lux per appositionem cohæreat cum pronomine Ego, ut sit sensus, Ego, qui sum lux, &c. id quod neget apostolos dicere de se potuisse, Hoc nihil est, nisi priùs probet, solum Deum simplici Lucis nomine, cum id nomen videlicet, ut hîc, prædicati locum obtinet, appellari posse. quod numquam faciet. Immò contrarium ex ipsis sacris litteris probatur; in quibus, licèt rarissima omnino sint ejusmodi exempla, locum tamen habes, ubi de alia re, quàm de Deo lux simpliciter prædicatur; hoc est de lege. Is est Prover:6. ver:23. ubi ex hebræo ad verbum sic legitur.

gitur, Quia lucerna [est] præceptum, & Lex [est] Lux, & via vitæ [sunt] increpationes correptionis.

Adde, quòd nihil prohibere potest, quominus si Apostoli lux mundi dicti sunt, Lucis etiam simplici nomine appellari potuerint. nam certè qui Lux mundi est, Lux est. Quod enim Adversarius ait, ne Iohannem quidem Baptistam, quo nullus maior inter natos mulierum extitit, Lucis nomine potuisse Ioh: 1. 8. *appellari, dicente evangelista,* Non erat ille Lux, *nimis apertum est, locum non ita accipiendum esse, quasi Iohannes non esset Lux; sed intelligendum non fuisse eum lucem illam, de qua ibi agebatur, ut loci circumstantiæ omnes, & articulus, qui in græco appositus nomini Lucis fuit, satis declarant. Vnde factum est, ut recentiores interpretes, fortaße omnes, pronomen addiderint, & locum aut sic verterint, Non erat ille lux illa; aut sic, Non erat ille ipsa Lux.*

Præterea fallitur Adversarius, qui putet, verba Mat: 11. 11. *illa Christi de Iohanne Baptista, quòd inter natos mulierum non surrexit illo major, ut apud Matthæũ leguntur, simpliciter accipienda esse. Alioqui ipso etiam Christo major fuisset. Ad prophetas igitur tantùm sunt referenda verba illa, ut ex Luca apparet.* Luc:7.28. *Prophetarum autem nomine eo in loco, ut alibi sæpe, ii prophetæ intelliguntur, qui Christum antecesserunt. Quid quòd ibidem addit Christus,* qui autem minimus est in regno Dei, maior est illo? *Non igitur maior fuit Iohannes Baptista Apostolis, quod præsertim attinet ad orbem terrarum divinæ veri-*

tatis patefactione illuminandum; unde Lucis appellatio ista ducitur. Quinimmo haud paulo minor hac in parte unoquoque illorum fuit: Et nihilominus est ipse a Christo ardens & lucens lucerna appellatus, in cujus luce ad tempus exultare voluerint Iudæi. Quantò igitur magis quilibet ex Apostolis, Lucis simplici nomine appellari potest? Ioh: 5. 35.

Cæterùm, si verba Christi, Ego Lux in mundum veni *ita accipit Adversarius, ut idem sit, ac si dixisset,* Ego veni in mundum, ut lux essem, nempe ipsius mundi, *& negat, quemquam ex Apostolis hoc de se dicere potuisse, Primùm hoc nihil facit ad propositum ab initio argumentum, sive ad locum illum, ubi Deus simpliciter Lux esse dicitur, ex quo nihil aliud videtur colligi posse (quamquam, ut vidimus, perperam) nisi, cum Deus Lux esse dicatur, Christus autem similiter Lux appelletur, Christum esse Deum. neque eò quidquam pertinere potest, quòd Christus hac potiùs, quàm illa ratione, se lucem appellaverit. Deinde non videmus, cur, si Apostoli lux mundi erant, non potuerint etiam dicere, se in mundum venisse, ut lux mundi essent. Siquidem Venire in mundum non est ex loco aliquo extra orbem terrarum posito in ipsum terrarum orbem venire, vel se sub corporea forma mundo conspiciendum præbere, ut fortasse existimavit Adversarius; sed neque etiam in mundum nasci, ut alibi loquitur scriptura: verùm publicè in mundo aliquod munus aggredi. Nam & ipsi apostoli missi in mundum sunt dicti, quemadmodum Christus ipse missus fuerat in mundum, &* Ioh: 16. 21. Ioh: 17. 18.

falsi prophetæ, cum incipiunt prædicare, exire in mundum dicuntur. (1. Ioh: 4. 1.) *Quidquid sit, hoc nihil pertinet ad ipsam lucis appellationem, de qua hoc loco agitur.*

Sed quid tandem erit, etiam si solus Christus dicere potuerit, se in mūdum venisse, id est publicè prædicare agreßum fuiße, ut mundi lux esset? Num forťasse negatum est umquam a nobis, Christum Apostolis in rebus omnibus longè anteferendum esse? aut quid ad rem facit in hac ipsa Lucis appellatione, in mundo illuminando Apostolos (quod nos libentissimè agnoscimus, & fatemur) neutiquam cum Christo comparandos esse? Numquid propterea sequitur, Christum esse Deum, illum videlicet Deum, præter quem non est alius? Non sanè. Non enim ex se ipso tantam illuminandi vim habet Christus, sed ab eo, a quo dictum est illi, (Esa: 42. 6.) Custodiam te ac dabo te in fœdus populi, in lucem gentium, *& rursus,* (49. 6.) Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. (Act: 13. 47.)

15. *Quo sensu ostendimus suprà, Deum apud Esaiam se primum & novissimum nominasse, eodem apud eundem ait,* (Esa: 43. 10.) *ante se non fuiße formatum Deum, & post se non futurum. id est, ut sequentia verba indicant, non esse, quòd Israël ab alio quopiam deo salutem speraret, quam ipse ut inceperat, nec alius deus ante ipsum eam inchoaverat, sic quoque perfecturus eßet; non autem quispiam alius deus post ipsum ei extremam, ut sic dicamus, manum impositurus. Non igitur, nullum umquam futurum ait Deus, qui Deus & sit, & dicatur, quem videlicet ipse formare-*

maverit, & cuius ministerio ipse in servando Israël utatur, adeò ut nihilominus ipse, & non alius sit Israëlis servator. qualem deum nos Christum agnoscimus. Sed etsi de Deo ullo non futuro Deus loqueretur, non tamen vel Christus non esset deus, vel unus essentiâ, ut Adversarius vocem Unus sine dubio intelligit, cum Deo ipso esset. Primùm enim sententia esset, non quidem omnino non futurum ampliùs deum ullum, sed non futurum post ipsum; id est non desiturum ipsum, & in ipsius quodammodo locum alium quempiam deum suffectum iri. hæc enim significatio esse solet dictionis Post in sacris litteris; ut exempli gratiâ, ubi Deus dicit, se futurum Deum Abrahami, & seminis eius post eum; id est, postquam ipse Abrahamus esse desiisset. Itaque diceret Deus, quemadmodum nullus fuisset Deus, antequam ipse esse inciperet, hoc est numquam fuisset, cum non ipse, sed alius quispiam esset Deus, sic numquam futurum, ut postquam ipse esse desierit, alius Deus existat; id est numquam futurum, ut ipse, Deus esse desinat, & alius, esse incipiat. Gen: 17.7.

Deinde hoc loco Dei nomen, ut plerumque solet, summum rerum omnium conditorem & conservatorem significaret; qualis certè nullus esse potest præter unum. Atqui Christus deus quidem est, sed non talis deus. quare Adversarius, dum hîc, & alibi urget, Christum esse Deum, ut hinc probet, Christum esse illum unum deum, aut in æquivocationis fallaciam incidit, aut manifestè principiũ petit.

Præterea, & si Christus est deus, nec unus es-

sentiâ cum Deo patre, non tamen est alius deus ab ipso, cum & divinitatem suam Deo patri acceptam referat, & quà deus est, illi sit omnino subordinatus, ab eoq; totus pendeat. Hanc rem universam dilucidè admodum & egregiè explicat Lactantius lib: divin: Inst: 4. cap: 29. nisi quòd eandem substantiam Patris, & Filii esse vult. Verùm hoc ab ipso non intelligi, quasi eadem numero sit amborum essentia, multa declarant, quæ cum postea eodem in loco, tum alibi sæpius scripta reliquit. Idem argumentum tractarunt ante ipsum nonnulli, & in eandem sententiam scripserunt. præcipuè verò Tertullianus pluribus in locis. Sed non est postremò reticendum, verba hebræa apud Esajam ejusmodi esse, ut verti possint, Non est ante me formatum Dei, nec post me erit. quemadmodum post doctissimos hebræorum Sancti Pagnino interpretari locum placuit.

16. *Christus vita est, & vita quidem æterna, quia vitæ æternæ auctor & dator est. Æternæ autem vitæ est auctor, sive, ut in græco est ἀρχηγὸς idest dux & princeps, quia ipse omnium primus a mortuis ad immortalem vitam est excitatus, & cunctis aliis ad eandem vitam tum verbis, tum factis aditum patefecit, fuitq; æternæ post mortem vitæ inventor quodammodo atque fundator. Dator porrò vitæ æternæ est, non solùm ob prædictas caussas, sed etiam quia homines Deo secundum præscriptam a se rationem obedientes sibiq; confidentes a morte vindicandi potestatem habet, & vita æterna donandi. Sed hanc potestatem ut suprà partic: 8. vidimus a Deo patre*

Act: 3, 15.

habet

habet, quatenus Deus pater ei omnia subjecit. quod certè non ab æterna illa & necessaria, quam Adversarii somniarunt, generatione profectum est, sed a libera Dei Patris voluntate, qui filium suum Iesum, ut scriptum est, quia obediens usque ad crucis mortem fuißet, vehementissimè extulit, eiq; omnia & cælestia, & terrestria, & subterranea jussit genua flectere. Phil: 2. 10. *Et alibi legimus, Iesum propter passionem mortis gloria, & honore fuisse coronatum; & rursus, eum pro gaudio sibi proposito sustinuisse crucem, & in dextera throni Dei consedisse.* Heb: 2. 9. 12. 2. *Nam & ipse dixit, oportuisse, ut Christus ista pateretur, & ita intraret in gloriam suam.* Luc: 24. 26. *Habet igitur Christus vitæ dandæ immortalis potestatem ex Dei beneficio, non autem ex eo, quòd ipse sit ille unus deus. Atque ad hanc vitæ auctoris & datoris appellationem Christo attributam maximè pertinet, quòd ipse palàm professus est, datum sibi fuisse a Patre, ut habeat vitam in semet ipso* Ioh: 5. 26. *(sicut alibi quoque scriptum est,* In ipso vita erat) 1. 4. *ut scilicet, quemadmodum præcedentia verba apertè docent, ii, qui vocem ipsius audirent, id est ei obedirent, viverent. Quod vix potest dici, quàm ineptè atque intempestivè ad commentitiam illam æternam generationem ab Adversariis referri soleat; cum manifestum sit, Christum ibi de se ut filio hominis, id est homine, loqui. id quod vel ea, quæ statim consequuntur, verba planissimum faciunt,* Et potestatem dedit ei etiam judicium facere, quia filius hominis est. *Idem Christus patrem orans, & sic, ut homo, verba de se faciens dixit,* Ioh: 17

xit, sibi ab illo datam fuisse potestatem omnis carnis, ut omnibus, quos sibi dedisset, iis daret vitam aeternam. Vitam autem aeternam eam esse, si ipsum patrem seq́ nossent. quam nimirum cognitionem ipse primus & solus illis dederat. Itaque & ex hoc & ex superiore loco apparet, Christum quidem pro eo etiam tempore, quo munere suo in terris est functus, meritò vitae auctorem & datorem dictum fuisse, verùm aliam ob caussam, quàm quia sit unus ille Deus, eum ab ipso illo uno Deo, quidquid illud est, se accepisse ipse fateatur. Id autem pro eo tempore nihil est aliud, quàm auctorem fuisse & datorem ejus disciplinae & cognitionis, quae illam suscipientibus vitam aeternam confert.

1. Iohn. 1. 2. *Caeterùm, quod Adversarius ait, Christum appellatum fuisse vitam aeternam, quae erat apud Patrem; id non ita se habet. De ipsa enim vita aeterna, cujus auctor & dator est Christus, ibi verba fiunt. nec quidquam cogit metonymiam istam eo in loco agnoscere; quam tamen nullo modo negamus alioqui recipi posse. &, si ibi eam agnosci debere prorsus necesse esset, jam quid sit Apud Patrem Christum fuisse, idq́ ut vitae aeternae auctorem & doctorem, ex iis, quae superiore huius cap: parte partic: 3. disputata sunt, facilè intelligi potest.*

17. *Nihil prohibet, eum ipsum revera, qui vita aeterna sit ea ratione, qua, Christum ante resurrectionem fuisse, ostendimus, mori posse, & porrò mori; ut certè Christus non secus, atque alii omnes, est mortuus. Atq; hoc, ni fallimur, sibi vult id, quod in*

Symbo-

Symbolo apostolico nuncupato dicitur, descendisse illum ad inferos. Hoc enim significat, inter illum, & cæteros mortuos pro eo tempore, quod inter ejus mortem, & resurrectionem intercessit, nullam differentiam fuisse. Inferi enim ii sunt, qui jam sunt mortui; & Infernus status omnium mortuorum est. In quo statu non permansit Christus; quippe de quo scriptum fuisset. Non derelinques animam meam in inferno. *Ereptus igitur est Christus & liberatus ex Inferni faucibus, id est ex statu reliquorum mortuorum. A quo verò? Num a semet ipso? Quid, rogamus, absurdius aut sacro modò allato testimonio aliisq́ compluribus magis dissentaneum, in quibus disertè dicitur alium fuisse, qui eum liberaverit, & in vitam revocaverit, huncq́ Deum ipsius patrem fuisse? Quare nihil fuisset opus, si ipse seipsum revera a mortuis excitandi potestatem naturalem ac perpetuam habuisset, eâq́ porrò, ut Adversarius existimat, excitasset.* Psal. 16. 10. Act. 2. 31.

At enim Patris, & filii omnia opera communia sunt atque indivisa. Hæc principii petitio est, nam istud nos pernegamus. Deinde si ita res se haberet, non ita frequenter ad Deum patrem sive ad Deum simpliciter hoc opus, quemadmodum pleraque alia referretur. Sed disertè ac distinctè filii quoque, qui seipsum virtute sua propria a mortuis excitasset, sæpius mentio fieret. Nam quod ipse Christus ait, Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, *considerandum est, cum Iudæi a Christo signum petiissent, ipse autem, ut alibi aliquantò* Ioh. 2. 19. Mat. 12. 39.

 expli-

explicatiùs dixit, nullum aliud signum ipsos habituros esse, respondere vellet, quàm resurrectionem suam post triduum a morte sibi ab ipsis illata, idq; sub metaphora templi diruendi & erigendi efferre, necesse illum habuisse, quò suam interea responsionem ad illorum petitionem accomodaret, sibi tribuere templi erectionem. Alioqui vel in metaphora non perstitisset, vel nihil ferme ad rem locutus fuisse visus esset; aut certè non id dixisset, quod dicere volebat. Nam, si dixisset, Solvite templum hoc, corpus, inquam, hoc meũ destruite, & Deus triduo illud eriget, ut vera omnino, sic ad rem sine dubio locutus esset. Quamvis enim illi, ut ipsemet signum ostenderet, id est faceret, petiißent; tamen hoc omnium signorum ad Christum pertinentium futurum erat excellentissimum, & quasi aliorum ab ipso Christo editorum sigillum ac confirmatio; nec quidquam erat aptius ad demonstrandum, cur Christus tanta auctoritate ementes, & vendentes e Dei templo eiecisset, ad quod sibi ostendendum, signum ab ipso edi illi petierant. Verùm hac ratione Christus metaphoræ velum abstulisset, in qua omnino persistere volebat. Sin autem dixisset, Destruite templum hoc, & triduo Deus eriget illud, sive, & triduo erigetur, potuissent illi dicere, Quid hoc ad rem? Neque enim simpliciter scire volumus, ex aliquo signo, an sis verus propheta. quamquam hac ratio dignoscendi prophetas, ex rebus scilicet mirabilibus prædictis, fallax est admodum, & potiùs ad cognoscendos falsos, si non evenerint ea, quæ prædicta sunt, quàm ad cognoscendos Deut:18.22.

dos veros, si evenerint, data fuit nobis regula ista. Sed ex aliquo signo a te ipso edito cupimus videre ac cognoscere, te meritò tibi tantam sumere auctoritatem, quantam sumis. Itaque hoc ipsum, quod illis suo tempore palàm futurum, cum id scilicet evenisset, quod ipse dixisset, contestari volebat Iesus, ejusmodi verbis minimè contestatus esset. Sed seipsum futurum dicens, qui templum triduo erigeret, si ab illis destrueretur, præterquam quòd ad illorum petitionem rectissimè respondet, qui, ut dictum est, signum ab ipso postulabant, tale etiam signum se editurum pollicetur, ex quo profectò si evenisset, conjicere potuissent, ipsum illum esse, quem se esse dicebat, & factis ipsis præseferebat. Nam ingens planè ipsis Iudæis ejusmodi signum visum fuisse, eorum de Iesu id se facturum dicente admiratio, quæ ibidem commemoratur, satis demonstrat.

Vt igitur concludamus, & si Christus ipse, propriè loquendo, is futurus non erat, qui templum illud érigeret, quod ipse intelligebat, tamen necesse quodammodo habuit ita loqui, & sibi id tribuere, quod Dei solius futurum erat. Quamquam alioqui, etiam in ipsis sacris litteris, non modò in communi loquendi usu, cum de resurrectione agitur, sæpius mortuis ea tribuuntur, quæ vel Dei & Christi sunt propria, vel certè illis minimè conveniunt. Et ne longiùs abeamus, dicuntur mortui resurgere. quomodo verò resurgere possunt, si sunt mortui, id est ipsi non sunt ampliùs? Quomodo resurget, verbi gratiâ, Paulus, si Paulus ipse non est, nec denuo est futu-

rus, nisi postquam resurrexerit? Quinetiam ipsi Deo & Christo hîc id tribuitur, quod minimè verum est, si verborum proprietatem spectemus; cum dicitur videlicet mortuos excitaturus, puta Petrum, aut Iohannem. Nam quî fieri potest, ut Petrum, aut Iohannem excitet, cum neuter illorum futurus sit revera antequam excitetur?

Mat: 10. 39. Praeterea ait Christus, eum qui propter ipsum animam perdiderit, eam inventurum; & alibi Luc: 17. 33. (quod mirum sane videri potest) dicit, quòd, qui perdiderit animam suam, vivificabit eam, vel potiùs, ut graecum verbum propriè significat, vivam gignet seu producet illam. An non hîc manifestè hominibus ea tribuuntur, quae vel illis revera minimè conveniunt, vel Dei & Christi sunt propria? Itaque per prosopopoeiam haec omnia dicuntur. qua non solùm in loco ab Adversario allato, sed alibi quoque utens Christus, non dubitavit dicere, se habere potestatem po- Ioh: 10. 18. nendi animam suam, & iterum eam sumendi. quem locum similiter tantopere urgent plerique ad Christi aeternam divinitatem probandam. Sed quàm imperitè vel ex iis, quae diximus, satis constare potest. Nam finge postremò, Christum ipsum revera corpus suum a mortuis excitasse. num continuò sequetur, illum esse aeternum deum? Nullo modo. Videndum enim adhuc relinquitur, qua virtute, aut potestate hoc fecerit. Nihil autem impedit, quominus id virtute, aut potestate a Patre accepta fecerit. Immo nihil est verisimilius, aut potiùs magis necessarium, quàm, quando Christus alios a mortuis excitandi pote-

testa-

[po]statem a Patre accepit, ut supra ostendimus, sui [e]tiam corporis excitandi potestatem (si modò ipse is [fu]it, qui corpus suum a mortuis excitavit) a Deo Pa[tr]e acceperit, a quo factus est ipse, se mandatum ha[b]uisse ponendi animam suam, & iterum eam su[m]endi eo ipso in loco, ubi harum rerum potestatem [s]e habere dixerat. Quod sanè indicat, potestatem i[st]am, quacumque tandem ratione illam interprete[m]ur, illi ex Patris dono liberaq; voluntate concessam [f]uisse, atque eatenus illum eam habuisse, quatenus [su]bjectus erat Patri ejusq; mandata excipiebat.

28. *In Adversarii argumentatione est fallacia A secundum quid ad simpliciter, & simul propria elenchi ignoratio. Solus Deus novit arcana filiorum hominum, sed non omnino solus; nec qualibet cognitione solus novit, verùm ea cognitione, quam naturaliter quis habeat, quaeq; ex nullius dono sit profecta. Hanc enim adeò solus habet, ut quidquid alii de cordibus filiorum hominum noverint, id ipsi uni acceptum referant, necesse sit. Nam & solus immortalitatem habere dicitur; & tamen & ipsius angeli sunt immortales, & qui justorum resurrectionis participes erunt, immortalitatē adipiscentur. Nempe quia ipse solus a seipso immortalitatem habet; alii verò omnes aliunde, & quidem ab ipso, & ex ipsius dono ac largitate. Adde, quod res ipsa apertè loquitur, locum, ubi scriptum est a Paulo,* qui solus habet immortalitatem, *ad Deum patrem referendum esse, quemadmodum & Ambrosius & Cyrillus explicant & fatentur; ille quidem in commentariis*

Luc. 20. 36.

1. Tim. 6. 16.

suis in

suis in eundem locum, hic vero in Thes: lib: 4. cap: 2.
1.Tim:1.17. *Sed & locum illum apud eundem Paulum*, Regi autem seculorum, immortali, invisibili, &c. *& hic non diffitetur, & ille vult ad Deum patrem referri.*

Sed præstat ipsa Ambrosii verba in hunc locum scripta recitare. Inquit igitur, Hæc ad Dei patris personam pertinent, quem immortalem ideo solum & invisibilem appellat, quia omnis immortalitas ab ipso est, ut ipsi soli magis competat in veritate; quia quisquis immortalis est, non a se hanc habet, sed ab illo, &c. *Itaque, nisi Adversarius vel ipsum Christum immortalitate carere velit, vel dicat Christum esse Deum patrem, satis videre potest, quàm parum firma sit argumentatio sua. Quòd si vel ad filium quoque Pauli verba pertinere contendat, vel nihilominus, ut de Patre tantùm loquatur Paulus, ideo filium non excludi dicat, quia sit ejusdem cum Patre naturæ, quid de angelis Dei dicet? num & ipsi ejusdem cum Deo patre naturæ erunt? Nam certè nec ipsi excluduntur. Sunt enim, ut diximus, & Christus testatur, immortales. Immo, dicet fortasse, excluduntur. Paulus enim de naturali immortalitate loquitur. Quandoquidem sunt, qui dicant, angelos Dei ne ex ipsius quidem Dei dono naturalem immortalitatem habere. At nos similiter dicimus, cum Deus solus corda filiorum hominum nosse dicitur, naturalem cognitionem esse intelligendam. Probet igitur Adversarius cognitionem, quam Christus habet, tor-*

dium

lium filiorum hominum illi esse naturalem. Satis est, inquiet, ad hoc probandum, nusquam legi, illi fuisse datam. Respondemus, ne immortalitatem quidem angelis datam fuisse fortasse usquam legi. Praeterea, cum Christo ea data fuisse legamus, sine quibus cognitio ista cordium filiorum hominum esse non potest, nec ipsa sine cognitione ista consistere possint, certè confitendum est, nos simul satis apertè legere, cognitionem istam Christo datam fuisse. Legimus autem, Christo fuisse datum a Patre omne judicium. Ioh: 5. 22.
Atqui ubi essentialis cognitio est cordium filiorum hominum, ibi quoque omne judicium sit necesse est. Dei enim propria est ejusmodi cognitio. Deus autem naturâ suâ omne judicium habet, id est omnium rerum administrationem & gubernationem. Ergo non est in Christo essentialis ista cognitio. alioqui omne judicium illi a Patre dari non potuisset. Nemini enim illud ipsum dari potest, quod jam habet. Rursus habere omne judicium secũ necessariò conjunctam habet cognitionem cordium filiorum hominum. Nam quomodo judicare potest quis homines omnino, id est, eos prorsus regere ac gubernare, eisq; pro cujusque factis & cogitationibus ex quibus facta maximè judicantur, digna rependere, nisi eorum corda noverit? Quamobrem, cum legimus, Christo a Patre datum fuisse omne judicium, simul etiam, licèt non disertè expressum, legimus, illi cordium filiorum hominum cognitionem fuisse datam, non autem hanc illi naturalem sive essenti-

PARS 3. *sentialem esse. Et sanè, ubi Christus ipse de se dicit,*
Apoc: 2. 23. *quòd sit scrutans renes & corda, non solùm statim subjicit,* Et dabo unicuique vestrûm secundum opera sua, *qui effectus est omnis judicii sibi a Patre dati; sed etiam ibidem paulo post ait,* Et qui vicerit, & custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes & reget eas in virga ferrea; tamquam vas figuli confringentur; sicut & ego accepi a patre meo. *Vt scilicet sciamus, eum eatenus corda & renes scrutari, quatenus omnium hominum gubernationem atque imperium a Deo patre accepit; sine miremur, ipsum dixisse, se esse, qui renes, & corda scrutetur, cum ea a Patre acceperit, quæ sine his esse non poßunt.*

Adhæc animadvertendum est, inter omnes
2 Par: 6. 30. *constare, cum dictum fuit, Deum solum nosse corda filiorum hominum, Iesum Christum, quatenus est homo, nondum extitisse. Quocirca, si quis est, qui affirmet, Christum, ut hominem cognitionem istam habuisse atque habere (ut quidem nos affirmamus) is sententiâ istâ nullo pacto refelli potest. nec porrò ex ea potest probari, Christum eam cognitionem non habere, nisi sit ipse Deus, etiamsi sententia ipsa cæteroqui simplicissimè accipienda esset. & qui hoc facere tentat, is in eam elenchi ignorationem incidit, quæ dicitur,* Non secundum idem tempus. *Ex hoc*
Prov: 24. 12. *efficitur, ut verba illa Salomonis,* Qui inspector est cordis, ipse intelligit, & servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera

opera sua, *quæ Adversarius ad Christum verissimè spectare ait, possint nunc sine dubio verissimè de Christo dici, &, si quid prophetici in ipsis est, id etiam ad Christum referri; non tamen pro eo tempore, quo Salomon illa scripsit, nec ita, ut Christus is omnino sit, de quo ibi verba fiunt.*

19. *Arbitramur, Adversarium, quamvis id ipse reticeat, ad eum locum potissimùm respexisse, qui est apud Danielem cap: 2. ver: 22.* Ipse revelat, &c. *Nam ibi de Deo dicuntur hæc, quæ Paulus Christo tribuit. Sed est fallacia consequentis in Adversarii ratiocinatione. Verùm siquidem est Deum revelare abscondita, &c. sed non idcirco sequitur, quicumque revelat abscondita, &c. hunc esse ipsum Deum. Quòd si & Danielis verba, & alia in sacris litteris similia ita accipienda esse contendat Adversarius, ac si scriptum esset, Ipse solus revelat, &c. jam satis responsum est, cum modò de cognitione cordis filiorum hominum ageremus. Et sanè, si Christo a Deo unà cum omni judicio datum est, ut norit corda hominum, simul necessariò datum est, ut illuminare possit abscondita tenebrarum, & manifestare consilia cordium, & porrò suo tempore id faciat.*

20. *In hac Adversarii argumentatione continetur fons omnis erroris & ipsius, & suorum circa Christi personam. Quia enim nonnulla inveniuntur apud veteris testamenti prophetas de ipso Deo dicta aut prædicta, quæ in testamento novo ab evangelistis, atque apostolis vel Christo tribuuntur, vel ad Christum accommodantur, idcirco opinati sunt, Christum essen-*

essentialiter esse ipsum Deum. Qua in re vix dici potest, quàm turpiter sint lapsi, non animadvertentes, Deum cum Christo non quidem necessariò atque ab æterno, sed libera sua voluntate, & post ipsum Christum e virgine natum, atq; adeò post eundem a mortuis excitatum, reipsa omnia sua, quæ potuit, & ad salutem nostram pertinent, communicasse; neque aliter, quàm per ipsum, nos servare voluisse. Vt videlicet spes nostra, quam in ipso Deo collocare debemus 1. Pet: 1. 21. *firma & rata esset, cum videremus ipsum potestatem omnem nos servandi ei dedisse, qui princeps nostræ confessionis, & auctor nostræ religionis fuisset; quiq; eas omnes calamitates expertus esset, omniaq; mala subiißet, quæ religionem istam comitari solent, nobisq; perpetuò imminent atque impendent; qui denique frater noster esset. Hæc enim certam nobis spem faciunt, non futurum, ut ea, quæ de nobis servandis Deus per ipsum Christum, si eius dictis obedientes essemus, promisit, effectu ullo modo careant. Alioqui necesse esset, Christum suimet ipsius oblivisci, suæq; propriæ gloriæ contemptorem esse, & membra quodammodo corporis sui a seipso abiicere atque amputare velle. Hoc autem fulcimento omnino, inter tot pericula, & de salute nostra futura dubitandi caußas, indigebat fragilitas nostra. Nimis enim naturâ suâ dissitus est a nobis Deus, nec facilè persuaderi possumus, illum de nostris miseriis adeò sollicitum esse, ut inde nos eripere prorsus velit, dumq; adhuc in ipsis sumus, perpetuo iuvare & fovere, atque æterna tandem beatitate donare. Sed quando harum rerum*

omnium plenissimam curam & potestatem homini, nostrûm simili easdemq; miserias experto, Deum mandasse ac tradidisse novimus, facilè ista omnia credimus, & credentes in cœpto cursu ad metam usque perseveramus. Hæc autem passim in sanctis litteris aut indicantur, aut etiam apertè commemorantur. præsertim verò totâ ferme epist: ad Heb: Cujus tamen satis est finem secundi & quarti cap: diligenter legisse ac perpendisse. Quæ si Adversarii vel animadvertissent, vel penitùs introspexissẽt, ac præterea considerassent, quòd ubi Deus potissimùm se patefacit, & singulariter aliquid operatur, ibi ipse Deus adesse dicitur, in suprà dictum fœdum errorem non incidissent. Quædam hac de re ante attigimus partic: 13. quæ satis esse possunt ad errorem istum indicandum.

Libet hîc tamen de iis, qui Dei personam sustinent, & ejus nomine aliquid faciunt, aliquot testimonia proferre, ex quibus constet, adeò ipsi Deo tribui id, quod illi faciunt, ut interdum Deus essentialiter in illis esse, vel potiùs illi Deus ipse esse videantur; cum tamẽ longè aliter res se habeat. Dicit Moses populo Israëlis, Iehovam deum ipsorũ duxisse illos quadraginta annis per desertum, Deut: 8. ver: 2. Certum est tamen id ab ipso Mose factum fuisse, ut ipse iisdem testatur eodem lib: cap: 29. ver: 5. secundùm hebraicam veritatem. Quinetiam ibidem subjungit Moses hæc verba, ut sciatis, me esse Iehovam deum vestrum. *Cur verò sic loquitur Moses, nisi quia Dei personam sustinebat, & Dei nomine*

cuncta faciebat? Quoties dicitur Deus eduxisse populum Israëlis e servitute Ægypti? An non ipse Deus in vetere testamento se potissimùm hac appellatione decorare quodammodo ac simul describere solet? Atqui hîc quoque certum est, Mosem fuisse, qui ex Ægypto populum eduxit, quemadmodum non modò illi exprobrant ipsi Israëlitæ, Exod:14.v:11. & cap:32. ver: 1. & aliis in locis, verùm etiam asserit Stephanus Actor: 7. ver: 36. Immo ipse Deus id confirmat, Exo:32. ver:7. & cap:33. ver:1. Ad summam quidquid Moses ut Dei minister fecit, ipse Deus fecisse dicitur; & vicissim quidquid Deus ipse per Mosis ministerium effecit, ipsi Mosi tribuitur, tanta est inter eum, cuius quis personam sustinet, & eum, qui sustinet, convenientia atque conjunctio. adeò ut legem ipsam Moses dedisse dicatur, Ioh: 7. ver: 19. quam tamen potiore ex parte non ex ipso Mosis ore, aut ex tabulis tantùm ab ipso ex monte allatis Israëlitæ acceperant, sed ab ipso Deo primùm sibi ferri ac pronunciari audiverant.

Præterea passim in scripturis dicitur Deus aut introducturus esse, aut jam introduxisse Israelis populum in terram, quam illorum patribus promiserat. & tamen non dubium est, quin Iosue populum illum in eam terram induxerit. quod & Deus ipse testatus erat futurum, Deut:31. ver:23. Numquid quisquam ista & similia multa legens adeò stultus futurus est, ut vel in ejusmodi hominibus Deum ipsum essentialiter fuisse, vel etiam illos ipsum Deum esse existimet?

Magna

Magna igitur fuit inscitia, cum apertissimum sit, Deum per Christum hominem, seu virum, mundum judicaturũ esse, ut disertis verbis testatur Paulus Act: 17. ver: 31. nihilominus tamen ex eo, quòd Christi tribunal Dei tribunal esse dicatur, & qui Christo rationem reddet, Deo rationem redditurum, qui denique ibi genua flectet, Deo genua flexurum, existimare ac statuere, vel in ipso Christo Deum ipsum essentialiter esse, vel etiam Christum esse ipsum Deum. Necessarium enim est, si Christus in orbe terrarum judicando Dei personam sustinet, ut ejus tribunal ipsius Dei tribunal sit, &, qui illi rationem reddit, ibiq́ genua flectit, Deo ipsi rationem reddat, ac genua flectat; cujuscumque tandem essentia Christus sit.

21. Generalibus appellationibus solent ea non contineri, quæ sunt aliqua ratione eximia, licèt ejusdem sint generis. Hinc in inscriptioné Psal. 18. post omnes Davidis inimicos hac ipsa generali appellatione nominatos additur Saul, hoc pacto, in die, quà eripuit eum Iehova de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saulis. *Quia nimirum Saul, quamvis & ipse Davidis inimicus, præ ceteris omnibus illi inimicus erat. Similiter apud Marcum dicit angelus mulieribus Iesum Nazarenum, qui crucifixus fuerat, quærentibus,* Ite, dicite discipulis ejus, & Petro, quia præcedit vos in Galilæam; Mar: 16. 7. *non quòd Petrus quoque Iesu discipulus non esset, sed quòd ratione quadam ceteris anteiret. Cum igitur Paulus negat, quem-* Rom: 11. 34.

quam noße Domini sensum seu mentem, licèt hic loquendi modus omnes creaturas comprehendere queat, Christum tamen, quamvis & ipse a Deo creatus fuerit, non comprehendit, nempe quia Christus omnium rerum creatarum præcipua est, adeoq; excellens, ut extra aliarum creaturarum numerum censeri debeat. Adde, quòd Paulus non negat simpliciter, quamvis verba simpliciter prolata videantur, quemquam nosse mentem Domini; sed quemquam ex seipso nosse, & Domino ipso sua sponte ac sine ulla necessitate non patefaciente. Propterea ex
Esa: 40. 13. *Esaia Addit*, aut quis consiliarius ejus fuit? *&c. Quasi dicat, si quisquam est, qui noverit mentem Domini, id non ex se ipso, sed ex ipsius Domini largitate habet, non autem quia Deus alicujus consilio indiguerit, & idcirco illi mentem suam patefecerit. Nam Apostoli verba simpliciter, ut sonare videntur, accipienda non esse, docet ille ipse locus, quem Ad-*
Mat: 11. 27. *versarius attulit ad probandum, solum Christum seu Dei filium ipsius Dei cognitionem habere. Ibi enim, ut ipse Adversarius fatetur, apertè dicitur, præter filium ei quoque Patrem cognitum esse, cui filius eum patefacere voluerit; ut certè patefecit. Nam*
Ioh: 1. 18. *alibi dicitur, Deum quidem a nemine umquam fuisse visum, ab unigenito tamen filio, qui in sinu Patris est, enarratum fuisse. Et rursus alibi scriptum est,*
1. Ioh: 5. 20. *filium Dei venisse, & dedisse nobis mentem, ut cognoscamus illum, qui verus est. Itaque non est simpliciter verum, Deum nulli creaturæ esse aut esse posse cognitum; sed nulli, nisi ipse pro sua sola bonitate illi*

se pa-

se patefecerit. ut quidem singulari quadam ratione se primùm Christo patefecit, & per ipsum deinde aliis hominibus. nam de hominibus sine dubio (ut hoc etiam addamus) loquitur Paulus, non autem de omnibus creaturis; adeò ut verbis suis Quis novit, *&c. revera angelos non complectatur, nisi (ut dicitur) ex accidente.*

Verùm quem meliorem interpretem Pauli verborum volumus, quàm ipsum Paulum? Is enim alibi eadem ferme verba repetens, ubi dixisset, Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum, *illico addidit,* Nos autem sensum Christi tenemus. *Ex quo patet, quomodo intelligat, quod ait, neminem cognoscere sensum Domini; videlicet nisi ipse illum patefecerit, ut quidem nobis per Christum patefecit. Nam suprà quoque professus fuerat, neminem nosse, quæ Dei sunt, nisi Dei spiritum. Sed nos spiritum Dei accepisse, & per spiritum suum, qui profunditates etiam Dei scrutatur, ea nobis Deum patefecisse, simul dixerat. quem scilicet spiritum ex Christo hausimus, tamquam ex rivo, qui ab ipso fonte, cum Deo fonti illi visum est, ad nos manaverit. Accepit enim & ipse Christus Dei spiritum; alioqui ex Apostoli regula ne ipse quidem, quæ Dei sunt novisset, nedum alios ea cognitione impertire potuisset. Sed non accepit, quemadmodum nos, ad mensuram, ut scriptum est. verùm adeò abundanter, atque, ut ita loquamur, exuberanter accepit, ut de plenitudine ejus omnes acceperimus. Nam super eum, ut apud Esaiam legimus Iehovæ*

1. Cor: 2. 16.
Ioh: 3. 35.
1. 16.
Esa: 11. 2.

Dei noſtri ſpiritus requievit, ſpiritus ſapientiæ & intelligentiæ, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & timoris Iehovæ. Et de ſe ipſo interpretatus eſt ipſe verba illa apud eundem Eſaiam,
Luc: 4. 21. Eſa: 61. 1. Spiritus Iehovæ Dei ſuper me, eò quod unxerit me, &c. *Et Lucas de ipſo ait (ut quidem græca & ſyriaca exemplaria habent)* Puer autem creſcebat, corroborabaturq; ſpiritu, & implebatur ſapientiâ, & gratia Dei erat ſuper illum.
Luc: 2. 40.

Ex quibus omnibus, & aliis multò pluribus divinis teſtimoniis patet, unde fiat, ut Chriſtus ſingulari planè ratione Deum noverit, ab eoq; in alios cognitio iſta, pro ſpiritus, quem quiſque accepit, menſura, derivetur. non quidem videlicet ex ipſius natura, quæ eadem ſit cum Dei natura, ſed ex Dei ſpiritu & gratia, qua ante & ſupra omnes repletus ac donatus eſt. Etenim, ſi nos, quamvis natura noſtra infinito quodam ſpatio a Dei natura diſtet, ipſius tamen Dei non levem Chriſti beneficio cognitionem habemus, nihil prohibet, quominus Chriſtus ipſe Dei cognitionem quandam ſingularem primus habere potuerit, licèt ejus natura ſive eſſentia eadem non ſit cum Dei eſſentia. Nec tamen interim non erit Chriſtus & optimus & ſapientiſſimus & Deo æqualis, eo nimirum modo, quo is, qui Deus ipſe non eſt, eſſe poteſt. Immo Deo æqualis eſſe Chriſtus non poſſet, ſi eadem ipſius & Dei eſſentia eſſet, & ſic ipſe Deus eſſet. Nemo enim ſibi ipſi æqualis eſſe poteſt. Nam quòd hic Dei apud Paulum ſimplici nomine

Adver-

Adversarius Christi patrem intelligit, rectè quidem facit; si quidem solus Christi pater est Deus ille, qui hoc simplici nomine, tamquam ipsius proprio, appellatur, ille videlicet unus Deus. Quare si deinde velit, ipsum quoque Christum esse illum Deum, ac Deo idcirco æqualem, quia sit æqualis Patri, cum ipse non sit Pater, & id negat, quod priùs tacitè concesserat; & nimis apertè principium petit. nam eandem numero Dei eßentiam pluribus personis communem esse posse statuit; quod non solùm a nobis pernegatur, sed etiam hoc loco potissimùm in controversia est.

22. *Non de spiritu sancto tantùm dicit ibi Paulus, quòd noverit ea, quæ sunt Dei, sed de illis etiam, quibus is spiritus est datus, ut suprà ostensum est. Immo quod ait, neminem nosse ea, quæ sunt ei, nisi spiritum Dei, id nihil aliud est, quàm illos solos, quibus Dei spiritus datur, cognoscere ea, quæ sunt Dei. Nec enim est Dei spiritus persona aliqua ab ipso Deo distincta, seu quidpiam per se subsistens atque intelligens. Sed de eo & hoc & alia multa per prosopopœjam & metonymiam in sacris litteris dicuntur, quemadmodum suo loco, id est cap: 11. partis: 1. ostendere conabimur.* 1. Cor. 2.

23. *Caruit fortasse Basilius, quamvis alioqui litteratissimus, cognitione hebrææ linguæ, cujus idiotismis novi testamenti scripta abundant. Nam si ejus linguæ notitiam habuisset, vix umquam locum istum Pauli ad id probandum quod volebat, tanti fecisset. Vidisset enim hebraismum ibi esse, vel certè esse posse, repetitionem videlicet antecedentis pro re-*

lativo. cujus, inter alia in ipso novo testamento exempla, insigne valde illud est, quod habetur apud eundem Paulum 1. Cor: 1. ver: 8. Qui & confirmabit vos usque in finem sine crimine in die adventus domini nostri Iesu Christi. *Loquitur enim ibi Apostolus omnino de ipso Christo, ut antecedentia verba apertè ostendunt: quidquid multi sine ulla necessitate velint, hæc ad Deum multò ante nominatum referenda esse, durissima atque insolente planè verborum structurâ; præsertim cum Deus supra nec recto casu, nec tamquam persona agens nominatus fuerit. Positum est igitur in prædictis verbis sine dubio* Domini nostri Iesu Christi *pro Sui, aut Ipsius. Sic etiam in loco, de quo agimus,* 2. Thes: 3. 5.
Christi *pro Sui ipsius dictum est. Dominus enim ille Christus est. de quo ab eodem Paulo sub eodem Domini nomine (quamquam hunc quoque locum Basilius ad spiritum sanctum refert) aliquid tale & majus etiam dicitur ad finem tertii cap: prioris ad eosdem Thessalonicenses epistolæ. Vbi tamen similiter ad periodi, seu totius verborum comprehensionis finem repetitur nomen Christi, non addito, ut saltem ex græci sermonis proprietate fieri debere videbatur, pronomine Ipsius. Et Theodoretus, qui in explicatione alterius loci Basilium imitatur, & Domini nomine spiritum sanctum intelligit, hîc planè ab ipso dissentiens, vult Domini nomen ad filium referendum esse. Est autem in his duobus locis hebraismus, quem diximus, multò tolerabilior, quàm in illo ad Corinthios, cum hîc utrobique Dei nomen interpo-*

terponatur, quod rectissimè in omni lingua ab antecedente nomine per constructionem pendet, antequam antecedens ipsum repetatur, ibi verò nihil prorsus tale interponatur.

Verùm, si quis est, qui adhuc dubitet, utrùm in exemplis a nobis allatis antecedens illud nomen aut pronomen ad Christum referri debeat, & propterea, an in illis hebraismus ille sit nec ne, ambigat, sumat ex eadem epistola posteriore ad Thess: exemplum aliud similiter appositissimum; de quo nullo pacto dubitare poterit. Ex cap: videlicet: 1. ver: 7, & 8. ubi sic scriptum est; in revelatione domini Iesu de cælo cum angelis virtutis ejus, in flama ignis, dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, & qui non obediunt evangelio Domini nostri Iesu Christi. *Nam quis negare potest, pro relativo aliquo vel solo, vel certè cum antecedente conjunctò ipsum tantùm antecedens fuisse positum; & ita scriptum, quasi alius sit Dominus noster Iesus Christus, alius verò is, ad quem totus sermo refertur? Nam quòd participium Dantis ad Dominum Iesum referri debeat, non autem ad Ignem ex græco codice liquet. ubi ad verbum non In flamma ignis, sed In igne flammæ legitur; id est in igne flammeo seu flammante. ne quis fortaße existimet ad Flammam participium illud referri posse. Desinat igitur Adversarius hodie præsertim in tanta luce veritatis & cognitione bonarum litterarum ejusmodi locos, qui nihil ad rem faciunt, tamquam testimonia certissima, pro sua sententia afferre. Ad-*

re. Adde, quòd his afferendis, apud ipsos rudiores nihil aliud efficere poterit, quàm, ut credatur, alium quendam esse Dominum præter Deum, & Christum. Cæterum, quòd iste tertius Dominus, spiritus sanctus sit, id aliunde petendum erit.

24. Præstabat Augustini auctoritate, quàm Theophylacti uti ad probandum, quòd in Angeli verbis ad Mariam virginem Virtus Altissimi filium Dei a spiritu sancto priùs nominato distinctum significaret. Is enim Augustinus in lib: quæst: vet. & no. test: quæst: 51. omnino vult, spiritum sanctum ibi nominatum, verè ipsum spiritum sanctum esse, virtutem autem Altissimi esse Christum. Nam quòd Theophylactus Chrysostomi abbreviator est, ut eum Adversarius nominat, id non adeò verum est, ut nihil umquam ipse dicat de suo. Ipse sanè Chrisostomus homiliâ 2. in exposit: symb: de Angeli verbis istis agens, pro eodem, id est, pro spiritu sancto omnino accipere videtur & spiritum sanctum, & Altissimi virtutem. Idem se sensisse ostendit Tertullianus libro, qui de Trinitate inscribitur, circa medium. Iustinus verò in secunda apologia de hoc loco agens, hæc verba, Sigismundo Gelenio interprete, scripta reliquit; eum spiritum eamque virtutem nefas est intelligi aliud esse, quàm verbum illud Dei primogenitum. *Ex quibus verbis quamvis appareat, illum sententiam suam de existentia filii Dei ante orbem conditum eo loco evangelii confirmare voluisse; simul tamen constat, illum pro eodem & spiritum, & virtutem illam accepisse. Quare secundum ipsum trini-*

tati personarum divinarum probandæ in Angeli verbis nullus est locus. Ceterùm Chrysostomi, quam nos esse credimus, & Tertulliani, quæ sine dubio est, sententia, ut & spiritus sanctus, & virtus Altissimi eo in loco nihil aliud sit, quàm ipse spiritus sanctus, a plerisque (nisi fallimur) cum antiquioribus tum recentioribus theologis recepta est. ex qua nimirum intelligi potest, quid spiritus sanctus sit. id est nihil aliud, quàm Dei virtus, non autem persona quædam.

Quid verò quæsumus evincet Adversarius, etiamsi illi concedatur, aliud in Angeli verbis esse spiritum sanctum, aliud virtutem Altissimi, & porrò virtutem Altissimi filium Dei esse? nihil profectò, nisi ab Angelo & Altissimum, & filium ejus, & spiritum sanctum nominari, ac præterea Dei filium jam tum extitisse. quorum hoc, licèt a nobis negetur, non est tamen hoc loco in controversia; illud verò, nisi alterum inde colligeretur, omnino a nobis concedi posset, quippe qui optimè sciamus, sæpe in sacris novi testamenti litteris Patrem, Filium, & spiritum sanctum simul commemorari, & in iis, quæ ad salutem nostram pertinent, conjungi. Nam sequeturné propterea, tres esse divinitatis personas, seu quamlibet istorum esse illum unum verum Deum? Nihil minùs. Quandoquidem potiùs ex Angeli verbis constabit; Patrem solum, etiam respectu ipsius filii, & spiritus sancti esse illum unum verum Deum. quippe qui solus inter ipsos Altissimus vocetur, nec ulla præterea appellatione ab utroque distinguatur. Est enim Altissimi appellatio in sanctis litteris unius illius veri Dei maximè propria.

25. *Quæ hîc nobis objiciuntur, commodiùs, utpote suis locis, diluentur, Deo dante, infrà, cum ad ea respondebimus, quæ Adversarius scripsit contra Animadversiones nostras in Aßert: 14, & 18.* Interim *rogatum lectorem volumus, ut diligenter consideret, an Adversarius tot testimoniis & rationibus afferendis id vel præstiterit, vel præstare saltem conatus fuerit, quod sibi præstandum ab initio proposuerat, & pag: 28. clariùs repetierat, hîcq; ad finem hujus disputationis se præstitiße affirmat. Id erat probare, huic sententiæ, quòd in una Dei essentia sint plures personæ & non tantùm Christi pater, sed ipse quoque filius, & spiritus sanctus sit ille unus verus Deus, quam sententiam ipsius Ecclesia tenet, optimè consonare divina oracula. Nam, ut nihil de iis dicamus, quæ ad filii divinitatem, de qua agimus, probandam attulit, quæ nihil huc pertinere, nos demonstrasse confidimus, ea profectò, quæ pro eadem spiritus sancti divinitate confirmanda produxit, ut paucissima, sic levissima sunt. adeò ut nihil dubitemus, quin ipsum Adversarium hac in parte sui laboris pœniteat.*

CAPUT V.

IN *eadem prima de trino & uno Deo collegii Posnaniensis Aßertione de secta nostra, ut ipsi eam appellant, hæc verba habentur,* Et Deum Christi Patrem in sanctis litteris ideò nominari autumant, quòd Dei virtute obumbrante ex B. virgine sit conceptus. *In verba ista nos ad hunc modum*

nodum num 3. *animadvertimus.* Quis verò negaverit, Christum Dei filium (non autem, ut isti ineptè loquuntur, Deum Christi patrem) in sanctis litteris ideo nominari, quòd, Dei virtute obumbrante, ex virgine sit conceptus, cum angelus Dei hæc verba ipsi virgini dixerit? Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. *quæ nostra verba sic carpere Adversarius conatur pag: 39, & 40.* Luc. 1. 35.

Adversarii dicta.

1. *Primùm dicit, nos nobiscum pugnare, qui priùs Christum Dei filium vocemus, deinde in parenthesi Deum Christi patrem ineptè dici judicemus. Aitq; hîc novum aliquod suum mysterium Antichristum loqui.*

2. *Post verò addit, nos falli, qui putemus, tunc primùm Dei filium extitisse, cum in mundo agnosci, & vocari filius Dei cœpit. quasi verò multa hodie non sint & in cælo, & in terra adhuc ignota, & quorum ne nomina quidem sciantur.*

Responsiones.

1. *Fœdum Posnaniensis collegii vel potiùs Alfonsi Pisani lapsum turpissimo in nos cavillo Adversarius cumulavit, evidente divisionis fallacia usus. Neque enim judicamus nos, Deum Christi patrem ineptè dici. Nam quomodo fieri potest, ut id vel*

per

per somnium quidem dixerimus, cum nihil aliud ubique contra Adversarios urgeamus, quàm solum Christi patrem esse illum unum Deum? Nonne Animadversiones nostræ his verbis concluduntur? necesse omnino est, ut in dies magis appareat, ac confirmetur, illum unum Deum domini nostri Iesu Christi patrem tantùm esse. *Quid igitur ineptè dici judicamus? Nempe, ut apertè constat, Deum Christi patrem in sanctis litteris ideo nominari, quòd Dei virtute obumbrante ex virgine sit conceptus. Totum hoc simul dictum ineptè dici judicamus. Hæc enim verba ex vi grammaticæ & communi loquendi usu significant, Deum Dei virtute obumbrante ex virgine fuisse conceptum, & id circo Christi patrem in sanctis litteris nominari. quo nihil magis vel falsum, vel absurdum, vel denique præposterum, ne cogitari quidem potest. Quòd si pro* Deum Christi Patrem *in verbis istis* Christum Dei filium, *ut nos fecimus, reposueris, quemadmodum hîc non una de caussa loquendum fuerat, omnia rectè cohærent, & nostrorum hominum sententia revera exponitur; non autem ea, quæ, ut longissimè & ab ipsorum, & ab omnium mente abest, risum simul, & indignationem, aut certè ingentem admirationem unicuique legenti excitare potest. Iam igitur videt Adversarius, numquid novum aliquod mysterium per nos Antichristus loquatur, an potius per Alphonsum Pisanum, licèt imprudentem & nescium, Satanas ipse planè monstrosum quiddam locutus fuerit, & nos loquentes facere voluerit.*

2. Ina-

2. *Inaniter hoc loco non pauca verba fundit Adversarius, & in elenchi propria ignoratione eaq; maxima, vel etiam in fœdiore fallacia versatur.* Nec *enim Angeli verba, ut ipse affirmat, ad tacitam nostram opinionem detorquemus, & ex eo, quòd in eis habetur. filium Dei id vocatum iri, quod sanctum ex virgine nasceretur, concludimus, Dei filium tum primùm extitisse, cum ex virgine est natus: nullum enim prorsus, ut apparet, hac ipsa de re verbum fecimus; nec porrò facere in animo habuimus. Sed tantùm, ut manifestum est, ex Angeli verbis id verissimum esse ostendere voluimus, quod tamquam a nobis non rectè dictum, commemoratum in Assertione fuerat, vel potiùs commemorare Alphonsus Pisanus voluerat, Christum videlicet ideo Dei filium in sanctis litteris nominari, quòd Dei virtute obumbrante ex virgine conceptus esset. Nō igitur, quia, cum Angelus dixerit,* vocabitur filius Dei, *consequatur, tum primùm filium Dei extitiße, ideo sequente Animadvers: stultissimo Homerico Margiti eos assimilamus, qui Christum ante Mariam virginem fuiße contendunt, quemadmodum Adversarius existimavit. sed, ut ex ipsis nostris verbis perspicuum est, ob eam caußā assimilamus, quòd Maria virgo Christi mater fuit. Homericus enim Margites ambigebat, uter prior esset natus, ipse, an mater sua.*

Adversarii dictum.

Quoniam verò in prædicta Animadversione ad probandum, Christum minimè ante Mariam virgi-

nem

nem extitiße, dixeramus, post ipsam jam natam & nubilem factam de Christo a Domini angelo pastoribus dictum fuiße, Natus est vobis HODIE salvator, qui est Christus dominus in civitate David, *ait Adversarius, hominem factum natum ex matre, qui est ab æterno genitus ex patre. id quod extat in ipso initio pag: 41.*

Luc: 2. 11.

Responsio.

Principium, ut solet, petit Adversarius. Certum est enim, his verbis, Natus est vobis hodie salvator, qui est Christus dominus, *si hujus loquendi modi consueta vis spectetur, significare eo die primùm natum esse Christum. Nemo enim bis revera nascitur. Quòd si nihilominus, Christum etiam ante eum diem revera natum fuisse Adversarius contendit, sed diversa ratione ab ea, qua eo die natus est, necesse est, ut istas duas veras, licèt diversas nativitates, ut pote, quæ a communi natura & usu planè abhorreant, vel, exemplo allato, dari tamen posse ostendat, vel testimonio sive argumento saltem aliquo confirmet, ac probet; præsertim cum, quod ad ipsum Christum attinet, prior illa, quam ipse hîc asserit, ab æterno scilicet ex patre, a nobis apertè negetur, atque illud ipsum revera sit, de quo hoc loco disputatur. Aliquantò igitur rectiùs respondisset, si dixißet, Angelum non simpliciter dixisse*, Natus *est hodie, &c. sed* Natus *est* vobis *hodie &c. quasi verbum Vobis indicet, natum quidem illum jam antea fuisse, sed non illis. Verumtamen, hanc quoque re-*

spon-

sponsionem infirmam esse, ostendit locus propheticus apud Esaiam huic respondens, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. *Ex quo apparet, verbum Vobis non habere eam vim, quæ in responsione ista illi tribuitur. Etenim puer ille numquam antea natus fuerat aut genitus. Itaque non dictus est nobis natus ad differentiam aliorum, quibus olim natus fuisset, vel ejus temporis, quo certè nobis natus non erat; sed Nobis idem est, quod Nostri caußâ, Ut nobis bene sit, Ad commodum nostrum, Ut denique illo perfruamur. In hunc igitur sensum similiter verbum Vobis in Angeli verbis est accipiendum atque explanandum.* Esa: 9. 6.

Caput VI.

In *eandem primam Assertionem sic a nobis scriptum fuerat Animadver: 5.* Eodem modo Iesus Nazarenus, qui Dei filius est, Deus vocatur, quo illi, ad quos sermo Dei factus est, quatenus dumtaxat non secus atque illi, deus ab uno illo summoq; Deo est factus & constitutus. *Ad hujus autem rei explicationem & confirmationem verba ipsius Iesu attuleramus, Ioh: 10. ver: 34. Contra hæc sic scribit Adversarius a pag: 41 usque ad pag: 44.*

Adversarii dicta.

1. *Primo loco ait, sacras scripturas non agnoscere Iesum Dei filium Deum factum & constitutum; Immo apud Esaiam Dominum dicere*, Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Isa: 43.

2. *Addit deinde, Iesum Christum non factum, sed genitum esse, & non primò factum, aut formatum creatumvé dici, sed primogenitum. Paulus enim illum omnis creaturæ primogenitum appellat;* Colos: 1.
sicut etiam in Ecclesiastico sapientia vocatur primo genita ante omnem creaturam. Quod quid sit, Paulus sequentibus verbis docet, cum ait, in ipso condita esse universa, &c. quibus concludit & ostendit omnia per ipsum & in ipso esse creata, & ipsum esse ante omnes, & ejus virtute omnia conservari. id quod etiam docet Apostolus ad Heb: scribens de eo, portans omnia verbo virtutis suæ. Eccles: 24. Heb: 1.

3. *Nec est (inquit) quòd Samosatenici hæc ad novam creationem referant; Christoq; illam concedant, ut antiquam adimant. quod tamen perversè faciunt. Sic enim reipsa argumentatur,* Per quem humanum gen⁹ est restauratum, ut nova fieret creatura, per illum non est creatum. Sed per Dei Filium est humanum genus restauratum, ut nova fieret creatura: Ergo per Dei Filium humanum genus non est creatum. *At enim nihil impedit nova creatura, quominus Dei filius humani generis & universorum sit creator. Nam* Vtrum est majus *(inquit)* creare, an ab æterna morte liberare? An non ille omnium est creator, qui apud Oseam dixit: ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero inferne? Osee 13.

4. *Itaque concludens, majorem esse redemptionem, quàm creationem, sic postmodum infert;* procul igitur sit à Christianis tanta impietas, ut negent

negent esse omnium creatorem, quem Redemptorem confitentur.

5. *Postremò, quod attinet ad locum apud Iohannem a nobis allatum, ait, vel ex ipso nos graviter confutari. Nec enim dicit ibi Christus de se, Quem Pater Deum fecit & constituit, sed Quem Pater sanctificavit. Propria autem Christi sanctificatio ea est per quam, ut ait Paulus, inhabitat in ipso omnis plenitudo divinitatis corporaliter. quod factum est, cum ei suum verbum Pater univit. Et argumentatur Christus a minore ad longè majus.* Ioh: 10. Colos: 2.

Responsiones.

1. *Scripturas sacras agnoscere Iesum Dei filium, deum factum a summo illo Deo & constitutum ex infra dicendis planissimum fiet; id ipso etiam Adversario non obscurè concedente. Neque enim, ut hoc verum sit, id ipsum ad verbum scriptum invenire est necesse. Sed satis est, sententiam ipsam in sacris litteris apertè extare. Alioqui ne illi quidem, ad quos Dei sermo factus est, qui dii sunt, ut Psaltes ait, & Christus confirmat, dici poterunt dii a Deo illo summo facti & constituti. Nusquàm enim id disertè scriptum est. Itaque vel a se ipsis dii erunt, vel ab alio, quàm a summo illo Deo dii facti & constituti. Quorum utrumque planè absurdum atque impium est. Ad Esaiæ locum satis responsum est suprà cap: 4. parte 3. partic: 15. Et sanè si verba illa,* Ante me non est formatus Deus, & post me non erit, *ita forent accipienda, ut ex ipsis colligi posset, Christum* Ps: 82. 6. Ioh: 10. 35. Esa: 43. 10.

non fuiße a summo illo Deo deum factum & constitutum, colligi similiter ex iisdem posset, illos, ad quos Dei sermo factus est, non fuisse ab illo summo Deo deos factos & constitutos. Vide autem, ut hæc omnia rectiùs intelligas, quæ scripsimus cap: 4. parte 2. partic: 4.

2. *Fallacia divisionis, seu mavis a secundum quid ad simpliciter, primùm est evidens in Adversarii verbis. Nam, ut probet, Christum non esse factum deum, testimonia affert, ex quibus probari existimat, Christum non eße factum, sed genitum. Atqui aliud est, Christum esse factum deum, aliud simpliciter esse factum. nec est in hac quæstione vox Deus ullo modo excludenda, & a reliquis separanda. Nihil enim prohibet, quominus Christus non sit factus, & tamen sit factus deus, quod attinet ad ipsam vim verborum, & argumentandi formam. Nam, si nihilominus verum est, Christum non posse esse factum deum, nisi ipse sit factus, id ex materia necessitate, ut loquuntur, proficiscitur, adeoq; ipsius argumentationis respectu ex accidente est. Deinde nulla est consequentia. Christus est genitus, Ergo non est factus. Etenim nos quoque geniti sumus, & quidem ab ipso Deo, Iac: 1. ver: 18. & tamen nemo negaverit, nos esse factos, & quidem ejus etiam rei ratione, cujus ratione geniti sumus. Geniti igitur vox, sive de nobis, sive de Christo dicatur, nullam præterea vim habet, quàm, ut filiationem declaret. Itaque, quòd Christus primogenitus dictus fuerit, id non tollit, quin ejusdem etiam rei ratione primò creatus, aut*

for-

formatus fuerit, aut etiam factus. Sed tantùm demonstrat, talem fuisse ejus ante alios creationem, & formationem, atque, ut ita dicamus, factionem; ut etiam filius ante alios fuerit.

Quamquam nusquam, nisi fallimur, Christus ipse solus simpliciter primogenitus appellatur; cum tamen alii appellentur, Heb: 12. ver: 23. Nam verba illa, quæ sunt in eadem epist: cap: 1. ver: 6. Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ,*&c. quamvis ad Christum pertineant, non tamen ad ipsum Christum in Psalmo unde sumpta sunt, propriè referuntur; sed ad illum, de quo ibi verba fiunt, & sic ad Davidem; qui cum typus Christi esset, certum est, ibi sub ejus persona vaticinationem de Christo ejusq́; cælesti regno contineri. Cujus regni adumbratio quædam fuit, acquisitio, seu potiùs receptio illa Terræ, quæ Davidi obtigit. de qua secundùm litteralem sensum ibi agitur; quemadmodum etiam ipsius Psalmi inscriptio in græca editione, unde latina fluxit vulgata translatio, apertè testatur. Ex quo profectò apparet, quàm frivolum sit Adversarii argumentum a voce Primogeniti ductum. Sed appellatur Christus modò primogenitus inter multos fratres, modò primogenitus ex mortuis sive mortuorum, modò primogenitus omnis creaturæ. Quibus locutionibus nihil aliud significatur, quàm ipsum quidem Christum & multorum fratrum, & eorum, qui mortui fuerint, atque ad vitam æternam revixerint, & omnium denique creatarum rerum primum esse, sed fratrem tamen & i-*

psum, & mortuum ac vita restitutum & ipsum, ac denique rem creatam & ipsum. Nec enim umquam invenies (ut quidem credimus) primogenitum seu propriè seu metaphoricè quidquam aliorum dici, sive ex aliis, sive inter alios, quin ipsum ex eorum sit genere. Quamobrem id, quod Adversarius maximè sibi favere existimat, ut ostendat, Christum non fuisse creatum, quòd scilicet a Paulo appellatus fuerit Primogenitus omnis creaturæ, id maximè eum creaturam esse demonstrat. Non habentur autem in græco libri Ecclesiastici contextu de sapientia verba illa,
Eccl. 24. 12, & 14. Primogenita ante omnem creaturam. Sed habetur tamen de eadem sapientia ibidem bis & in græco, & in latino codice, quòd creata fuerit. Quare si sapientia illa, ut Adversario placet, Christus est, sequetur necessariò, Christum esse creatum.

Sed urget Adversarius, a Paulo dici, per Christum, & in Christo omnia esse creata (quamquam
Col. 1. 16. hic non In Christo, sed In Christum dicendum erat. Est enim in græco εἰς αὐτὸν, id est In ipsum, non autem In ipso, ut habent latini codices: Suprà verò In ipso, in illis verbis, in ipso condita sunt, &c. Per ipsum hebraica phrasi omnino significat) & ipsum esse ante omnes, & omnia in ipso constare; id est omnia ejus virtute conservari. Verùm frustra hæc Pauli verba urget Adversarius. Necesse siquidem est, ut ista Omnia, & isti Omnes, sub nomine Omnis creaturæ, quod antecessit comprehendantur. Reddit enim hic rationem Paulus, cur Christum primogenitum omnis creaturæ appellaverit. Nam, cum dixisset, qui est primogenitus omnis creaturæ, sta-

tim subjunxit, Quoniam in ipso condita sunt universa, *&c. Atqui nomine Omnis creaturæ secundum ipsius Adversarii sententiam, ut mox ostendemus, non possunt ea creaturæ intelligi, quæ extiterunt, antequam Christus in virginis utero conciperetur. Ergo neq; ea, quæ postea infert, ad creaturas istas referri possunt. Demonstratum est enim a nobis, primogenitum esse Christum omnis creaturæ, necessariò significare ipsum esse creaturam, atque, ut creaturam, omni alia creatura priorem esse. id quod ad tempus potissimùm est referendum, cùm ob ipsius vocis Primogeniti vim, tum quia reliquæ creaturæ per ipsum condi nequivissent (quod tamen factum fuisse, ibidem disertè Paulus ait) nisi ipse eas tempore antecessisset. Sed Christus, ut creatura, ex ipsius Adversarii sententia (neque enim Adversarius Arrianus est) non antecessit tempore eas creaturas, quæ extiterunt, antequam ipse in virginis utero conciperetur. Igitur secundum ipsius Adversarii sententiam de istis creaturis non loquitur Paulus, cum ait, omnia in Christo condita esse, & quæ sequuntur.*

Quamquam, cum Adversarius ex Pauli verbis evincere velit, Christum non fuisse factum seu creatum, potest illi concedi, Paulum de istis quoque creaturis loqui, nec tamen id obtinebit, quod quærit. Nihil enim absurdi est in eo, quòd omnia prorsus dicantur per Christum creata, & tamen ipse quoque sit creatus; quamvis non possit quidquam per se ipsum creari. Usus enim perpetuus loquendi fert, ut in ejusmodi enunciationibus is omnino exceptus in-

telligatur, per quem, vel a quo fieri aliquid dicitur; nec inter alios sive alia numeretur, quæ ibi quantumvis universè nominantur. Hinc idem Paulus explicans Davidis sententiam illam, Omnia subjecisti sub pedibus ejus, *manifestum esse inquit, excipiendum esse eum, qui ei subjecit omnia. Idcirco Apostolus secundùm verum loci sensum, quamvis dixisset apertè, Christum esse creaturam, cum dixit illum esse primogenitum omnis creaturæ, statim tamen intulit*, Quoniam in ipso condita sunt universa, &c.

1. Cor. 15. 27

3. *Secundùm autem prædictum sensum, qui, ut ostendimus, non verus modò, sed etiam ex ipsorum vi verborum necessarius est, satis apparet, illam omnem creaturam, de qua Paulus loquitur, novam creaturam esse. Aliter necesse esset Arrii sententiam sequi, & statuere Christum, ut rem creatam, omnes non tantùm novas, sed veteres quoque creaturas tempore antecessisse. Atqui Arii sententia ista & plurimùm a veritate abest, & rationem salutis nostræ per Christum, divinarumq; litterarum intelligentiam haud leviter turbat atque obscurat. Id autem hoc loco planum facere non est opus, cum Adversarius ipse unà cum iis, quos defendendos contra nos suscepit, Arii opinionem magis etiam, quàm nos facimus, vituperet, ac detestetur. Hæc igitur omnis nova creatura, est illa revera, quam Christus, ut & ipse creatura, tempore antegressus est. Hæc est illa quæ per ipsum est condita. Quidquid, sive in cælo sive in terra, seu visibile seu invisibile, aliqua ratione in iis, quæ ad pietatem & divina mysteria divinam*

œconomiam quoquo modo pertinent, renovatum est, id universum per Christum est renovatum, & ad ipsum relationem habet; ut videlicet ad caput & principem atque adeò finem, ad quem citra Deum omnia hæc tendunt. Ex quorum numero sunt & angeli ipsi omnes, quorum cum Christus dominus sit constitutus, necesse est in ipsorum universa hierarchia permulta innovata esse. Quòd si hoc tantùm illis novum contigisset, ut hominem sibi præfectum haberent, ad cujus nutum omnes præsto illi esse debeant, eiq; prorsus parêre, satis renovati omnes dici possent. ut cætera omittamus, quæ propter salutem nobis a Christo partam in omnibus angelis, nostrûm respectu, innovata esse oportet. Hi unà cum hominibus renovatis sunt illi omnes, ante quos (ut renovatos scilicet) Christus non dignitate est solùm, verùm etiam tempore. Quamquam videtur, apud Paulum potiùs legendum esse *Ante omnia*, quàm *Ante omnes*. Hæc denique sunt illa omnia, quæ in Christo, vel per Christum consistunt, sive, ut Adversarius interpretatur, ejus virtute conservantur.

Iam quid hîc habet Adversarius, quod reprehendat, nisi planè Arrianus esse velit? Immo quid habet, quod summo jure non laudet, nobis etiam gratiis actis, quòd & ipsi, & aliis suis rationem ostenderimus, qua se ab Arrianis tutari possint, eiq; ingens hoc telum e manibus extorquere? Nam quod ille ait, nos ex eo, quòd per Christum nova creatio sit facta, colligere & argumentari, per eundem veterem factam non fuisse, falsum est prorsus; nec um-

quam argumentatio ista, quam ipse formans nobis tribuit, ex officina nostra prodiit.

Verùm hoc illud est, quod alibi diximus, Adversarios, quæ a nobis ad excipiendum & respondendum dicuntur, ea ita accipere, quasi nos ex illis sententiam nostram confirmare & probare velimus, atque eodem tempore & rei esse, & actores: Vel potiùs nos ex reis actores ipsi faciunt. Afferunt ipsi istum Pauli locum ad Colossenses tamquam testimonium apertissimum æternæ divinitatis Christi, & primæ creationis omnium rerum per ipsum factæ. Nos autem pro responsione dicimus, locum istum intelligi posse de nova creatione, quam certum est per Christum fuisse factam; idq; non possibile tantùm, sed verisimile quoque esse ostendimus. Quinetiam hoc non contenti, ex ipsis Pauli verbis, validissimis rationibus adhibitis, demonstramus, nullo pacto fieri posse, ut Paulus de prima creatione rerum locutus fuerit; sed necesse esse, ut de secunda verba fecerit. Quis umquam sanæ mentis dixerit, nos vel non ea ratione, qua decet, Adversariis respondere, vel ex eo, quòd respondentes dicimus, Paulum de nova tantùm creatione, quam per Christum factam esse ait, hoc loco agere, argumentari velle, fieri non posse, ut per Christum vetus creatio sit facta? Stolidus planè atque ineptus is esset, qui ita argumentaretur.

Quocirca injuriâ prorsus ab Adversario nobis objicitur, quòd ex ipsa nova creatura sumamus occasionem excludendi Christum a prima rerum omnium creatione; nisi quatenus ostendimus, eos lo-

cos

eos, qui ab Adversariis de prima creatione per Christum facta disserere existimantur, de secunda loqui. Ipse potiùs est, qui non solùm ex nova creatione, ut postea videbimus, veterem colligit, verùm etiam unà cum suis omnibus ex ipsa nova creatione veterem facit, & præclara, de nova creatione per Christum facta, testimonia, quæ ad ipsius Christi veram & solidam gloriam illustrandam, adq; divina mysteria patefacienda plurimùm conducunt, quantùm in se est, obscurat, atque depravat; & ad illud Christo tribuendum detorquet, quod, ipso teste, minus est eo, ad quod eidem Christo tribuendum nos illis utimur. Itaque videre potest Adversarius, tantùm abesse, ut nostræ sententiæ officere credamus, novam creationem vetere præstantiorem esse, & majus esse ab æterna morte liberare, quàm primò creare, ut etiam id ipsum nos ad nostri defensionem & ipsius redargutionem urgeamus. Quæ cum ita se habeant, nullo modo fieri potest, ut filio Dei quidquam eripere conemur, quemadmodum nos ipse non obscurè insimulat; adeò ut etiam sacrilegos prædones hîc pag: 42. nos vocare non dubitaverit. Nam si Christi esse agnoscimus id, quod majus est, cur illud, quod est minus ejusdem esse non agnosceremus, nisi veritas manifesta nos inde retraheret? Cur alioqui non profiteremur, nos credere, omnia, quæ umquam creata fuerunt, per Christum fuisse creata? Neque enim hinc sequeretur id, quod nos sanè & præcipuè & omnino negamus, ipsum videlicet Christum ejusdem essentiæ cum Deo patre suo esse. quemadmodum Ariani

riani

riani probè noverunt, contra quos hoc numquam nec probatum fuit, nec probari poterit, licèt illud ipsi non concedant modò, verùm etiam acerrimè contẽdant.

4. Iam verò quid est, quod Adversarius ait, valde impium esse, si Christo concedatur nova creatio, id est, ut ipse interpretatur, redemptio, interim tamen vetus creatio, quam ipse simpliciter creationem nominat, illi non tribuatur? Cur tandem hoc vel leviter quidem absurdum, nedum valde impium censeri debet? Num, quia, ut ipse Adversarius prorsus argumentari videtur, major est redemptio, quàm creatio, & cui id, quod majus est conceditur, id etiam tribui debeat, quod est minus? Hujusmodi argumentum planè ridiculum atque ineptum est. in quo videlicet summa est ignorantia elenchi & principii petitio. Nam quod attinet ad elenchi ignorationem, verum est quidem, cui conceditur id, quod est majus, id etiam debere tribui, quod est minus. sed hoc nimirum sensu, ut, cui conceditur, quòd aliquid efficere possit, quod majus sit, eidem sit tribuendum, quòd id possit efficere, quod est minus; idq́, si modò ejusdem sit generis utrumque, ejusdemq́ prorsus facultatis. Alioqui poterit, exempli causâ, fictor statuam seu signum aliquod ex ære, aut marmore egregium facere. idem tamen vilem calceum ex corio non poterit. At verò ita cuipiam tribui debere, quod minus est, si illi concedatur, quod est majus, ut, si id fecit, quod majus est, fecerit etiam id, quod est minus, quemadmodum in argumento isto concluditur, falsissimum est. Ut præter infinita exempla, quæ quotidie

tidie occurrunt, sacrarum litterarum ipsa exempla docent, in ipsa etiam Christi persona. Quis enim negaverit majus esse spiritu sancto baptizare, quàm aquâ? Christus tamen spiritu sancto baptizavit ipse, Ioh: 1. ver: 33. aquâ ipse non baptizavit, Ioh:4. ver: 2. Majus fuit sine dubio Israëlis populum in terram Chanaan, inq; ejus stabilem possessionem, populis illis omnibus debellatis, inducere, quàm simpliciter per desertum ducere. Illud tamen fecit Iosue, hoc non fecit.

Iam quod attinet ad principii petitionem quæ in prædicto argumento est, ea hoc exemplo patefiet. Multò minus profectò fuit eundem Israëlis populum in Ægyptum inducere, quam illum inde educere. Hoc tamen Moses fecit, illud non fecit. Verùm dicet Adversarius, quomodo illud Moses fecisset, qui nondum erat? Sed qui novit ipse, Christum jam tum fuisse, cum res creari cæperunt? Nonne hoc illud est, quod à nobis maximè negatur? nonne de hoc ipso controversamur? Pudeat igitur Adversarium, si modò argumento isto uti voluit. Quòd si præter id, quod ejus verborum contextus omnino suadet, non quidem argumento isto voluit uti, sed tantùm dicere, cum idem sit creator, qui & redemptor, ut ex loco illo apud Oseam patet, valde impium esse eum negare creatorem, quem fatearis redemptorem, quasi alius redimere possit præter eum, qui creavit, Ad hoc per ea, quæ suprà non uno in loco disputata sunt, abunde responsum est; præsertim verò, cum de Salvatoris tum nomine tum re Christo in sacris litteris tributa

age-

ageremus, cap: 4. parte 2. partic: 6; & parte 3. partic: 7. Vt enim servator, sic redemptor est Christus: videlicet non ut prima caussa, sed ut secunda. Ideo enim redemptor est, quia per eum Deus nos redemit. Atque hoc sensu dixit Paulus Christum nobis a Deo factum esse redemptionem. 1. Cor: 1. ver: 30. quemadmodum ibidem dixerat, factum eundem nobis a Deo fuisse sapientiam, sanctificationem, & justitiam. id est per Christum nos a Deo & sapientes, & sanctos, & justos factos esse. Hinc Christus in Apoc: dicitur ipsi Deo nos redemisse. Hinc a Paulo dicitur, Deum sanguine suo ecclesiam acquisivisse. De quo loco Erasmus in Apologia ad Sanctium Caranzam sic peregregiè scribit, Quid, quæso, periculi sit, quum pater Paulo dictus sit servator ac redemptor, quòd per filium nos redemit, si sanguinem a filio fusum in ara crucis, hactenus suum appellet, quòd eum tradiderit pro nobis in mortem? *Et paulo post,* Non igitur usque adeò sit absurdum, si pater victimam illam, quam ipse subjecit, illud precium, quo redemit per filium genus hominum, suum precium, aut suam hostiam, aut suum sanguinem appellet. *Ex his autem patet (ut hoc etiam obiter dicamus) quomodo respondendum sit illis, qui locum istum tamquam certissimum testimonium afferunt, quòd Deus homo factus fuerit, sive quod Christus sit ipse Deus. Verùm, ut, ad propositum revertentes, concludamus, dicimus, verissimum quidem esse, qui redemptor sit, eundem esse creatorem; sed tum demum,*

Apoc: 5. 9.
Act: 20. 28.

mum, si, ut prima caussa, sit redemptor, qualis Deus Christi pater est; non autem si sit redemptor, ut secunda caussa, qualis est ipse Christus.

5. *Non dicit quidem disertè Christus apud Iohannem eo in loco, ad quem nos lectorem rejeceramus, se a Deo deum factum fuisse & constitutum: sed ea tamen dicit, ex quibus id apertissimè colligitur. quod adeò verum est, ut Adversarius ipse idem imprudens fateri coactus fuerit, ut partic. 1. monuimus; de quo postea videbimus. Certum enim est, Christum divinitatem suam, ut ex caussa, ex eo colligere, quòd a patre sanctificatus fuerit, & in mundum missus. Igitur, si Christus propterea deus est, quia pater Deus eum sanctificavit, & in mundum misit, sequitur necessariò, eum a Deo per sanctificationem factum fuisse deum, & ab eodem per in mundum missionem deum constitutum. Id enim dicitur fieri, quod aliquando non erat, & ab eo fieri, qui, ut fit, efficit. Atqui, si Christus a Deo patre sanctificatus fuit, tempus erat, cum haec ipsius sanctificatio non erat; vel quia nondum ipse Christus existeret, vel quia, semper licèt fuerit sanctus; peculiari tamen aliqua sanctitate postea a Deo donatus fuerit, quam ipse hoc loco intelligat. & sic Deus effecit, ut ea sanctificatio esset, quae priùs non erat. Quare, si sanctificatio ipsa Christi facta est, idque a Deo, ex sanctificatione autem ista dicit Christus, se habere divinitatem suam, quis non videt, Christum a Deo deum fuisse factum? Id porrò dicitur tale quid constitui, quod aliquando non tale erat; atque ab eo constitui,*

qui,

qui, ut tale sit, efficit; Verùm, si Christus ex eo, quòd a patre Deo missus fuit in mundum, divinam qualitatem est adeptus, Tempus autem sine dubio fuit, cum nondum in mundum a Deo fuerat missus, Nemo negare potest, aliquando divinam istam qualitatem in Christo non fuisse; & proinde a Deo, qui eum in mundum misit, ut ea in ipso esset, effectum esse. Vnde omnino consequitur, Christum a Deo deum fuisse constitutum.

Sed ait Adversarius, Immo ex hoc ipso, quòd Christus a patre Deo sanctificatus est, apparere, Christum non fuisse a Deo factum & constitutum deum. Hæc enim Christi sanctificatio est illa, per
Coloss: 2. quã habitat in ipso omnis plenitudo divinitatis corporaliter; quod factum est, inquit, cum ei suum verbum pater univit. Atqui multipliciter in hac sua ratiocinatione peccat Adversarius, & suo se tandem ipse (quod ajunt) gladio jugulat. Primùm enim non ex sola sanctificatione colligit Christus suam divinitatem, sed ex missione simul in mundum. Mitti autem in mundum, ut ex iis, quæ cap: 4. parte 3. partic: 14. disseruimus, intelligi potest, nihil est aliud, quàm alicui muneri publicè obeundo reipsa præfici. Itaq; ista in mundum missio nullo modo ad eam sanctificationem referri potest, quam Adversarius intelligit. Ea enim ab ipso Christi conceptionis ini-
Luc: 3. 23. tio, ut illi placet, fuit, At Christus munus suum publicè obire non cœpit, nisi natus jam annos circiter triginta; cui muneri licèt antea destinatus, tunc tamen primùm a Deo Patre reipsa præfectus fuit. Pro-

pterea ipse Christus nativitatem suam ab adventu in mundum apertè distinxit, illamq; huic antecedere indicavit, Pilato dicens, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mũdum, ut testimonium perhibeam veritati. Ioh: 18. 37. Ad hæc. cum Christus hoc loco simpliciter dicat, se fuisse a Deo patre sanctificatum, sanctificari autem a Deo etiam alii dicantur, nullo pacto potest ex ipsius verbis necessariò id colligi, quod Adversarius putat; id est illum sanctificatione quadam sanctificatum fuisse, quæ non modò ulli alii non contigerit umquam, sed ne contingere quidem ulla ratione possit. quamvis alioqui verissimum sit, Christum singulari prorsus ratione, ut in mundum a Deo missum, sic etiam ab ipso sanctificatum fuisse. Nec tamen idcirco non argumentabitur Christus a minore ad longè majus; quod ab ipso fieri nos ipsi antea in Animadversione nostra satis apertè indicaveramus. Multò enim plus est, sanctificari a Deo, & in mundum ab ipso mitti, quàm Dei sermonem ad se fieri.

At enim Paulus ait, in Christo habitare omnem plenitudinem divinitatis corporaliter. Quid tum postea? An necesse est, hoc ipsum voluisse Christum dicere, cùm ait, se sanctificatum fuisse a Deo? Non sanè; cum, ut dictum fuit, ipsum sanctificandi verbum istud per se non declaret. siquidem & alii quoque a Deo sanctificantur; nec ullus tamen fuit, aut futurus est umquam præter Christum, in quo divinitatis plenitudo omnis corporaliter habitet. Nec verò est verisimile, Christum aliud omnino ex verbis suis colli-

gi voluiße, quàm id, quod in verbis ipsis expressum est; seu divinitatem suam ea ratione confirmare voluisse, quæ ex ipsius verbis ab audientibus facilè intelligi non posset. Nam quomodo alioqui, se minimè blasphemum esse, illis persuadere potuisset? quod profectò illum omnino curaße palàm est. Adde, quòd apud Paulum, Inhabitare in Christo omnem plenitudinem divinitatis corporaliter, non illud est, quod Adversarius existimavit; sed ea locutione significatur, in Christo revera & solidè omnem prorsus divinarum rerum, & divinæ potissimùm voluntatis cognitionem esse. nam & paulo ante apostolus dixerat, in Christo, sive in Dei patris & Christi mysterio reconditos esse omnes thesauros sapientiæ & scientiæ. Hoc enim ibi agit Paulus, ut persuadeat Colossensibus, ne usquam alibi quærant, quomodo Deum colant, aut rerum divinarum, quas nos scire est opus, cognitionem expiscentur, quàm in Christo, relicta planè, quod ad hanc partē attinet, humana philosophia, & relicto simul quidquid homines, tamquam a divinitate aliqua edocti, ea de re tradunt; quin etiam & ipsa Mosis lege, quam is a Deo accepit, postbabita. quippe quod ista vel vana prorsus & commenticia essent, vel certè imperfecta, & bona ex parte umbra rerum futurarum; cum corpus ipsum cujus videlicet umbra erant, Christi esset. Hanc, nec præterea aliam Pauli mentem esse, & idcirco non de alia plenitudine divinitatis, quæ omnis corporaliter in Christo inhabitet, eum loqui præter eam, quam diximus, agnoscet quiquis totum illud caput diligenter legerit, &

Col: 2. 9.

rit, & potissimùm verba perpenderit, quæ locum ipsum proximè antecedunt.

Sed quid dicemus, quòd Adversarius vult, Sanctificandi verbo in Christi sermone significari conjunctionem Verbi paterni, id est æternæ cujusdam substantiæ, quæ Deus sit, cum ipso homine Christo? Si enim ita vult significari, ut id negari non possit, quis tam fatuus erit, qui hoc illi concedat? Certè ipsemet vim verbi Sanctificandi sic explicat, Sanctificare Deus aliquam rem dicitur, quum ei sese, quadam ratione, per suam gratiam & operationem conjungit, inprimis eam mundans, tandem perficiens. *Et addit,* quæ sanctificatio multis est communis. *Ergo non ea est vis verbi Sanctificandi, ut omnino singularem coniunctionem istius Verbi paterni cum Christo significet. Nam quod ait, istam coniunctionem, quam ipse idem esse putat cum inhabitatione omnis plenitudinis divinitatis corporaliter, Christi propriam esse sanctificationem, hoc quod ad vim perpetuam & necessariam verbi Sanctificandi attinet, nihil est.*

Verùm Adversarius, cum ex alicuius verbi significatione aliquid colligere debet, nova ac mirabili quadam dialectica, ex eo ipso, quod debet colligere, id pro concesso sumens significationem ipsius verbi argumentatur. Namque idem similiter eum fecisse deprehendimus in argumento pro Christi æterna divinitate ex Salvatoris appellatione ducendo, idque suprà satis perspicuè ostendimus. Quòd si fatetur ipse Sanctificandi verbo in Christi sermone ita significari

Verbi illius paterni coniunctionem cum Christo, ut tamen id negari possit, cum verbum ipsum per se hanc vim non habeat, quomodo ausus est dicere, ex hoc ipso loco a nobis allato nos graviter confutari?

Denique quid tandem egit, etiamsi ea omnia vera essent, quæ hîc dicit? Num id probavit, quod voluit, Christum scilicet non fuisse a Deo deum factum & constitutum? Immo contrarium ipse reipsa conclusit. Sic enim Christum loquentem facit; Si illos homines, ad quos sermo Dei factus est, scriptura sine blasphemia, Deos vocat, multò magis ego, licèt homo, quem Pater sanctificavit, ei suum verbum uniendo, & præstando ut inhabitet omnis plenitudo divinitatis in ipso corporaliter, sine blasphemia me Dei filium esse dico, quod etiam operibus mei patris ostendo. *Ergo Adversarius fatetur, Christum hîc de se, ut homine, loqui; qui, cum ei pater verbum suum unierit, sine blasphemia Dei filius dicatur. Verùm, si sine blasphemia Christus, ut homo, filius Dei dicitur, profectò Christus, ut homo, revera Dei filius est. Si Christus, ut homo, est revera Dei filius, idem, ut homo, est etiam deus. Sed Christus, ut homo, non semper fuit. Ergo Christus non semper fuit deus, quatenus homo est; & consequenter eatenus etiam deus aliquando est factus. Factum enim in hac disputatione non omnino opponimus Nato, etsi id alioqui rectissimè fiat, sed Ei, qui aliquando non fuit. Et Adversarius ipse pag: 118 vult, Iesum Nazarenum factum fuisse Christum & Dominum ac salvate-*

vatorem statim in ipsa unione Verbi cum natura humana, id est cum primùm in matris utero conceptus est.

In universa igitur hac nostra argumentatione nihil est, quod Adversarius negare possit, ut eam, ejusq́; vim effugiat, nisi vel Christum, ut hominem, esse revera Dei filium, quamvis sine blasphemia Dei filius dicatur, vel, etiamsi, ut homo, est revera Dei filius, ut hominem, deum esse. quia scilicet, ut homo, licèt verus, non nisi adoptivus tamen sit Dei filius. Vtrumvis autem neget, suæ ecclesiæ decretis apertè adversatur. a qua, Carolo magno Franciæ rege, necdum imperatore, id curante, damnatus est sub Hadriano primo pontifice Romano Eliphandus episcopus Toletanus, eò quòd Christum, quà homo est, nuncupativum vel adoptivum tantùm Dei filium esse affirmaret.

Videtur tamen cùm ex superioribus ejus citatis verbis, tum verò ex iis, quæ illis statim addidit intelligi posse, eum omnino negaturum Christum, ut hominem, revera Dei filium esse; & dicturum, ideo sine blasphemia Christum, ut hominem, Dei filium dici, quia illi verus Dei filius sit unitus. & sic per idiomatum, quam vocant, communicationem Dei filium rectè vocari, licèt ipse, ut homo, revera Dei filius non sit. Paria enim in postremis suis hoc loco verbis facit hæc duo in Christo, Dicere filium hominis filium Dei, & Dicere Deum hominem. Ad hoc respondemus, idiomatum communicationem istam, ut, quod unius tantum est proprium, de altero sibi

 con-

conjuncto separatim dici possit, nullum, aut vix ullum locum habere sive in sacris, sive in profanis litteris, sive etiam in ipsis quotidianis sermonibus. Sed tantùm figuram loquendi usitatā esse, ut quæ unius ex duobus in unum suppositum, quod ajunt, conjunctis proprium est, toti supposito tribuatur, vel etiam contrà, quod totius suppositi est, alteri ex conjunctis ascribatur. Vt, exempli caussâ, cum homo ex anima & corpore sit constitutus, non tamen ejus corpori separatim id tribuitur umquam, quod animæ est proprium; nec contrà quod corporis, ipsi animæ. Nam quis ausus fuerit dicere corpus cujuspiam hominis ingeniosum esse, aut animam gracilem? Dicetur tamen homo ipse & gracilis & ingeniosus, quamvis illud animæ, hoc corporis sit proprium. & ejus sive anima sive corpus quidpiam appetere dicetur, licèt ipsum appetere totius hominis sit.

Adde, quòd si Christus, ut homo, revera filius Dei non esset, & nihilominus propter idiomatum communicationem sine blasphemia dicere liceret de Marc. 15. 39. *Christo,* Verè hic homo est Dei filius, *ut centurio ille dixit, qui tamen istam idiomatum communicationem ne somniabat quidem, non idcirco sine blasphemia dici posset, Hic, ut homo, seu, quatenus est homo, verè est Dei filius. Perit enim omnis idiomatum communicatio, cum alterum ex conjunctis, ut in sua natura consideratum, profertur & enunciatur. Atqui, ut ante dictum est, Adversarius fa. Christum loquentem non solùm de se homine, sed etiam ut homine, cum illum seipsum a Verbo pa*

disse

disertè distinguentem inducat, & sibi patris Verbum unitum ab ipso patre fuiße, dicentem. Id quod profectò merum Nestorianismum sapit. adeò ut miremur, quomodo ab iis, qui illi præsunt, hæc publicare non permißus modò, sed etiam, ut libri titulus præsefert, jussus fuerit. Manifestè enim ejus verba Christum hominem, personam a patris Verbo distinctam faciunt, adeoq; antequam Verbum ipsi uniretur, extitisse demonstrant.

Quòd si fortasse confitetur Adversarius, Christum quatenus homo est, revera Dei filium fuisse, sed tamen non nisi adoptivum, primùm hoc cum Angeli verbis pugnat, quibus eum, filium Dei nasciturum, & ob eam rem, ut hominem, non adoptatum quidem, sed natum eum fuisse nos docet; qua de re vide quæ scripsimus cap:4. parte 3. partic: 12. Deinde hoc idem duos diversos Dei filios facit; secundum quidem ipsius Adversarii sententiam; unum naturalem, id est, Verbum ipsum Dei, alterum adoptivum, id est, illum hominem, cui unitum fuerit Dei verbum. Nam de homine illo, tamquam de persona ab ipso Dei Verbo distincta Adversarium loqui, modò ostendimus. Aut certè hoc, unum & eundem Dei filium partim adoptivum, partim naturalem constituit, idq; secundum ipsius essentiam & substantiam. quod nemo erit, quin vel impossibile, vel planè absurdum esse dicat.

Postremò non sequitur, si Christus, ut homo, Dei filius adoptivus tantùm est, eum, ut hominem, non esse deum. Immo tantò magis sequitur, eum eße

deum factum, quod hîc potissimùm in controversia est, quodque prorsus negat Adversarius. Quisquis enim revera est Dei filius, quacumque tandem ratione sit, is eadem ratione deus etiam est. id quod præter rationem manifestam indicant verba illa Psalmi Ego dixi dii estis, & filii excelsi omnes. *Vbi pro eodem accipitur, Deum esse, & esse Dei filium. Idemque confirmare omnino videtur Christus ipse tacitè concedens, quòd se ipsum deum fecerit, quatenus videlicet se Dei filium esse dixit. Igitur, quia Christus, quatenus est homo, ut proximè citato loco suprà disseruimus, singulari quadam ratione præ cæteris Dei filius est, singulari etiam quadam ratione, quatenus est homo, præ cæteris est deus. Quare nihil est id, quod ab Adversario hîc pag: 44. dictum fuit, Christum non esse factum deum, nec ejus humanam naturam sic in divinam transivisse, ut ampliùs non sit homo. quasi quatenus homo est, non possit etiam deus esse, sive non possit, ut homo, deus esse factus, & tamen homo persistere. Certè ii, ad quos sermo Dei factus fuerat, dii erant facti, idque quatenus homines erant, nec enim aliam præter humanam naturam habebant (sic enim, ne quis cavilletur in tota hac disputatione verba ista, Vt homo, seu Quatenus est homo, intelligimus, ut scilicet nihil aliud, quàm solam naturam humanam significemus) nec tamen homines esse desierant. Sed ipse nimirum Dei nomine evidente vel æquivocationis, vel petitionis principii fallacia summum illum deum intelligit, quem nos quoque non modò, ut ipse, de homine, ut homine, dici seu prædicari posse negamus; sed etiam contra quàm*

Psal: 82. 6.

ipse velit, de eodem essentialiter prædicari posse, de quo homo essẽtialiter prædicetur, nullomodo concedimus. Cujus rei rationes exposuimus suprà cap: 4. par: 2. partic: 1.

Caput VII.

C*VM in secunda collegii Posnaniensis de trino & uno Deo Assertione sic scriptum esset*, Nec advertunt isti per quàm acuti novi Magistri, quod ipsemet filius Dei sub nomine Sapientiæ per Salomonem de se dixit; Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret, *Nos contrà sic scripsimus*, Quinimmo ipsi non animadvertunt, sapientiam illam, de qua loquitur Salomon numquam Dei sapientiam ab ipso appellari; sed sapientiam simpliciter, Christum verò a Paulo non simpliciter sapientiam, sed Dei Sapientiam vocari. Ait quidem Salomon, Dominum sive Iehovã possedisse sapientiam initio viæ suæ, id est sapienter omnia & decrevisse & fecisse; sed non propterea de aliqua sapientia loquitur, quæ Dei propria sit. Nam per eandem illam sapientiam & reges regnare, & principes justitiam decernere ante dixerat. Et sanè siquis non videt, Salomonẽ per prosopopœiam de sapientia in genere & in abstracto loqui, quæ nullo modo Christus esse potest, is permulta, quæ in eo cap: & seq: scripta sunt, parum attentè legit. Iam verò Christus Dei sapientia dictus est a Paulo, quia per Christum

Pro: 8. 22.

1. Cor: 1. 24.

inquit, sine Dei sapientia nihil factum esse, quæ unigenitus Dei filius est. Et idcirco de ipso scripsit Iohannes, Omnia per ipsum facta sunt, *&c.*

Responsiones.

1, *In evidentem elenchi ignorationem incidit Adversarius, quam postea exponemus. Sciendum enim est, non afferri ab iis, quos ipse sequitur, testimonium Salomonis ad probandum simpliciter, quòd Dei sapientia ante omnes res ab ipso creatas extiterit; quasi inde concludere velint, cum Christus Dei sapientia appelletur, Christum ante omnes res creatas extitiße. Nam quis negare audeat, Dei sapientiam ante omnes res ab ipso creatas fuisse. Numquid Deus sine sapientia vel cogitari quidem potest? At quid attinet ad id probandum Salomonis testimonium afferre? Sed idcirco testimonium Salomonis affertur, ut ostendatur, Dei sapientiam, quæ ante omnes res ab ipso creatas, fuit, aliquid subsistens per se esse, & ab ipso Deo personâ distincta; unde meritò colligi possit, Christum, qui Dei sapientia dicitur, ante omnes res creatas fuisse. Alioqui facillimè unicuique æquivocationis fallacia constaret, quæ in hac argumentatione est. cum Christus omnino sit aliquid per se subsistens, seu persona quædam ab ipso Deo distincta; talem autem esse sapientiam illam, quæ ante omnes res fuit ab ipso creatas, nullo modo constet, immo non esse, alioqui palàm fit. Cum enim hæc sapientia in ipso sit Deo, deq; illius natura atque essentia, sequeretur Deum præter suam ipsius personam*

alias

aliam quoque habere personam. quod non modò absurdum, sed impossibile planè est, manifestam enim implicat contradictionem. Nam persona, quam quis habet, omnino sua ipsius, qui eam habet, persona est. At si eam præter suam ipsius personam habet, iam sua ipsius persona non est.

Hîc nihil aliud respondere possunt Adversarii, nisi Dei sapientiam, quæ persona est, esse quidem in Deo & de natura atque essentia ipsius Dei; sed non ut personam. Quod tamen secundum ipsorum mirabilem theologiam manifestò falsum est. nisi Dei nomine non quidem Deus simpliciter, sed una, ut ipsi loquuntur, ex divinitatis personis, nempe Pater intelligatur. Atqui hoc quilibet audacter negare poterit, cum in eo triplex principii petitio insit, videlicet, & quòd plures divinitatis sint personæ, & quòd Dei simplici atque absoluto nomine una tantùm illarum intelligi possit, & deniq; quòd hîc certa quædam ex illis, id est Pater, omnino intelligi debeat. Horum enim primum planè a nobis negatur. reliqua verò duo, nisi primum sit verum, nullum locum habent; Sin autem est verum, ea probari nulla ratione possunt. Ad hæc Dei bonitas, potentia, justitia, & si qua sunt similia, non sunt res per se subsistentes seu personæ; ut disputatum est supra cap: 3. partic: 2. Cur igitur Dei sapientiam, quæ appellatione, ratione, vi nihil ab istis differt, rem per se subsistentem seu personam esse dicemus?

Itaque ad probandam hanc subsistentiam, atque, ut ita loquamur, personalitatem Dei sapientiæ

illius,

illius, quæ ante omnes res creatas fuit, afferri sole ab Adversariis testimonium Salomonis Prover: 8 quippe quòd ibi de Sapientia tamquam de re per s subsistente, & persona quadam loquatur, quæ ha Dei ipsius videtur esse Sapientia, quam Christum e se contendunt. Propterea in secunda hac Assertion scriptum est, Christum ibi de se sub Sapientiæ nomi ne locutum fuisse.

Iam ad testimonium istud nos reipsa duplici ter respondimus; primùm negantes Salomonem i de Sapientia, quæ Dei propria sit, verba facere, s de sapientia in genere & in abstracto eum lo asserentes. Deinde affirmantes, in ejus verbis pro popœjam esse evidentem, ut ex multis, quæ ibid dicuntur, intelligi potest. Cum igitur Adversari vult priorem ex istis duabus responsionibus convell re, & ostendere Salomonem de sapientia, quæ D propria sit, loqui, nihil ad rem facit quòd alios loc citet, in quibus omnino videatur dicere Deum s propriâ sapientiâ omnia creasse; nisi simul de ea sa pientia tamquam de re per se subsistente seu perso loquatur. quod certè non facit in loco cap: 3. Pr quem Adversarius protulit. Nihil enim vetat, q minus ibi de propria Dei sapientia verba faciat, verò minimè, cum ibi alio modo de sapientia loq tur, quàm hîc loquitur. Et hæc est evidens illa el chi ignoratio, in quam Adversarium incidisse, a nitio diximus.

Adde, quòd non magis ibi, quam hîc, app Salomonem de Dei propria sapientia loqui, cum

que ibi Dei sapientiam diserte nominet. Nec enim aliud secundum hebraicam veritatem de ipsa sapientia dicit, nisi, quòd Dominus sive Iehova in sapientia fundaverit terram. Nam ubi vulgata editio habet, Sapientia illius eruperunt abyssi, *hebraeus codex habet* In scientia illius, *&c. Non est autem necesse, ut in Salomonis verbis idem omnino significet Scientia, quod Sapientia. Immo verisimile est, duo aliquâ ratione inter se diversa his duobus diversis nominibus eum significare voluisse; quemadmodum ipsa revera significant. Deum autem in sapientia fundasse terram, quid aliud est, quàm cum sapientia, id est sapienter terrae fundamenta iecisse? Itaque potiùs dicendum est, Salomonem ibi quoque de sapientia in genere loqui, quàm de propria aliqua Dei sapientia.*

2. Nam quod ait Adversarius, non posse Deum sapienter facere, quae facit, nisi sua sapiētia, hic quoque in elenchi ignorantiam incidit, aut certè in aequivocationis fallaciam praeter fallaciam accidentis, ut postea videbimus. Nec enim negavimus nos, Salomonem de Dei sapientia loqui, licèt negaverimus, eum sapientiam istam umquam eo loco Dei sapientium appellare. Ex hoc enim tantùm colligimus, eum non loqui de aliqua sapientia, quae sit Dei propria; quemadmodum sine dubio loquitur Paulus, cū Christum Dei sapientiam esse dicit, & quemadmodum ipsum Salomonē loqui necesse fuisset, si Sapientiae nomine Christum intellexisset. Itaque non levis elenchi ignoratio est in Adversarii reprehensione.

Quòd

Quòd si Adversarius (ut sanè videtur, alteram enim pro altera in suis verbis reponit) vocem Propria pro Sua accipit, dicimus illum in aequivoco versari. Exemplo ad rem nostram accommodato veritas patefiet. Si quis ex se ipso suoque ipsius consilio aliquid sapienter egerit, dicere poterit, se propriâ sapientiâ id egisse, id est suâ & non alienâ sive aliunde petitâ; non tamen ita propriâ, ut alii non inveniantur, qui eâdem sapientiâ sint praediti. Quo sensu & receptiore & in disputationibus usitatiore usi sumus nos, ut satis ex ipsa re patet, voce Propria, cum diximus, Salomonem non loqui de aliqua sapientia, quae Dei propria sit. Atque in hunc sensum ea voce accepta, non sunt contradictoria, ut exemplum modò allatum ostendit, Aliena sapientia & Propria sapientia, adeò ut necesse sit, si quis sapienter aliquid facit, & alienâ sapientiâ non facit, eum propriâ facere; quemadmodum Adversarius putavit, Sua tamen interim pro Propria, quod priùs dixerat, substituens, ut se ipsum potiùs, quàm alios, commodiùs falleret.

Quòd si nihilominus Deus, cum aliquid (ut quidem omnia) sapienter & decernit, & facit, propria etiam quadam sua, non modò non aliena, sapientia utitur; id, quantum ad locutionem istam attinet, Deus omnia sapienter & decrevit & fecit, ex accidente est. Vnde summa accidentis est fallacia in Adversarii verbis hîc pag: 45. dum ex eo, quod diximus, Salomonem quidem dicere, Deum omnia sapienter & decrevisse, & fecisse, non tamen loqui de sapientia aliqua, quae Dei sit propria, concludit, nos

opinari,

opinari, Deum absque sapientia propria sapienter omnia & decrevisse, & fecisse. Aliud est enim quaerere quid voluerit Salomon dicere; aliud, quid circa ipsam rem eveniat, quam dicere voluit. Adde, quòd haec eadem accidentis fallacia est, etiamsi Propria pro Sua accipiatur. Etsi enim Deus sine dubio, dum sapienter omnia decernit, & facit, suâ, non alienâ sapientiâ utitur, tamen id ipsius locutionis respectu, propter quam haec omnis disputatio est, ex accidente esse, censeri debet.

3. *Non fuit nobis animus, cum diximus, Salomonem dicere Dominum possedisse sapientiam initio viae suae, id est sapienter omnia & decrevisse, & fecisse, sola ista verba Salomonis, quae expressè retuleramus, interpretari, aut ita interpretari, ut verba nostra possent commodè in contextu ipso pro relatis Salomonis verbis reponi. Sed loci sententiam tantùm explicare voluimus; quae si in relatis verbis planè integra non est, non sunt ea, quae cũ illis cohaerent, ab ipsa excludenda. Quamquam non ita cohaerent, quae statim sequuntur verba, ut Adversarius existimavit; nec porrò in hebraeo ita leguntur, ut in latino codice. Pro eo enim, quod latinus codex habet,* antequã quidquam faceret a principio, *hebraeus habet ad verbum,* ante opera sua ex tunc; *quae indicant, omnino repetendum esse, ἀπὸ κοινȣ̃,* possedit me; *Quod si fiat, apparebit, Salomonem ad rei majorem confirmationem eandem ferme sententiam repetiisse. quare nihil incommodi erit, etiamsi verba explanationis nostrae in ipso contextu loco Salomonis*

verborum, quæ retuleramus, legantur. Erunt enim deinde eadem paululum immutata pro istis, quæ sequuntur, repetenda, & hoc pacto legendum, Dominus sapienter omnia & decrevit, & fecit; sapienter, inquam, planè omnia opera sua est Dominus operatus. Nam quid aliud alioqui etiam significare potest hæc locutio, Sapientiam a quopiam, antequam quidquam operaretur, jam tum fuisse possessam, quàm illum planè sapienter omnia opera sua fecisse? Quocirca ridiculus prorsus videtur Adversarius, qui, quò eum cavillatio sua in verbis nostris & fallacia compositionis in Salomonis verbis rapit, haud invitus sequens, ait pag: 46. ex interpretatione nostra nasci aliam quoque hæresim; nempe mundum esse ab æterno. Cujus rei occasione Ministros apud nos verbi Dei lupos vocat, quibus oves sint commissæ. Deus hoc illi unà cum aliis, quæ in nos atque adeò in ipsum Deum graviter peccat, condonare velit.

4. *Omnis sapientia ex Deo est. id est, Nullus homo est sapiens, nisi Dei beneficio. non tamen ea sapientia, qua homines sunt præditi, propria ipsius Dei est. Immo ex hoc ipso, quòd eam illis ipse dedit, apparet eam Dei non esse propriam. Omnis vita similiter ex Deo est. Apud ipsum enim ut David cecinit, est fons vitæ; nec quidquam vivit, quod Dei beneficio non vivat. non tamen ea vita, qua nos vivimus, propria est ipsius Dei. Immo jam non est propria ipsius, si nos ea vita vivimus. Quamobrem non quia, propriè loquendo, communicet nobiscum Deus suam*

ipsius

ipsius sapientiam, & vitam, ideo ejus beneficio & sapimus, & vivimus; sed quia virtute sua in nobis sapientiam, & vitam creat. Ejus vero propria tum sapientia tum vita planè increata est. Ecclesiastici Ecclesia. 1. *locus ad verbum in græco sic habet*, Omnis sapientia a Domino, & cum illo est in sæculum. *quod non significat, eandem ipsam sapientiam, quæ a Deo proficiscitur, cum ipso semper esse; sed, quemadmodum nemo est sapiens, nisi Dei beneficio, sic ipsum Deum perpetuò & in omnibus suis operibus sapientissimum esse.*

5. *Triplex fallacia est in hac Adversarii verborum nostrorum reprehensione, Ignorationis elenchi, Æquivocationis, & A secundum quid ad simpliciter. Ignoratio elenchi est duplex. Primùm in eo, quod ibi Salomon loquitur de intelligentia (sic enim* Prov. 8. *est in hebræo) nos autem unà cum ipso Salomone hîc loquimur de Sapientia. non est autem idem omnino sapientia & intelligentia; & Christus a Paulo non Dei intelligentia, sed Dei sapientia appellatus est. Deinde quia non diximus nos, Salomonem de Sapientia per prosopopæjam loqui, ubicumque eam tamquam personam inducit, sed diximus simpliciter Salomonem loqui de sapientia per prosopopæiam; id est in eo loco, qui in Assertione citatus fuerat. ut patet ex verbis illis nostris,* si quis non videt, *&c.* is permulta, quæ in eo cap: & seq: scripta sunt, parum attentè legit. *Apparet enim in cap: seq: de eadem sapientia sermonem esse. Hæc autem non eò a nobis dicuntur, quòd negemus, vel etiam, ubi opus*

est, non contendamus, Salomonem ubicumque Sapientiam tamquam personam inducit, de eadem semper sapientia loqui, idq; per prosopopœjam. Sed ut fallacia reprehensionis Adversarii detegatur. Tota enim vis hujus disputationis potissimùm in eo consistit, utrùm sapientia ista sit Dei propria, nec ne. quod in loco, de quo quærebatur, videbatur fortasse dici posse; at in eo, quem postea Adversarius attulit, nullo modo. Et Arrianus quispiam facilè concedet, immo contendet, in ejusmodi loco nullam esse prosopopœjam, & de Sapientia ante omnia a Deo creata esse sermonem, quæ Christus sit, qui, licèt res creata, tamen (ut nos quoque sentimus) invocari meritò queat. At idem fortasse negabit, non esse prosopopœjam, ubi dubitari possit, num de propria Dei sapientia verba fiant. Propria enim Dei sapientia ea tantùm videtur esse, quæ ab omni æternitate in ipso fuit. Hanc autem personam esse, negant non minùs, quàm nos, Arriani omnes.

Æquivocationis porrò fallacia in Adversarii reprehensione, eaq; insignis, in eo est, quòd verbum Invocandi (si modò de ipsa intelligentia invocanda ibi agitur) eô in loco nihil aliud significat, quàm simpliciter Vocare. Est enim in hebræo verbum, קרא *quod vocare propriè significat, licèt sæpe Invocandi vim & significationem habeat. & est cum ea structura seu constructione nominis, quod post se, quemadmodum grammatici loquuntur, ut rem patientem regit, quæ frequentissima est, cum simpliciter Vocare significat; admodum verò infrequens, cum invocatio-*

cationem declarat. Nec sanè debuerat vetus interpres aliter, quàm simplici verbo Vocandi hebræum verbum exprimere, præsertim cum verba sequantur ejusdem cum præcedentibus significationis, quæ id planè suadent. Sequitur enim intelligentiæ (*seu* prudentiæ) dederis vocem tuam; *non autem, ut vetus interpretatio habet*, & inclinaveris cor tuum prudentiæ. *tametsi hoc quoque satis declarat non de intelligentia, seu prudentia invocanda, id est de precibus illi adhibendis, sed de ipsa sectanda & quærenda agi. quemadmodum reliqua, quæ sequuntur, verba planissimum faciunt. Quòd si nobis vetus interpretatio attendenda esset, justitia quoque posset & deberet invocari; & porrò ex Adversarii argumentatione aliquid per se subsistens seu persona esset.* Nam *Esa: cap: 59. ver: 4. scriptum est secundum veterem interpretationem*, Non est, qui invocet justitiam. *id quod populo exprobatur tamquam id, in quo ab ipso peccetur. Eundem errorem, quod ad sapientiam attinet, commisit idem vetus interpres cap: 1. ver: 28. ejusdem lib: Proverb. Ubi enim vertere debuerat, Tunc vocabunt me, & non respondebo, vertit,* Tunc invocabunt me, & non exaudiam. *in quem errorem & alii quidam interpretes inciderunt, existimantes fortassis, ibi personam aliquam divinam loquentem induci. quod tamen non ita esse, poterat eos vel hoc unum monere, quòd numero plurali in hæbræo ab initio nominata fuerat sapientia ver: 20. quò omnia, quæ sequuntur, referenda sunt. Quod idem contigit in initio cap: 9.*

Ex quibus locis, ubi non minùs, quàm cap: 8. de sapientia, tamquam persona, verba fiunt, satis potest unusquisque intelligere, Salomonem ubique de sapientia in genere & in abstracto per prosopopœjam loqui, & quando de ea vocanda agit, nihil aliud significare velle, quàm ejus ardens desiderium, & conquisitionem. Quamquam locus ab Adversario allatus rectissimè ex hebræo ità verti potest, ac fortasse debet. Nam si pro intelligentia *(id est, ut habeas intelligentiam)* invocaveris, *&c. Invocaveris videlicet Deum. Sequitur enim postea,* Quia Iehova dabit sapientiam, ex ore ejus sciéntia & intelligentia. *Itaque non de vocanda sive invocanda intelligentia ibi revera agetur, sed de invocando Deo, qui illam dare velit. Hæc autem certè non est persona aliqua, sed habitus (ut vocant) quem in nobis Deus creat potentiâ suâ. & sic in Adversarii argumentatione erit similiter fallacia æquivocationis illi cum vetere interprete communis; ut ii præsertim agnoscent, qui hebrææ linguæ non fuerint planè rudes.*

Iam verò fallacia a secundum quid ad simpliciter, in quam haud invitus se involuit Adversarius, in eo est, quòd concludit, spiritum sanctum non suadere, ut invocetur, aut quæratur res ficta. Neque enim diximus nos sapientiam, de qua Salomon loquitur cap: 8. esse simpliciter rem fictam; sed tantùm quatenus tamquam persona aliqua ab eo inducitur. Id enim, ut pueri ipsi norunt significat, per prosopopœjam de aliqua re loqui. Satis autem sine dubio visum

sum fuisset Adversario ad suam rationem concludendam & nos redarguendos, hoc, quod diximus, si in ipsis verbis, quæ attulerat ex Salomone, tantùm de invocanda sapientia aliquid dictum fuisset. Videtur enim non suasurum fuisse spiritum sanctum, ut ficta persona invocaretur. Sed quia de prudentia etiam quærenda in illis dicitur, quam eandem cum sapientia eße Adversarius statuit, & ita quærenda, ut pecunia quæritur, quod satis indicat, hîc non agi de persona aliqua, sed de re tantùm, propterea ut eodem tempore huic tacitæ objectioni quodammodo responderet, atque interim nos majore invidia gravaret, volens ostendere interpretationem nostram omnibus verbis Salomonis a se allatis adversari, necesse habuit, cum non tantum personæ, sed etiam res quærantur, nos sapientiam apud Salomonem non modò fictam personam, sed etiam fictam rem esse dicentes facere.

Sed postremò, ut, quanta sit fallacia ista, constet apertiùs, animadvertendum est, non tam impium aut absurdum esse, quàm Adversarius hoc loco existimare videtur, iis, quæ personæ non sunt, invocationem tribuere, dummodo de natura sint Dei; ut quidem ipse Sapientiam, de qua loquitur Salomon, omnino esse vult. Id quod tum ex aliis, tum ex ipsius Adversarii verbis, quæ alibi dixit, planum faciemus infra cap: 13. partic: 4. Possemus autem plurimis iisq; evidentissimis rationibus, quæ ex locis ipsis ducerentur, demonstrare, Salomonem, cum de sapientia, tamquam de persona loquitur, omnino proso-

popœia uti. Sed præter eas, quas supra attigimus, has paucas tantùm exponere libuit.

Primùm, si Salomon de vera persona loqueretur, necesse eßet, istam personam jam tum populo universo fuisse cognitam, id est, populum universum scivisse personam aliquam eße, quæ Sapientia vocaretur. Hoc autem, præsertim si ad divinam in Dei essentia personam referatur, planè falsum est; vel ipsis Adversariis testibus, qui mysterium istud plurium in Deo personarum vulgò in Israëlis populo ante Christi adventum ignotum fuisse, passim confitentur; ut etiam ex ipsis Assertionibus intelligi potest, in quarum tertia scriptum est, articulum Dei unius essentiâ & trini personis antiquitus omnibus fidelibus, qui Deo placebant, quantum sat erat, fuisse notum. Omnibus fidelibus, inquit Assertio, qui Deo placebant; non autem omni populo. &, Quantum sat erat; non autem, ut id etiam scirent, unam ex illis personis Sapientiam vocari.

Deinde animadvertendum est, Salomonem non Sapientiam tantum, sed unà cum ipsa sæpius prudentiam, sive intelligentiam, vel etiam separatim prudentiam, & intelligentiam tamquam personas quasdam nominare. quod manifestè indicat, illum de vera & certa aliqua persona non loqui, sed de re quapiam multiplici, ad quam significandam pluribus opus fuerit uti vocabulis, vel in uno, vel in diversis locis. ut ex omnibus simul junctis intelligi possit, quid sit res ista, quam ille tantopere commendat, & sub nomine Sapientiæ, utpote reliquis signifi-

ficantiore, potissimùm commemorat. Quamquam, cum sapientiam solam nominat, solet eam, ut vidimus, plurali numero efferre. quò scilicet rem istam multiplicem, quoad fieri potest, unico vocabulo meliùs exprimat.

Namque monendus est præterea lector, in loco, de quo disputamus, ubi multa de sola sapientia, eâq; numero singulari prolatâ, dici omnino videntur, nec nos hactenus negavimus, si hebraicam veritatem spectes, posse, & , ut quidem nos arbitramur, debere omnia ista, a fine videlicet versiculi 14 usque ad finem capitis, ut de intelligentia dicta accipi, non autem de sapientia. Quandoquidem ab ipso capitis initio proposuerat Salomon & sapientiam, & intelligentiam; ac de utraque simul, tamquam persona una, propter rationem modò allatam multiplicitatis rei non pauca dixerat usque ad ver:12. Versiculo autem 12. de sola sapientia, quam priùs nominaverat, quædam dicere instituit usque ad finem ferme ver: 14. Qui versiculus in hebræo sic ad verbum habet. Mihi [*Sapientiæ*] consilium, & essentia *(id est rei effectio)* Ego intelligentia mihi fortitudo. *Prorsus enim existimamus nos, non esse addendum, ut a quibusdam factum est, verbum Sum verbis istis,* Ego intelligentia, *quasi sapientia dicat, se esse intelligentiam; qui loquendi modus & insolens planè est, nec bene convenit cum eo, quod propositum fuerat ab initio; ubi, ut dictum fuit, de sapientia, & de intelligentia simul nominatim verba fiunt; sed legendum esse simpliciter, ut verba jacent,* Ego in-

telligentia. *quòd videlicet de intelligentia, quam posteriore loco nominaverat, separatim loqui instituat. Quamvis enim ab initio sit nomen hebræum* תבונה*, hic verò* בינה *tamen utrumque nomen, ut ab uno eodemq; verbo ductum est, sic planè idem significat, & modò Intelligentia, idq; frequentiùs, modo Prudentia verti potest. Nec quemquam moveat, quòd hîc non sit initium versiculi, ut secundum hunc sensum videtur esse debere. Nam sæpe regula ista fallit parum attentos. & observatum est non solùm a doctis, sed ab aliis quoque, haud rarò sententiæ ab iis, quæ antecedunt, separatæ principium in medio versu esse.* ——— —

Itaque apparet, nihil saltem impedire, quominus non de sapientia, sed de intelligentia accipi ista debeant, quæ ex Salomone Adversarius protulit. Videat igitur ipse, quàm debili, vel potiùs nullo fundamento in hac disputatione ipsius, & suorum sententia innitatur. Postremò, quod maximè demonstrat, quidquid Salomon de sapientia tamquam persona loquitur, per prosopopœiam dictum esse, illud est, quòd ad finem cap: 9. per antithesin mulierem quandam stultam inducit, id est fatuitatem & stultitiam per prosopœiam loquentem facit, & sedentem ad ostium domus suæ, atque clamantem, & vocantem eos, qui illac prætereunt; quemadmodum suprà sapientiam, & intelligentiam clamantes & vocantes induxerat. de quibus etiam tamquam de mulieribus locutus fuerat; ut cap: 7. ver: 4. Dic sapientiæ soror mea tu es, & cognatam intelligentiam

tiam vocabis. *& cap:9. de Sapientia numero plurali nominata* Misit puellas suas. *&c.*

Ex quibus præter alia multa, quæ omisimus, si quis non intelligit, Salomonem de sapientia tamquam de persona aliqua per prosopopœjam loqui, & nullo modo fieri posse, ut ista sapientia sit ipse Christus, is sanè mentis oculos ad veritatis clarissimam lucem occlusos tenet. Salomonem autem imitati sunt auctor libri Sapientiæ, qui vulgò, ut liber ipse alicubi præ se fert, ipsius Salomonis esse dicitur, & Iesus Sirachides libri Ecclesiastici scriptor. ille cap: 7, & 8; hic verò cap:24. cum seq. & aliqua ex parte cap: 1. ac sapientiæ laudes, eâ tamquam p[ers]onâ inductâ, explicuerunt. Diximus autem alibi supra, in Ecclesiastici cap: 24. sapientiam a Deo creatam fuisse, non semel dici. Sed similiter hic cap:1. dicitur, eam fuisse creatam. Primùm quidem ver:4. dicitur, eam omnium primam creatam fuisse. Deinde verò ver:8. Dominum ipsum illam creasse. Ex quibus locis Adversarius, qui unà cum suis librum illum, tamquam canonicum, recipit, cogitur fateri, vel Dei filium rem creatam esse, vel ibi non esse sermonem de Dei filio; nec porrò quidquam ejusmodi testimonia, sive apud ipsum Salomonem, quem, ut dictum est, Sirachides imitatus fuit, sive apud quemvis alium, ad filii Dei æternitatem probandam pertinere posse. Arrianis sunt ista testimonia relinquenda, qui Dei filium primum omnium creatum fuisse asseverant. Et sanè ad ipsos potiùs, quàm Adversarios hosce nostros refellendos conati sumus ostendere, omnino

apud Salomonem, & consequenter apud alios ist[...] scriptores, quos quamvis non canonicos & ab ip[...] Hieronymo e canone expunctos, plurimi tamen fui[...]mus, prosopopœjam omnino esse, cum de sapienti[...] tamquam de persona, loquuntur. Quamquam ad u[...]trosque refellendos satis est, quòd, ut jam diu di[...]mus, Christus non sapientia simpliciter, sed Dei s[...]pientia appellatur; & præterea, quòd in utroru[...]que ratiocinatione est æquivocationis fallacia; c[...] Christus aliam ob caussam Dei sapientia appell[...] potuerit, & porrò appellatus fuerit, quàm quia fu[...] s[...]pientia illa Dei, de qua sive creata sive increa[...] scriptores istos loqui ipsi autumant. quod ita se h[...]bere mox planiùs a nobis fiet.

6. *Nam quod ait Adversarius, ex Apostolo l[...]quere, propriam caussam, cur Christus Dei sapien[...] appellatus fuerit, hanc esse, quòd in eo sunt om[...]* Coloss: 2. *thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi, non a[...]madvertit, se in consequentis fallaciam vel poti[...] simplicis accidentis incidere. Quamvis enim si ex e[...] quòd in Christo sint omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, nomen imponendum Christo fu[...]isset, Sapientia appellatus esset, vel potiùs appella[...] potuisset, non tamen idcirco sequitur, si Sapienti[...] fuit appellatus, eum propterea fuisse appellatu[...] quia in eo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ s[...] absconditi. Potuit enim ob aliam quandam caus[...] sic appellari; quemadmodum a nobis exemplo Ev[...]gelii in re simili allato probatum fuit. Atque hoc s[...]tis est ad argumentum dissolvendum, quod vel a[...]*

in A[...]

a Assertione ipsa, vel postea in Apologia ex Sapien-tiæ Dei nomine Christo attributo fuit ductum. ta-metsi non potuisse tantùm ob illam aliam caussam appellari, id quod ne Adversarius quidem negare st ausus, sed appellatum etiam fuisse diximus. quod rofectò sic se habere, fatebuntur omnes, qui sine 1. Cor: 1.
rajudiciis diligenter totum locum inspexerint, id-potissimùm consideraverint, quòd Christus ibidem mul Dei virtus seu potentia appellatur. Nam quis egare audebit, idcirco Dei potentiam Christum i-a Paulo nominari, quòd Deus in Christo, & per hristum potissimùm suam potentiam prodat? Illud ertum est, ex adjuncto Virtutis seu Potentiæ Dei omine constare Sapientiæ Dei nomen, quo Christus appellatus, nullam divinam personam significare, si velimus, Christum duplicem personam divinam se. Apparet enim cum Dei nomen repetatur, & riptum sit, non quidem Dei virtutem & sapienti-m, sed Dei virtutem, & Dei sapientiam, *o-nnino distingui Sapientiam a Virtute. De utraque rò idem statuendum esse, &, si una ad divinam a-iquam personam referatur, alteram quoque referri portere, quilibet sanæ mentis dixerit.*

At enim ait Adversarius, certum est tamen, a Paulo dictum fuisse, in Christo absconditos esse o-mnes thesauros sapientiæ & scientiæ. de nulla au-tem creatura hoc dici potest; Ergo Christus non est res aliqua creata. Atqui hoc est novum quoddam ar-gumentum, non ex nomine quidem ductum Sapien-tiæ Dei, quo appellatus est Christus, sed ex re ipsa; quam

quam revera nomini isti subesse probandum fuerat. nam hæc est, ut vidimus suprà, mirabilis quædam dialectica nostri Adversarii. Certè si bonum est istud ipsius argumentum, sive Christus sit ea sapientia, de qua loquitur Salomon, sive non sit, necesse est, ut sit ejusmodi, qualem eum ipse esse contendit. Quare, omissa Sapientiæ Dei appellatione, videndum est, an propter ista alia Christo tributa sequatur, illum non esse rem creatam. Diximus autem, hoc nullo pacto sequi. Est enim in argumentatione ista æquivocationis fallacia insignis, & præterea a secundum quid ad simpliciter. Æquivocum est sapientia & scientiæ nomen. nam & id quod sapere ac scire aut possumus, aut debemus, & ipsum sapere, ipsumq; scire significat. Iam si in posteriorem sensum accipiatur, potest fortasse videri, nulli creatæ rei convenire posse, ut in ea omnes thesauri scientiæ & sapientiæ sint reconditi. sin autem in priorem, nihil apparet, cur convenire optimè non possit. Quid enim vetat, quominus in aliqua re creata reposita fuerint a Deo omnia, quæ sapere & scire aut possumus aut debemus? Verùm in priorem sensum dictum istud Pauli accipi debere, docet apertè locus ipse, in quo agitur non de ipso habitu, vel actu sapiendi & sciendi, sed de rebus, quas sapere & scire oporteat; ut ex iis potest intelligi, quæ disputavimus cap: superiore partic: 5. Quin simul etiam ex ipso loco intelligitur, non simpliciter de omni ista sapientia & scientia sermonem esse, sed de ea tantum omni, quæ ad Deum ritè colendum pertinet. nam de certa quadam loqui Paulum vel ipse articulus

Col: 2, 3.

ticulus indicat utrique nomini præpositus. Vnde apparet argumenti fallacia, quam diximus, a secundum quid ad simpliciter. Idq; adeò verum est, de ista tantum videlicet omni sapientia & scientia ibi verba fieri, ut quia hanc in Dei & Christi mysterio contineri, rectè dicere potuit Paulus, videatur potiùs dicendum, illum verba ista de mysterio ipso, quàm de Christo dixisse. De mysterio enim loquebatur. Itaque, & si Christus proximè nominatus fuit, non videtur tamen dubitandum, quin ad ipsum mysterium verba ista referri debeant; nisi post copulam Et, quæ statim post vocem Patris sequitur, repetendum sit ex antecedentibus, In agnitionem, & sic de ipso Christo postremò sit sermo. quod tamen multò minùs verisimile est, quàm, ut de mysterio non Dei & Patris tantùm, sed Christi quoque agatur.

Hæc autem loci interpretatio, ut ad ipsum mysterium verba illa referantur ab aliis etiam ante nos animadversa, si recipiatur, apparet, omnino falsam esse argumentationis Adversarii propositionem illam, Nulla res creata omnes thesauros sapientiæ & scientiæ continet, si modò ad locum Pauli ea referatur, ut quidem hîc fieri necesse est; cum isti thesauri in mysterio Dei & Christi contineantur, quod sine dubio res creata est. Quamquam non videmus nos, cur quacumque ratione, & in quemcumque tandem sensum ea accipiatur, vera esse queat; cum nihil impediat, quominus Deus rem aliquam creatam omni sapientia, omniq; scientia, quocumque modo accepta, penitus replere possit. Quamobrem alteram argumen-

gumenti propositionem, videlicet, in Christo reconditos esse omnes thesauros sapientiæ & scientiæ, quamvis fortasse ea ex Pauli citatis verbis non probetur, quemadmodum Adversarius, eorum amphiboliam non animadvertens, prorsus asseruit, illi ultro ac libentissimè damus ut verissimam & ex aliis locis compluribus manifestam; si modò in eum sensum ea accipiatur, quem suprà diximus, & nostræ de Christo, quòd res creata sit, sententiæ minimè adversari docuimus; etiamsi nulla distinctio propositioni isti adhibeatur, &, quatenus vis ipsa verborum fert, eam quam latissimè quis interpretetur.

7. *Si quis est, qui, quid hic sibi Adversarius velit, rectè intelligat, aut eum non ineptissimè ratiocinatum fuisse, ostendere queat, nos istum rogamus, ut id nobis exponere ne gravetur. Nam quid attinebat dicere, nos in sacris litteris legere, Christum esse Dei filium unigenitum, eundemq; esse Dei sapientiam, & tamen negare, unigenitum Dei filium eße Dei sapientiam, cum nec nos negemus, unigenitum Dei filium esse Dei sapientiam, nec sub hoc nomine Vnigeniti filii Dei, sed sub ipso Christi nomine de hac Sapientiæ Dei appellatione illi tributa in nostra Animadversione perpetuò disputaverimus? Quòd si Adversarius ostendere cupiens, quàm graviter erraremus, negantes scilicet, ut quidem ipse existimabat, Christum esse Dei sapientiam, ex hoc colligere voluit, nos negare, unigenitum Dei filium esse Dei sapientiam, quia videlicet Christus dicatur, & sit unigenitus Dei filius, cur hoc tantùm non dixit, eo*

omisso,

omisso, quòd Christus dicatur & sit Dei sapientia, quod non ad gravitatem erroris, sed ad ipsum errorem ostendendum pertinet? immo cur hoc posterius Christum videlicet dici & esse Dei sapientiam, quod a nobis negari pro concesso sumebat, nos legere in sacris litteris, idq; nulla ratione negare posse, dixit? Deinde quænam consequentia est ista, Nos, quia velimus, Dei sapientiam, & Dei unigenitum non fuisse ante virginem Mariam, idcirco minimè credere, unigenitum Dei filium esse Dei sapientiam? Certè potiùs ad hoc credendum non potest nisi adjumento esse, velle, neque hanc, neque illum quodam tempore adhuc fuisse, & sic in re quadam utrumq; convenire.

Iam verò, quod ait, sine Dei sapientia nihil esse factum, verissimum esse confitemur. Sed cum subjungit, hanc Dei Sapientiam esse unigenitum Dei filium, hoc planè negamus; & dicimus illum in manifesto æquivoco versari, & simul principium quodammodo petere. Nam certum est, Dei sapientiam istam tunc saltem extitisse, cum ab initio res crearentur. quare, si velit, unigenitum Dei filium esse istam Dei sapientiam, oportet, ut etiam velit, unigenitum Dei filium jam tum extitisse. quod illud est, quod nos maximè negamus: Immo asserimus, cum unigenitus Dei filius nullus alius sit, aut fuerit umquam præter Iesum Nazarenum, qui dicitur Christus, Iesus autem Nazarenus non fuerit, cum ab initio res crearentur, nullo modo posse fieri, ut unigenitus Dei filius sit sapientia illa Dei, sine qua nihil ab ipso creationis initio factum fuit. Quamvis igitur negemus, Dei

filium unigenitum ante virginem Mariam extitisse, non tamen idem de Dei sapientia simpliciter negamus, quemadmodum Adversarius per summam calumniam nobis ascripsit. Atque hic omittimus aliam horribilem & ridiculam simul calumniam ejusdem Adversarii, quam cum superiore conjungit, affirmans, nos Diaboli horrendam impietatem sectari, qui homicida fuit ab initio, & libenter velle, aliquando non fuisse eum, per quem nos sumus, & sine quo esse non possumus. Nemo enim erit, qui hæc legens ejus judicium non desideret, simulq́; maximam in nos iniquitatem non vehementer miretur.

Iam quod postremò objicit, de unigenito Dei filio scriptum esse, quòd omnia per ipsum sint facta, & sine ipso factum sit nihil, quod factum sit, satis explicatum & dilutum fuit suprà cap: 4. parte 2. partic: 5. Adde, quod æquivocatio est in dictione Sine. Alio enim sensu dicitur, sine Dei sapientia nihil esse factum, & alio dicit Iohannes, sine Verbo, quod Dei filius unigenitus est Iesus Christus, nihil esse factum, quod factum sit. Illud significat, omnia sapientiâ adhibitâ id est sapienter a Deo esse facta. hoc verò significat, nihil eorum quæ ad evangelii negotium pertinent, a Deo factum esse, quin per Christum tamquam instrumentalem & secundam caussam factum fuerit.

CAPUT IIX.

Rom: 8. 32. IN *eadem secunda assertione scriptum est, Paulum ex eo, quòd Christum proprium Dei filium vocat, satis*

satis ostendere, illum ex substantia Patris genitum fuisse ab æterno. Contra hoc *Animadversione ibidem secunda diximus, necesse esse, ut ob alias caussas Paulus appellaverit Christum proprium Dei filium, quàm ob hanc, quòd ex substantia Patris ab æterno genitus fuerit. Nam in epist ad Heb: hæc propria Christi divina filiatio ex eo loco maximè probatur,* Filius meus es tu, ego hodie genui te; *qui locus a Paulo Act: 13. ad ipsius Christi resurrectionem refertur, & in eadem epist: ad Heb: ad id, quòd Deus Christum ad sacerdotium vocaverit, accommodatur. quæ nihil habent commune cum eo, quòd Christus ex patris substantia ab æterno sit genitus. sed ut in Assertionem 11. numero 3. animadvertimus, docent, ideo potissimùm proprium Dei filium Christum dici, quòd immortalis factus rex declaratus fuerit; Deiq; sacerdos in perpetuum constitutus. In Assertionem verò 12. Animaduer: 5. diximus, quidquid in Nicæno symbolo, quod Adversarii amplectuntur, hac de re dicatur, ex evangelistarum & apostolorum dictis constare, Christum per sanctificationem Dei & spiritus, perq; resurrectionem a mortuis Dei filium extitisse. Contra quæ a fine pag: 48. usque ad initium pag: 55. hæc scribit Adversarius.* Hebr. 5.

Adversarii dicta.

1. *Antequàm locorum, quos attulimus interpretationes nostras indeq; ductas rationes refellere aggrediatur, ait ex ipso illo loco in epist: ad Heb:* Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius me-

us meus es tu, ego hodie genui te, *apparere, Angelos, licèt Dei filios, cum unigenito Dei filio collatos, creaturas & servos tantùm censeri. id quod ostendit; inquit, unigenitum Dei filium esse illorum creatorem.*

2. *Et quia huc solis, & ignis comparationem accomodaverat, quod scilicet ignis, licèt habeat lumen suum, tamen, si inferatur, ubi sit sol, mox ejus lumen evanescat, idcirco postmodum subjungit, quòd, quemadmodum comparatio ignis ad solem demonstrat naturam, seu vim illam, quæ est in creaturis, fuisse in producendo igne solem quodammodo imitatam, sic Angelorum comparatio ad Christum clarissimè confitetur & prædicat, Deum patrem in illis sibi pro filiis adoptandis eam sapientiam imitatum fuisse, qua ante omnes filios adoptivos sui unigeniti est pater, & sine qua numquam est. Atque hinc colligit, eos, qui negant, Deum sui unigeniti filii ab æterno fuisse patrem, illam ejus naturam negare, quam in Angelis & hominibus adoptandis est imitatus.*

3. Quisquis autem *(inquit)* illam ineffabilem & immensam vim contemplatur qua Pater sua natura ante omnes filios adoptivos est Pater, & quam in eis adamandis est imitatus, meminerit istius, Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria. Itaque *(subjungit)* tantum mysterium fide & silentio potiùs est venerandum, quàm ullis rationibus discutiendum.

Prov: 25.

4. *Vt autem magis refutationem, quam parabat, dictorum nostrorum præmuniret, reprehendit nos, idq; per calumniam à nobis factum fuiße ait, quòd evangelistarum, & apostolorum dicta symbolo Nicæno opposuerimus. quasi Patres illi ex toto orbe christiano collecti, & Apostolorum temporibus viciniores, quorum multi pro Christi fide gravia paulo ante fuerant passi, & quos Eusebius Pamphili præcipuos ac laudatissimos Dei servos esse dixit, Dei filii & Evangelistarum dicta in symbolo illo componendo non fuerint secuti.*

5. *Mox ait, nos minimè, ut profitemur, Evangelistarum dicta sequutos esse; qui dicamus, Christum per resurrectionem esse factum filium Dei, cum illi inter cætera testentur, ipsum Christum ante passionem & resurrectionem, affirmasse se esse Dei filium.* Secundum ergo *(inquit)* opinionem Samosatenicorum, Christus se filium Dei, antequam esset, fecit.

6. *Tandem ad interpretationes nostras confutandas accedens, ait, nos sequentis scripturæ profundiorem sensum non apprehendentes perversè in Pauli verbis Act: 13. interpretari*, resuscitans Iesum *pro generans Iesum; quasi, quoties adimpletæ promissiones scribuntur, toties Christus fuerit generatus. Profundiorem autem sensum sequentis scripturæ*, Filius meus es tu; ego hodie genui te, *vult esse, quòd, cum Christus passionis tempore non putaretur eße filius Dei, nec in eo adimpletas esse promissiones, Deus, eum resuscitando declaraverit,*

eum esse filium suum; filium videlicet illius, qui dixit ad eum, Filius meus es tu; ego hodie genui te. Nam quoties (*inquit*) promissiones & voces Prophetarum sunt adimpletæ, toties Iesus est declaratus Filius Dei, non verò generatus.

7. Præsertim (*subjungit illic*) in resurrectione, quam ipse Christus vocat signum Ionæ prophetæ. Quemadmodum enim Ionam Deus, per id quod fuit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, declaravit missum ad prædicandum Ninivitis pœnitentiam: ita Christum, per id, quod filius hominis fuit in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus, itidem declaravit missum, ut prædicaretur in nomine ejus pœnitentia & remissio peccatorum.

8. *Hinc colligit, Christum esse verum cum Patre & spiritu sancto Deum, cum videlicet in ejus nomine fiat remissio peccatorum, qui non sine Patre & spiritu sancto fit.*

9. *Verumtamen haud obscurè ait, posse alicui ex iis, qui humana tantùm sapiunt, videri prima fronte scripturam istã*, Filius meus es tu, *&c. non suo loco a Paulo insertam. Atqui sic solere Apostolos interdum facere, ut infirmorum auditorum animi ad majora capienda præparentur. Itaque Paulus factus, ut ipse de se ait, infirmus infirmis*, ante scripturam (*inquit*) qua Christi resurrectio comprobatur, inseruit eam de Filio Dei, ut audi-

tores, postquam viderent fieri, in scripturis, mentionem Filii Dei, cogitare inciperent, non incredibile hunc esse Filium Dei, cujus resurrectio annunciatur, eundemque jam verum Messiam advenisse.

10. *Postremò, quod attinet ad locum ad Heb: 5.* maluit *(inquit)* Apostolus uti ista Periphrasi magis exornandæ & amplificandæ rei gratia: quàm ita simpliciter dicere, Pater eum clarificavit.

Responsiones.

1. *Quidquid hîc dicit Adversarius, quod ejus sententiæ, si verum esset, favere possit, in eo principium ab ipso peti dici potest. Cæterùm nostram ratiocinationem confirmat, & suorum argumentationem labefactat. Quatenus enim vult, in primo cap: epist: ad Heb: in Christo considerari divinam quandam filiationem, quæ Angelorum divinam filiationem obscuret id planè confirmat, quod nos diximus, istîc de propria Christi ex Deo filiatione agi. ut, quia ibidem ad probandam hanc filiationem locus ille ex Psalmo potissimùm allatus fuerat* Filius meus es tu *&c. locus autem iste alibi ab Apostolis, Christi resurrectioni, & divinæ ejusdem ad perpetuum sacerdotium vocationi accomodatur, hinc appareret, propriam Christi ex Deo filiationem rebus contineri longè diversis a consubstantialitate ista cum Patre, quam ex ipsa hac filiatione argumentantur Adversarii. Quatenus verò ait, quia Angelo-*

rum ex Deo filiatio ab unigeniti filiatione obscuratur, apparere, eos ut creaturas considerari, & consequenter, unigenitum, ut illorum creatorem, principium petere videtur. Prorsus enim negamus nos, neque id ulla ratione apparet, ex eo quòd Christi *filiatio Angelorum filiationem, si invicem conferantur, obscuret, sequi in hac collatione rationem haberi, quòd Angeli sint creaturæ. Satis enim est ad insignem inter has duas filiationes differentiam constituendam alterius rei, cujus ipse Adversarius meminit, haberi rationem. nempe, quòd Angeli sint servi;* Christus *autem, dominus, & quidem ipsorum Angelorum omnium; ac præterea tanta potestate ac majestate præditus, ut, uno Deo excepto, universis atq; omnibus, sive in cælo, sive in terra longè præstet, eaq; sibi subjecta habeat. Hæc autem non illi sunt naturalia; sed ea ex* Dei *largitate ac beneficio habet. quemadmodum disseruimus cap: 4. parte 3. partic:7. Et sanè non rerum naturalium, sed ex* Dei *bonitate concessarum in comparatione ista rationem haberi, demonstrant prima ipsa verba comparationis,* Tantò melior, *id est præstantior,* angelis effectus, quantò differentius, *id est excellentius*, præ illis nomen hæreditavit. *Quibus verbis statim subjicitur,* Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu, ego hodie genui te? *Vnde patet, filiationem istam* Christi *ex* Deo, *quæ, si cum* Christo *angeli conferantur, angelorum ex* Deo *filiationem, ut Adversario placet, evanescere facit, hæreditatam, ut veteris interpretis*

Heb: 1. 4.

verbo

verbo utamur, ab ipso Christo fuisse; non autem illi fuisse naturalem, & multò minus unà cum ipso æternam. ut quidem fuisset, si ea ad id respiceret, seu propterea talis esset, quòd angeli essent creaturæ, ipse verò eorum creator. Certè Theodoretus in hunc scribens locum veritate clarissima convictus & fatetur, & contendit, hîc de æterna generatione non agi, quod & alii Trinitarii confitentur, & præcipuè inter recentiores Iob: Oecolampadius.

2. *Si Adversarius ex similitudine comparationis ignis ad solem id argumentari vult, quod de comparatione angelorum ad Christum concludit; quia videlicet similitudo ista bene conveniat in eo, propter quod allata fuerat, id est, ut ostenderetur, angelorum divinam filiationem in Christi filiationis conspectu evanescere; eo omisso, quòd in assumptione sua falsa dicit, & pluribus modis iu universa argumentatione principium petit, quemadmodum quilibet non imperitus facilè animadvertet, quòdq; probandum saltem illi fuisset, eandem rationem esse naturæ seu vis illius, quæ est in creaturis, ad ignem & solem, & illius, quæ est Dei patris, ad angelos, & Christum; his omnibus, ut dictum est, omissis, dicimus, illum in manifestam accidentis fallaciam incidere, & velle contra id, quod est in proverbio, similitudinem currere quatuor pedibus. Nam, quòd comparatio ignis ad solem demonstret, naturam in producendo igne solem quodammodo imitatam fuisse, hoc licèt, ut diximus, falsum sit, tamen quantumvis verum, quod ad propositum attinet, id est ad illud, propter*

quod similitudo ista allata fuerat, planè ex accidente est.

Adde, quòd in ista conclusione turpissimus est error consequentiæ. Cum enim concludendum fuisset, comparationem angelorum ad Christum, ostendere Deum in angelis adoptandis Christum imitatum fuisse sive unigenitum filium suum, sive sapientiam suam, quæ unigenitus ipsius filius est, concluditur ineptissimè, eum imitatum fuisse sapientiam suam, qua sui unigeniti est pater. Ex quo interim consequitur, Dei sapientiam non esse ipsum unigenitum Dei filium, contra id, quod tantopere suprà contendit Adversarius. Sed condonemus illi hunc gravissimum errorem, & suorum dictorum repugnantiam, & fingamus, illum id conclusiße, quod concludere debuerat; ac præterea dicamus, ut quidem verisimile est, eum non argumentari, sed docere tantum voluisse, istaq; comparationis ignis ad solem similitudine non ad quidquam probandum, sed tantummodo ad rem ipsam explicandam usum fuisse atque ita illum a petitionis principii, & accidentis fallacia (nam cæteri errores aliqua ratione nihilominus manent) vindicemus, An non in eo graviter accusandus erit, quòd affirmet, comparationem angelorum ad Christum clarissimè confiteri & prædicare, Deum patrem in angelis adoptandis suam propriam sapientiam, sine qua numquam fuit, quaq; unigenitus (ut ipsi placet) ejus est filius (sic enim, diximus, concludendum illi fuerat) imitatum fuisse? Primùm enim quid vetat, quominus angeli,

Dei filii, cum Christo, ut multò præstantiore, conferantur, & tamen angeli adoptati a Deo fuerint, priusquam Christus existeret sive unigenitus Dei filius; & sic nullo modo in illis adoptandis Deus suum unigenitum filium imitatus fuisse dici possit? Numquid necesse est, ut id, quod est præstantius, priùs existat, quàm id, quod est minus præstans? Quid magis falsum excogitari potuit, cum potiùs contrarium evenire soleat, ut scilicet imperfectioribus perfectiora succedant eavé consequantur?

At enim (inquiet Adversarius) istud verum est in rebus creatis. Sed Christus, sive unigenitus Dei filius non est res creata, sed est sapientia Dei increata. Verùm quid est principium petere, si hoc non est? Tota hæc disputatio ob id suscepta fuit ab Adversario, ut probaret, Christum sive unigenitum Dei filium esse ex substantia Patris, & ab æterno Dei filium fuiße. quemadmodum præcipuè illud ostendit, quod postremò concludit contra eos, qui negant Deum sui proprii filii ab æterno fuisse patrem. His verò istud idem, ratiocinando, pro conceßo sumit; idq; præter id, quod imitatus in angelis adoptandis unigenitus Dei filius requirat. nam ad imitationem istam satis est, unigenitum Dei filium ante angelos adoptatos extitisse. Itaque tandem apparet, conclusionem istam, universamq; ipsam ratiocinationem planè absurdam atque ineptam esse.

8. *Iampridem adeoq; ab ipso initio monuerunt nostri homines, hanc esse rationem, qua potissimùm Satanas utatur ad sua inventa in religionis negotia stabili-*

stabilienda. Si videlicet dicat, mysteria esse, quæ non inquiri, sed adorari debeant. Hac si quidem arte diu inter cætera confirmavit, atque etiamnum in complurium animis confirmat transsubstantiationis (quam vocant) in cœna Domini monstrosissimum juxta ac perniciosissimum commentum. Iidem nostri homines similiter eodem tempore monuerunt, sententiam istam sapientis, Qui scrutator est majestatis opprimetur a gloria *(quamquam in hebræo aliter est) in istos maximè convenire, qui Dei essentiam perscrutari voluerunt, ac de ipsa ea affirmarunt, quæ si vera essent, ne angeli quidem ipsi plura fortasse de ea scire possent; & iis, quæ in divinis oraculis clarissimè patefacta sunt, non contenti, ausi sunt per mirabiles quasdam consecutiones multa quæ interim ipsimet nec percipiunt, nec percipere possunt, de Deo & loqui, & docere. Vnde factum est, ut justo ipsius Dei judicio eò devenerint, ut hac in re ipso sensu communi destituti fuerint, eaq; certissima esse, & dixerint, & crediderint, quæ tamen nullo prorsus pacto vera esse posse, apertissimè ac clarissimè constat.*

Prov: 25. 27.

4. *Quicumque, & quotcumque tandem fuerint isti patres, dicimus iis, quæ ab illis constituta fuerunt, ea anteponenda esse, quæ ab apostolis & evangelistis fuerunt scripta; ex hisq;, non autem ex illis, veritatem de filio Dei petendam esse. At enim sunt patres isti dicta secuti evangelistarum, & apostolorum. Hoc videant illi, qui ipsos, ut interpretes fidissimos ad eadem dicta intelligenda adhibent. Nobis ea di-*

cta per

cta per se satis clara & aperta sunt; &, quatenus est necessarium, ut ea intelligamus, eatenus nullo nos homine interprete indigere, persuasissimum habemus. Patres istos nihilominus non contemnimus. Sed non propterea illorum sententiam in symbolo illo expositam amplectimur. ipsumq; Eusebium Pamphili, quem ipsorum sanctitatis testem citat Adversarius, hac in re imitamur. Is enim Eusebius & ab initio symbolo isti subscribere noluit; & postea ideo subscripsit, quia putavit verba, quæ suæ sententiæ adversari videbantur, ita accipi posse, ut non adversarentur. quemadmodum ipsius epistola, quam Symmystis suis scripsit, testatur; quam in sua historia descripsit Theodoritus lib: 1. cap: 12. Ex cujus potissimùm fine apparet, ipsum sententiam, quam antea habuerat, retinuisse. Atqui antea Arrianis eum adhæsisse, docent Athanasii verba cum alibi, tum in epistola ad episcopos Africanos, quam idem Theodoritus suæ historiæ intexuit lib: 1. cap: 8. quæq; inter ipsius Athanasii opera extat. Quinetiam idem Theodoritus, quamvis eodem lib: cap: 11. ad finem Arrianos reprehendat tamquam Eusebii scriptis contradicentes, eum tamen ex ipsorum numero ibidem facit. & alibi, hoc est cap: 20. post Nicænam Synodum eum inter quosdam numerat, qui Arriana labe infecti essent; ejusq; judicium Athanasium subire noluiße indicat cap: 27. Id quod Sozomenus apertè tradit lib: 2. cap: 24.

Quid plura? Hieronymus in singulis tribus libris adversus Ruffinum ipsum Eusebium Cæsariensem

sem Episcopum Arrianum disertissimis verbis nominat, & in epistola ad Ctesiphontem adversus Pelagianos de eo sic scribit, quem fuisse Arrianum nemo est, qui nesciat. *Et sanè quidquid Socrates lib: 2. cap: 17. conetur Eusebium ex ipsiusmet scriptis Arrianum non fuisse ostendere, tamen non tantùm ex iis, qua modò attulimus, sed ex aliis quoque, præcipuè verò ex multis, quæ in illius extant scriptis, satis apparet, illum non longè ab Arrianorum sententia abfuisse. Nam quòd, creaturam Dei filium in iis, quæ Socrates citat, nec esse, nec dici vult, sciendum est, multos Arrianos idem olim sensisse & hodie sentire. Arrianos enim vocamus, quicumque Dei filium ante sæcula extitisse volunt, & tamen non concedunt, eum ex ipsa Patris substantia esse; licèt, ut Eusebius faciebat, quidam inter ipsos ὁμοούσιον, id est consubstantialem sive coëssentialem Patri illum dicere non dubitent, quòd videlicet ex substantia sit substantiæ patris simili, & ab aliarum rerum substantia longè diversa. tametsi ad hoc ipsum meliùs & cautiùs exprimendum, plerique alii nullo modo τοῦ ὁμοουσίου, sed ὁμοιουσίου voce uti vellent. Sed hæc hactenus.*

5. *Non pugnant hæc inter se, Iesus Christus extitit (hoc siquidem verbo nos usi sumus) filius Dei per resurrectionem, &, Iesus Christus erat filius Dei ante passionem & resurrectionem. & qui ex hoc illud falsitatis arguit, ut Adversarius facit, ipsum spiritum sanctum imprudens mendacii arguit, qui utrumque dicit. De posteriore nullum est dubium; de priore verò mox videbimus. Sed hujus perversæ ratiocinationis, quòd*

nis, quòd secundùm opinionem nostram, quia scilicet dicimus, Christum per resurrectionem Dei filium extitisse, Christus se Dei filium fecerit, antequam esset, illico, ut Deo visum est, aliquid pœnarum dedit Adversarius. Nam calumniam in nos suam exaggerare studens, statim addit haec verba, quæ leguntur pag:52. nonné isti Iudæis vociferantibus, crucifige, crucifige eum, quia Filium Dei se fecit, non applaudunt? *suo enim ipsius testimonio invitus atque adeò contrà id ipsum, quod conabatur, confirmavit nos minimè applaudere Iudæis. Nam quid aliud est Nonné non applaudunt, quàm Minimè applaudunt?*

6. Sed jam demonstremus, quanta ipsum spiritum sanctum injuria Adversarius imprudens affecerit. Nihil est apertius verbis Pauli apostoli, quibus Act:13. locum illum Psal:2. filius meus es tu, ego hodie genui te, *ad Christi resurrectionem accommodat, ita ut velit, illis verbis ipsam resurrectionem significari. Quid enim est dicere, quòd Deus impleverit suam promissionem* resuscitans Iesum, sicut & in Psalmo secundo scriptum est, filius meus es tu, ego hodie genui te, *nisi apertè testari, in illis Psalmi verbis fuisse prædictum & præsignificatum, Iesum a Deo resuscitandum fore, & porrò verba illa,* ego hodie genui te, *eo ipso die, quo Iesus a Deo ex mortuis suscitatus est, impleta fuisse, & consequenter, Iesum per resurrectionem filium Dei extitisse? Quod profectò mirum videri non debet. Cum enim Deus naturâ hoc habeat, ut non modò ipse*

immor-

immortalis sit, sed aliis quoque immortalitatem largiri possit, ac praeterea dominus sit universorum, is vere prorsus, & maxime proprie Dei filius censendus est, qui ista omnia habeat; ob eamq; rem tunc a Deo generari dicendus, cum haec ipsa a Deo adipiscitur. Atqui haec omnia a Deo tunc, cum ab ipso a mortuis est excitatus, adeptus est Iesus. Nam & numquam amplius moriturus resurrexit Act: 13. ver: 34. Rom: 6. ver: 9; & resurgendo id est consecutus, ut omnia sub pedibus subjecta habeat, id est sibi possit subjicere omnia, & consequenter mortem in suis membris abolere suosq; immortales efficere, 1. Cor: 15. ver: 26, & 27. Ephes: 1. ver: 20, & 22. Philip: 3. ver: 21. Heb: 2. ver: 8, & 9. Apoc: 1. ver: 18. Et simul per resurrectionem id est adeptus, ut non hominum tantum, sed angelorum quoque omnium, sive bonorum sive malorum, sit dominus; nec quidquam aut in caelo, aut in terra, aut sub terra sit, quod illius voluntati non magis, quam ipsius Dei voluntati, resistere queat, Matth: 28. ver: 18, Act: 2. ver: 32, &c. Rom: 14. ver: 9. Eph: 1. ver: 20, &c. Philipp: 2. ver: 8, &c. Col: 1. ver: 18, & cap: 2. ver: 10, Heb: 1. ver: 3, &c. 1. Pet: 3. ver: 21, & 22, Apoc: 5. ver: 12, & 13. praeter alia non pauca divinarum litterarum testimonia, quae haec omnia sic se habere, ut diximus, satis docere poßunt.

Extitit igitur Iesus Christus per resurrectionem Dei filius, idq; spiritus sanctus clarissime testatur. qui, si nihil aliud testaretur, quam ipsum per resurrectionem dominum & Christum a Deo factum Act: 2. 36.
fuisse,

fuisse, ut iam ostensum a nobis fuit in Animadversionibus in Assert: 23. & ubi ad eum locum ventum fuerit, iterum Adversarii cavillationibus resolutis, Deo dante, ostendetur; hoc satis superq; esset, ut nos doceret, Iesum Christum per resurrectionem extitisse sive etiam factum fuisse Dei filium. Nam, *ut Animadver: 3. in Assert: 24 diximus, qui Christus, seu rex Dei populi est, filius Dei appellatur in sacris litteris. Adhæc, cum ipse Iesus Christus, id est homo ille, postquam mortuus fuit, antequam resurgeret, nequaquam existeret, per resurrectionem verò extiterit, & quidem talis, qualem suprà diximus, quid convenientius dici potest, quàm illum per resurrectionem filium Dei extitisse, & tunc maximè a Deo, qui ipsum resuscitavit, fuisse generatum? An non primogenitus mortuorum sive ex mortuis dictus est in sacris litteris?* Col:1. 18. Apoc: 1. 18 Nonné *Christus ipse Matth: 19. ver: 28. regenerationem vocat id, quod Luc: 14. ver: 14. justorum resurrectionem appellat? Verùm, quòd Christus Iesus per resurrectionem a mortuis Dei filius extiterit, testatur præterea idem spiritus sanctus per Paulum apostolum etiam alio in loco; id est in epist: ad Rom: cap: 1. ver: 4. ubi de Christo Iesu secundum græcam veritatem hæc ad verbum leguntur;* Qui definitus *seu* constitutus est filius Dei in potentia secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum. *Vox enim, quam nos vertimus* definitus *seu* constitutus *in græco est* ὁρισθέντος. *Certum est autem verbum* ὁρίζω, *unde illa ducta est, Definire, seu constituere, vel statuere*

 signifi-

significare. Atque ipse vetus interpres verbi istius voces uno ex tribus dictis modis reddidit in his locis Luc: 22. ver: 22, Act: 2. v: 23, & cap: 10. ver: 42, & cap: 17. ver: 26, & 31. ex quibus petenda est vera significatio verbi istius in loco nostro. Hoc dicimus, *quia Erasmus in suis in hunc locum annotationibus asserit, verbum* ὁρίζω *significare etiam Certò pronunciare ac promulgare; quod decreveris (quæ tamen significatio rem non quidem factam, sed decretam tantummodo antea fuisse, ostendere videtur) idq; hoc loco usu venire vult. quod ita intelligit, ut velit, dictum a Paulo fuisse, Christum, qui jam antea filius Dei erat, filium Dei ex resurrectione certò indicatum & declaratum fuisse. Ac præterea antiquiores græci hujus loci explanatores sic vocem* ὁρισθέντος *acceperunt, ut significet demonstratum & declaratum. Quæ tamen interpretationes non aliunde sunt profectæ, quàm inde, quòd hæc veritas, quòd Christus per resurrectionem constitutus fuerit Dei filius, paucis fuit bene cognita. nam, si bene cognita fuisset, certè nemo a propria verbi significatione & in ipsis sacris litteris usitata ad minùs propriam, & divinis scriptoribus, ut arbitramur, ac profanis quoque fortasse, incognitam deflexißet. nec tantopere, ut fecit, locus iste interpretes torsisset.*

Ad explicandum autem hunc locum, ex aliis suprà allatis potissimùm accommodatus est ille Act: 10. ver. 42. ubi dicitur, Iesum Nazarenum, quia videlicet, ut antecedentia demonstrant, fuerit a Deo a mortuis excitatus, illum esse, qui a Deo sit constitutus

tutus (ὁ ὡρισμένος *est in græco*) *judex vivorum & mortuorum. Iudex autem hebraica phrasi gubernatorem & dominum significat. Atque huic loco similis est ille apud Paulum*, In hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit, & revixit, ut & mortuorum & vivorum dominetur. *Sed dominum & gubernatorem esse vivorum, & mortuorum, idem reipsa est, quod esse Dei filium, propter caussas ante allatas; Igitur, Iesum Nazarenum, quia a mortuis fuerit a Deo excitatus, illum esse, qui constitutus a Deo fuerit judex vivorum, & mortuorum, nihil aliud est, quàm, Iesum Nazarenum, qui est Christus, per resurrectionem a mortuis constitutum fuisse Dei filium. Adde, quòd evidentissima illa antithesis, quæ in ipso loco ad Rom: 1. habetur, carnis & spiritus, nativitatisq́; ex semine Davidis, & filiationis ex Deo, satis ostendit, cum Christus ibi Dei filius nominatur, non de ulla declaratione, sed de ipsa existentia agi. neque enim ait Paulus, Christum declaratum fuisse ex semine David, sed factum seu natum fuisse ex semine David secundum carnem. Quare dicendum etiam omnino videtur, eum dixisse, non quidem Christum declaratum fuisse, sed extitisse Dei filium per spiritum sanctificationis, &c. Præterea in loco ipso Heb: 1., qui huic disputationi occasionem dedit, non modò, ut ante demonstratum est, verba Psalmi*, Filius meus es tu, *&c. de naturali nedum de æterna filiatione minimè accipiuntur; sed ad tempus, quod Christi resurrectionem consecutum est, referuntur, adeoq́; ad ipsam resurrecti-* Rom: 14. 9.

onem accommodantur. Siquidem Resurrectionis Christi nomine gloriam etiam, quam per resurrectionem est adeptus, significare solent sacræ litteræ. Etenim, postquam dixisset apostolus, Christum consedisse in dextera majestatis in excelsis, statim intulit, Tantò melior angelis effectus, &c. a quibus verbis pendent ea, quæ dicuntur postea de filii Dei nomine Christo apud Davidem tributo. Itaque ex apostoli mente Davidis verba, quatenus mysticè de Christo intelliguntur, non ante impleta sunt, quàm Christus resurrexit, & ad dexteram Dei in cælo consedit. Quid autem dicemus de loco Heb: 5. quem attuleramus ad probandum verba ista referri ad sacerdotium Christi, ad quod vocatus est a Deo? Nonné, si ad sacerdotium Christi referuntur, ad ipsius quoque resurrectionem, & in cælum ascensionem referuntur? Neque enim fuit sacerdos Christus revera, nisi postquam cælis sublimior est factus, ut disputatum est a nobis supra cap:4. parte 2. partic:5. Meritissimò autem generatus tunc dicitur a Deo Christus, cum factus est sacerdos in æternum. Namque istud sacerdotium nihil est aliud, quàm æterna illa cura & potestas nos servandi atque hac ratione peccata nostra perpetuò expiandi, qua Christus a Deo donatus fuit, sub sacerdotii nomine in sanctis litteris nobis proposita, ut dispensatio ista divina apertè significetur, & ostendatur, Christum quidem illum esse, qui nos servet, & a pœnis nostrorum peccatorum nos liberet; sed tamen non ut primam, sed ut secundam caussam; nec tamquam ex se ipso naturaq;

turaq́; sua tantam potestatem habentem, sed tamquam eum, qui illam a Deo acceperit; adeò ut, quod ad hanc rem pertinet, non secus existimandum de eo sit, ac si, ut sacerdotes solent, precibus suis nobis veniam a Deo, & salutem impetraret. unde etiam disertè interpellare pro nobis est dictus. Rom: 8. 34. Heb: 7. 25.

Satis constare arbitramur, Christum per resurrectionem a mortuis Dei filium extitisse, & psalmi verba, filius meus es tu, ego hodie genui te, *huc referenda esse; Paulo præsertim auctore Act: 13. & scriptore epist: ad Heb: cap: 1. & 5. Idquod ante nos multi viderunt, qui tamen Christo æternam ex Deo generationem tribuunt. Inter quos memoriâ nostrâ potissimùm Franciscus Vatablus, qui in diffusioribus suis in priores psalmos annotationibus ad vocem Hodie sic annotat*, Diem resurrectionis hunc diem interpretatur Paulus Act: 13. Heb: 1. & 5. q. d. Ego suscitavi te, & ita genui in vitam æternam. Cum Christus ostenditur Dei filius, rex esse probatur. *Ecce ut vir iste doctissimus hac in re per omnia nobiscum sentit. Sed & inter antiquos Hilarius, qui nemini ex Homousianis solida quadam doctrina secundus est, in eundem locum scribens, ad id præcipuè, quòd Christus primogenitus est ex mortuis, eum pertinere statuit, & vocem istam Dei Patris in Christi resurrectione extitisse affirmat, idq́; ex apostolica auctoritate propter verba Pauli Act: 13. Atque Hilarium secutus Erasmus multa præclarè in eandem sententiam psalmum ipsum enarrans scripsit. hæcq́; inter cætera; E-*

 go ho-

stolus ex Iesu resurrectione declaratam filiationem, sed contrà ex prædicta per Davidem filiatione factam Iesu resurrectionem demonstrare voluit. quemadmodum apertissimum est, & suprà a nobis explicatum fuit.

Ad hæc, cum inter nos & Adversarium contendatur, utrùm ex Pauli verbis intelligi debeat, Iesum per resurrectionem extitisse Dei filium, ut nos asserimus, an verò, Iesum per resurrectionem fuisse declaratum Dei filium, ut ipse asserit, monstrosa ista Adversarii interpretatio Resuscitans, id est Per resuscitationem filium suum eße declarans, manifestè principium petit; nec ulla ratione niti potest, nisi eâ, quæ accidentis fallaciam contineat. Vt scilicet quia Iesus, cum resuscitatus est a Deo, declaratus est esse ejus filius, idcirco, cum legitur, Deum resuscitasse Iesum, perinde sit, ac si scriptum fuisset, Deum resuscitando Iesum, declarasse eum esse filium suum. Quod enim ad vim attinet ac significationem ipsam verbi Resuscitandi, declaratio ista ex accidente planè est.

Postremò & illud animadvertendum est, quòd, cum neceße sit, locum psalmi a Paulo allatum, Filius meus es tu, ego hodie genui te, *ad ipsum verbum Resuscitans relationem habere, certè si Resuscitans idem est, quod Per resuscitationem filium suum eße declarans, locus iste non ad ipsum verbum Resuscitans, neque ad actionem, quæ illo verbo significatur, sed tantùm ad filii sui nomen referetur; nisi verbum Genui apud Davidem significet non quidem gene-*

generare, sed A se generatum declarare. id quod nec sentit, ut credimus, Adversarius, nec concedendum arbitramur; cum verba fiant ad ipsum filium, cui privatim de declaratione ista quidquam dicere nihil attinebat; & cum in his verbis, Ego hodie genui te, *ad praecedentia* Filius meus es tu *manifesta relatio habeatur, & quomodo illa vera sint, explicetur.*

Vides christiane lector; ut profundior ille Adversarii sensus, quem nos, scilicet, non apprehendebamus, hoc loco prorsus evanuerit. Tametsi enim veritatem in se continet, tamen ad locum ipsum revera non pertinet; sed ipsius respectu accidentale quippiam existimandum est. Vides item, meliùs etiam, quàm antea, quemadmodum apertè ex ipso loco colligatur, Christum per resurrectionem a mortuis Dei filium extitisse. Vnde sequitur, non quidem eum ante resurrectionem Dei filium non fuisse, sed alia quadam ratione. Erat Christus Dei filius etiam antequam resurgeret a mortuis, quia, ut ipse ait, jam sanctificatus a Deo fuerat, & in mundum missus. quae sanctificatio non solùm ingentem atque uberrimam illam spiritus vim, qua donatus a Deo fuerat, & segregationem per singularissimam vocationem, perq; inusitata caelestia dona a reliquis omnibus hominibus significare potest, verùm etiam ortum, & conceptionem illius in virginis utero admirabilem ac planè divinam, propter quam Dei filius vocandus erat; ac praeterea perfectissimam innocentiam, cujus qui participes sunt, filios Dei ob id ipsum esse, testatur ip-

Ioh:10. 36:
Ioh:1. 16.
3. 34.
Luc:1. 35.

talitatis participes reddemur, atque hac quoque in parte similes Deo erimus. Eleganter autem utramque hanc filiationem nostram, quæ ex aliis pluribus sacris testimoniis apertè colligitur, paucis verbis non ita unicuique apertis, quamvis alioqui notissimis, complexus est Iohannes, cum de Christo ait, eum dedisse potestatem filios Dei fieri iis, qui credunt in ipsius nomine, quos ex Deo natos esse dicit. Vbi vides, filios Dei fieri eos, qui jam sunt ex Deo nati. Est autem sententia, eos, qui per fidem in Christum jam hîc sunt renati, & divinæ naturæ participes, ad sempiternam illam regenerationem nobis promissam adq; beatam immortalitatem participandam in cælum evolaturos.

7. Plurimæ sunt in hac Adversarii ratiocinatione fallaciæ. sed nos eam tantùm indicabimus, licèt per se satis manifestam, qua detecta, vis argumentationis nulla esse apparebit. Putat ipse, quia per resurrectionem Christus is esse declaratus fuerit, in cujus nomine prædicanda sit pœnitentia, & remissio peccatorum, per eandem non potuisse eundem Christum Dei filium existere aut generari. in quo summa est ignoratio elenchi; cum unum per rem aliquam in quopiam declarari, aliud verò per eandem rem in eodem effici, nihil prorsus vetet. Quinimmo per quod quidpiam efficitur, per idem etiam eße declaratur. nam caußa declarat effectum suum. id est, ubi caussa apparet, ibi ejus effectus esse intelligitur. Quocirca, etiamsi Adversarius (nam hîc apertè id non fecit) demonstrasset, Christi resurrectionem declarasse

clarasse ipsum esse Dei filium, & inde argumentatus fuisset, Christum per resurrectionem non potuisse Dei filium existere aut generari, pessimè nihilominus tamen argumentatus esset, cum eadem resurrectio simul & efficere, &, ut caussa, declarare potuerit Christum Dei filium. Quòd si non ut caussam tantùmmodo, sed ut effectum, quemadmodum ipse prorsus sentit, resurrectionem Christi eum Dei filium declarasse dixißet, in aliam elenchi ignorationem, vel in fallaciam a secundum quid ad simpliciter incidisset. Nam etsi non potest resurrectio secundum eandem rationem Christi filiationis divinæ & caussa & effectus esse; potest tamen secundum diversam. aut, si Christus secundum quandam rationem non potuit per resurrectionem Dei filius existere, non sequitur simpliciter, & omnino non potuisse. ut diversæ rationes a nobis antea explicatæ, quibus Dei filius extitit, planum faciunt; quarum quædam antecesserunt, quædam verò ipsius resurrectionem sunt consecutæ.

8. *In Christi nomine peccata remittuntur, non quia Christus unus sit secundum essentiam (sic enim intelligit Adversarius) cum Patre Deus (nam de spiritu sancto alibi agendum erit) sed quia hanc potestatem a Deo accepit. Et quidem, cum adhuc mortalis in terris ageret, non solùm ea ratione potuit remittere peccata, quòd cuicumque ipse remittere peccata volebat, remissa erant, quod sine dubio non satis est, ut dici potuerit in suo nomine peccata remisisse; sed etiam ea ratione, quòd ipsemet remissionem*

ipsam

ipsam & remissionis effectum plenissimum præstari poterat, quatenus ad hanc vitam pertinebat. id est; pœnas omnes, quæ in hac vita propter peccata divinitus infliguntur, penitus delendi, & qui peccaverant, ab illis omnino liberandi ipsemet potestatem habebat. Id quod, nisi fallimur, innuere voluit ipse cum dixit, filium hominis habere potestatem dimittendi in terra peccata. sic enim leguntur hæc postrema verba in græco apud Marcum. Ex quibus constat Mar: 2. 10. *verba In terra cum verbis Dimittendi peccata plane conjungi debere. In terra autem dimittere peccata, id sanè videtur esse, quod diximus; id est a terrenis peccatorum pœnis homines liberare. quemadmodum etiam loci historia ipsa clarè demonstrat. Hujus igitur remissionis respectu potest fortaße dici Christus jam tum in suo nomine peccata remisisse. Nomen enim potestatem in sacris litteris significare solet. At postquam Christus a mortuis non amplius moriturus resurrexit, quia tunc omnem in cælo, & in terra potestatem est reipsa adeptus, peccata remittendi omni prorsus ratione potestatem habuit. ut locus ipse apud Lucam ab Adversario citatus, si cum Mat: loco cap: 28. ver: 18. conjungatur, non obscurè docet; ita ut ab ipsa quoque æterna morte propriâ peccatorum pænâ homines liberare, & sempiternâ vitâ ipse donare queat. idq; suo proprio nomine & auctoritate, atque ut rerum omnium dominus; non autem amplius ut Patris legatus, sicut antea fecerat. Vt enim, quemadmodum ipse ait, tunc in patris sui nomine venerat;* Joh: 5. 43. *sic neceße est, ut quæcumque faceret, in sui Patris no-*

tris nomine faceret. Quapropter alibi dixit, se, quae faceret opera, in nomine patris sui facere. & alia multa in eandem sententiam ab eo fuerunt dicta. Ioh: 10. 25.

Ex praedictis perspicuum est, quòd in ipsius Christi nomine praedicetur poenitentia, & remissio peccatorum, id non ex eius natura proficisci, ut certè proficisceretur, si esset unus cum patre secundum essentiam Deus, sed ex ipsius Dei patris beneficio; qui, ut visum fuit, ei omnia subiecit & consequenter is fuit, qui immortalitate homines resipiscentes donandi, & sic plenissimè ac reipsa eorum peccata delendi potestatem illi concessit. Id quod ab ipso Christo satis expressum fuit, cum dixit, Patrem omne iudicium filio dedisse, & potestatem ei dedisse judicium faciendi, quia filius hominis esset. Nam certè, si Christus, quia homo est, a patre habuit, ut judicet mundum, id non ex aeterna ulla ex ipso generatione, nec ut unus cum ipso secundum essentiam Deus habuit. In judicandi autem potestate peccata etiam poenitentiam agentibus in suo nomine remittendi potestas continetur. Igitur certum est, in Christi nomine poenitentiam, & remissionem peccatorum praedicari & potuisse, & debuisse, quamvis non sit secundum essentiam unus cum patre Deus. Ioh: 5. 22. 27.

9. Verum est sine dubio, solere apostolos, quosdam veteris testamenti locos suis scriptis aut sermonibus inferre, qui suo loco positi non videantur iis, qui humana tantùm sapiunt. Et propterea factum est, ut ipse Adversarius unà cum aliis, qui putant, Deum generare ex propria sua substantia, quemadmodum homi-

homines & cætera animalia generant, non potuerint credere locum illum, filius meus es tu; ego hodie genui te, *satis aptè afferri potuisse ad ipsam Christi resurrectionem comprobandam, quamvis manifestè ob id a Paulo allatus fuerit. Itaque, ut tamen Apostoli verba rectè inter se cohærere possent, Adversarius portentosam illam verbi Resuscitandi interpretationem suprà attulit. hîc verò, mutatâ sententiâ, dicit, locum istum insertum a Paulo suo sermoni fuisse, ut auditores mentionem filii Dei fieri in sacris litteris intelligerent, antequam ipse scripturam afferret, qua Christi resurrectio comprobaretur; idq; ob ipsorum infirmitatem. Verùm, si Paulus auditorum infirmitati hac ab Adversario excogitata ratione consulere volebat, debuerat aut ante, aut post afferre locum istum, non autem ibi inserere, ubi ut ipsi Adversario placet, non suo loco insertus humana tantùm sapientibus videri posset, vel certè eam sententiam & prædictionem continere, quæ, ut idem Adversarius vult, minimè in illo continetur. Et sanè ridiculum est dicere, ob auditorum infirmitatem solere apostolos ea suis sermonibus inserere, quæ alioqui haud suo loco inserta, videri quoquo modo possint. Et debuerat Adversarius unum saltem exemplum ejus rei afferre. non autem in tam seria & accurata disputatione id tantummodo verbis suis confirmare.*

10. *Fallacia divisionis manifesta est in Adversarii interpretatione. Cum enim dicat Apostolus,* Christus non semetipsum clarificavit, ut fieret pontifex; sed qui locutus est ad eum, *&c.* *ita ver-*

ita verba, sed qui, *&c. accipit ac si scriptum esset, sed is eum clarificavit, qui &c. omissis antecedentibus verbis illis*, ut fieret pontifex, *quæ planè cohærent cum verbo Clarificavit, & non minùs, quàm illud, ἀπὸ κοινοῦ repeti debent. Non enim de glorificatione Christi simpliciter agit Apostolus, sed de glorificatione in sacerdotio ineundo, quam a Deo patre profectam fuisse, ostendere vult sequente scripturæ loco. ut liquidò apparet ex alio loco quem statim subjungit ad id ipsum iterum probandum, quod jam probaverat.* Na*mque id apertè docent verba, quæ ante illam scribit,* Quemadmodum & in alio loco dicit.

Adversarii dictum.

Quia in eandem secundam Assertionem animadvertentes dixeramus, Deum non generare ex sua substantia, & ostenderamus, generatos a Deo, & ex Deo natos complures in sanctis litteris dici, qui tamen ex Dei substantia non sunt, objicit nobis Adversarius pag: 55. quòd Christũ non minùs adoptivum Dei filium faciamus, quàm nos eße possimus ipsius Christi beneficio. Hoc autem verum esse non poße, sed necesse esse, ut Christus ex Dei substantia sit generatus, vel ex eo perspici posse ait, quòd in plurimis sacræ scripturæ locis Christus unigenitus dicitur. quod falsum esset, nisi ipse eo modo natus fuisset, quo alii nasci non possunt. Sed alii per adoptionem sunt nati; Erg*o ipse non per adoptionem, sed natura-*

liter ab æterno est generatus. id quod scripserat etiam antea circa finem pag: 32.

Responsio.

Nec nos diximus, Christum esse adoptivum tantùm Dei filium, aut naturalem esse negavimus. nec, si Christus naturalis est Dei filius, continuò ex ipsius substantia ab æterno est generatus. Modò enim ex virgine matre natus sit Dei filius, ut quidem est natus, naturalis Dei filius est. Vnigeniti nomen Christo tributum ad generationem ipsius ex patris substantia non pertinere, pluribus demonstratum est suprà cap: 4. parte 3. partic: 12. ubi etiam id attigimus, quod modò diximus, de Christo naturali Dei filio; idq́ ex sententia ipsius Adversarii verum esse ostendimus.

CAPUT IX.

PErgentes *in eandem assertionem secundã animadvertere, diximus, locum illum apud Ioh: ad finem 8. cap:* Antequam Abraham *&c. ad hunc modum è græco convertendum esse;* Antequam Abraham fiat, ego sum. *id est verbum γενέσθαι non Fieret, sed Fiat reddi debere. Adq́ id probandum hac potissimùm ratione usi fueramus, quòd nullum verbum nec antecederet, nec sequeretur, quod præsentis temporis non esset. Attuleramus præterea locos admodum similes apud eundem Iohannem cap: 13. ver: 19, & cap: 14. ver: 29; in quibus verbum γενέσθαι ab omnibus interpretibus reddi-*

tum

tum est verbo Fiat, nec aliter reddi potest. Loci autē sententiam esse dicebamus ejusmodi, ut Iudæi a Christo monerentur, ipsum esse verum Messiam, idq́ credere vellent, priusquā Abrabam, id est, Pater multarum gentium, fieret. Nam gentibus per fidem filiis Abrahami factis, ipsi a cælesti regno arcendi erant. Atque ita locum accipi debere affirmabamus, ac si disertè scriptum esset, Amen amen dico vobis, antequam Abrabam fiat, quòd ego sum. Nam Ego sum, ita simpliciter a Christo proferri solere; & significare Ego sum Christus, seu Messias, ex eodem Christi cum Iudæis sermone planum fieri; in quo bis antea sic locutus fuerat. videlicet eodem cap: 8. ver: 24, & 28. præter locum suprà allatum cap: 13. ver: 19. Contra hæc, quæ cum ipso disputantes latiùs explicabimus, insurgit Adversarius a fine pag: 55. usque ad initium pag: 64. ubi quædam dicit vel planè puerilia, quale illud est de pluribus negationibus, quibus orationem nostram obscuriorem reddere conati simus, vel quæ nihil ad rem ipsam faciant. Itaque ea tantùm hîc colligemus, quæ aliqua refutatione indigent.

Adversarii dicta.

1. Primum igitur nobis opponit, quòd interpretationes complurium linguarum, quas enumerat, additis etiam non modò interpretum, sed typographorum nominibus, & loco præterea ac tempore, quo editæ fuerunt, adscripto, verbum γενέσθαι non præsentis, sed præteriti temporis verbo reddiderint;

immo nos ipsi antehac ad eundem modum & polonicè in nostra novi testamenti editione, & latinè in aliis libellis id verbum interpretati sumus.

2. *Addit autem, loci sententiam non permittere verbum illud verti, nisi per præteriti temporis verbum, quemadmodum ipsum præteriti temporis est. Quòd autem loci sententia id fieri nulla ratione patiatur, ex eo constare affirmat, quòd suprà, cum de Abrahamo verba sunt facta, de illo Abrahamo, qui jam fuerat, & Christus ipse, & Iudæi sunt locuti. Ad superiora verò debere verba hæc referri, de quibus disputamus, ipsum contextum apertè docere ait.*

3. *Ex quo etiam infert, quòd, cum Iudæi ad illud respondentes, quod dixerat Christus, Abrahamum ipsius diem vidisse, dixissent,* Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? *ipse verò statim subjunxerit,* Amen amen dico vobis antequam Abraham, *&c. sententia Christi verborum nulla alia esse possit, quàm hæc;* Admiramini & quæritis Iudæi, qua ratione potuerim videre Abrahamum patrem vestrum, quem dixi exultasse ut videret diem meum, vidisse & gavisum esse: cum illo seculo quo vixit, eo quòd necdum quinquaginta annos habeam, existimetis me non fuisse. Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum.

4. *Quibus hoc indicium addit, quòd Iudæi Iesum lapidare voluerunt; nimirum tamquàm blasphe-*

sphemum; sentientes, illum verbis suis divinitatem indicasse. Ad quam interim probandam admiscet per insinuationem locum illum Pauli, Rom: 9 qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. *& simul nos, tamquam eam negantes, Iudæis illis comparat, & linguis, scriptisq́ Iesum a nobis lapidari ait.*

5. *Exagitat deinde id, quod diximus, nec ante nec post verbum γενέσθαι ullum verbum esse, quod præsentis temporis non sit. nam multa verba (inquit) antecesserunt, quæ ad Abrahamum aliquo modo referuntur, quorum nullum est præsentis temporis. post verò quodnam verbum sequi potuit, cum ibi Christi cum Iudæis sermo finiatur? Sequitur quidem verbum Sum, quod est præsentis temporis. Verùm id neutiquam pertinet ad Abrahamum.*

6. *Objicit verò nobis, quòd Christi verborum sententiam ab eo, quem nunc sequimur, diversis iisq́ compluribus modis antea explicaverimus.*

7. *Iam quod attinet ad Christi verba, quæ alibi etiam extulit, Ego sum, dicit, nos minimè vim istius dicti intelligere velle, quam senserunt Iudæi comprehensuri Iesum. Nam, ut dixit illis, Ego sum, abierunt retrorsum & ceciderunt in terram. Vult autem (nempe quia Christus sit ipse Deus, qui solus verè est) eo sensu dictum fuisse a Christo Ego sum, quo a Deo Mosi dictum fuerat*, Ego sum qui sum, *sive* Ero qui ero. *Nihil enim, inquit, refert, quo tempore istud efferatur. Siquidem tam præteritum, quàm futurum, Deo est præsens. Et addit, nomen etiam ipsum* Exod: 3.

Dei Iehova ab Esse fuisse derivatum. Ac demum concludit, licèt in loco nostro Christus verba ista Ego sum per comparationem ad Abrahamum dixerit, id tamen ad divinitatis declarationem tendere.

8. Locos postremò Ioh: cap: 13. ver: 19. & cap: 14. ver: 29. ait non esse huic similes, quia in illis Christus de eo loquebatur, quod erat futurum, in hoc vero de eo, quod præteriit; id est de Abrahamo, quem Iudæorum patrem appellavit. Neque enim Abrahamus secundum fidem, sed secundùm carnem Iudæorum istorum pater fuit.

Responsiones.

1. Nihil opus erat pomposa (ut sic loquamur) enarratione ista interpretationum novi testamenti. Sed satius fuisset uno verbo dicere omnes interpretationes nobis adversari. Aut si ostentatio querenda erat, non erant prætermittendæ Sanctis Pagnini & aliorum quorundam vel interpretationes, vel ad græcam veritatem in latina lingua recognitiones; & tot præterea in aliis linguis editiones, eaq; multò plures iis, quas Adversarius commemorat. Quod si eas tantùm interpretationes putavit se commemorare posse, quas sibi videre contigisset, debuerat etiam dicere non quidem simpliciter Neminem, ut hic facit pag: 56. sed Neminem, quod sciret, præteritum tempus in præsens aut futurum (ut ipse loquitur) mutandum judicaße. Verùm fatemur nos ultro, atque concedimus, nullam in ulla lingua extare interpretationem, quæ nobis faveat. Sed quid hoc momenti habet,

ti habet, nisi ad nostros homines excusandos, si & ipsi hactenus hoc in loco verbum γενέσθαι præterito tempore in suis interpretationibus reddiderunt? Hominum, licet universorum, auctoritas nihil contra manifestas rationes manifestamq́ue veritatem valet, aut certè valere debet. præsertim, ubi de caussa ipsorum erroris apparet. ut hîc sanè apparet, eaq́ue duplici. Etenim, quòd jam omnes persuasissimum haberent, Christum non modò ante Abrahamum, sed etiam ante mundi creationem extitisse, quodq́ue nomen Abraham non idem sonaret in ipsa lingua græca, unde translatio fiebat, quod in ea lingua, unde id nomen est ductum, idcirco factum est, ut locus non fuerit intellectus, & contra ipsius grammaticæ vim, ut postea videbimus, verbum γενέσθαι hoc loco præteriti temporis verbo fuerit redditum. Quamquam satis esset ad testimonium, quod inde Adversarii contra nostram de Christi persona sententiam eliciunt, diluendum, ostendere, ut quidem in promptu est, verbū illud non minùs Fiat, quàm Fieret, verti posse.

2. *Hoc videns Adversarius, ut is, qui non veritatem, sed victoriam quærit, neque concessit, ut debuerat, nec planè negavit, id fieri posse. Adeò enim non concessit, ut omnino verbum præteriti temporis esse dixerit, & perridiculè pag: 58. nos, qui illud præsentis temporis verbo in futurum respiciente vertimus, Antichristum imitari affirmaverit, de quo scriptum sit, quòd existimaturus est, se posse mutare tempora & leges. Ad hujusmodi scilicet temporum mutationes Danielis vaticinatio pertinet. Sed, cum* Dan: 7.

interim videret, alibi eo modo interpretandum esse, quo nos hîc interpretamur, ait hîc tamen id fieri nullo modo posse. Iam verò quòd simpliciter ait, verbum esse præteriti temporis, fallitur, & æquivoco Aoristi nomine decipitur. Est Aoristus quidem simpliciter præteriti temporis in modo indicativo, unde ductæ in aliis modis voces Aoristi nomen retinent; sed non sunt tamen hi Aoristi ubique simpliciter præteriti temporis. immo in subjunctivo modo Futurorum vicem obtinent. In modo autē infinitivo, in quo est nostrum γενέσθαι, non tam præteriti, quàm futuri significationem habent. suntq́ exempla hujus significationis multò frequentiora, quàm illius. Sed ne hîc aliarum similium vocum exempla quæ in novo testamento innumerabilia sunt, sine ulla necessitate congeramus, satis fuerit præter illa duo, quæ jam annotavimus, Iob: 13. ver: 19, & cap: 14. ver: 29. alia quædam ipsius vocis γενέσθαι indicare. Inspiciantur igitur hi loci, Matth: 20. ver: 26, & cap: 24. ver: 6; Iob: 3. ver: 10, & cap: 5. ver: 6; Act: 1. ver: 22, & cap: 26. ver: 28, & 29, & cap: 27. ver: 29; Philipp: 3. ver: 21; Apoc: 1. ver: 1, & cap: 4. ver: 1, & cap: 22. ver: 6. Quid plura? Nemo græcæ linguæ non planè rudis non modò negaturus est, vocis γενέσθαι eam significationem esse posse, quam nos hoc loco esse affirmamus; sed non etiam fassurus, si Iohannes id Christum dicentem facere voluisset, quod nos eum dixisse contendimus, non aliter scripturum fuisse, ac scripsit.

Itaque

Itaque rationem perpendamus, quam Adversarius affert, ut probet, necesse esse, ut hoc loco, ubi de Abraham est sermo, vox γενέσθαι non possit in aliam significationem accipi, quàm temporis præteriti. Quia, inquit, suprà ubique de Abraham illo, qui iam fuerat, est sermo. Quasi verò non possit ab una significatione nominis Abraham ad aliam transiri. immo quasi hæc transitio & venusta & arguta, & denique sicut Christi sapientiâ dignissima, sic Iudaeorum malitiæ maximè consentanea censenda non sit. An non ultro concessit Adversarius ipse pag: 57. duplicem esse nominis Abraham significationem, earumq; alteram eam esse, qua nos nomen istud a Christo hoc loco prolatum fuisse volumus, quam etiam accuratè sanè explicuit, nosq; illi propterea nunc gratias agentes hoc labore levavit? Ostendat igitur, si potest, transitionem istam non potuisse fieri, & cum antea appellatione Abraham homo ille, qui jam pridem extiterat, significatus fuerit, postea non potuisse eadem appellatione id significari, quod nomen ipsum declarat, patrem scilicet esse multarum gentium, & propter quod sic hominem illum Deus ipse nominari voluerat, quodq; nondum revera extiterat. Quòd si hoc ostendere non potest, veritati concedat, & Deo nos plurimum debere agnoscat, qui viro illi, per quem omnium primum nostra ætate sententiam, quam de Iesu Christi persona amplexi sumus, exponi voluit, hunc non minùs appositum atque adeò necessarium, quàm egregium & verum in Christi verbis sensum olim patefecerit. quod tamē nō sine multis precibus, Lælius Socinus.

ipsius Iesu nomine invocato, impetravit ille. ut quadam etiam verba indicant, quæ aliquando in hunc locum commentans, cum verum ipsorum sensum se nondum assecutum esse nosset, tandem scripsit; Si Christus *(inquit)* præsens esset, ridicula ista omnia dissolveret; sed nos quædam nubes opinionis humanæ malè vexat. Et credo hujus loci explicationem aliquam facillimam esse, sed quæ mihi nondum appareat. Iesus nos erudiat, & liberet. *Hactenus ille. Iam quod Adversarius ait, Christi verba ad superiora referri debere, id, ut statim dicemus, nihil est.*

3. *Etenim, quamvis Christus ad ea Iudaeorum verba respondeat,* Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti, *tamen nihil vetat, quominus respondendo aliò torqueat sermonem; ad rem nimirum graviorem, & ad eorum quibus respondebat, supercilium retundendum aptiorem, & universo denique antecedenti sermoni accommodatiorem. in quo plurimùm jam inde ab ipso initio gloriati fuerant Iudæi de patre suo Abrahamo, at Christus contrà, eos semen quidem Abrahami esse fassus erat, videlicet secundùm carnem, & Abrahamum illorum patrem appellaverat, sed nihilominus tamen eos Abrahami filios esse negaverat, videlicet secundùm spiritum, & ipsius factorum imitationem, quales esse debebant veri Abrahami filii, & ii futuri erant, (non ex ipsorum genere, sed ex aliis gentibus) propter quos potissimùm nomen Abraham homini illi a Deo fuerat inditum. id quod sua extre-*

sua responsione, tam commoda de Abrahami existentia aliquid dicendi occasione oblata, iis verbis Christus prudentissimè conclusit, & complexus est, quæ Abraham nondum factum esse, ostendant. Adde, quòd Iudæi sua illa interrogatione planè commeriti fuerant, ut Christus eos severè deluderet; nec digni ullo pacto erant, quibus omnino secundùm ipsam interrogationem responderet. Neque enim dixerat Christus, se vidisse Abrahamum, ut Adversarius ipsum Christum Iudæis concedentem inducit. sed dixerat tantummodo, Abrahamum vidisse suum diem, id est adventum suum in mundum, & se munus suum administrantem. quod nihil commune habet cum eo, quòd ipse Christus Abrahamum vidisset. Quamobrem, si Christus responsione sua docere voluisset, quomodo factum esset, aut fieri potuisset, ut ipse vidißet Abrahamum, Iudæorum insania assentiri visus fuisset, &, se id dixisse, affirmare, quod non dixerat. Iustissimè igitur aliò argutè sermonem detorsit, & eos, qui ipsum in verbis capere volebant, adeò ipse verbis & constrinxit simul, & deterruit, ut non verbis ampliùs contra ipsum, sed factis sibi agendum putarent. Sic itaque (id est multò aliter, quam Adversarius fecit) Christus loqui inducendus est. Numquid vobis, insani, dixi me Abrahamum vidisse? Vos quæritis stultissimè me in verbis capere. At ego sapienter vos deprehendam in stultitia vestra. neque tamen a verbis instituti sermonis longiùs vagabor. Vobis igitur, antequam Abraham fiat, etiam atque etiam confirmo, quòd ego sum. Nam postea-

quam

quam Abraham factus fuerit, non modò quicumque ex vobis noluerint credere, quòd ego sum, ut hodie vobis dixi, morientur in peccatis suis; sed facultas hoc ipsum credendi nationi vestræ in posterum adimetur.

Nec verò omittendum videtur, quòd verisimile est, Christum antea dicere voluisse, Abrahamum non quidem vidisse diem suum, & gavisum fuisse, de quo nihil constabat; sed, si vidisset, id est, si præsens tunc temporis fuisset, & ipsum suum munus obeuntem conspexisset, fuisse gravisurum; id quod credibile planè erat. Sic enim totus locus ex hebræi potissimùm sermonis proprietate verti potest, Abraham pater vester exultasset, ut videret diem meum; &, si vidisset, utique gravisus esset. *Hebræi enim unico præterito, quod ipsi habent, pro omnibus omnium modorum præteritis, quæ aliæ linguæ habent, uti coguntur. Sed & græci (præsertim verò sacri scriptores) aoristis indicativi modi, etiam sine potentiali particula ἂν, quales videlicet hîc sunt, pro præteritis imperfectis & plusquàm perfectis subjunctivi & optativi modi uti consueverunt. Hinc factum est, ut quidam non indocti homines, inter quos Ioh: Calvinus, locum illum Philipp: 2. ver: 6. οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο, Non rapinam arbitratus esset, interpretari non dubitaverint; plerique verò illum Rom: 9. ver: 3. ηὐχόμην γὰρ sic converterint,* Optarim, *sive* Optarem enim, *& utroque in loco annotaverit Theod: Beza, hanc eandem eclipsim*

psim particulæ ἂν alibi occurrere. Quin suprà Christus in hoc eodem cum Iudæis sermone, atque adeò de eodem Abrahamo loquens dixit τοῦτο ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε. ubi etsi in omnibus latinis editionibus verbum ἐποίησε Fecit est redditum, tamen planior multò erit sententia, si legatur Fecisset, ut Volf: Musculo placet, & Henr: Bullingerus locum explicavit.

Iam verò, quòd Hebræi duabus copulis duobus verbis additis, idem præstare soleant, ac si priori verbo vel solam, vel post ipsam copulam particulam conditionalem addidissent, posterius verò sine ulla copula aut simpliciter, aut cum aßeverante particula enunciassent, ut idem esse queat apud ipsos Et vidisset & gavisus esset, quod apud nos, Et, si vidisset, utique gavisus esset, illi sciunt, qui hebræas litteras vel leviter gustarunt. Quòd si quis tamen exemplum aliquod ejusmodi locutionis requirat, videat cap: 18. Hierem: ver: 8, & 10. Nam pro conditionali particula, quæ utrobique in vulgata editione rectè est, nisi quòd rectiùs fuißet cum conjunctiva particula sibi adjuncta, hoc pacto, Et, si, vel Quòd si, &c, in hæbræo simplex est copula. Prorsus autem verisimile videtur, etiamsi Iohannes intellexerit, hanc fuisse sententiam verborum Christi, quam nos dicimus, eam tamen clariùs, ut quidem potuisset, explicare noluisse, tum, ut, postquam eum loquentem inducebat, ipsa etiam ejus verba, non autem sua referret, tum verò, ut Iudæorum astutiam simul, & perversitatē, Christumq;

stumq; in verbis capiendi studium legenti magis ob oculos poneret. Ex his igitur omnibus, quorum judicem pium & doctum lectorem constituimus, apparet, ni fallimur, quàm perversè Iudæi Christum postea interrogaverint, quàmq; commeriti fuerint, ut Christus, respondendo, aliò sermonem detorserit; atque interim tamen, ut eos deluderet, speciem quandam ad ipsam interrogationem respondendi præ se tulerit. tametsi exprobratio potiùs & redargutio, quàm interrogatio, ista dici debet.

4. Nihil est necesse, Iudæos idcirco Christum lapidare voluisse, quòd crederent, eum blasphemasse. estq; in Adversarii ratiocinatione consequentis fallacia. Lapidabant quidem Iudæi quos blasphemare credebant. sed non tamen quoscumque lapidabant, aut lapidare volebant, eos blasphemare credebant.

Deinde propria est elenchi ignoratio, in eadem Adversarii ratione. Siquidem qui lapidabantur, tamquam blasphemi, ii non privatim ab unoquoque, qui blasphemiam audisset, statim lapidabantur, sed vel publico populi consensu, vel, caussâ cognitâ, ex magistratus judicio & auctoritate. alioqui privatæ lapidationes multæ aut fiebant, aut certè fieri poterant etiam ob caussas, quæ in ipsa Lege non continerentur, & ab ira potiùs lapidantium proficisci, quàm ab aliqua firma opinione sceleris ejus, qui lapidaretur.

Præterea alia est consequentis fallacia in Adversarii ratione. Nam etsi Iudæi existimaturi fuissent,

sent, Iesum blasphemasse, si æternum Deum ipsum se fecisse credidissent, non tamen contrà, si Christum blasphemasse existimarunt, sequitur, eos, quòd seipsum æternum Deum fecisset, credidisse. Potuit enim ob aliam caussam eis videri blasphemasse. nempe quia dixißet, Abrahamum nondum extitisse, & sic Mosem, adeoq́ ipsum spiritum sanctum mendacii reos fecisset, qui disertè testabantur, eum jampridem extitisse, & mortuum esse; &, si ad nominis ipsius Abrahami significationem respicere velimus, jamdiu numerosissimam ejus prolem, eamq́ in multas ac varias gentes divisam fuiße, apertè docebant.

Postremò nullam prorsus firmitatem Adversarii ratio habere potest, cum Iudæi, etiamsi rectè intellexissent, Christum minimè blasphemaße, tamen haberent unde blasphemiæ crimen se illi objicere posse sperarent, idq́ suæ ab odio in eum atque ira profectæ lapidationi obtendere. Cur enim tunc temporis multis id videri non potuisset, quod postea plerisq́ visum est, Christum verbis illis seipsum æternum Deum feciße, quamvis revera non fecisset? Quid si ipsi Iudæi, qui illum lapidare volebant, Iesum aliqua ratione e medio tollendi cupiditate excæcati, in eundem hunc errorem sunt lapsi; numquid ipsorum Christi mentis, & verborum interpretatio nobis pro regula ad eadem intelligenda esse debet? Fallacissima igitur omnino est ac planè inepta ratio ista ex eo petita, quòd Iudæi Christum lapidare voluerint.

Cæterùm, quod ad probationem divinitatis Christi attinet, quam tacitè Adversarius ex Pauli verbis

verbis Rom: 9. colligit, nihil est, quòd quidquam respondeamus, cum hoc loco, non utrùm Christus sit Deus, sed utrùm se Deum in illis apud Iohannem verbis fecerit, disputemus. Nec verò nos Christum deum esse negamus, & quidem super omnia benedictum in secula, quemadmodum Pauli verba eo in loco præ se ferũt. Sed in eo est vis, utrùm Christus talis sit reipsa ab omni æternitate & ex sua natura, an verò talis extiterit postquam natus est ex virgine, ac potissimùm post suam a mortuis resurrectionem, & ex Dei patris dono. Adversarius unà cum suis priore modo istam divinitatem contra omnem scripturam omnemq; rationem Christo tribuunt; Nos verò posteriore, divinis iisq; compluribus & apertissimis testimoniis nec non manifestissima ratione edocti, eam illi non modò libentissimè tribuimus, sed ab aliis imprudenter ereptam, quoad poßumus, asserimus, & vindicamus.

5. *Evidens vel elenchi ignoratio, vel fallacia a secundum quid ad simpliciter est in Adversarii reprehensione. Nam quis est, quin videat, in verbis nostris, Antecedere, & Consequi verbi γενέσθαι respectu dici, idq; in ea tantùm periodo, in qua est ipsum verbum γενέσθαι, etiamsi Christus continuatè vel ante, vel post alia locutus fuißet? Nunc cum periodus illa sola sit, nec ulla alia verba in eodem orationis contextu eam vel consequantur, vel antecedant, vix dici potest, quantus fuerit hic Adversarii lapsus; si modò id quod de antecedendo, & consequendo*

quendo dixeramus, ratione tantum verbi γενέσθαι dictum esse intellexit, quod sanè intelligere debuit; præsertim cum res ipsa satis illum de nostra mente monere potuerit. Quandoquidem voces istæ aoristicæ infinitivi modi, ut suprà dictum est, modò præteriti temporis vim habent, modò futuri, quod tamen in latina lingua verbo præsentis temporis exprimitur. Ad dignoscendum autem utrius temporis vim habeant, tunc scilicet cum coniunguntur cum adverbiis indeterminatum tempus significantibus, & non minùs rectè cum futuri, quàm cum præteriti temporis verbo cohærentibus, quale est πρὶν, id est Antequam, ut hîc factum videmus; ad hoc, ut diximus, dignoscendum nihil est aptius, quàm videre cuiusnam temporis sit verbum illud, unde ipsum adverbium, & porrò ipsa vox aoristica unà cum eo pendet. necesse est enim, ut semper ab aliquo verbo pendeant. Nam, si verbum illud fuerit præteriti temporis, tunc & ipsa aoristica vox præteritum tempus significabit, quamquam hoc non est perpetuum. sin verò præsentis, aut futuri, futurum tempus omnino significabit. Verbum autem illud tam sequi, quàm præcedere potest dictam vocem cum suo adverbio, quod inde pendet; quod profectò ex loco nostro apparet. Namque in his verbis Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι, *verbum illud, unde pendet adverbium* πρὶν, *cui vox* γενέσθαι *adhæret, tam potest esse* εἰμὶ *quàm* λέγω, *& alterutrum ut sit, necesse est; cum nullum præterea verbum in hac tota comprehensio-*

ne inveniatur. Itaque, cum neutrum illorum præteriti temporis sit, sed utrumque præsentis, sequitur necessariò ex vi ipsius grammaticæ, vocem γένεσθαι non præteriti, sed præsentis temporis esse, cujus significatio in futurum respiciat. Propterea igitur scripseramus nos verba illa, cum nullum verbum nec antecedat, nec sequatur, quod præsentis temporis non sit, non dubium est, quin verbum γένεσθ significationem præsentis temporis in futurum respicientis habeat. *Quæ se non intelligere Adversarius dicere debuerat potiùs, quàm ea vel hîc ita sophisticè reprehendere, vel suprà, ob repetitas negationes, tam pueriliter, affectatæ obscuritatis notare.*

6. *Cum pro re certissima haberetur, in Christi verbis pro græco γένεσθ Fieret latinè legendum esse, nil mirum est, si nostri homines, ut ostenderent, hunc locum non adversari suæ ipsorum sententiæ de Christi persona, quæ ex infinitis aliis locis apertissimè colligitur, & ex tota religionis nostræ analogia manifestissima est, conati sunt ostendere, ipsius loci sensum alium esse, quàm nunc affirment, postquam non Fieret, sed Fiat legendum esse animadverterunt. Quòd si aliquid fortasse absurditatis in prioribus interpretationibus inerat (id quod tamen non arbitramur, si modò rectè intelligantur) condonandum sanè illis videtur, cum præstet aliquid absurdi dicere, quàm loci alicujus sensum pro vero recipere, quo tota fermè ratio religionis nostræ turbetur, ac tantùm non pervertatur.*

7. *Fallacia quædam divisionis in Adversarii est reprehensione. Etenim in verbis illis Christi* Ego sum, *Ioh:18. ver:5. manifestè subaudiendum est, Iesus* Nazarenus, *& perinde censendum, ac si Christus disertè dixisset, Ego sum Iesus* Nazarenus; *non autem verba ipsa* Ego *sum per se accipienda, & consideranda. Præterea, quamvis scriptum sit ver: seq. quòd, cum* Christus *dixisset,* Ego *sum, illi qui eum comprehensuri venerant, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram, non est tamen intelligendum, vi istius dicti illud factum esse, quod quiddam magicum aut cabalisticum sapit. Sed animadvertendum est, ac concludendum, quòd non viribus suis, sed Dei tantùm consilio, ac voluntate illi postea Iesum comprehenderint.* Nam, *cum maximè (postquam videlicet, se eum esse fassus esset, quem illi quærerent) propiùs ad illum accedere, eumq; comprehendere debuissent, abeunt retrorsum, & ipsi in terram cadunt. Quamquam si ipsius dicti vi hæc facta fuerunt, satis superq; virium ad ea efficienda ipse Iesus in eo quoquo modo nominatus habere potuit; nimirum, qui non solùm divina potestate jam eßet præditus, verùm etiam universorum hæres ac dominus jam a Deo designatus fuisset, in cujus nomine omne genu cælestium, terrestrium, & subterraneorum se flexurum esset, nec opus est, ut in dicto illo ipsum æternum Deum comprehensum fuisse somniemus.* Nam *in loco illo* Exo. *3. ut ipse Adversarius satis animadvertit, non legendum est,* Ego *sum, qui sum, sed* Ero, *qui ero. Et si enim ipse dicit, nihil referre, quo tempore istud*

efferatur, quia videlicet tam præterritũ, quàm futurum, apud Deum sit præsens, tamen plurimùm omnino refert, ut infrà alibi, id est cap: 20. partic: 2. ostendemus. ubi etiam de tetragrammato Dei nomine agemus. Quia ipsemet Adversarius hoc loco hoc ipsum refutat, quod priùs dixerat; cum postea ait, Christum non dixisse Ego fui, sed Ego sum, ut ad divinitatis declarationem id tenderet. Nam, si nihil refert, quo tempore verbum istud efferatur, cur non potiùs Fui dixißet, atque ita se, quod pertinebat ad Abraham, non de re adhuc futura, ut alioqui verba omnino indicant, sed de ea, quæ jam fuisset, loqui ostendisset?

Cæterum haud levi accidentis fallacia vult omnino Adversarius, si hæc verba Ego sum, a Deo de se dicta, æternam ipsius essentiam significant (de quo tamen nihil apparet) hinc consequi, eadem a Christo dicta idem de ipso Christo significare. quasi pro loquentis ratione non possint eadem verba diversum sensum habere, & quasi non certum sit, & ab omnibus ferè concessum, in tribus illis locis a nobis allatis, Ioh: 8. ver: 24, & 28, & cap: 13. ver: 19. hæc ipsa verba Ego sum a Christo de seipso dicta non aliud potissimùm significare, quàm ipsum esse Messiam illum promissum, Israëliq; a Deo missum & constitutum servatorem ac liberatorem. Hanc quidem esse vim verborum Ego sum a Christo dictorum, declarat aperte Matthæus, qui, quod apud Marcum, & Lucam
Mar: 13. 6. Luc: 21. 8. scriptum est, de iis, quos se pro Christo vendidaturos esse, monuit ipse Christus, quòd videlicet dicturi essent

sent, Ego sum, ipse sic extulit, dicentes, Ego sum Christus. Mat: 24. 5.

Adde, quòd, si verba, Ego sum, eam vim habitura fuissent, quam Adversarius affirmat, oportuisset illa per se enunciata esse, non autem cùm constructione simul aliorum verborum, & cum significatione existendi non quidem simpliciter, sed ante aliud quidpiam; ut quidem hîc factum esse, ipse contendit. nec umquam probabit ipse, id potuisse fieri, quod, hanc objectionem sentiens, tam audacter factum esse asseverat, ut Christus scilicet per comparationem ad Abraham dixerit, Antequam Abraham fieret, ego sum, & simul tamen ad sua divinitatis declarationem verbum Sum tendere voluerit.

8. *Ad ostendendam vim verbi γενέσϑαι in loco nostro nihil accommodatius afferri poterat, quàm duo illi loci apud eundem evangelistam cap: 13. ver: 19, & cap: 14. ver. 29. quippe in quibus sit ipsum verbum γενέσϑαι cum eadem structura verborum; adeò ut nihil similius inveniri queat. id quod ne ipse quidem Adversarius negare est ausus. Quid igitur istud est, quod dicit, Ibi Christus de eo, quod futurum erat, loquebatur, hîc verò de eo quod præteriit? Certè nihil aliud, quàm apertissimè principium petere, & interim tamen testimonia nostra magis confirmare. Principii enim petitio manifesta est in eo, quòd ait, hîc Christum loqui de re præterita. quandoquidem hoc illud ipsum est, de quo hoc loco controversamur, quodq; nos falsum omnino esse, contendimus. Major autem confirmatio testimoniorum no-*

strorum in eo est, quòd in illis duobus locis de re futura vult prorsus esse sermonem; idq́ etiam demōstrat. Nihil enim nos aliud quærimus, quàm ex locis, ubi certissimum sit, de re futura agi, cum ea ibi per verbum γενέσθαι *simili modo, quo hîc, constructum significetur, concludere, hîc quoque & posse, & nisi contrarium probetur, debere intelligi, verbum* γενέσθαι *non præteritam, sed futuram significare.*

CAPUT X.

ADversarii in eadem secunda Assertione, ut refutarent nostrorum hominum sententiam, cujus in prima assertione mentionem fecerant, quæ est, tunc revera Iesum fuisse a Deo Dominum factum, cum a mortuis excitatus, consecutus est ab ipso omnem potestatem in cælo, & in terra, attulerant
Luc. 2. 11. *Angeli verba ad pastores,* Natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus. *Nos hunc locum de vera & plena dominatione, quam Iesus jam adeptus esset, minimè ab ipsis Adversariis accipi posse, docueramus, probando, tunc temporis Iesum nec secundùm divinam tantùm naturam, nec secundùm humanam tantùm, nec secundùm utramque revera Dominum factum fuisse. idq́ partim ex ipsorum Adversariorum mente, partim propter evidentes rationes, quas attulimus. Inter quas ad probandum, quòd Iesus jam tum non esset revera Dominus secundùm humanam naturam tantùm, illa erat quòd is nemini adhuc dominaretur, sed tunc primùm natus in præsepi fasciis involutus jaceret, cuiq́ paul-*

post

post propter illos, qui animam ipsius quærebant, in Ægyptum fugiendum fuisset. Contra hæc ab initio pag: 64, usque ad medium & eo ampliùs pag: 65. quædam pauca scribit Adversarius, quæ sic habent.

Adversarii dicta.

1. *Mordet nos primo loco, quòd in Animadver: in Assert: 23. fassi fuerimus, Iesum etiam ante resurrectionem aliqua ratione Dominum & regem fuisse factum; hic verò a divisione argumentantes concludamus, eum ante resurrectionem non fuisse Dominum.*

2. *Deinde statuit ipse, Iesum jam tum, cum Angelus pastores est allocutus, immo a primo suæ conceptionis tempore, & secundum divinam, & secundum humanam naturam per unionem cum verbo Dominum fuisse; & ait, nequaquam, propterea quòd Iesus in Ægyptum fugerit, dicendum esse, illum non fuisse Dominum. nam majoris hominum utilitatis caussâ id faciebat, & potestate sua uti nolebat. quemadmodum nec Deus omnia facit, quæ potest.*

3. *Itaque concludit, quamvis humana ratio non concedat, eum, qui adhuc infans sit, & fasciis involutus in præsepio jaceat, in cælo, & ubique regnare, atque ab Angelis adorari, id tamen & credere, & confiteri magnanimam catholicam fidem, cujus virtutem apud nos periisse affirmat, qui rationibus utimur, & argumentationibus Satanæ victi sumus.*

Responsiones.

1. *Nulla prorsus est in verbis nostris repugnantia; sed est in Adversarii morsu & tacita reprehensione fallacia a secundum quid ad simpliciter. Aliud est enim, aliqua ratione esse Dominum, aliud verò simpliciter, esse Dominum; adeò ut, quamvis illud verum sit, hoc tamen falsum esse possit. Quinetiam invicem opponuntur hæc duo, Aliqua ratione & Simpliciter. Idem est enim Aliqua ratione, quod Aliqua tantùm ratione. Quare, utrumvis verum sit, alterum verum esse non potest. Præterea aliud est Ante Iesu resurrectionem; aliud verò Illico post ejus nativitatem. Nam ante Iesu resurrectionem multum temporis fuit post ejus nativitatem. et quamvis, quidquid illico post Iesu nativitatem fuit, fuerit etiam ante ipsius resurrectionem, non tamen contrà, quidquid ante Iesu resurrectionem fuit, idem fuit illico post ejus nativitatem. Itaque nullo pacto sequitur, si Christus fuit Dominus ante suam resurrectionem, illico etiam post nativitatem suam fuisse Dominum. Ex quo apparet præter jam dictam fallaciam, alteram ex his duabus in Adversarii morsu fallaciam esse, aut propriæ ignorationis elenchi, aut consequentis. Quibus fallaciis adde errorem in argumento illo nostro ex divisione referendo. Nos enim assumentes facit, Christum, simul atque natus est, non fuisse Dominum, etiam secundùm divinam naturam tantùm. quod quomodo affirmare potuissemus, divinâ istâ naturâ, ut hic disputandi gratiâ fit, concessâ*

cessâ

cessâ? Assumpsimus igitur, non factum fuisse Dominum, non autem simpliciter, non fuisse. Quaerebatur enim quando fuisset Dominus factus; tametsi in aliis duobus membris nostrae divisionis ad probandum, quòd nondum esset factus, ostenderimus, tūc non fuisse. Nam certè, qui factus est Dominus, Dominus est; sed non contrà.

2. Cum ex divisione a nobis proposita elegerit Adversarius partem illam, quòd Iesus propter unionem cum verbo secundùm utramque naturam ab Angelo Dominus fuerit dictus, ad ea respondere debuerat, quae nos ad istam opinionem convellendam attulimus; non autem, iis praetermissis, ad ea se convertere, quae a nobis contra eam sunt allata, qui affirmare voluisset, Iesum ab Angelo Dominum secundùm humanam naturam tantùm fuisse appellatum. Nam adversus opinionem istam ea attuleramus, quae Adversarius refellere conatur; ipsi Iesu videlicet paulo post fugiendum fuisse in Ægyptum, &c. Sed vix potest Adversarii reprehensio aut responsio ulla non cum aliqua insigni fallacia esse conjuncta. Adde quòd, & si Christus ad ipsius Dei exemplum multa facere potest, quae tamen non facit (id quod non animadvertentes ex iis etiam, qui Christiani nominantur, quidam, eum hodie regnare aut impiè aut certè falsò negant, quia scilicet nondum hostes suos planè debellat, sibiq́ subjectos reddit) tamen longè aliud est, quidpiam non facere, quod facere possis, aliud id facere, quod isti potentiae adversetur. Quid autem magis coeli ac terrae dominationi adver-

sari censendum est, quàm ob vitam suam a rege quopiam terreno tutandam fugere ac latitare? Potest quidem quis haec facere, & jam tanti dominatus jura aliqua habere, sed ut dominatum ipsum jam revera habeat, & tamen haec faciat, inter ea numerandum videtur, quae fieri nullo modo possunt. Sed quòd Christus non modò statim ab ipso ortu, sed ne ante resurrectionem quidem cœli & terrae dominus revera non esset, praeter ea, quae suprà non uno in loco huc pertinentia disputata sunt, ex iis clarius apparebit, quae dicentur, cum ad Assert: 23. ventum fuerit.

3. Catholica fidès, id est fides, qua universi illi sunt praediti, qui Christi spiritu gubernantur, ubicumque tandem locorum sint, non sanè in eo magnanimitatem suam prodit, quòd credat, Christum, cum adhuc infans in praesepi fasciis involutus esset, in cœlo, & ubique regnasse, & ab angelis adoratum fuisse; cum de his nihil in divinis oraculis tradatur, immo cum multa his contraria in sacris litteris legantur, cumq; haec vera esse & pro certis haberi, nihil vel ad Dei gloriam, vel ad aeternam hominum salutem pertinere queat. Sed in eo se magnanimam haec fides ostendit, quòd credit, hominem illum Iesum Nazarenum, qui crucifixus fuit, tantopere a Deo exaltatum fuisse, ut in cœlum subvectus ibi ad ipsius Dei dexteram in ipsius Dei solio collocatus fuerit, ab ipsis etiam angelis adoretur, & ad ejus nutum omn[ia] sive in cœlo, sive in terra, praestò sint, atque obedia[nt] & mors ipsa atque infernus pareat. Haec enim n[on]

odò in divinis oraculis, sunt testatissima, sed ad Dei oriam patefaciendam atque amplificandam, noqẻ beatam immortalemqẻ vitam conciliandam àm maximè pertinent. Rationibus porrò atque arumentationibus contra expressum & indubitatum ei verbum uti, quod sæpe Adversarii faciunt, a Saanæ spiritu sine dubio proficiscitur. Verùm easdem, èt ab hominis ingenio excogitatas, modò ne Dèi rbo adversentur, sed ipsi sint consentaneæ, ad ipdivina testimonia interpretanda, & ad hominum mmenta retegenda adhibere, Dei donum est; qui circo rationis quasi oculis nos instruxit, ut, cælestis tefactionis lumine, tamquam sole, exoriente, saitarem veritatem agnoscere, & ab ea perniciosa endacia secernere valeamus.

Caput XI.

Quoniam in eadẽ secũda Assertione ad probandum, spiritum sanctum esse personam dictum ıerat, Christum spiritui sancto tribuisse ea, quæ ersonæ sunt propria, nos in hoc animadvertentes iximus, rationem istam invalidam esse. nam sæpe pud sacros scriptores iis, quæ non sunt personæ, ea ribuuntur, quæ personis tantùm conveniunt; idqẻ actum esse ostendimus in peccato, in lege, in spiritu, d est vento, in scriptura, & denique in charitate. Contra hoc ad hunc modum ad finem pag: 65, & in rincipio pag: 66. disserit Adversarius.

Adver-

Adversarii dicta.

1. *Primùm ait, nos negaturos ipsum quoq[ue] Patrem, & Filium esse personas*, si ita *(inquit)* li[-] buerit argumentari, Quæ sunt propria per[-] sonarum, aliquando peccato & vento tribu[-] untur, & tamen non sunt personæ. Ergo lic[et] Patri & Filio, tribuantur propria perso[na-] rum, non erunt personæ.

2. *Deinde dicit, nos in Animadver: 2. Assert. 14. fateri, spiritum sanctum esse Dei virtutem at[-] que potentiam; cui cum personæ proprietates attri[-] bui dicamus, licèt non sit persona, sequitur, nos cre[-] dere, eum vel Dei accidens esse, vel substantiam d[e] eo diversam. Itaque Deum, quem naturæ simplicis[-] simæ esse concessimus, ex diversis compositum fin[-] gimus.*

Responsiones.

1. *Suo more Adversarius nos ex reis actores fa[-] cit, & turpissimè argumentantes fingit. Responde[-] mus ad argumentum Adversariorum ductum ex eo, quòd spiritui sancto ea tribuantur, quæ personarum sunt propria; & consequentiam falsam esse ostendi[-] mus, cum multa tribuantur personarum propria iis etiam, quæ non sunt personæ. Ipse verò nos argumen[-] tantes inducit, & concludentes, quia multis, quæ non sunt personæ, personarum propria tribuuntur, idcirco spiritum sanctum cui personarum propria tribuuntur, non esse personam. Itaque non solùm u[-] nà cum*

cum disputandi ordine pervertit verba nostra, sed iam nos ineptissimè in secunda figura ex puris affirmativis iisq́ particularibus argumentantes facit. Hæc sive ignorantia, sive malitia, in quam, ut diximus, sæpius Adversarius incidit, talis & tanta est, ut fidem omnibus quæ dicit, apud cordatos homines meritò abrogare queat. Potuisset ferri Adversarius, si dixisset, cum constet, spiritui sancto ea tribui, quæ sunt propria personarum, hoc debere esse indicium, sive hinc probabile fieri, ipsum esse personam. ad quod indicium seu probabilitatem convellendam non satis esse, si ostendatur, multis, quæ personæ non sunt, aliquando ea tribui, quæ sunt personarum propria; nisi etiam aut rationibus aut testimoniis aliis vel planum, vel saltem probabile fiat, spiritum sanctum non esse personam. Id quod sensimus nos in Animadversione nostra. Sed tamen eo loco, tum quia in Assertione, ejus rei nulla facta fuerat mentio, sed simpliciter, ex eo, quòd spiritui sancto ea tributa fuissent, quæ personæ sunt propria, ostensum esse dictum fuerat, eum esse personam, tum verò quia brevitati nobis studendum erat, ea tantùm verba ad finem ejusdem Animadversionis scripsimus, Nam quòd nullo modo sit persona, id evidentissimis cum rationibus, tum divinis testimoniis demonstrari potest, quæ hoc loco proferre non est necesse. *Quibus verbis Adversarius alibi, hoc est in examinatione eorum, quæ animadversa sunt a nobis in Assertionem 24, ad hunc modum pag: 124. respondet;* Erat necesse, ut latens ulcus videremus,

mus, tentaremusq; ei medicinam adhiber

Ne igitur posthac vel ipse vel alius quispiam dem a nobis requirat, constituimus hoc loco ex ips sacris litteris ostendere, spiritum sanctum non es personam. Id autem, antequam aliud dicamus, m nendum lectorem censuimus, quemadmodum nos temur, aliquam fuisse caussam, cur spiritus san persona esse censeretur, alioqui non id tam firm jamdiu a plerisque creditum & acerrime a mult defensum fuisset, sic debere Adversarios nostros c fiteri, nonnullam saltem caussam fuisse, cur spiri sanctus minime persona esse putaretur. Alioqui ne olim multi, inter quos Lactantius, teste Hieronymo, inventi fuissent, nec hodie multo plures invenire tur, qui id plane & sentiant, & defendere sint pa ti. Atqui vel levissima caussa id sentiendi magn argumentum esse potest, id etiam esse verum. Neq enim veri ... ile est, de vera persona ea scripta fui se, quæ suspicionem ullam merito cuiquam injicer possint, eam ve... m personam non esse. nam cur, quæ sumus, id fieri ...? Cur, quemadmodum de confessis in ter omnes personis factum esse videmus, fere semper tamquam de persona, de spiritu sancto sacræ litter aperte non loquerentur, non autem, ut faciunt, sæ pissime tamquam de re quapiam, quæ non sit perso na? Contra vero, quod nonnumquam, aut sæpe eti am, tanquam de persona, de ipso locutæ fuerint, cum tamen non sit persona, nihil est mirum. Nam & pro sopopœia, & metonymia ut usitatissimæ sic accom modatissimæ sunt sermonis figuræ ad sensa efficacius

Hier: ad Pammach: & Oceanum, & in commẽt: ep: ad Gal: cap: 4.

expli-

explicanda, & rem, quæ narratur, aut dicitur, tamquam ob oculos ponendam.

Iam verò, spiritum sanctum indistinctè acceptum personam non esse satis ex eo constat, quòd dari, & de eo dari, idq; vel ad mensuram, vel sine mensura, effundi, & de eo effundi, potari, augeri, duplicari, vel partes ex eo fieri, auferri, & de eo auferri, modò esse, modò non esse, extingui denique spiritus sanctus dicitur; atque his similia non pauca de eo dicuntur. Etsi enim in locis, in quibus hæc dicta esse intelligimus, non est, nisi in paucis quibusdam, spiritus sancti nomen disertè scriptum, tamen nemo futurus est, qui, de ipso spiritu sancto ubique verba fieri, negare audeat. Atqui ista omnia ejusmodi sunt, ut nihil eorum de vera persona dici queat. Vt enim de eo tantùm, quod, ut fraquentissimum sic levissimum est omnium, aliquid explicatiùs dicamus, certum est, spiritum sanctum eo modo, quo datur, dari non posse, si est persona. Nam aut totus datur, aut ejus pars. Si pars datur, aut hanc personam finitæ, aut infinitæ substantiæ esse volumus. si infinitæ; in partes id, quod infinitum est, dividi non potest. si finitæ; nullo pacto in partes dividi potest persona, quin simul persona ipsa corrumpatur, aut certè mutiletur. sed corrumpi planè personam istam necesse esset, cum innumerabilibus spiritus sanctus detur, si cuicumque datur, ejus portio aliqua daretur. Sin autem totus datur, certè si finitæ substantiæ est, uni tantùm dari eodem tempore potest. & tamen testimoniis sacris docemur, eum sæpissimè compluribus eodem tempore fuisse datum.

Act: 5. 32.
1. Ioh: 4. 13.
Ioh: 3. 34.
Ephes: 4. 7.
Act: 2. 17, & 33.
1. Cor: 12. 13.
Ephes: 5. 18.
2. Reg: 2. 9.
Psal: 51. 11.
Num: 11. 17.
Ioh: 7. 39.
1. Thess: 5. 19

tum. Quòd si est infinita substantia, præter alia, quæ dici possent, id præcipuè est animadvertendum, quòd finitæ substantiæ, quales sunt homines, quibus spiritus sanctus datur, non possunt infinita alicujus substantiæ, præsertim per modum receptionis, esse capaces. Vel certè, si spiritus sanctus substantia est infinita, is semper ubique est, & idcirco nec ullo pacto dari potest, nec magis in uno, quàm in alio homine, aut magis in homine, quàm in re alia quacumque esse. præterea necesse est, in omnibus, quibus datur, eundem omnino esse spiritum sanctum, & consequenter eadem prorsus ipsius effecta. quæ tamen & diversa sunt, & alia aliis præstantiora, quemadmodum potissimùm ex iis intelligitur quæ scribit Paulus 1. ad cor: cap: 12, & 14. Quòd si ne id quidẽ, quod, ut diximus, est omnium levissimum (quid enim alioqui vetat quominus persona dari possit?) de spiritu sancto dici nequit, si spiritus sanctus est persona, quid de aliis dicemus compluribus, quæ de spiritu sancto dici monuimus, quorum nullum ulla ratione de vera persona dici potest? Pessimè igitur Adversarius unà cum suis loquitur, cum, nulla adhibita distinctione, spiritum sanctum personam esse contendit, idq; nominatim de eo tunc etiam affirmat, cum in sacris litteris tamquam donum consideratur. ut patet ex iis, quæ in assertione 24. leguntur, & in Adversarii Apologia pag: 125.

Videtur quidem hic error illis antiquioribus quoque communis esse, qui primi nobis hanc spiritus sancti in divina essentia personam fabricarunt. Sed

non idcirco est excusandus; praesertim, cum antiquitus nonnulli fuerint, atque aetate nostra sint plurimi, qui licèt spiritum sanctum personam esse credant, non tamen indistinctè id verum esse dicant, & in locis paulo ante a nobis indicatis fateantur spiritus sancti, sive spiritus Dei, sive spiritus simplici nomine non ipsam spiritus sancti personam, sed ipsius tantùm dona & operationes significari. Id quod alibi, id est pag: 101. in defensione Assert:14. agnoscere videtur ipse Adversarius, dum nobis objicit, quòd dona spiritus sancti cum eorum distributore confundamus. sed quam rectè, quamq; constanter id faciat, suo loco postea videbimus. Nunc verò, ut nullo pacto ipsum spiritum sanctum personam esse probemus, sic argumentamur. Spiritus sanctus in potiorem significationem acceptus, quemq; si personam non esse constiterit, certum esse poterit, ipsum spiritum sanctum nulla ratione esse personam, non est extra Deum naturaliter, sed in ipso Deo. Nam, si in Deo naturaliter non esset, non potuisset Paulus Dei spiritum, qui sine dubio ibi idem est, quod spiritus sanctus in potiorem sensum acceptus, cum hominis spiritu comparare, qui est in homine naturaliter. Inquit enim. Quis enim hominum scit, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita &, quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei. 1. Cor:2. 11.

Cum igitur spiritus iste sanctus sit in ipso Deo naturaliter, idem ferme hîc dicimus, quod suprà attigimus, cum de Dei sapientia ageremus, cap:7. partic: 1.

tic: 1. quodq; universum trinitatis personarum in uno Deo commentum facilè retegere potest. Nam certum est, ipsum Deum, in quo spiritus sanctus est, personam esse. alioqui Deus ipse nihil ageret. Personarum enim tantùm seu suppositorum sunt actiones. Atqui de ipso Deo, in quo est spiritus sanctus, scribit ibidem Paulus, quòd per spiritum suum revelaverit nobis, quæ præparaverit diligentibus ipsum, quæ quidem sine dubio actio est. Quare necesse est, ut quidquid naturaliter in ipso Deo sit, in quadam quoque persona sit naturaliter. Igitur si spiritus sanctus est persona, sequitur, unam personam naturaliter in alia esse persona, idq; haud reciprocè (nec enim Deus vicissim in ipso spiritu sancto esse dicitur) quod nullo modo fieri potest. Aut certè sequitur, Dei & spiritus sancti eandem esse personam, & unum idemq; per omnia illud esse, quod inest & id, in quo illud inest. quorum utrumque manifestò falsum est.

Itaq; apparet, spiritum sanctum quocumque modo acceptum non esse personam, sed vim atque efficaciam Dei, non quidem omnem, sed qua res ratione aliqua sanctificantur; hoc enim significat Sancti appellatio. Nam alioqui Dei vis & efficacia, quæ spiritus similiter vocatur, ibi etiam apparebit, ubi
Esa: 40. 7. *nullus erit spiritus sanctus. Vt, cum Esaias ait, arescere herbam & cadere florem, cum spiritus Domi-*
1. Sam: 18. 10. *ni sufflaverit in eum. Quinetiam spiritus Dei [illegible]*
19. 9. *legitur in sacris litteris, qui nihil aliud est, quà[illegible]*
& efficacia quædam divina, qua homines vel [illegible]
Rom: 1. 28. *quentur, vel in reprobum, ut Paulus loquitur, [illegible]*

sum dantur, ad cujus differentiam ex altera parte legitur spiritus Dei bonus. Spiritus igitur Dei nomen per se vim & efficaciã significat, variasq; appellationes assumit secundum ea, quæ efficit, & operatur. eaq; vis & efficacia divina, quæ generali vocabulo spiritus sanctus appellabitur, eadem pro diversis operationibus diversas suscipiet appellationes. Hinc apud Esaiam, spiritus sapientiæ & intelligentiæ, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & metus Iehovæ. Ps:143. 10. Nehem: 9. v. 20. Esa: 11. 2.

Breviter omnis divina vis & efficacia Dei spiritus appellari potest, & idcirco Deus ipse dicit, se replevisse Dei spiritu Beseleel filium Vri; quia videlicet eum implevisset scientia artis mechanicæ, qua opus erat ad ea omnia fabricanda, quæ ad sui cultum ut fierent, Mosi præceperat. Verùm quia vis illa & efficacia divina, qua aliqua ratione res sanctificantur, aliis longè præstat, estq; Dei maximè propria, eamq; & ipse frequentissimè ac plurimùm exerit, & sacræ litteræ commemorare necesse habent; propterea factum est, ut Dei spiritus, aut etiam simpliciter Spiritus nomine vis ista significetur, quæ, ut diximus, peculiari nomine Spiritus sanctus appellatur. Est autem hæc Spiritus pro vi & efficacia appellatio per metaphoram a vento & flatu ducta; quo res nimirum qualitate aliqua facilè replentur, & simul commoventur atque agitantur. Siquidem ea vox, quæ in divinis litteris reddita est Spiritus apud Hebræos & Græcos, ut etiam interdum apud Latinos vox ipsa Spiritus, ventum & flatum significat. Ea- Exo: 31. 3.

demq; prorsus metaphora in eadem ipsa re, de qua loquimur, apud Latinos obtinuit. Pro eo enim, quod sanctæ litteræ Dei spiritum dicunt, ipsi divinum afflatum nominant, & quempiã Dei numine afflari ajunt. vel etiam, ut Cicero de poëtis dixit, divino quodam spiritu afflari.

Cic: pro Arch.

Quamobrem non erat, cur quisquam Dei spiritum in sacris litteris personam aliquam significare existimaret, etiamsi quædam illi attributa inveniret, quæ personarum sunt propria. Sive enim vis ista atque efficacia divina, quatenus Deus per eam agit, consideratur, & Dei spiritus nominatur, metonymiæ sanè & prosopopœjæ aptissimus est locus; Metonymiæ quidem, ut spiritus Dei nomine ipse Deus, qui spiritu suo agit, significetur; Prosopopœjæ verò, ut, quando per spiritum suum Deus agit, ipsi spiritui actio tribuatur. Sive eadem ista vis atque efficacia divina, quatenus res, in quibus Deus agit, ab ipsa afficiuntur, consideratur, ac Dei spiritus appellatur, nulla est caussa, cur similiter vel per metonymiam is, qui ab eo spiritu affectus aliquid agit Spiritus Dei nomine intelligi non possit, vel per prosopopœiam, quandoquidem is, qui ita affectus est, per eum spiritum agit, actio illa ipsi Dei spiritui ascribi nequeat. Exempla plurima similium locutionum in ipsis sacris litteris sunt in promptu; & nos jam, ut dictum fuit, in Animadversionibus nostris non pauca depromta attulimus. quæ ita sunt aperta, ut ne negare Adversarius ipse ausus fuerit. nec quisq; sanæ mentis negaturus sit umquam. Atque hæc

esse volumus, ut appareat, nos haud immeritò negare, spiritum sanctum revera esse personã, quamvis ei in divinis litteris ea tribuantur, quæ personarum sunt propria.

2. *Fœdissimus hoc loco Adversarii lapsus solâ instantiâ coarguendus est. Nam si ex eo, quòd nos negamus, spiritum sanctum esse personam, & interim confitemur, eum esse virtutem & potentiam Dei, sequitur, nos eum vel accidens Dei facere, vel substantiam ab eo diversam; sequetur etiam similiter, exempli caussâ, si Dei justitia non est persona, ut certè non est, eam vel Dei esse accidens, vel substantiam ab eo diversam. Aut igitur pessimè, ut quidem apparet, argumentatus est Adversarius; aut certè nihil nos dicentes facit, quod absurdum ulla ratione videri debeat.*

CAPUT XII.

IN tertia & quarta collegii Posnaniensis de trino & uno Deo Assertione, ad probandum, fidem de trino & uno Deo esse antiquam, hæc allata fuerant. Primùm, quòd hic sit articulus fidei, Deinde, quòd antiquitus fidelibus omnibus, qui Deo placebant, ea esset satis nota, ab ipsisq; culta, quemadmodum ab omnibus semper coletur, in quibus non fuerit Deus recens. Tum verò, quòd Abrahamus eam professus esset in personis angelorum, quando tres vidit, & unum adoravit, qui & communiter & sigillatim Iehova sæpius nominaretur. Præterea, quòd Patriarchæ posteris eam quasi per manus tradidissent. Po- Heb: 11. 6. Ibidem. Psal: 80. 10. Mat: 28. 20. Gen: 18. 1. Deut: 32. 7.

Esa: 6. 3. *stremò, quòd Esajas passim trinum & unum Deum,*
7. 14. *& filii Dei incarnationem prædicaret tantum alibi,*
tum verò ubi Dei filium sic facit loquentem, Dominus misit me & spiritus ejus, *& sequitur,*
48. 16, & 17. Hæc dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israël, *quæ verba Christi esse declararent proximè antecedentia.*

Ad ista nos sic respondimus; Id, quod primo & secundo loco dictum est, negavimus. Ex historia illa de tribus viris seu angelis, qui Abrahamo apparuerunt, nihil posse colligi ad Dei unius trinitatem confirmandam nō tantùm diximus, sed etiam probavimus. Meras nugas esse diximus, quòd Patriarchæ fidem istam posteris tradidissent, & locum Deut: 32. ver: 7. nihil ad rem facere ostendimus, cum ibi de beneficiis tantùm sit sermo, quibus Iehova populum Israëlis affecerat. Quod de Esaia aßerebatur, planè negavimus. Seraphim enim acclamationem illam, in qua Iehova ter sanctus nominatur, non triplicitatem personarum, sed sanctitatis potiùs perfectionem in ipso Iehova significare, vel ejus sanctitatis constantem asseverationem, & prædicationem ostendere diximus. Quod exemplo ejus, quod habetur Ezech: 21. ver: 27. confirmavimus. & præterea exemplis templi, & terræ ter sine ulla triplicitatis eorum significatione apud Hier: cap: 7. ver: 4, & cap: 22. ver: 29. acclamando vel compellando nomi-torum nihil solidi argumentationem ex loco Esaiæ ductam habere docuimus. Locum verò ejus Esaiæ cap: 7. ver: 14. nihil de filii Dei incarnati-

hab

habere diximus; quam nullam nosset sacra scriptura. quinimmo ibi contineri vaticinationem de ortu filii Dei, ex quo commenticiam incarnationem istam esse appareret. Locum denique apud eundem Esaiam cap: 48. ver: 16, & 17. potiùs apertè demonstrare, Christum non esse Iehovam Deum, cum ibi Christus (si modò propheta sub persona sua Christum loquentem inducit) a Iehova Deo distinguatur. Caeterùm, quia Iehovae Dei spiritus ibi nominetur, a quo missus fuerit Christus, nihil aliud inde colligi posse, quàm Iehovae Dei, & spiritus ejus, & Christi simul in salute nostra operanda conjunctionem; non autem videlicet ullam in ipso Deo personarum trinitatem. Contra haec a fine pag: 66. usque ad medium ferè pag: 71. sic scribit Adversarius.

Adversarii dicta.

1. *Iubet, ut Symbolum bene ediscamus ad hoc, ut sciamus fidei articulum esse, quòd Deus sit unus essentiâ & trinus personis. Ibi enim dicitur,* Credo in Deum, Patrem omnipotentem, *&c.* & in Iesum Christum Filium ejus, *&c.* Credo in Spiritum sanctum. *Hinc, arrepta occasione, in nos multa convitia jacit, & tandem dicit nostros posteriores, quos edidimus, libros cum prioribus non consentire.*

2. *Quòd verò negamus, Patriarchis Deum trinum & unum fuisse cognitum, in eo nos Iudaeorum cantilenam canere, sed nihil probare.*

3. *Quod ad historiam attinet trium angelo-*

rum, qui Abrahamo apparuerunt, ait, nos cum Talmudistis acerrimis christianæ fidei hostibus sentire. Sed eos refelli ab initio cap: 18. libri Gen: ubi asserit, ostendi, Iehovam in tribus viris Abrahamo apparuisse. qua de re, *inquit*, in concione, polonicis postillis nuper adjuncta, copiosè tractatur.

4. *Locum Deut: 32. ver: 7. ad rem facere ait, quia non ob aliã caussam Deus tanta beneficia populo præstitisset, nisi ut magis ab eo cognosceretur, & amaretur. & propterea Hebræi pii & sapientes simul cum acceptis beneficiis ea, quæ ad pietatem, & fidem spectant, posteris tradebant.*

5. *Non negat, caussam a nobis allatam, cur Seraphim apud Esaiam Iehovam ter sanctum vocent, esse veram. sed ait, per illam non excludi trium personarum significationem. Negat autem exempla terræ, & aliarum rerum ter repetitarum quidquam sententiam nostram juvare, quia pessimè quis ad hunc modum argumentetur;* Quod terra non habet, nec Deus habet. Personas terra non habet: Ergo personas Deus non habet. Item. Quod nomen terræ si repetatur, nõ potest significare etiã Dei nomen nõ potest significare. Personas nomen terræ, si repetatur, non potest significare. Ergo nomen quoque Dei si repetatur personas non potest significare.

6. *Acriter nos objurgat, & summæ etiã arr... ...tia damnat, quòd ausi simus dicere, scripturam s... nullam nosse filii Dei incarnationẽ; quasi omnia, in sacris litteris scripta sunt cognitissima habeat...*

7.

7. *De loco Esaiæ cap: 48. ver: 16 ait, Hieronymum sic scribere,* brevi versiculo Trinitatis nobis ostenditur sacramentum. *Deum autem verum esse, qui ea verba dicat, sequentia ostendere. Cæterùm in divinis personis mittentem a misso distingui non naturæ, sed personæ tantùm ratione. Itaque ibi etiam Iehovam Christum dici.*

Responsiones.

1. *Putat Adversarius, in symbolo, quod apostolicum vocatur, in ipsis primis verbis,* Credo in Deum patrem *&c. distinctionem esse ponendam inter Deum, & Patrem, & intelligendum, post vocem Deum tres personas, in quibus Deus consistat, deinceps singulatim commemorari, in quas credendum sit; Patrem videlicet, Filium, & Spiritum sanctum; & sic, qua ratione in Deum credatur, explicari. Sed interpretatio ista, licèt a multis Trinitariis recepta, ut planè insolens atque insulsissima est, sic nullo negotio falsitatis convincitur. Primùm enim si iste Symboli sensus esset, non dictū postea fuisset,* Et in Iesum Christū *&c. sed sine præpositione In, Et Iesum Christū, &c. vel potiùs etiam sine conjūctione Et, simpliciter, Iesum Christū, &c. Cū enim præpositio In nō fuerit ipsi voci Patrem antea præposita, nulla ratione potuit ea anteponi nomini Iesum Christum, si vox Patris distinctè a voce Deum accipienda est. Nam hoc pacto non repetitur, nec repeti potest ante vocem Patrem tacitè verbum* Credo; *sed necesse est, ut vox*

Patrem per appositionem enuncietur. Itaque similiter ante nomen Iesum Christum verbum Credo tacitè repeti nequit; sed necesse est, ut id nomen per appositionem efferatur. & consequenter nulla ratione ei præpositio In potest anteponi. Deinde, cum ad Spiritum sanctum ventum est, ineptissimè repetitur verbum Credo, si Spiritus sanctus ibi ad Dei nomen ab initio positum explicandum pertinet; quantumvis longo intervallo ab eo distet.

Quamquam, ut a nobis in Animadver: 5. Assertionis 14. ostensum est, nullo modo potest admitti, in eo Symbolo dictum fuisse, credendum esse in spiritum sanctum, ut in Patrem scilicet, & Filium creditur. Alioqui ex vi grammaticæ ibidem dictum fuisset, eodem modo in reliqua, quæ postea nominantur, credendum eße. quo nihil absurdius dici potest.

Quamobrem concludendum est, vel, ut ibi diximus scriptum in eo fuisse, non quidem Credo in spiritum sanctum, sed Credo spiritum sanctum, vel certè (quod idem reipsa est) non eodem sensu, quo ibidem dictum fuerat, Credo in Deum, Credo in Christum, sed eodem quo dicitur, exempli caussâ, Credo in carnis resurrectionem. Sic enim interdum locutos fuisse antiquiores theologos postea observavimus; in primis verò Tertullianum, & Cyprianum. Credere autem spiritum sanctum, quid sibi velit, declarant hi loci Ioh: 7. ver: 39. & Act: 19. v 2.

Præterea, cum Iesus Christus in Symbolo Dei [illegible] noster nominetur, satis patet, eum non fuiße c[illegible] prehensum in Dei nomine suprà posito, & [illegible]

dei

deinde explicato. Quid enim attinet eum Dominum nostrum nominare, quem, ipsum Deum esse ibidem explices? Certum igitur esse debet, Deum distinctè a Christo Iesu in Symbolo nominatum fuisse, eiq; prorsus Patris appellationē fuisse tributam, sicut Iesu Christo Filii ejus appellatio tributa est; qui nimirum non ipse Deus, sed Dominus noster est.

Multa consultò omittimus, quæ ad interpretationis Adversariorum ridiculum commentum apertiùs retegendum dici potuissent. Sed tantùm id postremò dicimus, maximam fuisse istorum audaciam, qui verbis planissimis insolentissimam explanationem accommodare sunt conati. quasi verò sententia, quam præ se ferunt, quidquam absurdi contineat, & passim in sacris litteris Iesus Christus ab ipso Deo, non modo a Deo patre, non distinguatur, idq; quatenus etiam in ipsum Iesum Christum credi debet. Cujus rei vel ea ipsius Christi verba apertissimam faciunt fidem, quæ discipulis suis dixit, Creditis in Deum, & in me credite. Ioh: 14. 1

2. *Nihil attinebat nos quidquam probare, qui negamus; præsertim cum ab Assertione, quæ affirmat, nihil probatum fuisset. Quæ enim testimonia in ipsa allata fuerunt, ea nihil omnino ad rem faciunt; ob eamq; caussam nulla ipsorum a nobis mentio fuit facta. Itaque silentio nostro summam Adversariorum sive audaciam sive oscitantiam quandam occultaveramus. Cogimur autem nunc eam in apertum producere. Nam, cum videmus, nos accusari, quòd nihil probaverimus, multò magis a nobis requiri intelligimus, ut allatis contra nos probationibus responde-*

mus. Primùm igitur ad probandum, quòd articulus fidei (quem ipsi vocant) de uno & trino Deo ita sit antiquus, ut omnibus fidelibus, qui Deo placebant, eßet, quantum sat erat, notus, allatus est locus Heb: 11. ver: 6. Sine fide autem impossibile est placere [Deo] Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. *Quid, quæsumus, hîc de trino & uno Deo vel suspicari quidem licet? Quid porrò ad rem pertinere potest locus iste, nisi principium ipsum manifestissimè petatur, & pro concesso sumatur fidem erga Deum id omnino complecti, ut credatur, eum essentiâ quidem unum esse, trinum autem personis? Sed fortasse dicet Adversarius, in ipsa Assertione hunc locum notatum fuisse statim post verbum Placebant, & propterea illud ad id tantùm probandum pertinere, quòd fideles Deo placerent. Atqui hoc insulsissimum est, cum nemo vel nesciat, vel neget, fideles semper Deo placuisse. Quòd si quis tamen ea de re dubitaret, nullo pacto propter locum istum dubitare desineret. Quandoquidem ostendit quidem locus, non posse quemquam Deo placere, nisi sit fidelis; sed non idcirco demonstrat, quemlibet fidelem Deo placere. Verùm deinde idem locus manifestè allatus est ad probandum, quòd istam fidem de trino & uno Deo prisci illi Patriarchæ cum posteris ad ætatem usque nostram coluißent. Consideret autem hoc, rogamus, lector non planè stolidus, & risum teneat, si potest. Præterea, quia dictum fuerat in Assertione, eandem istam fidem cultum iri deinceps a veris*

Christi

Christi fidelibus usque ad consummationem sæculi; ad id probandum prolatum fuerat testimonium ipsius Christi Matth: 28. ver: 20. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. *Sed quid rursus hîc de trino & uno Deo? An non hîc similiter principium apertissimè petitur, dum pro concesso sumitur, omnes, quibus Christus adest, necesse esse, ut credant, Deum essentiâ unum esse & trinum personis? Postremò post Christi fidelium nomen, interiecta cum parenthesis notis fuerant in Assertione hæc verba,* in quibus non erit Deus recens, *quibus adscriptus fuit locus Psal: 80. ver: 10. ubi secundum græcam, & vulgatam latinam editionem legitur, dictum fuisse à Deo Israëlis populo,* Non erit in te Deus recens. *Nam in hebræo pro Recens est Alienus sive Extraneus. Iam, si hîc locus citatus est ad ostendendum, quicunque non agnoscunt Deum trinum & unum, eos habere Deum recentem, ut quidem ad hoc citatum fuisse, verba ipsa omnino præ se ferunt, nihil magis ridiculum inveniri potest, cum Dei unius & trini nulla hîc fiat mentio. Sin autem ad probandum, non debere in Christi fidelibus esse Deum recentem, hoc quoque insulsissimum esse dicimus. Quandoquidem nec quisquam est, qui id neget, si de summo rerum omnium auctore Deo, ut præsens disputatio requirit, locus accipiatur; nec si quisquam id, in quemcumque tandem sensum nomen Dei accipiatur, negare auderet, hoc loco convinci posset; cum multa in vetere testamẽto suo populo præceperit Deus, quæ*

us, quæ sub novo ad Christi fideles nullo modo pertinent. Itaque, si is ex altera parte ostenderet ex sacris novi fœderis litteris, Christi fideles debere recentem aliquem deum habere, id est priscis illis incognitum, nec locus iste (quamquam, ut dictum fuit, in eo revera non de recente, sed de alieno sive extraneo Deo verba fiunt) nec quicumque alius similis illi opponi posset, aut contrariam sententiam quidquam juvare. Hæc autem obiter dicere voluimus, ne quisquam existimet nos contra Dei præcepta facere, qui novi fœderis oraculis admoniti Christum pro Deo nostro habemus & adoramus. cum tamen interim non modò dicamus, eum, quo tempore Psalmus ille compositus fuit, Dei populo non fuisse cognitum ut deum, qui tunc coli deberet, sed ne extitisse quidem eum revera, affirmare non dubitemus.

3. Quamvis Talmudistæ acerrimi sint Christianæ fidei hostes, & sæpe turpiter errent, non tamen semper errant; nec semper ea, quæ dicunt, cum christiana fide pugnant. Locus autem in initio cap: 18. Gen: nulla ratione hîc eos refellet. Etsi enim ibi primum dicitur, Iehovam apparuisse Abrahamo, & postmodum subjungitur, Abrahamum vidisse tres viros; non tamen sequitur, Iehovam apparuiße Abrahamo in tribus viris. nisi In tribus viris significare possit, non solùm In omnibus sive etiam In singulis tribus viris, ut profectò Adversarius intelligit; sed etiam Inter tres viros, id quod ipse dicere noluit. Satis enim est secundùm historiæ verba, Iehovam Abrahamo apparuisse, cum ei tres illi viri sunt conspecti,

sive

sive omnes tres, aut etiam singuli Iehovæ personam sustinerent, sive eam sustineret unus tantùm ex illis, cui reliqui duo comites adjuncti essent.

Quamquam autem nihil momenti habet ad Deum trinum & unum probandum, quòd Iehova in omnibus illis sive etiam singulis tribus viris Abrahamo apparuerit, nec propterea refelluntur Talmudistæ & nos unà cum illis, qui negamus, in ea apparitione trinitatis alicujus personarum in Deo mysterium significatum fuisse (quid enim vetat, quominus Deus, licèt unus tantùm ut essentiâ, sic etiam personâ, in pluribus tamen personis appareat, & velit plures personas simul, sive unà omnes, sive per se singulas ipsius personam sustinere?) tamen dicimus ac monemus, multò verisimiliùs esse, unum tantùm ex illis tribus viris sive angelis, Iehovæ personam sustinuisse; eum videlicet, qui paulisper cum Abrahamo remansit, cum alii duo jam abiissent. Is enim solus apertè Iehova sæpiùs appellatur; alii duo non item, quidquid dicat Assertio Adversariorum, quæ vult, nisi fallimur, & omnes tres simul, & separatim unumquemque ipsorum Iehovam sæpiùs nominari. nixa videlicet his locis; eodem cap: 18. ver: 1, 13, & 39, & cap: 19. ver: 14.

Quod enim attinet ad primum, jam ostensum est, si modò unus, qui Iehovæ personam sustineret, inter illos tres fuerit, rectissimè dictum fuisse, Iehovam Abrahamo apparuisse, quamvis postea trium fiat mentio, qui illi apparuerint. nempe quia reliqui duo eum, qui Iehova privatim nominatur, comitarentur.

Secundus locus aliud nihil habet, *quàm*, Et dixit Iehova ad Abraham. *Vbi nihil apparet Iehovæ appellationem ad omnes tres referendam eße. Immo verisimile prorsus est*, *unum tantùm ex ipsis ea verba protulisse; eum videlicet, qui Iehova personam propriè sustineret.*

Locus porrò tertius manifestè ad unum tantùm refertur. id est ad eum, *qui cum reliquis duobus non discesserat; quem nos jam diximus solum Iehova personam sustinuisse. Hinc factum est, ut Moses cum istum ibi Iehovam nominasset*, *statim seq: versiculo, id est in initio cap: 19. illos duos reliquos quasi ad tertii jam nominati distinctionem & propriam differentiam angelos tantùm nominaverit.*

Locus denique quartus sic habet, quia delebit Iehova civitatem hanc. *Sunt autem verba Loti ad generos suos. ex quibus videtur posse colligi*, *illos duos angelos Iehovæ nomine fuiße appellatos. Ipsi enim superiore ver: dixerant, Iehovam ipsos misisse, ut perderent locum illum. Verùm facile est videre, Lotum ipsi Iehovæ tribuere id*, *quod angeli illi Iehova jussu & decreto facturi erant, vel potiùs, angelos illos ideo dixisse*, *se mißos fuisse a Iehova ad perdendum locum illum, non quia ipsimet revera illum perdituri* Gen: 19.24. *essent, id enim Iehova ipse fecit mißo e cælo sulphure & igne*, *sed quia Iehova ipsorum ministerio & uteretur & usurus esset ad locum, inde Loto cum suis educto, ad perditionem præparandum; & simul etiam quia ad ipsorum angelorum nutum & quasi datum signum id fieri debebat. sic enim alibi sæpe divi-*

ni bo-

ni homines id facere dicuntur, quod Deus ad ipsorum seu voluntatem seu preces facere dignatur. Vide Apoc: 11. ver: 6. Idcirco inferiùs ver: 21, & 22. alter istorum angelorum tribuit sibi, quòd subvertere posset illam quoque urbem, in quam Lotus se recipere volebat; & ait, se non posse quidquam facere (de futura aliarum urbium perditione nimirum loquens) donec Lotus eò pervenisset.

Cæterùm, quod Adversarius nos ad concionem postillis polonicis nuper adiunctam reiicit, ut intelligamus, quomodo Iehova in tribus viris Abrahamo apparuerit, nos vicissim illum reiicimus ad ea, quæ non solùm homines doctissimi iidemq́ Trinitarii, quamvis alioqui apud eum non orthodoxi, hoc nostro sæculo in eum locum scripserunt, Lutherus, inquam, Calvinus, Musculus, & alii: sed etiam ad ea, quæ Chrysostomus, ei, ut credimus, planè orthodoxus & tantus Trinitarius olim in eundem locum est commentatus. ut sciat, nihil illum ad tres personas in una Dei essentia significandas pertinere. Vt interim nihil dicamus de antiquioribus illis Iustino, & Tertulliano, quibus Eusebius astipulatur; qui unum ex illis tribus Abrahamo conspectis & ab eo receptis ipsum Dei filium revera fuisse volunt; illum videlicet, quem diximus aliis antecelluisse; reliquos verò duos, angelos cum eo missos. Nimirum isti omnes & unà cum ipsis eorum æquales, quorum scripta ad nos pervenerunt, tres personas in una numero Dei essentia minimè agnoverunt.

Iustinus in colloq: cum Tryph: Iud. Tertull: lib: de Trinit. Euseb: hist: Eccl: lib: 1. cap: 2.

4. *Locus Deut: 32. ver: 2, non fuerat in Asser-*

tione allatus ad probandum, quòd pii & sapientes Hebræi posteris suis ea traderent, quæ ad fidem,& pietatem spectabant; qua de re nemo est, qui dubitet. sed ad probandum, quòd patriarcha posteris suis divinis prophetis fidem de trino & uno Deo quasi per manus tradidissent; id quod a nobis negatur. Ex quo apparet Adversarium evidente elenchi ignorationis fallaciâ usum esse; idq́, ubi ipsa subiecta materia docet, isti sophismati nullum locum esse posse. & hoc satis sit pro responsione ad ineptam, quam attulit fœdissimi errati suorum hominum defensionem. Nam ipsius sive defensionis sive reprehensionis turpes alias fallacias explicare nimis longum esset, eaq́ a quolibet vel mediocri iudicio prædito facilè animadverti possunt.

5. Satis nobis fuisset negare, in illa Seraphica acclamatione apud Esaiam ullam indicari trinitatem personarum in Deo, sive ideo ter in ea Deum sanctum nominari, quia in eius essentia sint tres personæ. Quandoquidem in hac & aliis eiusmodi argumentationibus ex simplicibus coniecturis, & ab eo, quod fieri potuit, ductis nulla prorsus est vis ad quidquam probandum. Inest enim in ipsis omnino manifesta consequentis fallacia. Namque in proposito nostro, etiamsi, eo posito, quòd in Deo tres essent personæ, necessarium esset, propter ipsas tres personas eum ter fuisse sanctum appellatum (id quod tamen nequaquam esset necessarium) non tamen contrà, sequeretur; si ter fuit sanctus appellatus, id propter fuisse factum, quia in ipso tres sint personæ; sive, in

colli

colligi posse, in Deo tres esse personas. Solent verò ejusmodi conjecturæ ab iis, qui paulo cordatiores sunt, non ad quidquam revera probandum afferri; sed ad ejus, quod alioqui sat probatum fuerit, majorem quandam, tamquam scilicet per effectus, quamvis non proprios, confirmationem. Quocirca, si alioqui de trinitate personarum in Deo constaret, tunc sanè liceret acclamationem istam, & si qua sunt alia similia, ad eam trinitatem, præsertim in ipsis locis explicandis accomodare. Nec aliter fortasse accipiendum est, quidquid antiquiores theologi de ejusmodi locis ad eam accommodandis scripserunt.

Vt igitur ad id, quod initio diximus, revertamur, cum argumentum ex acclamatione illa pro trinitate personarum in Deo ductum infirmissimum & fallacissimum sit, simplici negatione ejus, quod in eo sumitur, satis superq́ a nobis refutari poterat. Verumtamen hoc non contenti non solùm per apertas instantias ejus infirmitatem, & fallaciam ostendimus, & ob aliam quampiam caussam, quàm ob personarum in ipso trinitatem, Deum ter potuisse sanctum appellari, docuimus, sed etiam, propter quam caussam id fieri potuerit, demonstravimus, exemplo etiam ejus rei ex ipsis sacris litteris prolato. Quam caussam cum ipse Adversarius rejicere nequeat, quid est, cur adhuc illorum Seraphim acclamationem istam nobis opponere possit, & argumentum ex ea ductum contra nos urgere? Immo ipsemet, se jam hoc facere non posse rectè novit. Propterea, ad ingenium rediens, ad suasq́ ridiculas techनas confugi-

ens, nos ex respondentibus argumentantes facit, & in novam quandam faciem disputationem vertit.

Fingit igitur, nos, quam attulimus caussam ad probandum aliò verisimiliùs respicere trinam illam sanctitatis Dei appellationem, quàm ad ipsius Dei aliquam personarum trinitatem, eam ideo attulisse, ut probemus, nullo pacto fieri posse, ut ad istam trinitatem respiciat. quasi hoc nobis sit probandum, & non satis habeamus ostendere, nihil necesse esse, ut ad eam respiciat. vel quasi Adversarii satis habeant, si respicere possit, & non praeterea ad eorum argumentum concludendum opus sit, ut omnino respiciat. Fingit insuper instantias nostras esse argumenta, sive nos inde argumenta ducere pro assertione, quae Adversariorum assertioni sit prorsus contraria. id quod tamē numquam nobis in mentem venit. Quamvis enim verissimum sit, quemadmodum terra nullam in sua essentia triplicitatem habet subsistentiarum, sic Deum in sua essentia nullam trinitatem personarum habere, & quemadmodum Terrae nomen, si repetatur, nullam in ipsa subsistentiarum multiplicitatem potest significare; sic, si Dei nomen repetatur, nullam in ipso subsistentiarum triplicitatem significare posse; non tamen adeò stulti sumus, ut quae de Deo dicimus, ea ex iis colligamus, quae de terra omnes fatentur, sive illa ex his consequi existimemus; neque agnoscamus fieri posse, ut, quae de terra omnes fatentur, verissima sint, & tamen falsa sint ea, quae nos de Deo affirmamus.

Itaque, ut abunde patet, non ad ista de Deo probanda,

banda, licèt verissima, Hieremiæ locum, ubi terra ab ipso ter compellatur, attulimus, quid enim ea hoc loco probare nobis opus erat? sed ad fidem faciendam, ea etiam, in quibus nulla triplicitas est, solere ter, nulla alia interjecta voce, appellari, vel certè sine ulla eorum triplicitatis significatione id fieri. ut inde constaret, nihil, quod ad personarum in Deo trinitatem attinet, ex eo posse colligi, quòd in Seraphim acclamatione illa Deus ter, nulla alia interjecta voce, Sanctus appellatus fuisset. Atque hoc idem ipsa Romana ecclesia omnino sentire videtur. quippe quæ in sua missa non ad Trinitatem, sed ad ipsum Deum patrem acclamationem istam referat. Sed præterea animadvertendum est, non ipsum Dei nomen, ut Adversarius pro concesso ponit in ea acclamatione repetitum fuisse, sed tantummodo Dei epithetum. Ex quo perspicuum est, nos exempla attulisse (nam Templi Iehovæ quoque, non terræ tantùm attulimus) ex quibus a majore ad minus negativè (ut loquuntur) ratiocinando, multò magis Adversariorum argumentationis infirmitas apparere potest. Nam si, ubi res ipsa ter appellatur, nulla tamen rei ipsius triplicitas intelligitur, multo minùs, ubi non res ipsa, sed rei epithetum ter nominatur, concludere quis poterit, rei ipsius triplicitatem, seu trinitatem aliquam omnino intelligendam esse.

Hier: 22. 29.

Hier: 7. 4.

6. *Vt jurè ac meritò asserere possimus, scripturam sacram nullam nosse filii Dei incarnationem, non est necesse, nos omnia cognitissima habere, quæ in sacris litteris sunt scripta. Sed satis est, si vel unum*

locum in ipsis sacris litteris invenerimus; sive sententiam unam, ex qua apertè colligatur, Dei filium non fuisse incarnatum. Nec enim sacra scriptura sibi ipsi contraria esse potest, aut a se ipsa diversa. Ejusmodi autem sententias complures invenimus, non unam tantùm atque inter alias, illas, quarum in Animadversione nostra meminimus. quod scilicet filius Dei in virginis utero conceptus fuerit, & ex eo tempore ortus seu natus. quæ sententiæ, ut ibi diximus, incarnationem istam penitus excludunt. illæ enim tum primùm Dei filium esse cœpisse demonstrant; ista verò jam anteà eum fuisse docet. Oportebat saltem, ut Adversarius, quando nos tantopere objurgare volebat, vel sententias istas ad incarnationem filii Dei excludendam nihil pertinere ostenderet, vel ipse ejusdem incarnationis testimonia aliqua ex divinis litteris proferret. Nam quod in Assertione allatum fuerat Esa: 7. ver: 14. id jam nos ejusmodi esse ostenderamus, ut ex eo contrarium potiùs colligeretur; quippe ex quo sententiæ illæ elicerentur, quas diximus ad incarnationem filii Dei excludendam omnino pertinere. Plura dicere potuissemus, ut Adversarii objurgationem atque accusationem intempestivam ac prorsus ineptam & iniquam esse demonstraremus. sed ad eam refellendam ac diluendam hæc pauca satis erunt.

7. Egregia sanè probatio, Hieronymi auctoritatem contra nos afferre in quæstione de Trinit. ejusq; sacrarum litterarum interpretationes ad trinitatem personarum in Deo ex illis eliciendam n[illegible]

obji

objicere; hominis videlicet, qui & sententiæ nostræ juratus hostis fuit, & sæpe unà cum aliis non paucis ejus sæculi scriptoribus sacræ scripturæ locos ad nostros homines, id est Trinitatem istam negantes, revincendos violenter atque adeò (liceat nobis, quod verum est, dicere) impudenter detorsit. quemadmodum hoc nostro sæculo multi ex illis ipsis animadverterunt, qui eandem Trinitatem manibus pedibusq́, quod dicitur, propugnant atque defendunt. Quamquam potuit Hieronymus eo in loco Sacramenti Trinitatis nomine intelligere, non quòd tres sint in Deo personæ, Pater, Filius & Spiritus sanctus, sed quòd isti tres in nostræ salutis mysterio concurrant. id quod nos in Animadver: nostra verissimum esse fassi sumus, neque ex ipso Esaiæ loco colligi posse negavimus. Certè, ut infrà alibi dicetur, veteres theologi, cum Trinitatem nominabant, non, ut nunc ferè fit, ipsam Dei essentiam in tribus personis consistentem, sed simpliciter Patrem, Filium, & spiritum sanctum intelligebant.

Iam quòd Adversarius ait, sequentia verba, sic dicit Iehova redemptor tuus, *&c. ostendere, Deum, verum, illum videlicet unum Deum esse, qui hæc loquitur, id est, qui dicit,* Dominus Deus *(quamquã in hebræo non Deus est, sed Iehova)* misit me, & spiritus ejus, *valde ipsum miramur, cum contrarium potiùs ex sequentibus istis verbis omnino colligi debeat. Manifestè enim ostendunt, non minùs, quàm ipsa per se ostendant antecedentia verba, alium esse, qui antecedentia, & porrò ipsa sequentia*

verba dicit, & alium Iehovam sive Deum. Namq; *is sine dubio loquitur, qui mittitur. & quemadmodum antea dixerat, se a Iehova fuisse missum, & ita se Iehovam non esse, apertè professus fuerat; sic deinde de Iehova sive Deo, tamquam de alio a se, verba facit. quippe de quo in tertia persona loquatur, & cujus, ut tertiæ personæ, verba recitet, quibus sua ipsius legatio continebatur; nomineq; ipsius Iehovæ sive Dei, non autem suo proprio, divina mandata populo exponat.*

Quod igitur in Assertione dictum fuerat, verba antecedentia esse argumento, quòd verba ista, Hæc dicit Dominus redemptor tuus, *&c. sint verba Christi (id quod nos in Animadversionibus nostris propter eius evidentem vel futilitatem, vel falsitatem refellere neglexeramus) si ita intelligendum est, ut is, qui profert omnia illa verba, sit Christus, facilè id concedi potest; certum enim est, eum esse, quod ad litteralem sensum attinet, ipsum Esaiam, quem ibi, ut alibi quoque, venturi Christi personam typicè ac mysticè sustinere, non est absurdum. Atqui, si ita se res habet, constat, Christum non esse illum Dominum. Alius est enim omnino is, qui ait Dominum aliquid dicere; alius verò ipse Dominus. Itaque hoc sensu futile est, Adversarios affirmare, quòd Christi sint verba illa; immo illis prorsus inutile, cum ex eo contrarium probetur eius, quod inde colligere volunt.*

Quòd si intelligunt, verba illa esse Christi non quidem omnia, sed tantùm, quæ ibi Domini nomine di-

ne dicuntur, & sic Christum, esse illum Dominum concludere volunt, hoc nec cum ipsa Assertione convenit, in qua non de iis, quæ Domini nomine dicuntur, quæ ne recitantur quidem, sed de omnibus illis verbis, Hæc dicit Dominus, *&c. est sermo; nec ullo pacto ex antecedentibus colligitur. Immo, tum in antecedentibus, ut Assertio ipsa vult, Christus loquatur, si idem non est, qui postea subjungit,* Hæc dicit Dominus, *&c. nihil in sequentibus concludi ex antecedentibus potest, quod ad Christi personam attinet. Sin autem est idem, apparet, ipsum Christum ibi de illo Domino, tamquã de tertia persona loqui, & consequenter, verba, quæ Domini nomine postea proferuntur, ipsius Christi verba non esse.*

Postremò, cum Adversarius dicit, in divinis personis mittentem a misso distingui, non ratione naturæ, sed personæ tantum; in hoc primùm evidendenter principium petit, quippe qui divinas personas, id est in una Dei essentia plures personas, esse pro concesso sumat; ad quod ipsum tamen probandum locus, de cujus interpretatione hîc quæritur, a suis adeóq; ab ipso allatus fuerat. Deinde in elenchi ignoratione versatur, cum hîc non persona aliqua divinitatis, sed ipse Iehova sit is, qui Christum mittit, si modò is, qui mittitur, Christus est. Ex quo etiam fit, ut imprudens contra se ipsum argumentetur. Nam si mittens a misso personæ ratione distinguitur, sequitur, aliam esse personam Iehovæ, & aliam Christi, & sic Christum non esse ipsum Iehovam.

vam, nec porrò Iehovam esse ipsum Christum. quemadmodum Adversarii ipsi ex eo, quòd alia sit in divinis persona Patris, & alia persona Filii, concludunt, nec Filium esse Patrem, nec Patrem vicissim esse Filium. Neque enim eò confugere potest Adversarius, ut dicat Iehovæ nomine hoc loco unam tantùm divinitatis personam intelligi, hancq; Patrem esse, quin pluribus modis principium petat, ut alibi ante monuimus, id est cap: 7. partic: 1. Nam & in eo rursus principium petit, quòd postea ait, hic Iehovam Christum dici. nisi id satis se probaße existimat per ea, quæ paulo ante dixit; ex quibus tamen contrarium demonstrari, suprà abunde docuimus.

Caput XIII.

Quincta & sexta collegii Posnaniensis de trino & uno Deo Assertio ostendere conatur, Trinitatis dogma, a Christo & Apostolis apertiùs traditum esse, quàm in vetere lege fuisset. In quincta tamen conceditur, nullam sacram scripturam apertè docere, tres esse divinas personas, & unam essentiam. verùm id ex eo evidenter colligi affirmatur, quòd & Christus Dominus, & spiritus sanctus verus Deus, & Pater similiter verus Deus appellatur. Ad quod respondimus nos, dicentes primùm, nihil ad rem facere, quòd Christus Dominus appelletur, cum hîc non de dominatione, sed de deitate agatur, id est de natura divina: deinde negantes, spiritum sanctum in sanctis litteris vocari Deum verum. Hic ait Adversarius non eße commorandum, quòd scriptu-

ris non

rÿs non utamur. Quasi verò nobis, qui negamus, fuissent omnino scripturæ producendæ, cum tamen Adversarii, qui affirmant, nullas produxissent. In sexta Assertione afferuntur primo loco Christi ad apostolos suos verba, in quibus ait, se rogaturum Patrem, qui dabit illis Paracletum, spiritum veritatis, & Patrem missurum spiritum sanctum in nomine ipsius, & denique, se a Patre mißurum Paracletum spiritum veritatis, qui a Patre procedit. Secundo affertur illud, Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. *Tertio afferuntur Pauli testimonia 1. Cor: 12. ver: 4, 5, & 6; & Ephes: 4. iisdem versiculis; ubi distinctè de uno Deo, uno Domino, & uno spiritu fit mentio. Nos verò in Animadversionibus nostris, quod ad prima testimonia attinet, dicimus, quamvis inde colligatur, spiritum sanctum a Patre per Christum ejus discipulis fuisse mißum, nullam tamen inde trinitatem personarum in Deo probari; sed potiùs ostendi Patrem solum esse primam omnium rerum caussam, ob eamq; rem ipsum solum eße illum unum Deum: & indignissimum esse existimare, illum unum Deum vel dari seu mitti a quoquam, vel per ipsum quidquam mitti, aut dari; ut certè neceße esset, si & Christus & spiritus sanctus, uterque per se, esset ille unus Deus. Ad secundum testimonium respondemus, nihil aliud ex eo colligi, quàm Apostolos jussos fuisse baptizare in nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti; nec inde sequi, hos tres eße ejusdem essentiæ divinæ. Nam, si absurdum videatur, in alium, quàm in Deum, baptizari*

Ioh: 14. 16, & 26.

Ioh: 15. 26.

Mat: 28. 19.

2. Cor:10.2. ptizari, Israëlitæ in Mosen baptizati fuisse dicuntur. Sin autem offendat, quòd aliud quidpiam, quod non sit ipse Deus, cum Deo ipso in actione ista conjungatur, sæpe ipsi homines mortales cum ipso Deo in actionibus & operationibus conjunguntur. Denique ad testimonia tertio loco citata hanc responsionem afferimus, quòd potiùs ex illis probetur, illum Dominum, illumq́ue spiritum, non esse illum unũ Deum, cum ab ipsis unus ille Deus apertissimè distinguatur; quòdq́ue, si ex istis locis probaretur, tres personas in uno Deo esse, una ex illis tribus personis ipsi unus Deus esset. quod longè absurdissimum esse, nemo est, quin videat. Ad hæc Adversarius a fine pag. 72. usq; ad initium pag: 79. sic respondendũ censuit.

Adversarii dicta.

1. Primùm ex eo, quòd spiritus sanctus a Patre procedat, dicit constare, illum ejusdem cum Patre esse naturæ, ac proinde illi æqualem. In Deo enim qui simplicissima essentia sit, nihil esse maius, aut minus, quodvé diversam naturam habeat. Rursus ex eo, quòd Filius sit veritas, & spiritus sanctus spiritus veritatis, quòdq́ue hunc spiritum Filius quoque a Patre mittat, constare, Filium esse utrique æqualem. Nam (inquit) quod dixit, se rogaturum Patrem, secundùm humanam naturam dixit.

2. Deinde dicit, spiritum sanctum verè id ostendere, quòd Christus alium Paracletum eum vocat, qui docet omnia, & suggerit omnia.

3. Addit autem de missione spiritus sancti non esse

esse humano more cogitandum, ut videlicet nos facimus, qui propterea id, quod non possumus apprehendere, impudenti & impio ore blasphemamus.

4 *Iam in verbis illis,* Baptizantes eos in nomine, *&c. affirmat omnino Nomen, ut alibi, potestatem ac divinam virtutem significare, quæ in baptismo invocetur. Vnde constare ait, parem esse trium personarũ, Patris, Filii, & Spiritus sancti ad regenerandum hominem invocationem, & consequenter parem voluntatem, potestatem, & operationem; id quod aliunde etiam constare ait. Ex quo consequitur necessariò horum trium esse eandem naturam & essentiam. Et addit, nullam creaturam quantumvis excellentissimam ita Deo Patri conjunctam legi, ut simul in nomine Patris, & illius factum aliquid dicatur.*

5. *Ad exemplum Israëlitarum in Mosem baptizatorum respondet, Paulum non dicere in nomine Patris, & Mosis fuiße baptizatos, sed in Mosem, vel in Mose. eum autem baptismum figuram & umbram fuisse nostri baptismi. In illo per Mosem divina potestate exterius miraculum est factum, quod per hominem fieri potest. In nostro verò homo regeneratur, e Dæmonis potestate eripitur, ei cælum aperitur, & vita æterna donatur; idq; Christus cum Patre, & spiritu sancto facit. hoc autem Dei est proprium. Quare exemplum istud afferre, nihil aliud esse ait, quam umbram soli opponere, & figuram cum veritate confundere, famulum cum domino, Mosem cum Christo.*

6. *Ad*

6. *Ad id verò, quod dicebamus, ipsos homines mortales sæpe cum ipso Deo in actionibus & operationibus conjungi, respondet homines conjungi cum Deo per exteriora tantùm & tamquam externas caussas; idq́ue, quomodo in exemplis a nobis allatis factum fuerit, ostendere conatur. Atqui* satis evidens est, *inquit, Filium, & spiritum sanctum in Baptismo tanquam interiorem caussam ablutionis, & justificationis cum Patre conjungi, simulq́ue invocari.*

7. *Denique, quod attinet ad duo Pauli testimonia, dicit, nos non cernere, quàm contra Deum peccemus, cum unum Deum ab uno Domino, & Spiritu naturâ, non personis distingui intelligimus.* Si enim, *inquit*, natura, unus Deus, ab uno Domino, & uno spiritu distinguitur, unus Deus nec Dominus nec Spiritus erit.

Responsiones.

1. *Vt verissimum sit, quidquid a Deo patre procedere dicitur, in ipso esse, & ob eam caussam eiusdem esse cum ipso naturæ, quod tamen planè contrà se habet, nam quæ in aliqua re insunt ita, ut de natura id est essentia ipsius sint, ex ipsa re nullo modo procedere possunt, sed in ipsa perpetuò manent; Verumtamen, ut istud sit verissimum, nihil hoc est ad propositam disputationem. Neque enim hic quæritur, utrùm spiritus sanctus sit eiusdem naturæ cum Patre, sed an sit certa persona quædam essentiæ divinæ; id quod nequaquam ex eo sequitur, quòd sit eiusdem*

idem cum Deo patre natura sive essentia. Iustitia enim Dei (quo exemplo aliàs usi sumus) est sine dubio, ut ipsi Adversario placet, eiusdem essentiæ cum ipso Deo; nec tamen est certa quædam persona essentiæ divinæ. Probet igitur ipse priùs, spiritum sanctum esse personam. alioquin nihil aget; quidquid eum eiusdem cum Deo patre essentiæ esse demonstraverit. Ex quibus apparet, Adversarium & falsam propositionem sumpsiße, ex eoq; argumentatũ esse, quod illud ipsum, quod probare volebat, penitus convellit, & in summa elenchi ignoratione esse versatum.

Addit autem, cum de filio loquitur, insignes alias fallacias; primùm æquivocationis, dum non distinguit inter filium seu Christum, quatenus est veritas, & veritatem, cuius spiritus sanctus dicitur esse spiritus. Neque enim Christus est veritas illa (nam utrobique eandem alioqui veritatem nominari concedimus) essentialiter & naturaliter, sed quatenus eius veritatis nobis est auctor & promulgator. Itaque Christus per metonymiam veritas illa eße dicitur; quemadmodum alia multa per eandem figuram de eo prædicantur, quæ partim omnes agnoscunt, partim propter falsas de eius essentia opiniones plurimi nondum vident. Inter illa autem, quæ omnes agnoscunt, sunt ista, Spes nostra, Resurrectio, Pax nostra, quæ nemo non videt metonymicè non autem essentialiter de Christo dici. Deinde in aliam fallaciam, idest figuræ dictionis, incidit Adversarius, quæ sanè perridicula est. Putat enim dici spiritum veritatis eo sensu, quo dicitur, aut dici potest Spiritus Patris, quia 1.Tim:1. & Ioh:11.25. Ephes:2.14

scilicet

scilicet a veritate procedat, ut a Patre procedit. Cum tamē pueri ipsi sciant, eo sensu dici Spiritum veritatis, quo ex altera parte dicitur Spiritus erroris; ut vel Iohannis verba illa docent, In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritū erroris. *Spiritus igitur veritatis dicitur, quia veritatem suggerit & docet, & quæ homines vi ista atque efficacia divina afflati aut sentiunt, aut loquūtur, ea verissima sunt; non autem quia a veritate proficiscatur. Præterea, cum ex eo, quòd Filius spiritum sanctum a Patre mittit, ait, constare, eum esse æqualem Patri, perverse admodum colligit, cum potiùs hinc inæqualitas inter filium, & patrem appareat. Hoc enim indicat, spiritum sanctum nequaquā ab ipso filio, sicut a patre, tamquam a suo fonte, manare. ut dictū est a nobis in Animadver: 2. Assert: 15. ad quem locum ubi pervenerimus, de distinctione illa secundùm humanam, & secundùm divinam naturam aliquid disseremus.*

1.Ioh: 4. 6.

2. Iam ostensum est suprà cap: 11. non esse rectè conclusum, Spiritui sancto ea tribuuntur, quæ personarum sunt propria; ergo est vera persona. præsertim cum, eum veram personam non esse, aliunde appareat; ut ibi satis demonstratum fuit. Nam quòd Christus eum alium Paracletum nominat, & alium sine controversia sui respectu dicit; non idcirco sequitur, quemadmodum Christus vera est persona, sic quoque Spiritum sanctum veram esse personam. Similitudo enim in eo tantùm consistit, quòd sicut Christus discipulos suos præsens consolabatur, sic, ipso absente, conso-

consolaturus illos erat spiritus sanctus. Itaque non est per divisionis fallaciã distinguenda in verbis Christi vox Paracletum a voce Alium; sed conjunctim omnino sunt legenda. ita ut intelligatur non quidem datum iri a Patre quendam alium, de quo statim per appositionem dicatur, quòd sit Paracletus seu consolator; sed datum a Patre iri Paracletum seu consolatorem alium. Simili ratione (quod modò pertinet ad ipsam locutionem) posset magister artis cujuspiam ab egenis discipulis discedens dicere, Ego quidem a vobis abero; sed habebitis tamen alium magistrum, egestatem vestram. nam ut est apud Poëtam, Magister artis venter. *Nec tamen egestas est persona ulla, licèt magister iste abiens sit persona.*

3. *Ad sua refugia convolat Adversarius, cum se victum manifestis videt rationibus, & principium audacter petens, id verissimum esse pro concesso sumit, & in sacris litteris expressum, quod in ipsa inter nos quæstione versatur; ac supra humani ingenii vires id esse affirmat, quod nos unicuique homini cordato planissimum esse contendimus, & in quo constat nihil arduum ad intelligendum esse, nisi ea sint vera, quæ nos humana commenta esse, & dicimus, & evidenter probamus. De conviciis illis turpissimis, quæ temere & sine ulla caussa eum in nos jacere, ex his manifestum est, ipse viderit.*

4. *In hac invocatione, quam Adversarius propter Christi verba Matth: 28. ver: 19. contendit fieri in baptismo, non Patris solùm, sed etiam Filii, & spiritus sancti, separatim de filio & postea de spiritu*

sancto agendum est; cum sine dubio Filius sit persona, spiritus autem sanctus nobis nequaquam persona esse videatur. Igitur, quamvis ut postea dicemus, nulla invocatio ex verbis illis colligi possit, tamen quia nos alioqui Dei filio Christo Iesu invocationem concedimus, dicimus ex Christi invocatione unà cum Patre in baptismo, non posse concludi, utriusque invocationem esse parem. Nam Pater invocari potest, ut certè invocatur, ut prima regenerationis nostræ caussa, Christus verò ut secunda. Ille enim is est, ex quo omnia; hic verò is, per quem omnia. Quantum igitur interest inter primam, & secundam caussam, tantum interest inter Dei patris, & Christi invocationem, ut regeneremur, & novi homines efficiamur. Itaque præposterè argumentatus est Adversarius, dum hîc ex pari invocatione parem operationem colligere voluit. cum par invocatio hoc loco non nisi ex pari ac per omnia prorsus æquali operatione colligi possit.

1. Cor. 8.

Iam verò spiritus sancti invocatio, nisi is persona esse ostendatur ab ipso Deo patre distincta, par esse potest ipsius Dei patris invocationi, & tamen hoc nihil Adversarium iuvabit; quippe qui probandum sibi sumpserit tres esse personas in una essentia divina. Quòd si dicat, Immo ex ipsa spiritus sancti invocatione unà cum Deo Patre, constare eum esse personam a Deo Patre distinctam, negamus nos consequentiam istam. Quamvis enim exemplum fortasse nullum eius rei inveniatur, tamen non videmus, cur quispiam Deum, unáque eius virtutem atque potentiam invocare

vocare non possit. Eam virtutem dicimus & potentiam Dei, quam inter omnes constat, non esse personam. Certè David alicubi dicit, se in umbra alarum Ps: 57. 2.
Dei speraturum, idq; alibi alios facturos ait. Aliis ve- 36. 8.
rò in locis, se in Dei misericordia sperasse, affirmat. 31. 6. 52. 10.
nec tamen vel umbra alarum Dei, vel eius misericordia sunt personæ. Quid verò prohibet, quominus id invocetur, in quo speratur? Quamquam, si, ut velle videtur Adversarius, vox Nomen*, cum de eo dicitur, ad quem cultus aliquis referatur, potestatem & virtutem divinam significat; ubicumque legimus (quod passim evenit) Dei nomen invocatum fuisse, ibi Dei potestatem atque virtutem fuisse invocatam, scriptum esse, confitendum erit. Quid quòd ipse Adversarius hîc pag: 74. in ipso initio explicans significationem locutionis* In nomine *hæc verba scribit?* Deinde significat, in potestate ac virtute divina, quæ præsto non adest, nisi credentibus in eum ejusque opem implorantibus.

En quanta sit veritatis vis. Ipse Adversarius, qui obnixè contendit, spiritum sanctum ideo personam esse, quòd ei ea tribuantur quæ personæ sunt propria, nec veritati alioqui vult cedere, quæ clamat, attributa ista non tanti esse, ut ex ipsis personæ veritas concludi possit, ipsius veritatis vi impulsus non solùm rei cuidam, quæ persona non est, ea tribuit quæ personæ sunt propria, & in quibus ei, cui non debentur, aut non conveniunt tribuendis summum peccatum & scelus admittitur, fidem scilicet in eam, ejusq; invocationem; verùm etiam illi ipsi rei

 tribuit,

tribuit, quam nos spiritum sanctum ipsum esse affirmamus. Nec verò potest Adversarius dicere, se quoque potestatis ac virtutis divinæ nomine spiritum ipsum sanctum, quem ipse personam esse asseverat, aut divinam aliam personam intellexisse. Manifestum enim est, eum de potestate ac virtute illa divina loqui, quæ communis ex æquo sit omnibus tribus personis; quæ profectò non est persona. Vult enim ex locutione In nomine, *qua potestatem ac virtutem istam divinam significari ait, ostendere, non minùs, neque alia ratione Filium, & spiritum sanctum, quàm Patrem in baptismo invocari; quia videlicet dictum fuerit,* Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Vt igitur ad propositum revertamur, dicimus, etiamsi verum esset, spiritum sanctum unà cum Patre in baptismo invocari, inde perspicuum quidem fortassis futurum, spiritum sanctum aliquid a Patre distinctum esse, sed personam aliquam, nullo modo. Et idcirco concludimus, nihil Adversarii sententiam, quod ad spiritum sanctum attinet (nam de Filio idem antea docuimus) iuvari posse istis Christi verbis, licèt ad spiritus sancti invocationem pertractis, nisi priùs ostendatur, spiritum sanctum esse personam. Sed præterea falsum est, ut in initio attigimus, ex Christi verbis colligi, Filium, & spiritum sanctum in baptismo invocari. Nec enim vox Nomen quidquam isti sententiæ patrocinatur; cum ob alias caussas, tum verò propter hanc, quòd hoc in loco vox ista, contra quàm Adversarius asseverat, potestatem

aut virtutem aliquam non declarat; sed In nomen Patris, &c. (sic enim sonant verba græca) frequentissima in sacris litteris locutione idem est, atque In Patrem &c. Hebræi enim alicujus rei nomen pro re ipsa usitatissimè dicunt. Itaque, quod hîc ipse Christus dicit, Baptizari in nomen Filii, Paulus alibi, In Christum baptizari dixit. nempe (ut quidem habent græca exemplaria) Rom: 6. ver: 3; & Gal: 3. ver: 27. Adde, quòd si vox Nomen potestatem ac virtutem aliquam hîc declaratura fuisset, dictum esset In nomine, ut Adversarius dictum fuisse, veterem interpretem secutus pro concesso sumit, & exempla ab eo allata postulant. qua locutione confitemur interdum potestatem seu virtutem significari. Atqui in græco est εἰς τὸ ὄνομα; id est, ut diximus, In nomen. Est quidem alibi disertè scriptum secundum ipsam græcam veritatem de baptismo accipiendo in nomine Iesu Christi, ut Act: 2. ver: 38. sed quid hoc ad locum nostrum, ubi alia est locutio, & ubi de spiritu sancto quoque agitur, quem in baptismo invocari, aliunde nullo pacto apparet? Nec tamen hoc idcirco dicimus, quòd locutionem istam In nomine ipsam per se in baptismo accipiendo invocationem declarare concedamus. quandoquidem hîc quoque vulgatissimum illum hebraismum agnoscere possumus. ut baptizari in nomine Christi idem significet, quod baptizari in Christo, vel, si vox Nomen hîc aliquid expressius significat, id denominationem a Christo eique sui ipsius subjectionem declarat, quam is profiteatur, qui baptismū accipit. Quæ licèt per se maxima sint, et

Iesu Christi ingentem in eũ, qui baptizatur, potestatẽ & jus indicent ab eo ipso, qui baptizatur, agnitum, non tamen ipsa per se eum, qui baptismum accipit, Christum invocare demonstrant, & ob hanc caussam concludimus, non solùm spiritus sancti, sed ne Christi quidem ipsius in baptismo invocationem ex locutione ista, In nomine, colligi posse, quam sive in verbis illis Christi, Baptizantes, *&c. sive alibi, ubi de baptismo agatur, esse appareat.*

Ex prædictis autem patet, quàm frigidum sit illud, quod Adversarius ait, nusquam creaturam ullam in hac locutione, In nomine, cum Deo Patre conjungi, etiamsi ea locutio in Christi verbis esset, de quibus agimus. cum nihil aliud sæpe significet locutio ista, cum Deo accommodatur, quàm, si Deus ipse simpliciter nominaretur. Atqui cum Deo simpliciter nominato creaturas conjungi, idq; in rebus maximis & alioquin ipsius Dei propriis, interdum solere, declarat inter alia exemplum illud in Animadsionibus a nobis allatum Exo: 14. ver: 31. Et crediderunt in Iehovam, & in Mosem servum ejus, *Cui adde illud, quod scriptum est 2. Par: 20. ver: 20.* Credite in Iehovam Deum vestrũ, & confirmabimini; credite in prophetas ejus, & prosperabimini. *Nam quis est, qui nesciat, Credere in aliquem rem maximam esse, & in solum Deum alioqui eße credendum?*

Præterea nulla prorsus esse potest consequentia, quam ex ipso dicto suo Adversarius ducit. Quid enim vetat, quominus, etiamsi alibi id factum non

inveniatur, hic tamen factum fuerit? Certè, si Adversarii ratio vera esset, nihil singulare usquam in sacris litteris inveniretur, id est cujus prorsus simile quippiam alibi dictum non esset. Et tamen multa ejusmodi inveniuntur. E quorum numero fortaße est illud, quod attuleramus ex cap:12. prioris libri Sam: Et timuit universus populus vehementer Iehovam, & Samuelem. *Nusquam enim fortasse alibi res creata cum Deo conjungitur in timore erga ipsum. Idem dici potest de tertio exemplo a nobis allato ex lib: Iudic: cap: 7. ubi Gedeon cum Iehova in victoria contra Madianitas conjungitur. Si multi essent loci, in quibus cum Deo patre aliæ res conjungerentur in locutione ista In nomine, poßet inde fortassis aliquod argumentum duci ad quidpiam in hac quæstione nostra probandum. Nunc, cum locus, de quo quærimus, sit fortasse unicus in tota scriptura, in quo conjunctio ista fiat, quomodo, quæsumus, potest quisquam ex eo, quòd conjunctio rei creatæ in locutione illa nusquam alibi extet, colligere ne hîc quidem extare? Nam alius quispiam contrà vicissim colliget, cum nusquam alibi res non creata in ea locutione cum Deo Patre conjungatur, ne hîc quidem conjungi.*

At enim ait Adversarius, ex Pauli apostoli verbis 1. Cor: 6. ver: 11. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri, *constare Filium, & spiritum sanctum non minùs regenerare, quàm Patrem. Atqui hoc aliud*

scilicet a veritate procedat, ut a Patre procedit. Cum tamẽ pueri ipsi sciant, eo sensu dici Spiritum veritatis, quo ex altera parte dicitur Spiritus erroris; ut vel
1.Joh: 4. 6. *Iohannis verba illa docent,* In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritũ erroris. *Spiritus igitur veritatis dicitur, quia veritatem suggerit & docet, & quae homines vi ista atque efficacia divina afflati aut sentiunt, aut loquũtur, ea verissima sunt; non autem quia a veritate proficiscatur. Praeterea, cum ex eo, quòd Filius spiritum sanctum a Patre mittit, ait, constare, eum esse aequalem Patri, perversè admodum colligit, cum potiùs hinc inaequalitas inter filium, & patrem appareat. Hoc enim indicat, spiritum sanctum nequaquã ab ipso filio, sicut a patre, tamquam a suo fonte, manare. ut dictũ est a nobis in Animadver: 2. Assert: 15. ad quem locum ubi pervenerimus, de distinctione illa secundùm humanam, & secundùm divinam naturam aliquid disseremus.*

2. *Iam ostensum est suprà cap: 11. non esse rectè conclusum, Spiritui sancto ea tribuuntur, quae personarum sunt propria; ergo est vera persona. praesertim cum, eum veram personam non esse, aliunde appareat; ut ibi satis demonstratum fuit. Nam quòd Christus eum alium Paracletum nominat, & alium sine controversia sui respectu dicit; non idcirco sequitur, quemadmodum Christus vera est persona, sic quoque Spiritum sanctum veram esse personam. Similitudo enim in eo tantùm consistit, quòd sicut Christus discipulos suos praesens consolabatur, sic, ipso absente,*
conso-

consolaturus illos erat spiritus sanctus. Itaque non est per divisionis fallaciã distinguenda in verbis Christi vox Paracletum a voce Alium; sed conjunctim omnino sunt legenda. ita ut intelligatur non quidem datum iri a Patre quendam alium, de quo statim per appositionem dicatur, quòd sit Paracletus seu consolator; sed datum a Patre iri Paracletum seu consolatorem alium. Simili ratione (quod modò pertinet ad ipsam locutionem) posset magister artis cujuspiam ab egenis discipulis discedens dicere, Ego quidem a vobis abero; sed habebitis tamen alium magistrum, egestatem vestram. nam ut est apud Poëtam, Magister artis venter. Nec tamen egestas est persona ulla, licèt magister iste abiens sit persona.

3. Ad sua refugia convolat Adversarius, cum se victum manifestis videt rationibus, & principium audacter petens, id verissimum esse pro concesso sumit, & in sacris litteris expressum, quod in ipsa inter nos quæstione versatur; ac supra humani ingenii vires id esse affirmat, quod nos unicuique homini cordato planissimum esse contendimus, & in quo constat nihil arduum ad intelligendum esse, nisi ea sint vera, quæ nos humana commenta esse, & dicimus, & evidenter probamus. De conviciis illis turpissimis, quæ temere & sine ulla caussa eum in nos jacere, ex his manifestum est, ipse viderit.

4. In hac invocatione, quam Adversarius propter Christi verba Matth: 28. ver: 19. contendit fieri in baptismo, non Patris solùm, sed etiam Filii, & spiritus sancti, separatim de filio & postea de spiritu

scilicet a veritate procedat, ut a Patre procedit. Cum tamẽ pueri ipsi sciant, eo sensu dici Spiritum veritatis, quo ex altera parte dicitur Spiritus erroris; ut vel
1.Joh: 4. 6. *Iohannis verba illa docent,* In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritũ erroris. *Spiritus igitur veritatis dicitur, quia veritatem suggerit & docet, & quæ homines vi ista atque efficacia divina afflati aut sentiunt, aut loquũtur, ea verissima sunt; non autem quia a veritate proficiscatur. Præterea, cum ex eo, quòd Filius spiritum sanctum a Patre mittit, ait, constare, eum esse æqualem Patri, perversè admodum colligit, cum potiùs hinc inæqualitas inter filium, & patrem appareat. Hoc enim indicat, spiritum sanctum nequaquã ab ipso filio, sicut a patre, tamquam a suo fonte, manare. ut dictũ est a nobis in Animadver: 2. Assert: 15. ad quem locum ubi pervenerimus, de distinctione illa secundùm humanam, & secundùm divinam naturam aliquid disseremus.*

2. *Iam ostensum est suprà cap: 11. non esse rectè conclusum, Spiritui sancto ea tribuuntur, quæ personarum sunt propria; ergo est vera persona. præsertim cum, eum veram personam non esse, aliunde appareat; ut ibi satis demonstratum fuit. Nam quòd Christus eum alium Paracletum nominat, & alium sine controversiâ sui respectu dicit; non idcirco sequitur, quemadmodum Christus vera est persona, sic quoque Spiritum sanctum veram esse personam. Similitudo enim in eo tantùm consistit, quòd sicut Christus discipulos suos præsens consolabatur, sic, ipso absente, conso-*

consolaturus illos erat spiritus sanctus. Itaque non est per divisionis fallaciã distinguenda in verbis Christi vox Paracletum a voce Alium; sed conjunctim omnino sunt legenda. ita ut intelligatur non quidem datum iri a Patre quendam alium, de quo statim per appositionem dicatur, quòd sit Paracletus seu consolator; sed datum a Patre iri Paracletum seu consolatorem alium. Simili ratione (quod modò pertinet ad ipsam locutionem) posset magister artis cujuspiam ab egenis discipulis discedens dicere, Ego quidem a vobis abero; sed habebitis tamen alium magistrum, egestatem vestram. nam ut est apud Poëtam, Magister artis venter. *Nec tamen egestas est persona ulla, licèt magister iste abiens sit persona.*

3. *Ad sua refugia convolat Adversarius, cum se victum manifestis videt rationibus, & principium audacter petens, id verissimum esse pro concesso sumit, & in sacris litteris expressum, quod in ipsa inter nos quaestione versatur; ac supra humani ingenii vires id esse affirmat, quod nos unicuique homini cordato planissimum esse contendimus, & in quo constat nihil arduum ad intelligendum esse, nisi ea sint vera, quae nos humana commenta esse, & dicimus, & evidenter probamus. De conviciis illis turpissimis, quae temere & sine ulla caussa eum in nos jacere, ex his manifestum est, ipse viderit.*

4. *In hac invocatione, quam Adversarius propter Christi verba Matth: 28. ver: 19. contendit fieri in baptismo, non Patris solùm, sed etiam Filii, & spiritus sancti, separatim de filio & postea de spiritu*

sancto agendum est; cum sine dubio Filius sit persona, spiritus autem sanctus nobis nequaquam persona esse videatur. Igitur, quamvis ut postea dicemus, nulla invocatio ex verbis illis colligi possit, tamen quia nos alioqui Dei filio Christo Iesu invocationem concedimus, dicimus ex Christi invocatione unà cum Patre in baptismo, non posse concludi, utriusque invocationem esse parem. Nam Pater invocari potest, ut certè invocatur, ut prima regenerationis nostræ caussa, Christus verò ut secunda. Ille enim is est, ex quo omnia; hic verò is, per quem omnia. Quantum igitur interest inter primam, & secundam caussam, tantum interest inter Dei patris, & Christi invocationem, ut regeneremur, & novi homines efficiamur. Itaque præpostere argumentatus est Adversarius, dum hîc ex pari invocatione parem operationem colligere voluit. cum par invocatio hoc loco non nisi ex pari ac per omnia prorsus æquali operatione colligi possit.

1. Cor. 8.

Iam verò spiritus sancti invocatio, nisi is persona esse ostendatur ab ipso Deo patre distincta, par esse potest ipsius Dei patris invocationi, & tamen hoc nihil Adversarium iuvabit; quippe qui probandum sibi sumpserit très esse personas in una essentia divina. Quòd si dicat, Immo ex ipsa spiritus sancti invocatione unà cum Deo Patre, constare eum eße personam a Deo Patre distinctam, negamus nos consequentiam istam. Quamvis enim exemplum fortasse nullum eius rei inveniatur, tamen non videmus, cur quispiam Deum, unàq; eius virtutem atque potentiam invocare

vocare non possit. Eam virtutem dicimus & potentiam Dei, quam inter omnes constat, non esse personam. Certè David alicubi dicit, se in umbra alarum Ps: 57. 2.
Dei speraturum, idq; alibi alios facturos ait. Aliis ve- 36. 8.
rò in locis, se in Dei misericordia sperasse, affirmat. 31. 6.
nec tamen vel umbra alarum Dei, vel eius misericordia sunt personæ. Quid verò prohibet, quominus id invocetur, in quo speratur? Quamquam, si, ut velle videtur Adversarius, vox Nomen, cum de eo dicitur, ad quem cultus aliquis referatur, potestatem & virtutem divinam significat; ubicumque legimus (quod passim evenit) Dei nomen invocatum fuisse, ibi Dei potestatem atque virtutem fuisse invocatam, scriptum esse, confitendum erit. Quid quòd ipse Adversarius hîc pag: 74. in ipso initio explicans significationem locutionis In nominè hæc verba scribit? Deinde significat, in potestate ac virtute divina, quæ præsto non adest, nisi credentibus in eum ejusque opem implorantibus. 52. 10.

En quanta sit veritatis vis. Ipse Adversarius, qui obnixè contendit, spiritum sanctum ideo personam esse, quòd ei ea tribuantur quæ personæ sunt propria, nec veritati alioqui vult cedere, quæ clamat, attributa ista non tanti esse, ut ex ipsis personæ veritas concludi possit, ipsius veritatis vi impulsus non solùm rei cuidam, quæ persona non est, ea tribuit quæ personæ sunt propria, & in quibus ei, cui non debentur, aut non conveniunt tribuendis summum peccatum & scelus admittitur, fidem scilicet in eam, ejusq; invocationem; verùm etiam illi ipsi rei

tribuit, quam nos spiritum sanctum ipsum esse affirmamus. Nec verò potest Adversarius dicere, se quoque potestatis ac virtutis divinæ nomine spiritum ipsum sanctum, quem ipse personam esse asseverat, aut divinam aliam personam intellexisse. Manifestum enim est, eum de potestate ac virtute illa divina loqui, quæ communis ex æquo sit omnibus tribus personis; quæ profectò non est persona. Vult enim ex locutione In nomine, *qua potestatem ac virtutem istam divinam significari ait, ostendere, non minùs, neque alia ratione Filium, & spiritum sanctum, quàm Patrem in baptismo invocari; quia videlicet dictum fuerit,* Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Vt igitur ad propositum revertamur, dicimus, etiamsi verum esset, spiritum sanctum unà cum Patre in baptismo invocari, inde perspicuum quidem fortassis futurum, spiritum sanctum aliquid a Patre distinctum esse, sed personam aliquam, nullo modo. Et idcirco concludimus, nihil Adversarii sententiam, quod ad spiritum sanctum attinet (nam de Filio idem antea docuimus) iuvari posse istis Christi verbis, licèt ad spiritus sancti invocationem pertractis, nisi priùs ostendatur, spiritum sanctum esse personam. Sed præterea falsum est, ut in initio attigimus, ex Christi verbis colligi, Filium, & spiritum sanctum in baptismo invocari. Nec enim vox Nomen *quidquam isti sententiæ patrocinatur; cum ob alias caussas, tum verò propter hanc, quòd hoc in loco vox ista, contra quàm Adversarius asseverat, potestatem*

aut

aut virtutem aliquam non declarat; sed In nomen Patris, &c. (sic enim sonant verba græca) frequentissima in sacris litteris locutione idem est, atque In Patrem &c. Hebræi enim alicujus rei nomen pro re ipsa usitatissimè dicunt. Itaque, quod hîc ipse Christus dicit, Baptizari in nomen Filii, Paulus alibi, In Christum baptizari dixit. nempe (ut quidem habent græca exemplaria) Rom: 6. ver: 3; & Gal: 3. ver: 27. Adde, quòd si vox Nomen potestatem ac virtutem aliquam hîc declaratura fuisset, dictum esset In nomine, ut Adversarius dictum fuisse, veterem interpretem secutus pro concesso sumit, & exempla ab eo allata postulant. qua locutione confitemur interdum potestatem seu virtutem significari. Atqui in græco est εἰς τὸ ὄνομα; id est, ut diximus, In nomen. Est quidem alibi disertè scriptum secundum ipsam græcam veritatem de baptismo accipiendo in nomine Iesu Christi, ut Act: 2. ver: 38. Sed quid hoc ad locum nostrum, ubi alia est locutio, & ubi de spiritu sancto quoque agitur, quem in baptismo invocari, aliunde nullo pacto apparet? Nec tamen hoc idcirco dicimus, quòd locutionem istam In nomine ipsam per se in baptismo accipiendo invocationem declarare concedamus. quandoquidem hîc quoque vulgatissimum illum hebraismum agnoscere possumus. ut baptizari in nomine Christi idem significet, quod baptizari in Christo, vel, si vox Nomen hîc aliquid expressius significat, id denominationem a Christo eiq; sui ipsius subjectionem declarat, quam is profiteatur, qui baptismū accipit. Quæ licèt per se maxima sint, et

IesuChristi ingentem in eũ, qui baptizatur, potestatẽ & jus indicent ab eo ipso, qui baptizatur, agnitum, non tamen ipsa per se eum, qui baptismum accipit, Christum invocare demonstrant, & ob hanc caussam concludimus, non solùm spiritus sancti, sed ne Christi quidem ipsius in baptismo invocationem ex locutione ista, In nomine, colligi posse, quam sive in verbis illis Christi, Baptizantes, *&c. sive alibi, ubi de baptismo agatur, esse appareat.*

Ex prædictis autem patet, quàm frigidum sit illud, quod Adversarius ait, nusquam creaturam ullam in hac locutione, In nomine, cum Deo Patre conjungi, etiamsi ea locutio in Christi verbis esset, de quibus agimus. cum nihil aliud sæpe significet locutio ista, cum Deo accommodatur, quàm, si Deus ipse simpliciter nominaretur. Atqui cum Deo simpliciter nominato creaturas conjungi, idq́; in rebus maximis & alioquin ipsius Dei propriis, interdum solere, declarat inter alia exemplum illud in Animadversionibus a nobis allatum Exo: 14. ver: 31. Et crediderunt in Iehovam, & in Mosem servum ejus, *Cui adde illud, quod scriptum est 2. Par: 20. ver: 20.* Credite in Iehovam Deum vestrũ, & confirmabimini; credite in prophetas ejus, & prosperabimini. *Nam quis est, qui nesciat, Credere in aliquem rem maximam esse, & in solum Deum alioqui eße credendum?*

Præterea nulla prorsus esse potest consequentia, quam ex ipso dicto suo Adversarius ducit. Quid enim vetat, quominus, etiamsi alibi id factum non inveni-

inveniatur, hic tamen factum fuerit? Certè, si Adversarii ratio vera esset, nihil singulare usquam in sacris litteris inveniretur, id est cujus prorsus simile quippiam alibi dictum non esset. Et tamen multa ejusmodi inveniuntur. E quorum numero fortaße est illud, quod attuleramus ex cap:12. prioris libri Sam: Et timuit universus populus vehementer Iehovam, & Samuelem. *Nusquam enim fortasse alibi res creata cum Deo conjungitur in timore erga ipsum. Idem dici potest de tertio exemplo a nobis allato ex lib: Iudic: cap: 7. ubi Gedeon cum Iehova in victoria contra Madianitas conjungitur. Si multi essent loci, in quibus cum Deo patre aliæ res conjungerentur in locutione ista In nomine, poßet inde fortassis aliquod argumentum duci ad quidpiam in hac quæstione nostra probandum. Nunc, cum locus, de quo quærimus, sit fortasse unicus in tota scriptura, in quo conjunctio ista fiat, quomodo, quæsumus, potest quisquam ex eo, quòd conjunctio rei creatæ in locutione illa nusquam alibi extet, colligere ne hic quidem extare? Nam alius quispiam contrà vicissim colliget, cum nusquam alibi res non creata in ea locutione cum Deo Patre conjungatur, ne hic quidem conjungi.*

At enim ait Adversarius, ex Pauli apostoli verbis 1. Cor: 6. ver: 11. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri, *constare Filium, & spiritum sanctum non minùs regenerare, quàm Patrem. Atqui hoc aliud*

est, quàm argumentari hanc parem in omnibus tribus regenerandi vim ex verbis Christi, Baptizantes, *&c, & ex pari invocatione illorum, quæ in iisdem verbis contineatur. de quo disputatio instituta erat. Sed ita nimirum solet Adversarius, quemadmodum alibi suprà visum est, dum scilicet quæritur, an ex certis quibusdam verbis certáve quadam appellatione certa quædam sententia eliciatur, ex ea ipsa sententia, quam aliunde colligi existimat, prolatis ea de re aliis testimoniis argumentari.*

Verùm concedamus illi hanc disputandi mirabilem rationem; & quid momenti habeant, quæ in medium affert, consideremus. Dicimus igitur, ex Pauli verbis minimè constare, Filium seu Christum (nam de spiritu sancto, nisi priùs probet Adversarius, eum esse personam a Patre distinctam, ut ante dictum est, nihil attinet quærere) non minùs regenerare, sive, ut ipse loquitur, Patrem non magis regenerare, quàm Filium, id est (sic enim ipse se explicat, nec alioquin rectè concluderet) eandem prorsus in regenerando operationem esse Filii, quæ est Patris. Nam & si verum est, hac in re Patrem cum Filio conjungi, non quidem tacitè, ut Adversarius cum evidente principii petitione affirmat, sed expressè, dum nominatur spiritus Dei nostri (idem enim est, regenerari in spiritu Dei nostri, quod regenerari a Deo nostro per spiritum ipsius) Et si hoc, ut diximus, verum est, tamen non consequitur ex conjunctione ista, parem omnino esse utriusque operationem. quemadmodum ex conjunctionibus aliarum

perso-

personarum cum Deo, de quibus jam diximus, manifestum est. ubi, quemadmodum Adversarius ipse contra se ipsum imprudens argumentans pag: 78. contendit, alia est Dei, alia personæ illius, quæ cum ipso conjungitur, operatio. Etenim, quod ibidem ait, magnam esse differentiam inter caussam interiorem, & exteriorem, & alias illas personas cum Deo conjunctas exteriores tantùm caussas illius in rebus fuisse, Filium verò regenerationis esse interiorem caussam; Primùm hoc ipsum rursus nihil aliud est, quàm contra seipsum argumentari, nisi priùs probetur, interiorem caussam unam tantùm esse posse, non plures; de quo paullo post videbimus. Deinde ex Pauli verbis non liquet, Christum regenerationis nostræ interiorem esse caussam. Namque In nomine Christi, ut suprà diximus, ita accipi potest, ac si dictum fuisset In Christo, immo hoc loco accipi debere ostendit, id, quod sequitur, & in spiritu Dei nostri. *In Christo autem, tritissima in sacris litteris locutione, nihil aliud est, quàm Per Christum. Itaque sententia Pauli est, regenerationem fieri per Christum, & per Dei spiritum.*

Iam quid obstat, quominus Paulus externam cum interiore regenerationis caussa conjungat, ut quomodo illa contingat & fiat, exactè doceat? Immo verò quid verisimilius est, quàm ipsum utriusque caussæ mentionem fecisse? Cum igitur certum sit, spiritum Dei nostri regenerationis nostræ non externam sed interiorem esse caussam, censendum videtur, Iesu Christi nos regenerantis mentionem fa-

ctam fuisse non ut interioris, sed ut externæ caussæ. Est autem Christus regenerationis nostræ externa caussa, quia ipse auctor est evangelii prædicationis, nec solùm auctor, sed pluribus etiam modis confirmator, fœderisq; quod Deus nobiscum in Evangelio pepigit, mediator & sponsor, ejusdemq; sanguine suo (liceat nobis his vocabulis uti) sancitor & obsignator, nec, postquam etiam in cælum receptus est, factum est sine ipso quidquam eorum, quæ ad Evangelii promulgationem, & confirmationem quoquo modo pertinent. Evangelii autem prædicatio & confirmatio tamquam instrumentum quodpiam est nostræ regenerationis, 1. Pet: 1. ver: 23; Iac: 1. ver: 18. Præterea constitutum est a Deo, ut quicumque Iesu Christi verbis fidem adhibuerit, eumq; pro spirituali ac perpetuo rege ac domino suo agnoverit, is spiritus sancti donum accipiat, quo planè homines regenerantur. Quomodo igitur non rectè potuit Apostolus dicere, nos regenerari, sive, ut ipse loquitur, ablui, sanctificari, justificari per Christum & per Dei nostri spiritum, etiamsi, quod ad ipsum Christum attinet, eum ut harum rerum interiorem caussam non consideraverit, sed ut externam tantùm?

Nec verò ita loquimur, quasi negemus, Christum interiorem regenerationis nostræ caussam esse. Sed dicimus, neque id ex Pauli verbis probari, nec verum esse, quatenus a Dei nostri spiritu seorsum Christus consideretur. Eatenus enim Christus regenerationis nostræ interior caussa est, quatenus Dei nostri spiritum ab ipso Deo acceptum nobis impertit

atque

atque largitur. Ex quo perspicuum est, non rectè argumentari Adversarium, qui Christum seu Dei filium idcirco ejusdem essentiæ cum Patre esse conclusit, quia regenerationis nostræ sit interior caussa. Quasi necesse sit, interiorem regenerationis nostræ caussam esse unam tantùm, nec possint esse duæ; una prima & summa, altera secunda & media. Si Adversarius aut sciret, aut saltem suspicaretur, hominem illum Iesum Nazarenum tantopere fuiße a Deo evectum, & tanta potestate donatum, ut ipse sit, qui omnia, quæ ad Ecclesiam quoquo modo pertinent, gubernet atque administret, adeò ut nihil vel in ipsa, vel ad ipsam quavis ratione spectans, a Deo fiat, quin per ipsum Iesum efficiatur, non sanè ita argumentatus esset, neque ex eo, quòd Paulus dicit, se plantasse, Apollo autem rigasse, Deum verò fuisse, qui incrementum dederit, collegisset, aut Filium non dare incrementum baptismo, aut si dat, esse ipsum Deum. quandoquidem, cum Deus hominibus adhuc mortalibus ac terrenis, licèt ministris suis, in operatione aliqua opponitur, Dei nomine non tantùm ipse Deus, sed cælestes quoque & immortales creaturæ intelligi poßunt, per quas, ut secundas caussas, invisibiliter Deus operatur. Quapropter, nisi aliunde constet, rem sic se habere non posse, nihil impedit alioquin, quominus Paulus rectissimè locutus sit, & tamen Deus incrementum illud per angelum quempiam dederit. tantùm abest, ut Iesus Christus, qui omnibus angelis præstantior eorumq; dominus est 1. Cor: 3. 6. Heb: 1. 4. 1. Pet: 3. 22.

factus

factus omnino ab eo incremento dando excludendus sit, nisi sit ipse Deus.

Atque ut in universum, cum Deus hominibus opponitur, appareat Dei nomine non solùm supra dicti generis, sed etiam secundas quasque caussas, per quas ipse citra homines operatur, comprehendi, sumamus pro exemplo id, unde traslationem suam duxit Paulus. Si agricola diceret, se quidem plantare, & irrigare, Deum autem illum esse, qui dat incrementum, rectè diceret; nec tamen excluderet ab incremento dando solem, & pluvias, atque ipsam terram, aliaq; nonnulla, quin ne ipsam quidem aquam, qua ipse irrigavit, quibus Deus, ut secundis caussis a se ea vi & efficacia donatis, ad incrementum dandum utitur. Quantò igitur minus, cum Paulus, Deum sibi, & Apollo opponens, illi omnino tribuit, quòd incrementum det, non excluditur ab incremento dando Christus, licèt non sit ipse Deus; cum Christus non modò secunda sit caussa, per quam Deus incrementum istud dat; sed & in hoc, & in aliis omnibus ad Ecclesiam spectantibus ipsius Dei tanquam vicarius sit, sine quo nihil prorsus ab eo fiat? Nam quis audivit umquam, cum Rex vulgaribus ejus ministris opponitur, quibus aliquid negetur, quod illi tribuatur, id ei quoque negari, qui regis ipsius in omnibus vices gerat, & omnia ejus nomine administret? Agnoscat aliquando Adversarius hominis illius Iesu Christi pro nobis olim crucifixi divinam in cælis majestatem atque potentiam, quam, ut universa scriptura testatur, ex ipsius Dei dono & largitate est

com-

consecutus. & sic desinet cum illo, licèt re creata, ullam ex aliis creaturis, aut etiam omnes simul, comparare; aut existimare, ea, quæ hominibus mortalibus negata Deo tribuuntur, Iesu Christo tribui non posse, nisi naturâ & essentiâ sit ipse Deus.

5. *Iam dictum est, in Christi verbis* Baptizantes, *&c. non esse In nomine, sed In nomen, & In nomen (exempli caussâ) Filii aliud nihil esse, quàm In Filium. Quare exemplum a nobis allatum accommodatissimum est ad probandum id, quod voluimus, cum in eo dicatur, Israelitas baptizatos fuisse in Mosem.* 1. Cor: 10. 2. *Hoc enim voluimus probare, In aliquem baptizari posse, qui tamen non sit ipse Deus. Quòd si ibi non est conjunctus Moses cum Patre, quemadmodum hîc filius cum Patre est, hoc nihil est prorsus, cum coniunctio ista per se non possit efficere, ut eodem modo omnino dicatur quis baptizari in filium, quo baptizatur in Patrem. quemadmodum coniunctio illa Mosis cum Iehova in credendo in illum non efficit, ut eodem modo omnino dicantur Israëlitæ credidisse in Mosem, quo crediderant in Iehovam; ut Adversarius ipse contra seipsum interim, quemadmodum antea diximus, argumentans, acriter contendit. Ex quo intelligitur, potuisse Paulum rectissimè, si voluisset, dicere, Israëlitas in Deum, & in Mosem baptizatos fuisse. quod & verissimum est; adeò ut id, quamvis non expressum, intelligi debeat. Sicut etiam, cum ipse Deus Exo: 19. ver: 9. dicit Mosi verba illa* Vt etiam in te credant in æternum, *intelligendum est, ac si dixisset, ut etiam in me, & in te credant in æternum.*

ternum. Neque enim propterea eodem loco habetur Moses, quo Deus ipse; sed alia ratione in Deum, & alia in Mosem Israelitæ baptizati fuisse intelliguntur; quemadmodum alia ratione in Deum, alia in Mosem credidisse sunt dicti. Et sanè qui coniungitur cum Deo in credendo in illum, tantò magis cum eodem coniungi potest in baptizando in illum, quantò fides baptismo præstat, & interiorem, id est maximè verum cultum, magis præ se fert. Nam, quòd ait Adversarius, Christum in baptismo regenerare, & alia illa facere, quæ Dei dicit esse propria, iam dictum est, neque hoc ex eo colligi, quod baptizemur in Christum, neque ista ita Dei eße propria, ut ea cum Iesu Christo, licèt re creata, communicare non potuerit, eumq́ harum rerum omnium secundam caussam facere. ut certè fecit; quemadmodum ex pluribus, quæ variis in locis huius nostræ responsionis & iam dicta sunt, & adhuc dicentur, planissimum omnibus futurum arbitramur.

Cæterùm excellentiam Christi supra Mosem, & maiora, quæ in baptismo nostro Christus præstet, quàm Moses in baptismo illo Israëlitarum præstiterit, quæ tantopere Adversarius exaggerat, nihil aliud sunt, quàm arma, quæ nobis præbet ad ipsum confodiendum. Nam, si in Mosem, licèt rem creatam, dicti sunt Israëlitæ baptizati fuisse, qui famulus tantùm Dei erat, & nihil magni momenti ea in re præstitit, multò magis possumus nos dici in Christum, licèt rem creatam, baptizari, qui filius Dei est, & omnium hæres constitutus, quiq́ hac ipsa in re multa egregia ac divina præstat.

6. *Simili ratione contra ipsum retorquemus, quod ait, homines illos, quos scriptura cum Deo coniungit, non coniungi, nisi per exteriora & tamquam exteriores tantùm caussas; sed Christum, seu Dei filium (nam de spiritu sancto, ut non semel jam dictum fuit, nihil est, quòd respondeamus) interiùs in baptismo agere. Etenim, si is, qui exteriùs tantùm aliquid agit cum Deo conjungitur, licèt non sit ipse Deus; quantò magis Christus seu Dei filius, qui interiùs agit, cum Deo conjungi potest, licèt non sit ipse Deus? Nam quod hoc loco de invocatione filii Dei, quæ fiat in baptismo repetitur, ad id jam supra abunde responsum fuit. Quòd si ex eo ipso, quòd filius interiùs in baptismo nostro operetur, se argumentari Adversarius dicat, filium esse ipsum Deum, & hanc interiorem filii operationem ex eo colligere, quòd filius unà cum Deo patre in baptismo accipiẽdo coniungatur, similiter contra ipsum retorquemus, quod ait, in exemplis a nobis allatis homines per exteriora tantùm cum Deo conjungi. Si enim potest quis in re aliqua cum Deo conjungi, quamvis Deus ea in re interiùs, ipse verò exteriùs tantùm operetur, nulla caussa est, cur filius cum Deo patre in baptismo conjungi non potuerit, etiamsi Deus pater interiùs, filius verò exteriùs tantùm operaretur.*

Atque ex his tandem constare arbitramur, verba illa Christi, Baptizantes, *&c. non solùm non probare, Patrem, Filium, & spiritum sanctum esse tres personas in una essentia, ad quod probandũ allata fuerant; sed neque etiam nos docere, Dei filium Christum*

stum Iesum ejusdem naturæ sive essentiæ cum Patre esse. quidquid Adversarius, ut hæc ex illis ostenderet, in medium attulerit.

7. *Evidentissima est in Adversarii ratiocinatione, ut ad absurdum vel impossibile Paulinorum testimoniorum interpretationem nostram deducat, divisionis fallacia, vel a secundum quid ad simpliciter. Proponit enim de uno Domino, & uno spiritu, & concludit simpliciter de Domino, & de spiritu. Et certè, si ita conclusisset, ut proposuerat, unusquisque, eum vel nihil impoßibile aut absurdum concludere, vel in æquivocationis fallaciam incidere, manifestè vidisset. Quod æquivocationis vitium & si nihilominus, ut eam ipse conclusit, in ejus ratiocinatione est; latet tamen quodammodo propter aliud vitium suprà dictum & nimiam quandam verborum speciem, ut postea dicemus. Si igitur ad hunc modum conclusisset, Vnus Deus nec unus Dominus, nec unus spiritus erit, quemadmodum ut concluderet, ejus propositio omnino postulabat, nemo umquam hoc vel impossibile vel absurdum judicaßet, etiamsi Deus & Dominus, & spiritus sit. nisi si Vnum Dominum, & Vnum spiritum in alium sensum accepisset, quàm & Paulus intelligit, & nos eum secuti intelleximus. Vt enim disputatum est a nobis in Animadver: 2. Aßert: 19. cum Paulus Dominum a Deo distinguit, tunc Domini nomine eum significat, qui omnibus quidem dominetur, sed non ex seipso (hoc enim Dei proprium est) verùm ex alio, id est ex Deo. Hoc sensu Christus est unus Dominus, nec alius præter ipsum. Similiter*

liter cum Spiritus a Deo apud Paulum distinguitur, non intelligitur Spiritus nomine spiritalis substantia, sed vis & efficacia quædam Christi fidelibus extrinsecus adveniens. Atque hoc sensu similiter Spiritus sanctus unus spiritus est, nec alius præter ipsum. Itaque hoc sensu Deus non modò unus Dominus aut unus spiritus, sed ne Dominus quidem simpliciter aut spiritus est. Neque enim Deus vel ex alio quopiam omnibus dominatur, vel vis aut efficacia ulla est ipse revera, sed ipsius vis & efficacia auctor. Ex quo id apparet, quod diximus, æquivocationis quoque fallaciam esse in ratiocinatione Adversarii ita conclusa, ut perperam, alioqui etiam, ab ipso conclusa fuit. & nihil eum vel impossibile vel absurdum ex interpretatione nostra conclusisse, quamvis prima fronte & absurdissimum & planè impossibile videatur, unum Deum nec Dominum, nec spiritum esse.

Iam quid ex Pauli testimoniorum in Assertione allatorũ interpretatione nostra concludi & possit & debeat, nos ipsi planum fecimus in nostra Animadversione his verbis, Quòd profectò perspicuè ostendit, ad unius Dei essentiam nec Dominum illum, nec spiritum pertinere, aut certè Dominum illum, & spiritum unum Deum, τὸν μόνον θεόν, non esse. *In quibus expressimus relativum Illum, ut non simpliciter de Domino, & de spiritu, vel etiam de uno Domino, & de uno spiritu, sed de uno illo Domino, & de uno illo spiritu, de quo videlicet in Pauli verbis interpretandis proximè mentionem feceramus, ut debebamus, sic nos*

loqui & concludere constaret. Quod idem si, uti debuerat, Adversarius fecisset, nihil nisi, quod verissimum esset, atque & ipsius, & suorum sententiam convellere posset, ex nostra interpretatione & ipse conclusisset. Quamquam praeterea nihil nos interpretamur; sed simpliciter id de Pauli verbis dicimus, quod manifestissimum est, quodq; ne ipse quidem Adversarius negare audet. nempe, in ipsis unum Deum ab uno Domino, & uno spiritu apertissimè distingui.

At enim, inquiet Adversarius, iam dixi, vos, ut in Animadversione nostra 5. videre est, intelligere, distingui naturâ, non personis; Ego autem personis non naturâ distingui intelligo. Respondemus, nos, quatenus ea, quae distinguuntur, sunt personae, non magis naturâ, quam personâ distingui, intellexisse. cum satis habeamus, si quoquo modo distinguantur. Nam quod in Animadvers: 5. diximus, in Pauli testimoniis apparere distinctionem non personarum, sed rerum, idpropterea diximus, quia, spiritum illum non credimus esse personam. Itaque Personae vocabulum non potest, ut quidem nobis videtur, omnibus convenire; sed Rei potest. Res est enim aliqua sine dubio spiritus ille non minùs, quàm ille Deus, & ille Dominus. Quòd autem satis habeamus, si quoquo modo distinguantur, ex eo patet, quòd ille a quo unus Dominus, & unus spiritus distinguitur, est unus Deus. ex quo necessariò sequitur, nec illum Dominum, nec illum spiritum esse unum Deum. Ubi nullum locum habet, quod Adversarius dicit de

naturâ,

natura, & personis, quasi Dominus, & spiritus ille distinguantur ab uno Deo non naturâ, sed personis. Vnus enim Deus, ut iis placet, quibuscum ipse facit, non personam, sed naturam significat. aut certè, si personam significare volunt, necesse est, ut quidquid ab uno Deo distinguitur personâ, eatenus etiam naturâ ab eo distinguatur, quatenus est unus Deus. Quemadmodū in eadem hac re, cum dicunt, Filium a Patre distingui ratione personæ, non autem naturæ, coguntur tamen fateri, naturâ etiam distingui, quatenus Pater est pater. Itaque non solum volunt, Filium non esse eandem personam cum Patre, sed neque etiam ea paternitatis, ut ita dicamus, naturâ præditum, qua præditus est Pater. Quocirca, si quis simpliciter dixerit, Filium non esse Patrem, hunc rectissimè locutum confitentur. Similiter igitur, si unus Dominus, & unus spiritus distinguuntur ab uno Deo ratione personæ, necesse est, ut naturâ quoque ab illo distinguantur, quatenus est unus Deus, & propterea neuter ipsorum vel unicam illam divinitatem habeat, quam unus Deus habet, vel unus Deus esse simpliciter dici possit. Denique non potest ulla ratione Adversarius vel id, quod ipse dicere voluit, defendere, vel id, quod nos diximus, jurè reprehendere, nisi pro concesso sumat, Vnius Dei nomen esse æquivocum, & modò divinam illam unicam naturam significare, modò Patrem tantùm declarare, non quidem ratione naturæ, sed personæ, hocq́3 posterius in Paulinis testimoniis fieri. At debuerat saltem id suis in verbis indicare, ne alioqui planè contra

 mani-

manifestam veritatem loqui videretur, & absurdissima dicere, statuens, quempiam posse ab uno Deo personâ distingui, licèt interim naturâ non distinguatur; idq; ita ut sit & ipse unus Deus. Sed idcirco fortasse voluit mentem suam latiùs explicare, ne nimis evidenter appareret, eum non uno modo principium petere, & simul tamen non leviter nostram sententiam confirmare. Nam certè, si ipse Pater per se nomine unius Dei simpliciter & appellari potest & appellatur, id quod nec Filio, nec spiritui sancto umquam contingit; non minimum indicium hoc est, solum Patrem revera esse illum unum Deum, non etiam filium, & spiritum sanctum.

CAPUT XIV.

CVm in septima Assertione collegii Posnaniēsis de trino & uno Deo ad probandum, quòd Apostolorum perfecti discipuli disertis verbis trinitatem istam professi eßent, adducta in testimonium fuissent quædam tamquam a Clemente, Dionysio Areopagita, & Ignatio scripta, nos scripta, quæ Clementi, & Dionysio illi tribuuntur, planè adulterina haberi diximus; quæ verò Ignatio, partim adulterina, partim verò corrupta adeò ut in ipsis quædam etiam nominarentur, quæ aliquot post sæculis primùm extitissent. quamquam non ita corrumpi potuißent, quin apertissimum testimonium in eis extaret, quòd Christus non esset ille, qui est super omnia Deus. id enim in ea epistola, quæ ad Tarsenses inscribitur, ad verbum legi. Quinetiam addidimus, in ipsa epistola ad Phi-

ad Philippenses, quæ ab Adversariis citata fuerat, non solùm nihil de Trinitate ista haberi, sed etiam nonnulla, quæ eam convellerent, scripta eße. nempe & Patrem tantùm esse illum unum Deum, & Deum illum omnia potentem non esse natū ex virgine. Deinde, cum in eadem septima Aßertione adjunctū fuisset, eundem Ignatium mysterium Trinitatis a Iohanne evangelista dididiße, fabulas has esse diximus. Præterea, quia ibidem dictum fuerat, Iohannem suum evangelium scripsisse contra Cerinthi, & Ebionis dogma, quod negaret, Christum verum Deum esse, idq́ Hieronymi testimonio fuerat confirmatum, monuimus, Hieronymi testimonio, cum in propria quodammodo caussa loquatur, hac in re standum non esse eiq́ Eusebii ut pote antiquioris testimonium eße anteferendum, qui aliam omnino caussam scribendi Evangelii Iohannem habuisse scriberet. Nam quod idem Eusebius eodem loco diceret, Christi divinitatem quasi reservatam tractandam Iohanni fuisse, id ex suo sensu ab eo dici, nec ut caussam afferri, quam Iohannes evangelii conscribendi habuißet. Postremò, cum ibidem additum fuisset, Iohannem ob prædictam caussam suum evangelium verbis illis exorsum esse. In principio erat Verbum, *&c. & istis conclusisse* Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei, *&c, Diximus, quod ad evangelii initium attinet, apertissimè de tota re scripturum fuisse Iohannem, si id illi propositum fuisset, quod isti affirmabant, non autem ita fuisse locuturum, ut saltem*

non minor, quàm antea, dubitandi occasio esset. idq; vel ex nostris ejus loci explicationibus constare posse. Quod verò pertinet ad conclusionem illam, contrarium potiùs inde colligi; quippe cum ibi affirmetur, Iesum esse Christum Dei filium, Iesus autem ante Mariam matrem non extiterit, nec unquam is esse possit, cujus est filius. Contra ista Adversarius a fine pag: 79 usque ad finem pag: 83. ad hunc modum scribit.

Adversarii dicta.

1. *Ait primò, nos nullas rationes afferre, cur ea scripta non sint Clementis, & Dionysii Areopagitæ. Deinde de Clementinorum librorum veritate scripsisse dicit Lambertum Grunterum Venradium, eosq; refutasse, qui adulterinos dicunt. De scriptis verò Dionysii Areopagitæ non esse ambigendum propter plurima testimonia, quæ affert, quorum potissima hæc sunt, Georgii Pachymeræ antiqui & gravissimi scriptoris in ea scripta, paraphrasis, & sancti Maximi scholia; quorum testimonio clarum est, ea quæ explicant, scripta fuisse ab illo Dionysio, qui fuit Pauli discipulus. ac præterea ipsorum scriptorum antiquissimi manu scripti codices; nominatim verò in Gallia unus ante annos, ut ii affirmāt, qui in hoc genere librorum tractando diu sunt versati, mille ducentos scriptus. Reliqua quæ affert, sunt testimonia quorundam aut hominum aut codicum, qui multò post extiterunt. Subjungit autem Dei providentiâ factum esse, ut tanti viri, qui a Paulo non lacte sed*

solido cibo fuerat enutritus, monumenta non interierint, quæ cùm omnes nostri temporis hæreticos admodum premant, illorum tandem supremum perfugium hoc esse, ut ea Dionysii Areopagitæ non esse dicant.

2. *Si in Ignatii scriptis tale quid esset, qualia ea sunt, quæ nos in illis esse dicimus, id nos sine dubio prolaturos fuisse affirmat.* Hoc enim, *inquit*, genus hominum omnes occasiones captare solet ad calumniandos antiquos scriptores eorumque auctoritatem imminuendam. *De loco in epistola ad Tarsenses ait, Ignatium reprehendere* illos, à quibus Deus Pater esse idem, qui Filius putabatur. Iam enim, *inquit*, tum spargebantur semina erroris Sabelii, & Patropassianorum. *Eundem verò dicit & in eadem epistola, & in aliis Ebionitas, & alios, qui Christo divinitatem adimebant, vitandos præcipere. in epistola autem ad Philippenses multa scribere de utraque Christi natura, ac divinitatis personas æquales confiteri his verbis; Dominus mittens Apostolos docere omnes gentes, præcepit ipsis baptizare*, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, non in unius trium nominum, vel trium, qui homines essent facti, sed in nomine trium æqualium.

3. *Acriter reprehendit nos, quòd fabulæ nobis esse videantur*, si quis *(inquit)* Ignatium a Iohanne apostolo, hoc est discipulum à Magi-

stro, divina mysteria, quæ in epistolis leguntur, didicisse affirmet.

4. *Caussam, quam Eusebius affert, cur Iohannes suum evangelium scripserit, ait non pugnare cum illa, quam affert Hieronymus. id verò, quod idem Eusebius dicit de divinitate Christi, quæ Iohanni tractanda reservata à sancto spiritu fuerit, non suo tantùm sensu dicere, sed etiam illius temporis Ecclesiæ, cujus judicium, cum esset episcopus, optimè potuit habere perspectum.*

5. *Dicit, nos nimiùm nobis placere, qui nostrorum explicationes velimus legi, Patres verò calumniemur, & contemnamus. Nostras explicationes loca scripturarum habere in unum chaos convoluta & confusa, ut sic impietas apud imprudentes occultetur. Ex patribus verò disci posse, non inusitatum fuisse Logon vocari filium Dei; quod etiam, teste Lactantio, philosophici libri ostendant; eundemque usum hujus vocis in Sibyllarum & aliorum carminibus reperiri. Propterea ex initio & conclusione evangelii Iohannis constare, eum velle, ut credatur,* Iesum Christum filium Dei illud esse Verbum, quod erat in principio, & quod erat apud Deum, & quod erat Deus.

6. *Quare quæ nos ex conclusione illa collegimus, cavillationes esse, quæ ab hoc ipso Verbo, quod erat in principio, & suo tempore caro factum est, redarguantur. eas verò ex eo morbo nasci, quòd nobis persuaserimus, Iesum secundum naturam divinam ante beatam virginem non fuiße, & nolimus credere, perse-*

personas divinitatis non confundi, nec substantiam separari.

Responsiones.

1. *Nihil fuit opus, nos rationes ullas afferre ejus, quod diximus de Clementis, & Dionysii Areopagitæ, quæ feruntur, scriptis. Non enim adulterina esse, quamquam id verissimum censeremus, sed adulterina planè haberi, affirmavimus. Testimonia potiùs afferre debuissemus. Sed neque his quidquam opus fuit; cum perspicuum sit, omnes latinas ecclesias quæ Romano pontifici non parent, ut ipse Adversarius, quod attinet ad Dionysium Areopagitam, confitetur scripta ista pro adulterinis habere; & non paucos inter ipsos pontificios esse, qui Clementina illa scripta germana esse non concedant; De Dionysii verò illius scriptis quosdam etiam pontificios idem sensisse. Cujus rei fidem quoque facit id, quod Erasmus narrat de Gvilhelmo Grocino Anglo, quem, cum ecclesiasticarum, id est Romanæ ecclesiæ constitionum pæne usque ad superstitionem observantissimus esset, ac præterea summa doctrina & acerrimo judicio præditus, tamen publicè Londini libros Hierarchiæ ecclesiasticæ explanantem, sententiam, quàm priùs contra eos protulerat, qui Areopagitæ illius opus illud esse negabant, sua sponte revocare non puduit; & tandem dicere, sibi quoque Dionysii Areopagitæ nequaquam videri. Vt nihil dicamus, quòd ipse Erasmus annos ab hinc sexaginta sex in præfatione sua Paraphrasis in priorem ad Cor: scripsit*

In Declar: adver: Theolog: Parisi cap: 91.

psit, eruditis opus illud recentioris cujuspiam, quàm ille Dionysius esset, videri. id quod non propter solum Laurentium Vallam, quem certum est ita sensisse, & Grocinum istum, sed propter alios etiam nonnullos eruditos, ab eo tunc scriptum fuisse, prorsus est verisimile.

Iam verò, ut ad ea respondeamus, quæ Adversarius affert contra judicium de Clementis & Areopagitæ scriptis, quod nos secuti sumus, dicimus satis esse, si isti Lamberto Gruntero, quidquid ipse scribat pro asserenda veritate Clementinorum librorum (nam ejus scriptum nobis videre non contigit) Eusebii, & Hieronymi auctoritas & testimonium opponatur, præsertim quod attinet ad epistolam illam ad Iacobum fratrem Domini, quæ in Assertione citata fuerat. Vterque enim affirmat, unam tantùm epistolam Clementis pro germana ab Ecclesia habitam fuisse, quam ille Româ ad Corinthios scripserat. Eadem Eusebii & Hieronymi auctoritas & testimonium ad ea omnia diluenda satis esse debet, quæ pertinent ad scripta Dionysii Areopagitæ. Cum enim uterque admodum diligenter ab initio publicati Evangelii usque ad sua tempora græcos scriptores ecclesiasticos recenseat, quòd Dionysius iste ex sacra ipsa historia notus, & cujus alioqui Eusebius non semel disertè meminit, quidquam scripserit, nullam mentionem faciunt. quod apertissimum est indicium, vel nondum scripta ista elaborata fuisse, vel pro adulterinis fuisse habita. Sed nec Gennadius, qui in suo catalogo quosdam recenset ab Hieronymo prætermis-

Euseb: lib. 3. & 4. histor: Eccl.
Hieron: in Catal: scriptor. Eccl.

permissos, istius scriptoris quidquam meminit.

Quæ Maximi feruntur in eos libros scholia, adulterina & ipsa cum ob hanc, tum ob aliam etiam caußam esse oportet; si modò hic Maximus ante Hieronymum aut ejus saltem ætate floruit. Duorum enim omnino Maximorum mentionem facit Hieronymus, qui aliquid scripserint; Unius, cujus etiam Eusebius mentionem facit; sed hunc uterque de mali origine, & quòd materia a Deo fuerit condita, sub Commodo, & Severo imperatoribus, librum scripsiße asserunt; nec quidquam præterea de eo commemorant, Alterius verò, quem philosophum appellat; atque hunc Gratiano imperatori librum à se scriptum de fide adversus Arrianos dedisse ait. nullius alterius scripti quod ediderit mentionem faciens. Sancti quidem Maximi nomine, ut is, cui scholia ista tribuuntur, appellatur, is intelligendus videretur, qui post Macarium Hierosolymorum episcopus fuit, homo sanctitate celebris, & vulgo Confessor dictus. Verùm, quòd hic quidquam scripserit, nihil a rerum ecclesiasticarum scriptoribus traditum invenimus. Lib: 5. Hist. Eccl.

De Georgio porrò illo Pachymero nihil habemus, quod dicamus, nisi illum Eusebio & Hieronymo nulla ratione opponi posse, quippe qui, nisi vehementer fallimur, post utrumque extiterit. nam alioqui, quo tempore vixerit, nec Adversarius adscribit, nec nos compertum habemus. Miramur tamen id, quòd Adversarius affirmat, istius Georgii, & Maximi testimonio constare, libros illos esse illius Areopagitæ,

pagitæ, cum G. *Genebrardus insignis theologus Parisiensis, quamvis utriusque ad primam (sic ipse loquitur) antiquitatem eorum librorum confirmandam mentionem faciat, tamen non audeat omnino affirmare illos Dionysii Areopagitæ esse; sed* sive sit Areopagita, *inquit,* sive Corinthius, *Dionysium istum alicubi nominans. Atqui Corinthius Areopagitâ centum plus minùs annis posterior fuit; neque, ut ille, Apostoli alicujus discipulus. sed nec quòd ejusmodi libros conscripserit, Eusebius, aut Hieronymus, qui ejus scripta recensent, ullam mentionem faciunt. Genebrardus porrò præter Maximum & Pachymerum, istorum librorum interpretem etiam nominat Dionysium Alexandrinum utroque (ut credimus) multò antiquiorem. Verùm iidem Eusebius & Hieronymus id falsum esse indicant, cum inter scripta hujus Dionysii interpretationem istam non commemorent. Denique quod de codicibus antiquis manuscriptis dicit Adversarius, id numquam, etiamsi, quod non credimus, inscriptio ipsa id contineret, probabit Dionysium Areopagitam fuisse illorum scriptorum auctorem; præsertim contrarium Eusebii & Hieronymi auctoritate apertè suadente. Non igitur mirum, si omnes, quos hæreticos Adversarius appellat, scripta illa falsò Dionysio illi attributa contendunt. quamvis etiam alioqui ex iis, quæ ibi dicuntur, id statim unicuique vel mediocriter in ecclesiasticis illius & proximarum ætatum scriptoribus versato abunde patere possit. Nam quod Adversarius propter ingens nimirum discrimen rerum,*

Lib. primo de Trin.

quæ

quæ a Paulo apostolo scripta fuerunt, & earum, quæ illius discipulo Dionysio ascribuntur, ait Dionysium a Paulo non lacte, videlicet ut cæteri, sed solido cibo enutritum fuisse, præterquam quòd nugæ sunt vanissimæ (neque enim alia ratione Pauli discipulus fuisse Dionysius traditur, nisi quòd unà cum quibusdam aliis ei Athenis paucis diebus verum Deum & Iesum ab ipso a mortuis excitatum annuncianti adhæserit atque crediderit) nihil etiam ad rem facit. Quasi verò discipulo episcopo Atheniensi licuerit ea scripto promulgare, quæ magister, apostolus gentium vix audebat effari, & quorum in suis scriptis nihil meminit. Quod enim Dionysius iste Galliarum apostolus fuerit, ut Adversarius affirmat, id nullo ullius gravioris scriptoris, ut quidem nobis persuademus, testimonio comprobatur. Certè Eusebius testimonium Dionysii Corinthii afferens de episcopatu Atheniensi, quem primus omnium obtinuerit, nihil de apostolatu isto scribit.

Act: 17. 34.

Eccl: Hist lib: 4.

Sed jam satis superq́; de adulterinis Dionysii Areopagitæ scriptis a nobis disputatum est. Id tamen nihilominus, ut Adversario plenissimè respondeamus, addere libet, si omnes nostri temporis hæretici, (quos ipse vocat) quia scilicet se scriptis istis premi videant, validissimis rationibus & testimoniis innixi ea adulterina esse contendunt, ex altera parte ii, quos ipse orthodoxos esse arbitratur, cum alioqui, nisi ad ejusmodi perfugia convolent, de suis commẽtis actum esse apertè cognoscant, infirmissimis licet rationibus & testimoniis usi, non verentur illorum

tam-

tamquam germanorum defensionem suscipere, eaq́ pro talibus imperitæ multitudini obtrudere.

2. *Ex Ignatio nihil protulimus, quod fidem faceret, nos, quæ de additamentis dixeramus, quibus ejus scripta (si modò ejus sunt) inquinata fuissent, non temerè dixisse; non ob aliam caussam, nisi quòd brevitati, quam scriptionis genus requirebat, consuluimus. præsertim, cum satis alioqui ad testimonium, quod inde Adversarii protulerant, responsum foret. Nec sanè nobis id propositum est, ut antiquorum scriptorum auctoritatem imminuamus, quàm, ut par est illis tribuere, & ipsimet sibi tribui voluerunt, sartam tectamq́ esse optamus. Multò autem minùs eis calumniandi occasiones captamus. quin potiùs quæ quodammodo per calumniam, tamquam ab ipsis scriptis, tantis viris indignissima, illis sunt attributa, retegimus & indicamus.*

Sciendum autem est, cum Animadversiones illas scripsimus, græcum epistolarum Ignatii exemplar videre nondum nobis contigisse; sed Latinum tantùm. in quo, cum præter alia, missarum plurali numero mentionem fieri recordaremur, huc potissimùm respicientes, diximus, in illis epistolis quædam commemorari, quæ non nisi aliquot sæculis post Ignatii tempora extiterunt. Privata enim missa (quã vocant) in qua videlicet, solus appellatus sacerdos, quod illic consecrari dicitur, sumit, reliqui autem omnes spectatores sunt tantùm, quæq́ in uno eodemq́ templo singulis diebus celebratur, non unà modò sed plures, idq́ etiam eodem tempore, unde pluralis numeri

In Epist: ad Smyrn.

meri

meri in missa appellanda usus extitit; talis igitur missa a veteribus illis per aliquot secula penitus ignorata fuit. & idcirco nec numeri pluralis usum in missa nominanda illis cognitum (ni fallimur) nedum receptum fuisse comperies. Nacti verò postea sumus græcum codicem, ubi eum locum aliter se habere invenimus. Non desunt tamen in ipso græco exemplari quædam, quæ non cum Ignatii seculo, sed cum succedentibus conveniant. Quale est illud, quod legitur in epist: ad Philadelph: ubi monentur principes, ut Cæsari obediant; milites autem principibus; & principes verò, & milites unà cum ipso Cæsare, episcopo. quæ monitio inepta ac ridicula est prorsus, nisi jam isti omnes nomen Christo dederint. Id autem sub Constantino Magno primùm factum est, qui ducentis circiter post annis fuit. Vt nihil interim dicamus, quòd hic ineptissimè obedientiæ genus, quod episcopo debetur, cum eo, quod debetur principibus & Cæsari confunditur; nec ulla mentio interea fit obedientiæ, quam episcopus ipse Cæsari debeat. cùm tàmen certissimum sit, non minùs nec alia ratione episcopum, quàm cæteros omnes, Cæsari obedire debere. Et in epist· ad Smyrn: nulla apposita generis honoris distinctione, simpliciter episcopum priùs, deinde regem honorandum esse, traditur. Fuit nimirum liber iste epistolarum Ignatii, quandocumque id factum fuerit, ab iis partim depravatus, partim etiam consarcinatus, qui tyrannidem episcoporum non in Ecclesiam tantùm, sed in Rempublicam quoque contra omne jus fasq; invectam vehementer probabant, ac

stabilire volebant. Toties enim ibi non obedientia modò, sed subjectio (ut sic loquamur) quæ episcopo debeatur, repetitur atque inculcatur, ut fastidium ipsis etiam tyrannis episcopis legentibus oboriri queat.

Præterea (ut magis de corruptione illarum epistolarum constet) scriptum est in epist: ad Philipp: eum, qui die dominico, aut sabbato jejunaverit, præter unum sabbatum Paschatis, interfectorem Christi esse. In ea porrò, quæ scripta est ad Antiochenos, prohibentur uxores viros suos de nomine vocare. In ea denique quæ Ephesiis inscribitur, legitur, Iesum Christum in omnibus suis precibus mentionem nostri facere. Num quæsumus, verisimile est Ignatium Iohannis apostoli discipulum & Christi martyrem hæc scripsisse partim falsissima, partim planè absurda, partim perquàm ineptè ac ridiculè dicta?

Plura alia prudentes omittimus, quæ si non in ipsis, quibuscum nobis res est, at certè aliis quantumvis alioqui a sententia nostra, de qua in hac disputatione agitur, alienis, Ignatio prorsus indigna videri possunt, & tamen in illis epistolis leguntur, unde eas adulteratas fuisse appareat; & ad illud venimus, quod Adversarius dicit, Ignatium, cum in epist: ad Tarsenses negavit, Christum esse illum, qui est super omnia deus, Deos reprehendisse, qui putabant, Deum Patrem esse eundem cum filio. Dicimus enim, ex ipsis Ignatii verbis constare, non hoc revera fuisse τὸ κρινόμενον in ea disputatione, sed hoc, Vtrùm scilicet Christus esset Deus ille, qui est super omnia, necne; quem Ignatius disertè negat esse, quippe qui illius sit filius

sit filius. Nondum *enim absurdissima illa opinio Christianorum mentes occupaverat, eandem numero essentiam, distinctis personis, Patri & Filio posse esse communem. Certum autem erat; eum, qui est super omnia Deus, unum tantùm esse. Quare consequebatur necessariò, Filium hunc Deum non esse nisi sit idem Filius, qui Pater, cùm sine dubio Pater sit ille Deus. quemadmodum quidem etiam sequitur, si Filius non est ille Deus, eum non esse eundem cum Patre. Verumtamen non hoc, sed illud probandum sibi sumpsit Ignatius. Pro concesso enim posuit Filium non esse eundem cum Patre, & ex eo conclusit, Christum non esse eum, qui est super omnia Deus.*

Nam quòd de vera essentiæ simul & personæ, non autem de conficta illa personæ citra essentiam distinctione ageret Ignatius, planum facit id, quod postmodum adjungit, nec nudum hominem οὐδὲ ψιλὸν ἄνθρωπον esse Christum. Cum enim unum essentiæ quasi extremum jam a Christo removisset, negans, eum esse illum unum Deum, qui est super omnia, id est illum unum Deum, alterum quoque deinde illi adimit, nec nudum etiam hominem eum esse concedens. Confirmant apertè hoc idem testimonia a nobis in Animad: allata ex epist: ad Philipp. Ibi enim similiter negatur, Christum esse illum Deum, qui est super omnia, illum existentem, illum, qui solus est verus, illum omnipotentem sive omnem dominatum & potestatem habentem, τὸν παντοκράτορα, illum denique, qui unus Deus esse dicitur, &

Deut:6. 4. *de quo scriptum est,* Dominus Deus noster, Dominus unus est. *Quæ omnia de ipsa suprema illa divina essentia agi, eamq; ab hoc scriptore Christo non concedi, apertissimè demonstrant. Quare quod respondet Adversarius, in eadem ad Tarsenses epist: & in aliis quoque, doceri, eos esse vitandos, qui, ut Ebionitæ faciebant, Christo divinitatem adimerent, id nihil ad rem facit. Ebionitæ enim nudum hominem Christum esse statuebant; & sic alterum illud extremum Christo tribuebant, quod jam diximus Ignatium similiter atq; alterum a Christo removere.*

Nec verò si in epist: ad Philipp: de utraque Christi natura multa scribit, idcirco Christum illum unum Deum facit, sive ejusdem cum Patre suo essentia contra id, ad quod probandum nos ex ea epistola testimonia citaveramus. qui ea citando nihil aliud facere voluimus, quemadmodum etiam verba ipsa nostra præ se ferunt, quàm ostendere, tantum abesse, ut in ea epistola Trinitas, quam Adversarii defendunt, assereretur, quemadmodum in Assertione dictum fuerat, ut potiùs ea convelleretur; non autem quidquid nos de Christi essentia, & persona sentimus, Ignatii auctoritate confirmare. neque enim ignorabamus, in illis epistolis aliud ex parte de Christo doceri, quàm nos sentiamus.

Prædictis autem addimus, cum, ut ostensum fuit, scriptor iste in locis, quos protulimus, de ipsa divina essentia agat, videri, eum omnino contra dogma de coëssentialitate trium personarum, quod jam circumferretur, ex professo disputare, quando

in ini-

in initio ferme epistolæ ad Philipp: ubi eorum, quæ jam exposuimus, magna pars legitur, verba illa scribit Vnus igitur Deus & Pater; non duo, neque tres. *Hoc enim ut antecedentia, & sequentia verba demonstrant, Filii, & Spiritus sancti respectu dicit; qui si unà cum Patre pariter in illo uno Deo contineantur, necessariò consequi vult, tres Patres, tres Filios, & tres Spiritus sanctos esse. Quippe quòd nihil dici de uno possit, quod de aliis duobus necesse non sit dicere. Hæc autem nullo modo dixisset, si ii, quos tacitè reprehendebat, nullam distinctionem personarum agnovissent, id est unam tantùm personam in uno illo Deo esse statuissent, quamvis in eo & Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum agnoscerent, quemadmodum sine dubio eos sensisse intelligit Adversarius, & hoc tantùm nomine ab Ignatio reprehensos fuisse. Quamquam in sententiam hanc longè absurdissimam necesse fuisse ut tandem venirent, si triplicitatem illam, quam ipsis objecerat, Patris, & Filii, & Spiritus sancti devitare vellent, ostendere volens scriptor iste, & simul ipsam falsitatis convincere, verbis Christi allatis, quibus baptizari ab Apostolis omnes gentes præcipit, subjungit, ex illis constare, non unum esse, qui tria nomina habeat, & Pater, Filiusq; simul, & Spiritus sanctus appelletur; sed tres revera esse, quorum quilibet suo separato ab aliis nomine vocetur.*

Itaque apparet, eos, qui hic reprehenduntur, tametsi in ea sententia non essent, quam postea Sabellius, & qui Patripassiani appellati fuerunt, am-

plexi sunt, sed plures personas in una Dei essentia agnoscerent, tamen hæresi isti viam parasse. ut non malè, quamvis imprudens, locutus sit Adversarius, cum ait jam tum captum esse spargi semina istius erroris. Nec *sanè hac nostra ipsa ætate defuerunt, qui, luculentis scriptis editis, demonstrarunt, omnes, qui sententiam de pluribus personis in una Dei essentia sequuntur, vel planè (re scilicet non autem verbis) Sabellianos esse, vel profectò, nisi in triplicitatem illam antiquis istis ab hoc scriptore objectam incidere tandem velint, ut Sabelliani evadant, necesse esse.*

Iam locus, quem ex eadem epist: ad Philipp: Adversarius affert, qui, ut credimus, is est, quem Assertionis scriptor intellexerat, minimè probat, Ignatium Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quas idem Adversarius divinitatis personas vocat, esse æquales eo sensu, quo hîc intelligere est opus; id est simpliciter & per omnia, quod ad ipsam essentiam pertinet, æquales. Vox enim græca ὁμοτίμȢς *ejusdem quidem honoris participes & consortes omnino significat; sed non tamen ut Adversarius opinatur, eadem prorsus æqualitate. quemadmodum alia pleraque nomina ad eundem modum composita docere possunt, si quis ex compositione ipsa id minùs deprehendere queat. Quod si tamen aliquando similes voces omnimodam æqualitatem significant, id, si vim ipsam vocis spectes, ex accidente est. Adde, quod vox illa ad id referenda est, de quo in verbis Christi ibidem citatis agitur, nec ad alia porrigenda. Quis*

enim

enim Christus præceperat baptizari in nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti, inde colligit & infert scriptor iste, hos tres ejusdem honoris esse consortes, hujus videlicet honoris, quòd in ipsorum nomen baptizentur omnes gentes; non autem cujuscumque honoris. Est igitur in Adversarii argumentatione ex voce ista græca duplex fallacia. nempe figuræ dictionis, & a secundum quid ad simpliciter. Putavit enim, id quod ut effectus præscriptæ rationis baptizandi ab Ignatio dicitur, ut caussam dici. Huc accedit, quod latinum exemplar, ante editum (ni fallimur) græcum, Venetiis annos ab hinc ferme quadraginta excusum planè contrariam lectionem habet. quippe in quo scriptum sit, Non in unum quendam trinomium, neque in tres unius ejusdemq; honoris. Nam si diligenter ubiq; latina cum græcis conferantur, videbit doctus ac prudens lector, nihil esse, cur alicubi, ubi dissentiunt, latinum exemplar græco præferendum non videatur. Quamquam, ut tandem de hisce Ignatii, quæ feruntur, testimoniis disputandi finem faciamus, lectorem monendum censuimus inter Ignatii epistolas duas istas ad Tarsenses, & ad Philippenses neque ab Eusebio, neque ab Hieronymo recenseri. quare utraque meritò suspecta nobis esse debet. Quod sanè dolemus. Namque, ut demonstratum fuit, ex illis, si indubitatæ forent, trinitatis vel etiam (ut sic loquamur) binitatis personarum in uno Deo opinionem serò in Ecclesiam irrepsisse, & ab initio valde oppugnatam ab ejus proceribus fuisse, apertè constaret.

3. *Fabulas appellavimus, affirmare Ignatium ab Iohanne Trinitatem istam edoctum fuisse, non autem ab illo ea mysteria didicisse, quæ in ipsius Ignatii epistolis leguntur. Quòd si, dum nos hîc reprehendit, omnino & intelligit, & dicere vult Adversarius, in epistolis illis mysterium istius Trinitatis legi, jam hoc ipsum nos ante apertè negaveramus. Itaque in ejus reprehensione aut summa est elenchi ignoratio, aut manifesta principii petitio.*

4. *Et si caussa, quam Eusebius affert, non pugnat per se cum ea, quam affert Hieronymus, tamen quatenus non est eadem, sed diversa, per accidens pugnat. Neque enim, si ea vera esset, quam Hieronymus affert, simpliciter illam alteram assignasset Eusebius, quem id hac in re ignoraße, quod Hieronymus postea noverit, nullo modo est verisimile. Iam quod diximus, Eusebium, dum postmodum addit, Christi divinitatem Iohanni tractandam reservatam fuisse, ex suo sensu loqui, non ita intelligendum est, quasi negare voluerimus, Ecclesiæ quoque illius temporis eandem sententiam fuisse (quamquam neque etiam id asseverare, ut Adversarius facit, quisquam iurè potest, etiamsi non solùm, ut ipse ait, sensum tunc præsentis Ecclesiæ optimè potuerit Eusebius habere perspectum, sed etiam reipsa habuiße compertum sit. nihil enim in ejus verbis est unde intelligi possit, eum ex aliorum etiam sensu loqui) sed ex nostris ipsis, quæ sequuntur, verbis ita est accipiendum, ut ad caussam, quam Iohannes scribendi evangelii, quemadmodum videlicet ferebatur, habuißet*

buisset, istud, quod Eusebius subjunxit, referendum non esset. Nam ex aliorum sensu, & secundum id, quod ferebatur, de caussa ista Eusebium scripsisse, planum faciunt ipsius verba, ubi eam explicat. Id quod apertè indicat aliam illam caussam ab Hieronymo allatam ad Eusebii aures non pervenisse; multò autem minùs in Ecclesia ejus ætate jactatam fuisse. cum enim de eo, quod ferebatur, Eusebius scriberet, nihil est, cur eam reticere debuisset.

5. *Hîc rursus in nobis reprehendendis in summam elenchi ignorationem incidit Adversarius. Neq; enim nos ea verba,* Legantur nostrorum, *&c. idcirco diximus, quòd vellemus eo loco nostrorum hominum explicationes pro rectis & veris cuiquam legendas proponere, sed tantùm monere ex illis intelligi posse, Iohannem Christi divinam essentiam, quam Adversarii intelligunt, minimè eo loco asseruisse ita, ut, si de ea antea dubitabatur, postea, quatenus ejus verbis fides adhibita fuisset, dubitari desitum esset. Inspiciat quivis verba nostra ab ipso Adversario recitata, & statim nos verissima loqui, illum verò prorsus Sophistam agere deprehendet. Quòd si nihilominus verum est, nos explicationes nostras ejus loci pluris facere, quàm eas, quas theologi isti, quos Adversarius commemorat, scripserunt, tamen neque id ex verbis illis nostris colligi potest, nec inde sequitur, nos theologos istos contemnere & calumniari. quos & si hac in re à vero scopo longè aberrasse, persuasum habemus, & in quibusdam præterea aliis veritatem eos non perspexisse credi-*

mus, tamen & magnos doctissimosq; viros fuiße agnoscimus, & ob hanc caussam eos non leviter suspicimus, & reveremur, nec temere umquam ab ipsis dißentire audemus. tantùm abest ut eos aut contemnamus, aut calumniemur. Sed Adversarius est, qui nos (ejus pace dictum volumus) hac in re sei prudens sive imprudens calumniatur. quod idem similiter facit, dum ait, nos ad occultandam nostrarum explicationum impietatem, in illis scripturæ locos in unum Chaos *confundere & convolvere.* Nollet *nimirum Adversarius tantam vim sacrorum testimoniorum, ut sæpe fit, a nostris hominibus congeri, quibus errores, quos ipse tuetur, profligari cernit; id quod ipse impietatis nostræ occultationem nominat, non obscurè concedens illis congerendis nos neutiquam frustra laborare, & caussam nostram non parum juvare, saltem apud illos, quos ipse imprudentes vocat; id est, ut nos interpretamur, humanorum inventorum propemodum ignaros & divinis testimoniis simpliciter acquiescentes; ac philosophica ista a* Lactantio *citata, quæ nobis hîc ipse opponit penitus aut nescientes nec scire volentes, aut certè aspernantes & reiicientes.* Nam *Sibyllina carmina, quæ idem Lactantius recitat, majore ex parte pio quodam studio conficta a* Christianis *fuisse res ipsa monet, quamvis id diluere frustra ipse tentet. Propter quam caussam fortasse potissimùm &* Hieronymus *& alii optarunt, ut* Lactantius *tam nostra confirmasset, quàm facilè aliena destruxit. Quamquam nihil est nec in Sibyllinis carminib⁹, nec in aliis a Lactantio*

Hieron: ad Paulinū de inst: Monachi.

stantio commemoratis, quod quidquam explicationi nostræ appellationis τοῦ λόγου Christo a Iohanne tributa officere censendum sit. Quinetiam ne id quidem verum est, in carminibus illis ullam apertam mentionem τοῦ λόγου fieri, ut personæ. nam in illis, καὶ κολαφιζόμενος σιγήσει, μή τις ἐπιγνῷ, τίς λόγος, &c. in quibus, nec præterea alibi suspicari quis potest id factum esse, nihil prohibet, quin vox λόγος aliud, quàm personam significet. immo nihil est, cur de alia re quapiam eam vocem non accipiamus, propter pronomen τίς. nisi velimus plures personas fuisse, quæ λόγου nomine appellari possent. Ad sermonem igitur evangelicum rectè ea vox referri potest, quem Christus antea publicaverat, & postea colaphis cæsus ne mutivit quidem; ut nemo esset, qui, quantus & qualis sermo ille esset, ampliùs cognosceret.

Non est autē prætermittendum, quòd quidquid cæteroqui hoc loco, quasi contra nos, disputat Adversarius, non modò nihil prorsus contra nos facit, verùm etiam id universum a nobis quoque verissimum agnoscitur. Logon scilicet vocari filium Dei, & ex initio evangelii Iohannis ejusdemq́; conclusione constare eum velle, ut credatur, Iesum Christum filium Dei illud esse verbum, quod erat in principio, & quod erat apud Deum, & quod erat Deus. Immo hæc ipsa omnia nostram sententiam & explicationem confirmant & aliorum omnium labefactant. quandoquidem nec Filius ille Dei ante Iesum Christum ex vir-

sed spiritum sanctum in scriptura, divinæq́; auræ particulam omnibus inditam perpetuum auctorem fuisse, asseruimus. Adversus has nostras Animadversiones Adversarius pag: 84. usque ad mediam pag: 87. ad hunc modum scribit.

Adversarii dicta.

1. *Primùm inquit*, Non intelligunt Samosatenici ita Mahometem, in Paulo Samosateno quamvis cum eum (*sic enim prorsus ibi legitur; sed aut Cum, ut credimus, aut certè Quamvis abundat*) plurimis annis antecesserit, à Conciliis damnatum, quemadmodum & ipsi in eodem suo Magistro sunt damnati.

2. *Deinde asserit, omnino Samosatenicos Anabaptistas, id est nos, cum Mahometanis in iis, quæ præcipua sunt, consentire. quia scilicet unà cum illis Deum trinum & unum non agnoscimus; quem tamen Christiani colunt invocantes Patrem, Filium, & spiritum sanctum, & propterea necessariò in eundem credentes. Invocant enim hos (inquit) in ipsa regeneratione, id est in baptismo. Itaque, quòd hi tres sint unus Deus, hoc ait esse Christianæ religionis primum fundamentum; ad quod evertendum Samosatenica secta cum Mahometana conspirare cœperit, & unà cum ea contra veram divinitatem Iesu Christi testimonium dicere, eamq́; blasphemare; ac nihil aliud eum, quàm hominem, fuisse, obstinatissimè asseverare. de præstantia nonnihil inter eas differentiæ esse. at nos Christi sanctimonia excellen-*

cellentiam facilè ita depreßuros, ut Mahometes ex hac parte nihil obstaculi habiturus esset, si magister adeßet, qui demonstraret rationes. & tandem ait nuper Palæologum declaraße, quò Samosatenica secta spectet, & quid ejus magistri contra omnes provincias machinentur.

3\. *Concilia, licèt hominum, si apostolica auctoritate congregata fuerint, quanti facienda sint, docere ait caput quindecimum Actorum. in Apostolorum autem loca atque eorum, qui primi rexèrunt ecclesias eos episcopos & pastores successisse innuit, qui in illis conciliis, quibus nos auctoritatem derogamus, congregati fuerunt. Cum autem crebrò Pontificiis objiciamus, quòd homines sint, videri nos tacitè significare, nos ipsos non esse homines, & idcirco explicationes nostras scripturarum non ut ab hominibus esse accipiendas.*

4\. *Ait, nos nolle intelligere, catholicam ecclesiam tres personas non confundere, neque earum substantiam separare.*

5\. *Iactationem nostram, in qua nos insolentiùs ostentemus, de origine nostræ sententiæ, vel sacramenti Baptismi verbis retundi affirmat.*

Responsiones.

1\. *Non ignorabamus, modum loquendi, quo usus erat Assertionum scriptor, cum ait Mahometis errorem in Samosateno damnatum fuisse, sustineri posse, quamvis Samosatenus plurimis annis Mahometem antecesserit. Sed quia verba prima fronte adeoq; consueta loquendi ratione significant, Mahometem tempo-*

tempore Samosateno priorem fuisse, ne historiarum rudes lectores existimarent, Samosatenum, quem primum auctorem quodammodo sententiæ nostræ Adversarii faciunt, & a quo nos denominant, non veritum fuisse Mahometem tam insignem & manifestum pseudoprophetam hac in re imitari, & hanc ob caussam, quin ipsa sententia nostra falsissima esset, nihil dubitare inciperent; idcirco rem, uti est, exponere voluimus, & verborum Assertionis falláciam quandam detegere. Sed dignum animadversione est, Adversarium, dum ambiguitatem istam excusare vult, verba de eadem ipsa re protulisse multò magis ambigua; immo ejusmodi, quæ si rectum ac communem loquendi usum spectes, non aliter accipi possunt, quàm, ut intelligatur, Mahometem plurimis annis Samosateno anteriorem fuisse. Nam certè in Adversarii verbis, quæ antea descripsimus, necesse est, nisi nova loquendi ratio, novaq; adeò grammatica instituatur, ut verbum Antecessit ad Mahometem referatur, pronomen verò Eum ad Paulum Samosatenum. Diximus autem, hoc (quamvis per se sit leve) animadversione dignum esse, quia videtur justitia divina hominem istum persequi. Etenim alibi quoque eum contrarium scripsisse ostendimus ejus, quod scribere omnino volebat.

2. *Plurimus omnino est ubique Adversarius in ea fallacia sectanda, quæ principii petitio dicitur. Nam asserere verè Christianorum esse, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum tamquam unum Deum adorare & invocare, nihil aliud est in hac disputatione*

one de convenientia inter Samosatenum, & Mahometem in præcipuis contra Christianam religionem, quàm principii manifesta petitio; quam non excusant quædam ad id probandum indicata. Nam de his separatim vel agitur, vel agi debet, cum de hoc ipso disputatur, utrùm Pater, Filius, & Spiritus sanctus sint unus Deus necne. quod hîc pluribus in locis fit. Sed videamus, quænám sint ista. Videntur autem esse duo. Primùm, quod orbis Christianus id faciat. Deinde, quòd illud in ipsa baptismi susceptione omnes profiteantur. Quod ad Christianorū consensum attinet, is nihil probare potest, cùm non appareat, eum fuisse, & esse omnium, eumq; perpetuum. Immo, cum appareat, aliquando, ut Arrianorum tempore sub Constantio Constantini filio & Valente imperatore, ac Vandalis in Africa, Gottis autem & Longobardis in Italia regnantibus ingentem fuisse Christianorum numerum, qui trinum istum Deum minimè colerent, aut invocarent. adeò ut etiam interdum rerum potiti in Ecclesia viderentur. Oportet enim in hac ratione a consensu Christianorum ducta, Christianos non eos intelligere, qui ad veram Christi ecclesiam pertinent, sed omnes, qui Christi nomen profitentur. alioqui in perpetua principii petitione versaremur, negante Adversario, eos ad veram Christi ecclesiam pertinere, qui nobis, quod ad doctrinam attinet (sic enim hoc loco veram Christi ecclesiam accipimus) omnino pertinere viderentur; & contrà, eos ad eam pertinere affirmante, quos fortaße nos minimè pertinere arbitraremur.

Quam-

Quamquam satis superq́; est, quòd ante Constantini magni tempora et aliquantò post, nihil apertè constat de trino Deo a Christianis passim adorato & invocato. vel potiùs, quòd constat, talem Deum & præcipuis et plerisque Christianis tunc fuisse incognitum. Id enim ex omnium Christianorum scriptis, qui tempora illa antecesserunt (quæ modò adulterina aut suppositicia non sint, ut illa Dionysii Areopagitæ, & Clementis, & liber de orthodoxa fide Iustino attributus, de quibus supra egimus) intelligere licet. in quibus ubique unus ille Deus, Pater tantùm domini nostri Iesu Christi esse asseritur. Idq́; potissimùm in eo libro fit, qui inter libros Tertulliani de Trinitate inscribitur. quod nomen, licèt fortasse numquam in ipso libro legatur, legitur tamen apud eundem Tertullianum sæpius in libro adversus Praxeam; ubi similiter apertè uni tantùm Iesu Christi patri tribuitur, quòd sit ille unus Deus. Neque enim, ut praclarè hac in parte disputavit G. Genebrardus 2. lib: de Trinitate veteres illi, quicumque de Trinitate sunt locuti, Trinitatis nomine essentiam significarunt; sed nomen hoc ad personas tantùm retulerunt. Non igitur Deum trinum in personis Trinitatem nominando intelligebant; sed Patrem, Filium, & Spiritum sanctum significabant. Nam non Filiũ modò, sed Spiritum quoque sanctum, personam illum esse, existimantes, colebant isti præter Patrem. cui tamen interim suam prærogativam, ut qui solus ille unus Deus esset, reservabant. & ex ipsius quidem substantia filium et spiritum sanctum ab eo productos

ctos credebant; non tamen eandem numero horum trium essentiam asserebant. Itaque Tritheitæ erant; ut etiam a Tritheitis nostri temporis observatum est.

Nec verò nobis quidquam hactenus legere contigit, quod trini istius Dei a Christianis iam tum recepti & culti fidem facere videatur magis, quàm, quæ ex dialogo, qui Philopatris inscribitur, & inter Luciani opera numeratur, ad id probandum affert Genebrardus lib: 1. & 2. de Trinitate. Sed peritiores sentiunt, dialogum illum falsò Luciano fuisse ascriptum, & alicuius recentioris opus esse. ut alia omittamus, quibus testimonium istud facilè dilui potest, & ostendi, etiamsi dialogus ille suppositicius non esset, tamen verba illa non demonstrare passim a Christianis Luciani ætate trinum Deum cultum fuisse, sed fortasse alicubi a quibusdam id factum esse persuadere. Diximus autem Fortasse, quia nihil vetat, quominus ad Tritheitarum opinionem, de quibus modò dicebamus, quales tunc temporis plurimi Christiani erant, scriptoris illius verba referantur. qui, cum Patris, Filii, & spiritus sancti unam substantiam esse dicerent, quamvis illud ita intelligerent, quemadmodum si quis diceret trium hominum Patris, Filii, & nepotis, aut trium rerum, fontis, fluvii, & rivuli eandem substantiam esse, tamen videbatur posse affirmari, eos unum facere tria, & tria unum, sicut in eo dialogo scriptum est. Namque hoc ipsum illis obiectum fuisse, ex lib: illo Tertulliani adversus Praxeam facilè intelligi potest.

Quidquòd concedere Adversario possumus, o-

 mnes

omnes Christianos ab Apostolorum temporibus trinum Deum coluisse, nec tamen inde necessariò sequetur, id facere verè Christianorum esse? Necesse enim erit adhuc, ut probet, eos, ut Christianos, id fecisse, non autem se facere existimasse. Alioqui nisi hoc probet, eius ratiocinatio ab accidentis fallacia, qua, si necessariò concludere debet, omnino laborat, non liberabitur. Iam verò, quod pertinet ad baptismi susceptionem, quidquid inde ad trini Dei invocationem stabiliendam colligi posse Adversarius existimat, refutatum est abunde supra cap. 13. partic: 4. & deinceps. Ostendimus enim, nec verba illa, In nomen Patris, & Filii, & spiritus sancti, *ullam invocationem continere; nec, si continerent, propterea sequi, Filii invocationem parem Patris invocationi esse, eumque eiusdem cum Patre essentiae agnosci debere. Nam de spiritu sancto diximus, Adversarium necesse habere priùs probare, eum esse personam, cum id ex verbis illis minimè probetur, etiamsi ex illis, Spiritum sanctum invocari constaret. Hîc tantum addimus, etiamsi Spiritus sanctus & persona a Patre distincta esset, & invocaretur, non idcirco concludi posse, eandem numero ipsius & Patris essentiam esse; propter eas caussas, ex quibus ibi conclusimus, Filium, licèt personam a Patre distinctam, & cui invocatio conveniat, non tamen ejusdem cum Patre essentiae esse. Et sanè Tritheitae, inter quos, ut dictum est, multos ex illis veteribus numerandos esse apparet, satis admonere possunt, argumentum ab invocatione*

tione ad eandem numero cum Patre essentiam ductum nihil firmitatis habere.

Ex his perspicuum esse credimus, nullo pacto fundamentum christianæ religionis esse credere, Deum unum simul & trinum esse. quodtamen Samosatenica, quam Adversarius vocat, secta, id est nostra ecclesia, evertere non est aggressa. Sed, hoc jam ab aliis everso, verum fundamentum ipsa, instaurare hac nostra ætate cœpit; nempe, hominē illum Iesum Nazarenum esse revera Dei filium unigenitum, eundemq; propter crucis mortem Dominum & Christum a Deo fuisse factum, & tanto honore ac gloria coronatum, ut ipsi etiam Angeli eum adorare debeant. quippe cui, præter seipsum, Deus omnia & quæ in terra, & quæ in cælo sunt, subjecerit. Hæc est vera Christi divinitas. Hoc est præcipuum & proprium christianæ religionis mysterium tum divinis oraculis testatissimum, tum nihil in se habens, quod vel absurdum, vel impossibile cuiquam videri queat; immo quod Dei summam & admirabilem potentiam, sapientiam, bonitatem undique non spiret, eamq; nobis quasi manibus contrectandam exhibeat. Non autem in Deo, licèt essentiâ uno, plures tamen esse personas, & propterea Filium, quamvis alium a Patre, eundem tamen numero Deum cum ipso esse, unumq; illum Deum, illum Altissimum, natum factumq; hominem, & mortuum fuisse; & alia ejusmodi plurima commenticio isto fundamento contenta. quæ omnia manifestè & absurdissima, & prorsus impossibilia sunt, nec quidquam

de Deo nobis proponunt, quod ipso indignum non appareat. Unde factum est, ut nec Mahometes ipse fundamentum istud evertere revera sit conatus; sed ex eo ut pote evidentissimè falso atque conficto, & tamen a Christiani nominis populo pro verissimo ac primo suae religionis fundamento habito, ipsius Christianae religionis abolendae occasionem arripuerit, & verae Christi divinitatis tollendae, quam modò a nostris hominibus restitutam ostendimus. tantum abest, ut illi cum Mahomete hac in re conspiraverint. Nec porrò, si quis quidquid paulo excellentius nihilominus Christo Mahometes tribuit, & qua ratione diligenter attenderit, dicturus sit umquam, eum homini illi Iesu ista tribuere; sed potiùs spiritui cuidam divino eique subsistenti, qui homini illi assisteret, & cum eo conjunctus esset. Ex quo satis liquet, Mahometis sententiam de Christi essentia & natura propiùs ad eorum, qui trinum Deum colunt, accedere, quàm ad nostrorum hominum sententiam; & ne in eo quidem Mahometanam sectam cum ecclesia nostra convenire, quòd utraque Christum nihil aliud, quâm hominem, fuisse asseveret. Apparet enim, Mahometem hoc neutiquam dixisse. Sed neque nos ipsi, ut supra cap: 1. partic: 6. ostensum est, sic loqui de Christo solemus. Longè tamen diversa ratione ab ea re abstinentes, quàm Mahometes abstinuerit. ut pote qui a Sergio monacho Nestoriano, ut traditur, institutus Nestorianismum quendam saperet; aut certè, quia Nestorianismus tum plurimùm in oriente vigebat, eum, ut suae imposturae fa-

ræ faciliorem in hominum illorum animos aditum pararet, aliquo modo præ se tulerit; a quo nos vehementer abhorremus,

Quid igitur caussæ habet Adversarius, quamobrem vel in fundamento religionis Christianæ evertendo, vel in Christo, homine tantùm statuendo, Mahometanos cum nostris hominibus consentire dicat, atque inter hos, & illos nonnihil tantummodo de Christi præstantia differre? Nam de præstantiæ differentia an non vel illa legit, quæ nos hoc loco, in Animadver: 1. Assert: 8. de discrimine hac in re inter Mahometem & Samosatenum, a quo nos denominat, scripsimus? Scripsimus autem, Samosatenum Iesum Nazarenum verum & unigenam Dei filium, & dominum nostrum esse agnovisse, eumq; adorandum dixisse, ejusq; doctrinam perpetuam in Dei ecclesia fore, confessum fuiße, aliaq; non pauca de ipso affirmaße, quæ omnia Mahometes negaverit. Estne hoc nonnihil tantùm differentiæ de præstantia Christi, an potiùs summa & maxima de ipso Christo differentia? ex qua nimirum, utrùm Christi servi & cultores ac perpetui discipuli nec ne esse debeamus, perspicuè pendet; & propterea in qua evidenter totius de christiana religione, omnibus aliis posthabitis, nec ne amplectenda quæstionis cardo vertitur. Cur igitur tam atrociter nos contra manifestam veritatem criminatur? Cur præterea addit, nos sanctimoniæ quoque Christi excellentiam, si ad eam rem magistrum haberemus, omnino depressuros esse? cum ipse, nisi planè stupidus sit, ejusmodi magi-

stros jam extitisse rectè noverit, & quanta hactenus constantia, labore, studio, adde etiam periculo nostro illis obstiterimus, & perpetuò obsistamus, nosse potuerit? Quid denique etiam Palæologum illum inter magistros nostros numerat cum quo nobis annos complures perpetuum fuit dissidium, quemq; nobis tandem multò magis infensum, quàm iis omnibus, qui Deum trinum colunt, fuiße constat? Ad hos autem cum postremò desciverit, adeoq; ad illos ipsos, e quorum numero est Adversarius, certè, si, quod minimè dubitamus, aliquid in eo aliquando deprehensum est, quod detestandum prorsus videatur, id non nobis, sed Adversario potiùs, & suis objiciendum atque exprobrandum est.

3. *Concilia hominum spiritu Dei præditorum, Deiq; ipsius auctoritate in IesuChristi nomine reverà congregatorum, hominum ipsorum, sive humana concilia non sunt, sed divina. Apostoli, & qui erant cum ipsis, sine dubio & tales homines erant, & tali ratione congregabantur. Quocirca meritò Spiritui sancto primùm, deinde sibi ea placuisse, quæ cõstituebant, affirmare poterant. Sed episcopos & pastores, qui concilia illa habuerunt, in quibus contra sententiam nostram aliquid constitutum est, quis tales homines fuisse taliq; ratione tunc congregatos eße, affirmare audeat? At enim id propterea affirmare licere Adversario videtur, quia in Apostolorum, inquit, & eorum, qui primi rexerunt ecclesia loca successerunt. Verùm quid est, quæsumus, succedere in locum Apostoli? nonne post ipsum munere a-*

pestolice

postolico fungi? Atqui aliud est esse episcopum seu pastorem; aliud verò fungi munere apostolico. ut patet Ephes: 4. ver: 11. *Succedere autem in locum aliorum, qui Apostolis conjuncti erant, quæcumque tandem sit ista successio, non satis est ad auctoritatem apostolicam, quam ipse Adversarius hîc requirit, conciliandam. nec umquam ausi fuissent illi per se sine Apostolis decreta illa condere &, tamquam a spiritu sancto profecta, edere ac servanda curare. Adde, quòd successio ista in locum sive Apostolorum, sive eorum, qui primi rexerunt ecclesias, nihil aliud majus, de quo constanter affirmare liceat, continere potest, quàm externam administrationem ejusdem muneris, & in iisdem locis. Atqui hac ratione succedere, in proposito nostro nihil est. Neque enim vel externo muneri, vel certis locis spiritum suum Deus alligavit. Id quod ipsi etiam Pontificii fatentur, dum solis Petri successoribus in Romana ecclesia hoc privilegium, ne in fide errare possint, datum volunt. cæteros autem episcopos etiamsi aliis Apostolis in verbo Dei ministrando iisdem in locis successerint, & errare in fide potuisse, & porrò errasse, atque adeò defecisse concedunt. qua de re legantur historiæ. Ex quibus constat, Paulum ipsum Samosatenum, quem tantum hæresiarcham ipsi faciunt, Antiochiæ episcopum fuisse, id est, ejus loci, ubi Petrus apostolus aliquandiu hæsit, atque episcopus etiam fuit. Ex quo liquet, Samosatenum unum ex ipsius Petri successoribus & muneris & loci ratione fuisse. quos cur magis Romæ, quàm Antiochiæ* Eufeb: hist: eccl: lib:7. Hieron: in catalo: scriptor: eccl. Eufeb: hist: eccl: lib:3.

ab errando in fide immunes esse velint, nulla causa est.

Nihil est igitur, ut diximus, in proposito nostro, ipsis etiam Pontificiis testibus, externa ista successio, nisi interior accedat. id est, nisi ii, qui munus & locum occupant, quem sancti viri ante ipsos tenuerunt, illorum fidem & sanctimoniam imitentur, illisq; ea in re succedant. De quo cum nemini quidquam constare possit, & idcirco fieri facilè queat, ut plerique ex istis successoribus vera fide & sanctitate non sint prædit, nec porrò, cum congregantur in Iesu Christi nomine revera congregentur, temerarium planè est asseverare, id, quod ab illis constituitur, a spiritu sancto profectum esse. Sed de vera Apostolorum aliorumq; divinorum hominum in Christi eclesia successione disputatum est ab aliis compluribus ante nos contra ecclesiasticam Pontificiorum tyrannidem, & apertè demonstratum, eam muneris tantùm externi eodem in loco administratione minimè contineri, ex illáve dignosci, totamq; spiritualem, & nulla ex parte carnalem esse.

Itaque cum Adversariis objicimus, quòd sint homines, nihil aliud dicere volumus, quàm nihil constare, eos Dei spiritu, & multò minùs divina ulla auctoritate præditos esse; nec ex eo, quòd secundùm carnem Apostolis, & aliis primis Ecclesiæ rectoribus per longam sæculorum seriem, ut quidē ipsis videtur, successerint (nam ne hoc quidem propriè loquendo, verum esse potest; cùm vix umquam legitimè fuerint electi; sed per ambitionem, vel contentionem

tionem sæpissimè, interdum etiam per avaritiam, vel per invidiam alii in aliorum locum suffecti fuerint, idq́; ab iis, qui, ejus rei auctoritatem non habebant) ullo modo existimandum esse, ipsos de rebus divinis eam sententiam ferre posse, qua standum nobis sit; quemadmodum ipsi nos facere debere contendunt. nec tamen interim, nos homines esse negamus, aut ullam divinam auctoritatem nobis vindicamus, ut perperam colligit Adversarius. Immo quia ubique, contra quàm ipsi faciunt, profitemur, nihil credendum aut recipiendum eorum, quæ docemus & tradimus, nisi priùs id sacris testimoniis consentaneum esse constiterit, propterea nihil fuit opus, ut, cum ipsos, homines esse monebamus, nos quoque homines esse confiteremur. Diversa enim prorsus est ipsorum & nostri ratio, cum constet, nos minimè id nobis tribuere, quod ipsi evidentissimè sibi arrogant.

4. *Legantur quæ scripsimus ad finem duorum proximorum capitum, ut intelligatur, Adversarium, dum hîc tacitè vult, Dei simplex nomen pro una tantùm ex ipsius Dei personis usurpari, & principium non uno modo petere, & interim sententiæ suæ falsitatem indicare.*

5. *Iam cap: 13. partic: 4. usque ad partic: 7. demonstratum est a nobis, verba ista in baptismo instituendo sententiæ nostræ claritati nihil officere. Nec verò jactatio, aut insolentior ostentatio ulla est in verbis nostris. Sed contra falsam de origine sententiæ nostræ assertionem simplex & vera de eadem origine assertio.*

CAPUT XVI.

IN decima collegii Posnaniensis de trino & uno Deo Assertione illorum sententiæ, qui, Deum trinum esse non agnoverint, opponitur fides & professio de uno quidem Deo, sed ita ut Vnitas in Trinitate, & Trinitas in Vnitate colatur; eaq; universæ Ecclesiæ esse dicitur. Afferunturq; testimonia ex sacris litteris Deut:6. ver: 4, & Gen: 18. Hîc nos negavimus Dei ecclesiam, saltem quatenus est Dei ecclesia, istam unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate venerari. hoc enim divinæ veritati manifestè repugnare diximus. Ad testimonia allata nihil respondimus, quia prius testimonium tantummodo unum Iehovam, id est supremum Deum esse probat; quod nos & agnoscimus, & vehementer, ubi opus est, urgemus. maximè quia per trecētos ampliùs annos in universa Ecclesia, quam ipsi Adversarii intelligunt, locus & sententia ista ad Patrem tantùm referebatur; quemadmodum colligi potest ex scriptis omnium, qui toto illo annorum spatio extiterunt. Immo vix invenietur quiſqnam, qui ante Augustinum locùm illum aliter acceperit. Certè Athanasius ipse non ad Trinitatem, ut postea Augustinus fecit, sed, ut dictum est, ad solum Patrem ab ipso Christo sententiam illam relatam fuisse vult, Sermone 4. contra Arrianos. ubi idem sentit de alia simili sententia, quam ipse Christus protulit, Nemo bonus, nisi unus Deus. Iam verò posterius testimonium, ex quo videlicet Adversarii trinitatem personarum

Augustin. De Trinit: lib:5. cap:11 & aliis in locis.

Mar:10,18.

in Deo

in Deo probari autumant, nos in Animadver: 3. Assert: 3. ad rem nihil facere ostenderamus. Subjungitur in eadem 10. Assertione, Filium ante omnia sæcula ex solo Patre natum esse. atque ad id probandum affertur Symbolum Nicænum. Risimus nos ejusmodi probationem, ut pote ex eo petitam, quod ducentis circiter ac quinquaginta annis post Apostolorum tempora extitisset. atque addidimus, in eo tamen Symbolo nullam mentionem fieri de tribus personis, quæ sint in una divina natura. Quia verò postremò in eadem Assertione dictum fuerat, in confessione veræ sempiternæq; Deitatis in essentia unitatem, & in Trinitate adorari æqualitatem; ad idq; confirmandum præfatio quædam Ecclesiæ fuerat indicata, ubi ea confessio haberetur, mirati talem confirmationem, diximus, nihil constare, confessionem istam Dei spiritum, & non potiùs hominum curiositatem auctorem habuisse. eamvè semper in veris Dei ecclesiis aut fuisse, aut esse debuisse. Adversarius ad hæc ad finem pag: 87. & deinceps pag: 88. sic breviter excipit.

Adversarii dicta.

1. *Ait, nos negare, meridie lucere, cum negamus, ab Ecclesia Deum unum ita agnosci, ut Vnitatem in Trinitate, & Trinitatē in Vnitate veneretur.*

2. *Deinde nos ideo concilium Nicænum carpere dicit, quòd jam olim ab eo nos damnatos intelligamus. Ejus verò longè plura, quàm habeantur in vulgatis editionibus, contineri in quatuor libris ex*

Arabi-

Arabico & Græco Vaticano exemplari ab Alfonso Pisano collectis, quos appareat nos minimè legisse, & propterea de iis loqui, quæ non satis cognita habeamus.

3. *Simili temeritate nos confessioni Ecclesiæ obtrectare affirmat; quam a spiritu sancto gubernari liqueat.*

Responsiones.

1. *Aut verba nostra parum attentè legit Adversarius, & sic in illis reprehendendis in elenchi ignorationem incidit; Aut si ea diligenter legit, dum ea reprehendit, fallacia utitur a secundum quid ad simpliciter.* Neque enim diximus nos absolutè, Ecclesiam Deum istum trinum & unum non agnoscere. sed illud tantùm affirmavimus, nõ quatenus ecclesia Dei est, illum agnoscere. Nam ipsam Dei ecclesiam in multis posse errare, adeoq; hoc ipso trini & unius Dei errore teneri posse, ostensum est a nobis supra cap: 1. & 2. Verùm, cum Ecclesia errat, non quatenus est Dei ecclesia id facit. sed quatenus ex hominibus constat, qui errando sunt obnoxii. Præterea fac nos absolutè dixisse, ab Ecclesia Deum trinum & unum non agnosci, Numquid propterea meridie lucere negavimus, quia scilicet Ecclesia, quam Adversarius intelligit, aut etiam maxima pars eorum, qui Christi nomine appellantur, manifestè se illum colere profitetur? An non hic rursus in alterutram ex duabus fallaciis inciditur, aut petitionis principii, aut æquivocationis? Neque enim concedi-

cedimus nos, Ecclesiam id est (quemadmodum in Assertione sua locuti sunt Adversarii) universam Dei ecclesiam revera esse eam, quae sic vulgò appellatur. Sed veram Ecclesiam veros fideles Christi omnes intelligimus, qui per universum terrarum orbem sunt dispersi, de quibus quid hac de re sentiant, aut sentire se profiteantur, nihil ex sensuum perceptione affirmare aut negare licet, cum ipsi nobis sint incogniti, sed tantummodo ex ratione divina & sacrarum litterarum testimoniis. Ex quibus cum (ut quidem nobis videtur) constet, Deum istum trinum & unum nullo modo verum, sed planè commentitium esse, meritò negare potuimus, Dei ecclesiam illum agnoscere.

2. Nicaenum concilium non carpimus hoc loco; sed dumtaxat ad id probandum, de quo quaeritur, propterea quia longo admodum tempore post Apostolos habitum fuit, ineptum esse affirmamus. quod cum iam diu affirmaverimus, nullo pacto excusari potest scriptor Assertionum, qui nominatim contra nos scribens, nihilominus illius auctoritate usus fuerit. Quid de eo ex Vaticanis exemplaribus collegerit atque ediderit Alphonsus Pisanus, non multum curandum censuimus, cum plures scriptores habeamus, qui vel in ipso concilio interfuerunt, vel ea ferme aetate vixerunt, vel uno tantùm post saeculo extiterunt, cum videlicet eorum, quae ibi acta fuerant, recens adhuc propter rei magnitudinem, & singularitatem esset memoria. ex quibus fidelissimè colligi potest quidquid ad concilium illud pertinet. Quamquam (ut in-

(ut interim intelligas Adversarium in elenchi ignorationem incidisse) non quaeritur hic de omnibus, quae in eo concilio acta fuerunt, seu de toto ipso concilio, sed de eius concilii symbolo tantùm. In quo recitando, nisi memoria nos fallit, ne ipse quidem Alphonsus Pisanus in illis suis quatuor libris quidquam commemorat de tribus personis in una divina natura. Quod si tamen commemorat; id commenticium esse facilè convincit Eusebius apud Theodoritum, Ruffinus & Socrates, qui omnes symbolum illud recitant, atque in eo ad verbum ferme ubique consentiunt; nec tamen apud ipsorum ullum ibi tale quid legitur. Adde, quòd ipsa Romana ecclesia, quae symbolum istud Constantinopolitano symbolo inclusum in suam missam inseruit, eiq; addidit quidquid ad fidei nostrae expositionem pertinere censuit, tale illud nobis dedit, ut nihil de tribus personis in una Dei natura in eo audiatur. Haec cum iam nobis perspectissima essent, non videmur sanè de iis locuti fuisse, quae satis cognita non haberemus, cum affirmavimus, in eo symbolo nihil de tribus divinis personis, quae in una divina natura sint, constitutum & pronunciatum fuisse.

3. Ad suam usitatissimam fallaciam petitionis principii confugit Adversarius; & vult satis esse debere, si ipse pronunciet, eam esse Ecclesiam illam, quae a spiritu sancto gubernetur, cujus confessionem nos a spiritu Dei profectam negamus. Quamquam, ut verum fateamur, nescimus, quam Ecclesiae praefationem ipse intelligat, ubi confessio ista habeatur. Nam in

ea, quae

ea, quæ in missa Romana præfatio appellatur, nulla ejusmodi est confessio. immo apertè ibidem totus cultus uni Deo Christi patri tribuitur, & ipse solus supplici confessione Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus Sabaoth nominatur. Reliquiæ enim sunt istæ incorruptæ adhuc antiquitatis; id est, cum nondum unus Deus in tribus personis esse credebatur, nec ridiculè simul & confidenter triplex ista appellatio, ut est apud Esa: cap: 6. ad Deum aliquem trinum significandum pertinere affirmabatur.

CAPUT XVII.

M*Vlta scripseramus animadvertentes in Assertionem undecimam collegii Posnaniensis de trino & uno Deo; ad quæ Adversarius nihil respondet, inquiens, superiùs se satis de illis dixisse. quod tamen aliter se habere intelliget, quisquis omnia diligenter legerit. Tantùm illud arrodit quod diximus*, Iesum, Dei filium ex parte, eaq; potiore & præstantiore, non alia ratione esse, quàm nos filii Dei vel iam simus, vel futuri simus. *id quod etiam tamquam scelus & impietatem detestandam nobis objecerat pag: 13. subtractis tamen verbis illis*, ex parte, eaq; potiore & præstantiore; *quippe quæ ad calumniam struendam non parum impedimenti afferrent. quasi nos nullam omnino differentiam hac in re inter nos, & Christum statueremus. Putat autem, quæ diximus de nostra & Iesu divina filiatione una illa Apostoli interrogatione refelli*, Cui enim dixit aliquando angelorum, Filius meus es tu ego hodie genui Adversarii dictũ. Heb: 2. 5.

Responsio. te? *Atqui illic Iesus non cum suis fidelibus, sed cum angelis comparatur; quibus, teste eodem scriptore, non subiecit Deus orbem futurum; quem tamen hominibus Christi fidelibus subiecit. Nam ipsi quoque Christi fideles unà cum ipso Christo in futuro saeculo regnabunt. quemadmodum, praeter alios locos hic in tertia Animadver: ex Apocalypsi potissimùm notatos, probant evidenter in eadem Apocalypsi ipsius Christi verba cap:2.ver: 26, & 27. Non leguntur etiam angeli sacerdotes Dei facti, aut futuri esse, quales facti sunt, & erunt Christi fideles; ut nos testimoniis prolatis in eadem Animadver. ostendimus. Regno autem, & sacerdotio divinam ipsam filiationem, quam Iesus habet, potissimùm contineri, demonstratum fuerat a nobis ibidem ex istis ipsis verbis.* Filius meus es tu; ego hodie genui te, *pro ut illa a* Act:13.33. Heb:5.5. *Paulo apostolo, & ab eodem ipso epistolae ad Heb: scriptore accipiuntur. Nec verò interim inter nostram ipsam, & Iesu eiusdem generis divinam filiationem non magnam differentiam constituimus. unde etiam ex parte factum esse dicimus, ut is Dei filius unigenitus appellatus fuerit. Sicut disputavimus supra cap: 4. parte 3. partic: 12. Quòd si Adversarius existimat, interrogationem illam Apostoli, & verba quae ex psalmo affert, manifestè eam vim habere, ut significent, Iesum ex ipsius Dei substantia generatum fuisse, id quod inter Christi fideles nemini contigit, aut contingere potest; ex quo perspicuum sit, divinam filiationem nostram cum ea, quam Christus habet, in re omnium maxima, & quae propria essentiae ipsius*

Chri-

Christi divinæ filiationis contineatur, nihil commune habere, iam demonstratum est, eum vehementer falli, suprà cap:8. partic:1, 2, & 6.

CAPUT XIIX.

IN *Assertione duodecima collegii Posnaniensis de trino & uno Deo ubi nominatim de Filii divinitate agitur, scriptum est, Filium esse æquè verum Deum, ac patrem eius. Atque ad id probandum allatus fuerat locus 1. Ioh:5. ver:20. itemq; eiusdem Iohannis verba illa,* In principio erat Verbum, & Verbũ erat apud Deum, & deus erat Verbum. *& simul apud eundem illud Thomæ,* Dominus meus, & deus meus. *In hæc primùm notavimus, vel ex eo constare posse, Filium non esse æquè verum Deum, ac Patrem, quòd Pater Filii deus esset, non autem contrà, Filius, Patris. Deinde ad testimonia pro æqualitate ista allata respondentes, diximus, locum 1. Ioh:5. ad Patrem nõ autem ad Filium referendum esse; idq; ratione aperta confirmavimus. Locum autem 1. Ioh:1. contrarium potiùs probare docuimus, cum Pater ibi ὁ θεὸς, id est ille unus Deus, cum articulo, Filius verò, seu Verbum, sine articulo θεὸς, id est Deus, simpliciter appelletur. Nam ad personarum distinctionem satis futurum fuisse diximus, quòd hunc apud illum fuisse dixisset. Præterea, cum ὁ θεὸς, ille Deus, unus tantùm sit, apud hunc verò Filius seu Verbum fuisse dicatur, sequi affirmavimus, Filium non esse illum Deum; nemo enim is esse potest, apud quem est; &*

Ioh: 1. 1.

20. 28.

consequenter, cum ille Deus in Iohannis verbis sit Pater, conclusimus, hinc constare, Filium non esse æquè verum Deum, ac patrem eius. De verbis Thomæ similiter diximus, illa potiùs indicare, Filium nō ita esse deum, ut Pater est. Ex comperta enim eius resurrectione colligit Thomas, illum esse deum. Atqui resurrectio non potest ostendere, quemquam esse summum & ab omni æternitate deum, qualis est Pater. immo contrarium potest demonstrare; cum resurrectio in ejusmodi deum cadere nullo modo possit. Contra hæc Adversarius a fine pag: 89. usque ad initium pag: 96. ad hunc modum insurgit.

Adversarii dicta.

1. *Primùm ex eo, quòd Pater sit Christi deus, negat ullo modo sequi, Christum non esse æquè verum Deum; cum in Christo sint duæ naturæ,* quod *(ait)* jam superius in scripturis ostendi annotavimus. *quæ cum in Patre non sint,* Pater enim non est *(inquit)* homo factus, sed Vnigenitus tantùm, de quo Iohannes, & Verbū caro factum est, *hinc fieri concludit, ut Christus Patris Deus non dicatur.*

2. *Deinde plurimùm nos exagitare incipit,* Isa: 43. *quia scilicet* præter verum Deum, qui dixit, Ante me non est formatus Deus, & post me non erit, alium non æquè verum Deum fingamus. *& sic duos Deos colamus, unum verum, alterum, non æquè verum. Primo igitur loco ait, istum non æquè verum Deum nusquam commemoratum esse*

esse apud sacros scriptores. Quare miratur, nos audere eum proferre atque asserere; qui alioqui soleamus in sanctos Patres, & universam Ecclesiam acerbissimè, contumeliosissimè, tum nimium insolenter *invehi ob Trinitatis, Essentiæ, Personarum & alia nomina ab ipsis invecta, quæ non habentur in scripturis.*

3. *Postea subjungit, nostrum hoc inventum vel ex eo manifestè redargui, (atque hîc suum Deum trinum & unum orat, ut nobis cor aperiat, quò intelligamus infelices, in quantum errorem simus lapsi) quòd Dominus noster Iesus Christus duo tantùm charitatis præcepta ponit; unum Dei, qui unus est, super omnia amandi; alterum proximi, quales multi sunt, diligendi.* Tertium præceptum *(inquit)* de non æquè vero Deo, est nullum. *Ex quo tacitè concludit, non esse, cur istum non æquè verum Deum, id est Christum, amandum putemus.* Mar: 12.

4. *Quòd si nihilominus tamen illum amandum statuimus, interrogat, utrius ex duobus illis præceptis regulam in hoc amore tenendam censeamus. Nam, si prioris, illi uni Deo, qui dixit, se gloriam suam alteri non daturum,* non æque verum Isa: 42. Deum exæquamus. Si posterioris, tanti illum facimus, quanti hominem facere æquum est. nemo enim seipsum magis, quàm hominem, debet diligere. *Hoc autem posterius omnino a nobis fieri, concludit.*

5. *Atqui (inquit)* Apostoli & omnes pii, secundùm primi legem mandati Christum

diligebant, credebantque esse verum cum
Rom: 8. Patre & Spiritu sancto Deum. *Hoc autem ex eo probari ait, quòd Paulus dicit, nullam prorsus creaturam nos separare posse a charitate Christi, sive a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Hæc igitur charitas* apud Apostolum *(inquit)* & reliquos superabat omnes creaturas: quid hoc *(subjungit)* erat aliud, quàm quòd Christum secundùm primum illud mandatum, non ut aliquam creaturam, sed ut verum cum Patre & Spiritu sancto Deum amabant?

6. *Atque hîc interim nos monet, ut observemus verba illa Davidis* Quia propter te mortifi-
Ps: 43. camur, *&c. ad Deum fuisse dicta, quem eundem Christum esse Apostolus declaret.*

7. *Addit autem ad confirmandum, quòd Christus amandus sit super omnia secundùm normam prioris præcepti, & non quantum seipsum, Paulum*
Rom: 9. *seq: cap: eum appellasse Deum super omnia. Et simul ait, si Christus est super omnia, nihil habere ex iis, super quæ est, sibi æquale.*

8. *Denique jubet, nos, vel potiùs magistros nostros aperire oculos & attendere, quid Paulus scri-*
1. Cor: 16. *bat*; Siquis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit Anathema, Maranatha. Amant ne Christum, *inquit*, qui non aliter quàm creaturam solùm docent amandum? *Sic innuit, nos unigenitum Dei patris amore unigeniti nequaquam amare. & tandem concludit, a nobis non æquè verum Deum in Christi loco statui, &*

eum,

eum, qui est super omnia, detrudi inter omnia, & contra evidens Iohannis testimonium verum Deum negari. 1. Ioh: 5.

9. *Iam quod attinet ad locum Ioh: 1. dicit, nos in articulo illo pensitando somniare argumenta contra Christum, ubi nulla esse poßunt; cum articuli officium secundùm Grammaticorum praecepta sit rem definitam significare, non autem mutare naturam, si apponatur, vel detrahatur (hicq; pro exemplo affert, quòd, cum Iohannes ibidem Vitam priùs nominaßet, articulo non praeposito, deinde eidem nulla significationis mutatione articulum praeposuit) cum denique articuli ornatus & euphoniae gratiâ in graeco sermone quandoque omittantur, quandoque addantur.*

10. *Ad id, quod diximus, ex verbis Iohannis constare, Christum non esse τὸν θεὸν, videtur (hoc enim in ipsius verbis expressum non est) pro responsione afferre, quòd non intelligamus, qua ratione hoc nomen Deus tribus personis sit commune.* Est enim, *inquit*, commune, non ut aequivocum, neque ut genus vel species: sed ea ratione, quae rebus creatis convenire non potest, & quam nec ullius intellectus percipit sola verò fide apprehenditur. Nam in personis *(ait)* est unitas maxima, nempe unitas essentiae.

11. *Verùm si (inquit)* ob non appositum articulum, unigenitum esse aequè verum Deum ut est Pater negant, quod haec eorum in Animad: sequenti Num: 2. verba ostendunt,

Cum Filius non sit ὁ Θεὸς nec umquam a sacris scriptoribus, eo nomine simpliciter appellatus fuerit, jam desinant negare, & resipiscant. *Ac postmodum profert testimonium in illis verbis Thomæ,* Dominus meus, & Deus meus; *ubi articulos haberi affirmat.*

Joh: 20, 29.

12. *Inquiens, non modò articulis in græco textu, sed evidentissima confessione Christum Dominum & Deum nostrum prædicari. Quod adeò clarum (ait) testimonium, cum nostram mentem Christo inimicam perturbet, ne nihil dicamus, per ea, quæ humanæ naturæ conveniebant, nostro usitato more divinitatem supprimere nitimur.*

Responsiones.

1. *Quòd in Christo sint illæ duæ naturæ, quas Adversarius intelligit, ab ipso minimè ex scripturis probatum fuisse, intelligit quisquis ea legerit, quæ scripsimus cap: 4. parte 2, & 3. Ubi etiam Partis 2. partic: 1, ostendimus, nullo modo fieri posse, ut Christus Iesus istas duas naturas habeat, adeò ut Deus æternus simul sit, & homo. Nam id, quod hoc loco affert ex Iohanne,* Et Verbum caro factum est, *ad id probandum minimè pertinere, ostensum est satis cap: 1. partic: 6.*

2. *Summa est elenchi ignoratio in hac reprehensione. Quod enim diximus negando id, quod in collegii Posnaniensis Assertione affirmatum fuerat, ita Adversarius accipit, quasi nos priores id affirmaverimus, quod negatione nostra continetur. Non igitur*

gitur nos priores seu nostra sponte affirmavimus, Christum non esse aequè verum Deum, ac patrem ipsius; sed Adversarii & sua sponte & priores in Assertione ista affirmaverunt, Christum seu Filium aequè verum Deum esse, ac patrem ejus. id quod nos negavimus; & simul nostrae negationis rationes ex sacris testimoniis, atque adeò ex iis ipsis, quae ad suam affirmationem confirmandam ipsi citaverant, depromptas attulimus. Quamobrem non nostrum erat ex scripturis locos proferre, ubi scriptum esset, Christum non esse aequè verum Deum ac Patrem ipsius; sed ipsorum erat ex iisdem scripturis verba in testimonium adducere, in quibus expressum esset, Christum esse aequè verum Deum, ac patrem ejus. Si modò ipsis disertis verbis scripturarum agendum est, non autem consecutionibus ullis inde ductis. Nam in iis locis, quos ipsi protulerunt, id disertè scriptum non esse certissimum est. sed nec ejusmodi sententiam ex ullo eorum colligi posse, demonstratum a nobis fuit. Quamquam ipsis disertis verbis scripturarum omnino agendum esse, nec verum est, & nobis falsò ab Adversario tribuitur, quòd sic prorsus, & non aliter fieri velimus. Quod enim dicit de nominibus Trinitatis, Essentiae, Personarum, & aliis, quorum caussâ in suos homines maximopere debacchati simus; quia videlicet illa ab ipsis invecta in scripturis non habeantur; id abunde refutatum est supra cap: 3. partic: 1. atque idem paucissimis verbis dilutum jam antea fuerat Animadver: 1. in Assert: 16.

Adeò autem Adversarius sibi placet in ista sua,

quam diximus, elenchi ignoratione, inq; nobis non obscurè tribuendo, quòd Christum non æquè verum Deum ac Patrem esse, ipsi priores & nostra sponte affirmemus, ut aliâ insuper ridiculâ atque insulsâ divisionis fallaciâ adjunctâ, sæpiùs inculcet, quòd quidam non æquè verus Deus a nobis inducatur, & colatur. Nam quid est, quæsumus, aut quid per se significat, Non æquè verus Deus? Numquid nos ita locuti sumus? An non expressè addidimus, Ac pater ipsius? Sed mutilatam istam, insolentem, ineptam locutionem idcirco nobis idq; repetitò affingit Adversarius, ut non solùm ob locutionem ipsam, sed etiam ob rem, quam locutio, qualiscumque illa sit, omnino præ se fert, nobis sententiæq; nostræ summam invidiam conciliet. quasi Deus ille, quem nos colimus, ipsa confessione nostra, non sit planè verus Deus, aut certè non æquè verus ac quispiam alius, qui a nobis non colatur. Pag: enim 91. nos Non æquè veri Dei cultores simpliciter appellat. quo nihil magis inscitè simul, ac perversè in nos dici potuit.

Sed ut de re ipsa, Adversarii fallaciis omissis, aliquid separatim dicamus, sic breviter concludimus. Si Adversariis licuit, ut suam affirmationem probarent, quòd Christus sit æquè verus Deus ac pater ejus, consecutionibus uti ex sacris litteris, ut ipsi opinabantur, ductis, multò magis nobis licuisse, ejusdem affirmationis negationem, quam, refutatis ipsius affirmationis probationibus ab Adversariis allatis, probare nihil nos cogebat, ejusdem generis consecutionibus confirmare. Iam quod Adversarius

adi-

ad istam nostram negationem falsitatis convincendam verba illa apud Esaiam commemorat, Ante me non est formatus Deus, & post me non erit, *ea nihil ad rem facere, ostendunt, quæ disputata sunt a nobis cap: 4. parte 3. partic: 15. ubi ejus loci sententiam exposuimus.*

3. *Primum in Adversarii ratiocinatione est ea ignoratio elenchi, quæ dicitur, Non secundum idem tempus. Etenim, cum Christus divina præcepta illi Scribæ exponit, ad legem Mosis, veterisq; testamenti præcepta respicit. nam de primo omnium seu magno mandato, quod in lege esset, interrogaverat ipsum Scriba ille seu Legis doctor, ut ex Matthæo liquet. apud quem concludens Christus ait, in illis duobus mandatis universam Legem & prophetas pendêre. quasi diceret, quidquid mandatorum vel disertè in ipsa Lege, vel in Prophetis Legem explanantibus contineretur, illis duobus mandatis comprehendi. Ad præteritum igitur & antecedens tempus, quo sola lex Mosis divinorum præceptorum quasi thesaurus quidam erat, respicit Christus, non autem ad futurum & consequens, quo ipse homo Christus, dominus & deus noster a Summo illo Deo ejus patre constituendus & declarandus erat, & propterea tacitè cunctis præcipiendum, ut illum plus, quàm se ipsos amarent. Deinde perperam omnino colligit Adversarius, Si quis in illis duobus præceptis nominatus non sit, non esse, cur eum amare debeamus; etiamsi nullum præterea nec tacitum nec expreßum dilectionis præceptum extaret. In ipso enim præcepto de aman-*

Mar: 12. 29.

Mat: 22. 36.

do Deo tacitè ii comprehenduntur, qui, nisi amentur, ne ipse quidem Deus amabitur. qualis præcipuè est is, quem nos deum quidem, sed non tamen æquè verum deum, ac patrem ejus, agnoscimus, homo
1.Ioh:5.1. *Christus Iesus. Nam ut Iohannes ait*, qui diligit eum, qui genuit, diligit & eum, qui natus est ex eo.

Nec verò satis mirari possumus, Adversarium ad istum modum contra nos ratiocinatum fuisse, cum eadem argumentandi ratione contra ipsius Ecclesiam concludi possit, non esse cur angelos sanctosq́ homines, qui ex hac vita, excesserunt, colamus, & veneremur. Præceptum enim habemus de Deo Solo colendo & venerando. nec aliud præterea, si ad vetus testamentum respicias, cultus aut venerationis sacræ præceptum nobis est datum. itaque angeli sanctiq́ homines in hoc præcepto non modò non sunt nominati, sed etiam exclusi. In novo autem testamento Iesum præterea dominum colere ac venerari jubemur. de angelis verò sanctisvé hominibus colendis aut venerandis nullum ibi præceptum extat; sed potiùs contrarium ex variis locis apertè colligitur. Et tamen Ecclesia ista Adversarii non hos ipsos tantùm colere ac venerari jubet, sed etiam ipsorum imagines & reliquias; quamvis imaginum omnium cultus disertissimis verbis in Dei lege interdictus fuerit. Quidquid igitur Adversarius unà cum suis ad retinendum nihilominus angelorum, sanctorum hominum, adeoq́ eorum imaginum & reliquiarum cultum & venerationem respondendum isti argumen-

mentandi rationi censuerit, idem tantò magis ad retinendam illius dilectionem, qui deus est, non tamen æquè verus deus ac pater ipsius, id est Christi hominis, sibi responsum putet, quantò & his multis partibus, quàm illi, ad ipsum Deum propiùs accedit, & nullum de hoc non amando, quemadmodum de illis non colendis nec venerandis præceptum extat; immo rectè facere qui hunc diligat, ex illis Petri verbis intelligitur, quem *(Iesum Christum)* cum non videritis, diligitis. *Nam de Christo homine Petrum loqui, illud docet, quod de eo ab istis non viso dicit. Tacitè enim illos secum, & cum aliis, qui eum viderant. confert. Ac si diceret, Vos, quamvis Iesum Christum non videritis, ut nos vidimus, tamen eum diligitis. Totus enim locus ad illorum commendationem, quò sequentibus monitionibus libentiùs & alacriùs obtemperent, manifestè pertinet.* 1. Petr. 1.

4. *Iam ostensum est, etiamsi Christus homo neutro ex illis duobus præceptis comprehendatur, tamen amandum esse a nobis; & quidem plus quàm nos ipsos, cum post illa duo præcepta is dominus & deus noster a summo illo Deo constitutus & declaratus fuerit. Sed fac, necesse esse, ut alterutro ex illis præceptis comprehendatur, alioquin nihil esse, cur eum amare debeamus; jam dictum est, eum priore præcepto de amando Deo comprehendi. nec tamen sequitur, eum Deo exæquari, quia scilicet necesse sit secundùm ejusdem præcepti regulam, id est, ut Adversarius hunc loquendi modum accipit, eadem prorsus ratione, qua Deus ipse amari debet, Christum*

stum amare. Est enim in hac Adversarii ratiocinatione ea fallacia, quæ A secundum quid ad simpliciter appellatur. Neque enim Christus homo eo præcepto comprehendetur per se & principaliter, ut ipse Deus comprehenditur, sed per accidens & accessoriè; quatenus videlicet, ut dictum fuit, fieri non potest, ut quis Deum amet, & Christum hominem ipsius Dei filium non amet, idq; prout ejus qualitates, & in nos merita postulant, ac denique prout Deus eum amari a nobis velle, etiam citra ullum præceptum, significaverit. Ex quo contingere potest, ut profectò contingit, eum a nobis proximè post ipsum Deum supra omnes alias res creatas debere amari eodem amoris genere, quo ipse Deus amandus est, quamvis non prorsus æquali amore. Tales enim sunt Christi hominis qualitates, talia in nos merita, ac denique tali ratione eum Deus nobis præfecit, & supra omnes res creatas extulit, ut is quam proximè ad ipsum Deum accedat; nec in iis, quæ aliorum omnium ad nos, nostraq; commoda pertinentium sunt præstantissima, aliud est inter Deum, & Christum hominem discrimen, quàm, ut alibi suprà demonstratum fuit, quòd Deus prima caussa est, Christus autem secunda. & idcirco necesse est, ut amor, quem utrique debemus ejus generis sit, licèt non per omnia æqualis, sed eâdem inter se differentiâ, quæ est inter primam, & secundam caussam. quæ differentia eò constantiùs & inviolabiliùs retinenda est, quò Christus non naturaliter & per se ipsum est secunda caussa, sed ex Dei sola voluntate ac virtute. Hinc

patet,

ntet, non dedisse Deum Christo homini eam glori-
m, quæ ipsius Dei propria est; quamvis eo amoris ge-
ere amari eum a nobis voluerit, quo ipse amari de-
et. Adhuc enim prorsus inviolata manet ipsius præ-
ogativa; ex qua fit, ut ad ipsum tamquam omnis no-
tri boni primum auctorem cuncta quæ a nobis pro-
cisuntur, unà cum ipso amore, quo Christum ama-
us, pariter referantur, & tamquam in ultimo fi-
e ac scopo suo, inibi conquiescant.

Quamquam longè alia est sententia eius Dei
icti apud Esaiam, Gloriam meam alteri non Esa:42.a.
labo, *quàm ut alioqui etiam Christus homo a Dei*
loria propterea excludi debeat. Opponit enim ibi
Deus sibiipsi non suos eosq́, qui ab ipso toti pendent,
ualis est homo Christus; sed alienos, quales erant
lii gentium & sculptilia. de quibus eum loqui pla-
um faciunt verba, quæ statim subiicit, nec lau-
lem meam sculptilibus. *Præterea Dandi ver-*
um Permittendi eo in loco significationem habet;
t alibi quoque, Nec dabis sanctum tuum vide- Ps:16.b.
e corruptionem, *id est*, Nec permittes, &c. *i-*
lemq́ aliis in locis factum est; ut Gen: 20. ver: 6, &
ap: 31. ver: 7; Exo: 3. ver: 19, & cap: 12. ver: 23. Vbi-
ue enim apud Hebræos idem verbum in his habe-
ur, quod in loco illo Esaiæ. Itaque non vult Deus di-
ere, se sua sponte non communicaturum suam glo-
iam cum alio, hoc enim & sæpe fecit, & facit, &
nultò magis, nempe cum multò pluribus in huius sæ-
uli fine eam communicando, facturus est; sed se non
ermissurum, ut quisquam contra, aut citra volunta-
tem

tem suam divina gloria afficiatur. Et sanè ridiculum est existimare, Deum prædixisse, se non communicaturum sua sponte laudem suam sculptilibus.

Ad hæc considerandum videtur, num alius fortaße sit sensus eorum verborum, Gloriam meam alteri non dabo. *ex quo videlicet appareat, Christum hominem non modò a Dei gloria illorum vi non excludi, sed ejus participem apertè significari; atque ita hic locus, qui adversus Christi hominis divinitatem cum ipso a Deo patre communicatam afferri præcipuè solet, eam maximè confirmet. Sensus autem iste is est, quem secutus est Iustinus in dialogo cum Tryphone Iudæo. Nam cum Tryphonem induxisset verba ista afferentem tamquam illa, ex quibus omnino videretur probari, Christum non esse adorandum, se autem eum reprehendentem, quòd locum non attulisset integrum, mox subiungit, ut quidem habet interpretatio Sigismundi Gelenii*, Ego vobis recitabo sermonis seriem, ut ex ipso cognoscatis, quòd Deus Christo suo soli det hanc gloriam. *Et paulo post recitare incipit verba Esa: cap. 42. a ver: 5.* Hæc dicit Dominus creans cælos, *&c. usque ad ver: 14.* Tacui, *&c. Quo facto, illico subiicit*, His recitatis, intellexistis, inquam, viri amici, Deum dicere, daturum se gloriam huic, quem prælucere gentibus voluit, non cuiquam alteri: & falli Tryphonem, qui putat, Deum sibi retinere suam gloriam?

Attulimus autem hæc Iustini verba de sententia

tia dicti illius apud Esaiam, non quòd vel explicationem istam vehementer probemus (ea enim refelli videtur ex loco simili cap: 48. ver: 11.) vel illius ad testimonium hoc diluendum quidquam indigeamus (iam enim solidæ aliæ responsiones ante sunt a nobis allatæ) sed potissimùm ob eam caussam, ut vel ex hoc uno loco appareat, Iustinum nequaquam sensisse, Christum eiusdem numero essentiæ cum Patre esse, nec, si non sit, Dei gloriam illum habere non posse. Nam si prius sensisset, utique Tryphoni respondens dixisset, Christum non esse alterum, sive alium ab illo Deo, qui, se gloriam suam alteri daturum negavit. Et, si posterius, nullo modo eam explicationem loci veram esse affirmaßet, quæ statuit, Christum simul esse alium a Deo, sic ut ab eo ipsius gloriam accipere possit, simul revera illam ab ipso accepturum esse. Est autem Iustinus omnium antiquissimus quorum planè indubitata scripta ulla post Apostolos & Evangelistas habeamus. & dialogus ille cum Tryphone quin germanissimus liber ipsius Iustini sit, a nemine, quòd sciamus, aut putemus, dubitatum fuit umquã. quem quidem perlegere cuicumque contigerit, næ is satis intelliget, quantopere Ecclesiæ illius temporis de Deo & Christo sententia ab ea abhorreret, quam pro sacrosancta & perpetua in Christi ecclesia nobis Adversarii obtrudere volunt.

5. *Condonandus Adversario est communis quidam error. quòd scilicet Apostolus in illis verbis,* Quis nos separabit a charitate Christi? *de charitate nostra in Christum loquatur, quamvis satis per-* Rom. 8. 35.

perspicuum sit, eum loqui de Christi charitate in nos; id est, ut ipse postmodum declarat, de charitate, quam Deus in Christo nobis exhibuit, & exhibiturus est. Nam quòd ibi quoque charitatem, quae est in Christo Iesu, ut ipsa Pauli verba habent, interpretati plerique ex antiquioribus sunt charitatem, qua nos Deum in Christo diligimus, nimis ineptum videtur. Sententia autem totius loci apertissima est, nihil impediturum umquam quominus ea charitas, qua nos Deus in Christo complexus est, ad suum effectum, eumq́ plenissimum, perducatur. neque tunc etiam, cum maximè in hoc mundo affligimur, de charitate ista divina erga nos quidquam dubitandum esse; quasi per eiusmodi mala ab ipsa aliqua ratione excidere possimus. Sed hoc relinquamus; & Adversario concedamus, Paulum loqui de charitate, qua nos Christum diligimus: quid potuit ineptiùs ab ipso colligi atque concludi, quàm Christum ab Apostolis & aliis piis non fuisse amatum ut aliquam creaturam, sed ut verum cum Patre Deum, eò quia dicat Apostolus, ab ista charitate nullam creaturam se, aliosq́ pios separare posse? Certè, si quispiam de amico suo, quem unicè diligat verba faciens, constanter affirmet, nullam creaturam se ab illo diligendo separare posse, nemo tam stultus erit, qui hinc colligat, istum voluisse dicere, se amicum suum non ut aliquam creaturam, sed ut verum cum caelesti patre Deum amare. Est igitur in hac ratiocinatione turpis fallacia accidentis. quia enim accidit, ut id, quod negatur separare nos posse a Christi charitate, sit creatura, concluditur,

tur, Christum non esse creaturam; quòd videlicet aliud oporteat esse id, quod separare, & aliud id, unde separare posse negetur. qua in conclusione rursus est alia fallacia ignorationis elenchi. Neque enim *Christus ipse, sed Christi charitas illud est, unde nos negamus separari posse. Itaque ex istius argumentationis vi concluditur, non quidem Christum ipsum, sed charitatem, qua nos Christum diligimus, non esse creaturam.*

Quamquam autem non hac ipsa argumentatione Adversarius est usus, tamen ei illam idcirco quodammodo tribuimus, quòd nulla alia minus inepta ad id concludendum, quod ipse vult, ex ipsis Pauli verbis elici potest. Quòd enim ipse ex eo argumentatur, quòd Christi charitas omnes creaturas superaret, Primùm non ad hunc modum loquitur Apostolus; ne quis putet de ipsis verbis quidquam laborandum esse. sed Adversarius est, qui, tamquam ex Apostoli sententia, sic loquitur. Deinde, quidnam ex hoc sequitur, quòd Christi charitas, id est, qua Christus diligitur, superet omnem creaturam? Numquid *Christum non esse creaturam, aut non ut aliquam creaturam, sed ut ipsum Deum diligi?* Nullo *prorsus modo.* Nam *quod ad prius attinet, non ipse Christus, sed Christi charitas superare omnem creaturam hîc dicitur. Deinde superatio (ut sic dixerimus) ista non in omnibus, sed in re quadam est intelligenda; id est in eo, quòd illa a nulla treatura extingui, aut minui potest. tametsi hoc propriè non est superare, sed minimè superari. Etenim Pauli verba illa,* Sed in his

omnibus superamus, *ad quæ respexisse videtur Adversarius, non ad omnes creaturas quæ superentur, sed ad mala & pericula ibi proximè enumerata quibus obnoxii sunt Christiani manifestò referenda sunt. in quibus malis & periculis ipsi Christiani superant, seu vincunt; vel potiùs, ut in græco est (si ita latinè loqui licet) supervincunt. id est cum eis colluctantes planè victores evadunt. Unde etiam apparet, totum hoc superandi genus aliud eße ab eo, ex quo colligi possit, eum qui superat, præstantiorem, quàm is, qui superatur, essentiam habere. Præterea, cum Christiani ipsi superare dicantur, hinc sequeretur, ipsos christianos creaturas non eße, non autem charitatem aut Christum.*

Iam verò, quod attinet ad illud, quod posteriore loco dictum fuerat, quodq́ ex ipsius Adversarii mente eße, ejus verba omnino declarant, nondum videre possumus, quomodo, si charitas, qua Christum diligimus, superat omnem creaturam, necesse sit, ut Christum non ut creaturam aliquam, sed ut ipsum Deum amemus. Neq; *enim si Christus supra omnem creaturam diligitur (hoc siquidem revera sibi volunt ut credimus Adversarii verba) idcirco Christus non ut aliqua creatura diligitur. Ut, si dixerit quispiam, se amare parentem suum supra omnem hominem, non propterea significare volet, illum ab se non ut aliquem hominem amari, nisi Aliquem pro Ullum accipias. Verùm hoc sensu (si modò ei in ejusmodi verbis locus esse potest) nihil obstat quominus fateamur, Christum non ut aliquam creaturam ab Apostolis*

postolis & aliis piis amatum fuisse. Hinc enim minimè sequetur, Christum non ut creaturam ab illis fuisse amatum; sed nullam creaturam ita amatam ab ipsis fuisse, ut Christus fuit. id quod nullo pacto significat, Christum illis non fuisse creaturam. Quemadmodum is, qui dicit, nullum hominem ab se ita amari, ut patrem, non significat, se patrem suum pro homine non habere. Immo isti loquendi modi propter comparationem, quam continent, potiùs indicant, id, quod antefertur, ejusdem generis omnino esse cum iis, quibus antefertur.

Quamquam, ut antea diximus, non est, quòd de verbis ipsis multum laboremus, cum ea ex quibus omnis hîc de verbis disputatio oritur, non Pauli, sed Adversarii sint; qui sibi ipsi hac ratione decipulas fallaciarum non paucas tetendit. Vt enim ex supra dictis intelligere licet, nusquam potest se vertere, ut id ex verbis suis concludat, quod concludere vult, quin vel in elenchi ignorationis, vel in a secundum quid ad simpliciter, vel in aequivocationis, vel denique in figurae dictionis fallaciam incidat. quibus tamen fallaciis non contentus, aliam praeterea in verbis suis adhibuit, sibi, ut non semel jam dictum est, familiarissimam, petitionis principii, eamq́ duplicem. Quarum una est, quòd pro eodem ponit, Christum secundùm prius ex duobus illis praeceptis amari, & eodem prorsus modo amari, quo ipse Deus amatur; cum tamen nihil impediat, quominus Christum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & ex tota virtute nostra amemus, quemadmodum in eo praece-

pto amari Deus jubetur, & tamē Deus ut creator, Christus verò ut res creata a nobis ametur. ut ex iis, quæ supra disputavimus, constare potest. Altera principii petitio est (tametsi hæc ad argumentationem ipsam non pertinet) quòd, perinde ac si certum foret, atq; inter nos jam constaret, Spiritum sanctum esse personam Deo patri per omnia æqualem, & de Christo, seu Filio tantum inter nos disputatio esset, ex suprema & unica illa divinitate, quam Christo tribui, suo & aliorum nomine a Paulo opinatur, concludit, Christum ab Apostolis, & omnibus piis creditum fuisse verum unà cum Patre, & spiritu sancto Deum.

6. Verba illa Psalmi ad Deum dicta, nequaquam refert Paulus tamquam dicta ad Christum. sed illud prophetæ testimonium recitat, ut ostendat Dei fideles, & sic Christianos gladio & violentæ morti perpetuò objectos quodammodo esse. Sunt enim Christiani vel omnium maximè Dei fideles; & qui eo nomine, sive ob eam caussam, quòd sunt Christiani occiduntur, ii propter Deum occiduntur; quamvis iidem interim propter Christum sine dubio occidantur, nec tamen Christus sit ipse Deus. Est enim in ista tacita Adversarii consecutione consequentis fallacia manifesta. Siquidem ex eo, quòd, quisquis est ille verus Deus, propter eum Christiani occiduntur, tacitè colligit, propter quemcumq; Christiani occiduntur, eum esse illum verum Deum;

7. Fatemur Christum esse deum super omnia benedictum in sæcula; ut alibi etiam fassi sumus, tametsi locus Pauli anceps est, & de Patre Deo non minùs,

minùs, quàm de Christo accipi potest; ut compluribus in locis Erasmus annotavit, & demonstravit. potissimùm verò in Respons: ad collationes juvenis γεροντοδιδασκάλου, & ad artic: monach: Hisp. Verumtamen, ut diximus, id libenter fatemur; & porrò Christum supra omnia amandum esse agnoscimus. Nam objiciat nobis, si potest, Adversarius aliquid, supra quod Christum non amandum esse dicamus. Si Deum nobis objiciet; nos illi pro uno duos objiciemus Patrem, & Spiritum sanctum, supra quos certum est illum nolle Christum amari. Quòd si dixerit & Patrem & Spiritum sanctum eundem esse Deum cum Christo, nos pro ejusmodi ridicula & commenticia ratione, solidissimam ex ipsis sacris litteris afferemus; quæ est, Quòd, cum Christo dicuntur omnia esse subjecta, & sic Christus dicitur deus super omnia, manifestè is excipiendus est, qui ei omnia subjecit, id est Deus; & propterea similiter, cum ob hanc caussam, quòd is sit super omnia, Christus super omnia amandus dicitur, Deum excipi manifestum esse. Neque verò alia ratione Christum super omnia esse umquam invenire poteris, nisi quia Deus pater illi omnia subjecit. quà re nihil opus fuisset, si ipse Christus per se ejusmodì fuisset, sive eam naturam in se habuisset, cui necessariò omnia essent subjecta: id quod profectò fuisset, si is unus & idem essentiâ Deus cum patre suo esset. Hinc intelligi par est, etiamsi Christus, ut res creata ametur, non tamen sequi eum super omnia non amari, quando certissimum est ei non aliter, quàm ut rei creatæ, omnia 1. Cor: 15. 27.

aDeo subjecta fuisse. Si modò Adversarii ratio, quam hoc loco non excutimus, prorsus recipienda est; quia videlicet Christus sit super omnia, eum super omnia amandum esse. Nec tamen idcirco quidquam habebit Christus sibi subjectum, sive ex iis, super quæ est, quod ipsi sit æquale; quemadmodum ex eo existimare Adversarius videtur, quòd alia etiam multa ipsi subiecta, ut res creatæ amentur. Nimis enim aperta est hîc fallacia a secundum quid ad simpliciter. Siquidem in eo solùm est æqualitas, quòd & ista, & Christus sunt res creatæ; & propterea Christus similiter atque ista, non aliter, quàm ut res creata, amari potest. In reliquis verò summa est inæqualitas. tanta nimirum, quanta inter dominum eumq; perpetuum atque cælestem ac divina planè ratione dominantem, & conservos suos in illo huiq; amandū esse debet.

8. Nihil est igitur, cur Adversarius vel nos, vel magistros nostros moneat, ut Pauli verba attendamus, qui eos detestatur, qui Dominum nostrum Iesum Christum non amant. Sed ipse potiùs unà cum suis omnibus monendus est, ut hominem illum Iesum Nazarenum, qui revera & mortuus est, & resurrexit, & hac ratione omnium dominus est factus (quandoquidem, ut idem Paulus ait, In hoc Christus & mortuus est, & resurrexit, & revixit, ut & mortuorum, & vivorum dominetur) hunc dicimus, non alium quendam, qui antequam ex matre sua nasceretur, Dominus noster reipsa fuerit, amare meminerint, nisi detestabiles ex Pauli sententia esse velint.

Rom:14.9.

lint. Quòd si nullo etiam monente, hominem illum amant revera, secundùm utrum ex illis duobus dilectionis præceptis amant? Si secundùm prius, ex ipsius Adversarii ratiocinatione hominem Deo exæquant. Si secundum alterum, non plus quàm se ipsos illum amant. Atqui Dominum tuum perpetuum atque cælestem, qui, ut te in vitam æternam servaret, vitam suam & sanguinem fudit, & propterea ita a Deo evectus est, ut ipsorum etiam angelorum dominus sit factus, qui q; te potestate sibi a Deo tradita & nunc perpetuò fovet atque tuetur, & postea sempiterna beatitudine donabit; hunc (dicimus) non plus, quàm teipsum amare, non minimum scelus atque impietas censenda est. Quamobrem aut agnoscat Adversarius, dilemma illud, quo contra nos est usus, non rectè conclusum ab ipso fuisse, aut sceleratè atque impiè neget, Christum, quatenus est homo, seu secundùm humanam naturam amandum a nobis esse. & tandem ex his, & superioribus multis verbis nostris intelligat, nos, licèt Iesum Christum, non ut creatorem, sed ut rem creatam amemus, tamen & amore unigeniti Dei filii eum amare, & non intra, sed supra omnia constituere, atque, ut talem nobis ipsis in amore longè anteponere.

Quod autem æquè verum Deum, ut ejus patrem, illum non agnoscimus, in hoc non modò prærogativæ Patris, qui nobis, ut inquit Paulus, unus ille Deus est, sed ipsiusmet Christi summam rationem habemus. Nam alioqui eum mendacem fateremus, qui semper sibi Patrem prætulit, sibique omnia, que 1. Cor. 8. 6.

habet ab ipso data fuisse confessus est, ac denique De-
Apoc:2,& 3. um suum eum esse dixit. idq; tunc etiam, cum jam
plenum imperii jus in omnia cælestia & terrestria
adeptus esset, atque, ut talis, verba faceret. Deum
tamen verum illum esse planè confitemur, quamvis
1.Ioh:5.20. hoc in Iohannis loco illo scriptum esse minimè agno-
scamus. Cujus rei validas in Animadver: nostris at-
tulimus rationes; quas refellere Adversarius debue-
rat, non autem duplici eaq; insigni calumnia, nos,
contra evidens Iohannis testimonium, negare Chri-
stum esse verum deum, ita audacter asserere. Itaque
non nobis de iis, quæ de Christo affirmamus, ratio in
die judicii reddenda erit, quemadmodum hoc loco
Adversarius ait; sed ipsi, nisi resipiscat, erit reddenda
ratio de turpissimis istis in nos calumniis, & multò
magis de iis, quæ contra majestatem & supremam
excellentiam ac divinitatem patris domini nostri
Iesu Christi, ipsiusq; Christi hominis propriam ac ve-
ram divinitatem, aut apertè, aut tacitè asseverare
non dubitat.

9. Si articuli officium est rem definitam signi-
ficare, certè, prout vel apponetur, vel detrahetur rem
definitam significare aut non significare poterit. nec
nos sanè aliud quærimus; non autem quòd naturam
mutare possit, quemadmodum Adversarius summa
elenchi ignoratione nobis objicit; fallacia nimirum
accidentis deceptus. Quia enim in Dei nomine acci-
dit, ut, re definita non significata, mutetur natura,
id est diversa natura indicetur ab ea, quæ rei defini-
tæ significatione continetur, quippe quod naturá ip-
saq;

saq; essentiâ deus unus tantùm sit, idcirco falsò existimavit, nos articulo apposito vel detracto vim naturæ mutandæ tribuere; propterea videlicet, quòd istam rei definitæ significationem articulo contineri arbitramur. Mutat igitur quidem aut mutare potest ex sententia nostra naturam articulus additus vel detractus nomini Dei; non ob vim tamen ipsius articuli, sed per accidens, ut dictum est. Nec nos aliud ostendere voluimus ex vi articuli apud Iohannem additi, cum Christi pater Dei nomine significatus est, detracti verò, cum Christus Deus est appellatus, nisi Christum non esse unum illum Deum, articulo illo definitè significatum.

Vbi animadvertendum est, duplicem esse hanc rei definitionem articulo significatam. Aut enim relativa est, aut absoluta. Namque præpositus articulus nomini appellativo simpliciter prolato, quod per se vagum est & pluribus convenit, vel illud definit, ac restringit ad rem aliquam priùs apertè aut tacitè commemoratam sive indicatam, & hanc relativam definitionem appellamus; vel ad rem non quidem commemoratam aut indicatam, sed tamen ejusmodi, quæ aliqua ratione cæteris rebus, quibus alioqui idem nomen convenit, præstet atque antecellat; & hanc absolutam definitionem nominamus. Exemplum relativæ definitionis sit in verbis ab ipso Adversario indicatis apud eundem Iohannem eodem in loco. Cum enim dixisset, in Verbo fuisse vitam, nullo nomini Vitæ articulo præposito, statim subiecit, Vitam fuisse hominum lucem, articulo eidem

nomini addito. nempe ut intelligeretur, non quidem quamlibet vitam fuisse hominum lucem, sed illam, quæ in Verbo fuerat. Perinde est enim, ac si dixisset, Et hæc vita erat lux hominum. Atque in hoc quidem exemplo res, ad quam definitè relatio habetur, apertè fuerat commemorata. Non fuerat autem apertè sed tacitè tantùm cõmemorata, ubi apud Matthæum Herodes *rex Magis, qui ab Oriente venerant, mandat, ut euntes Bethleemam inquirant diligenter de puerulo,* περὶ τ̃ παιδίȣ. *Nulla enim aperta mentio pueruli antea facta erat; sed tacita in illis Magorum verbis,* Vbi est, qui natus est rex Iudæorum? *Itaque, ut de isto puerulo inquirant, Herodem illis mandasse, indicat articulus additus nomini Pueruli.*

Matth: 2. 8.

Exemplum porrò absolutæ definitionis præbebunt nobis verba discipuli, quem Iesus diligebat, cum de ipso Iesu ad Petrum, qui nondum eum agnoverat, dixit, Dominus est, ὁ κύριός ἐστι. *Quamvis enim discipuli illi inter se nihil tunc de Iesu collocuti essent, & Domini nomen per se multis hominibus conveniat, tamen ut significaret eum hominem qui aderat esse Iesum, potuit Iohannes, vel potiùs potuisset, si græcè fuisset locutus, dicere esse Dominum, articulo nomini isti præposito, quemadmodum ibi scriptum est., quia nimirum Iesus inter alios homines, qui domini appellari poterant, singulari quadam & excellentiore ratione, præsertim ipsi Iohanni & Petro, dominus erat.*

Ioh: 21. 7.

Cum

Cum igitur idem Iohannes in initio sui Evangelii apertissimè significare vellet, Verbum, id est Christum, fuisse apud illum altissimum Deum, qui omnes deos antecellit, satis habuit Dei nomini articulum præponere, & dicere Verbum fuisse apud τὸν θεόν. Nam hac ratione manifestè, quamvis antea illum non nominasset, eum deum, quem intelligebat, definivit, & ab aliis omnibus diis secrevit. At verò deinde, quia Verbum, deum quidem fuisse, sed non tamen illum altissimum docere volebat, Dei nomini nullum articulum præposuit, & sic significationem eius nominis non definivit, nec vel ad iam nominatum Deum, vel ad singularem aliquam divinitatem restrinxit; sed in sua indefinita & generali significatione reliquit. Quòd si nihilominus ille altissimus simplici Dei nomine nullo addito articulo, sæpe significatur, idpropterea fit, quòd tunc Dei nomen, licèt revera appellativum, tamen tamquàm proprium illius usurpatur ob excellentiam, quam, ut diximus, supra omnes deos obtinet. Itaque κατ' ἐξοχὴν eo simplici nomine appellatur. Sed tunc nomen illud non prædicati, ut in Iohannis verbis illis & deus erat Verbum *sed subjecti rationem habet. nec unquam id nomen sine articulo, cum prædicati loco est, per se ipsam altissimam divinitatem significare poterit. Sed si illam significabit, id ex accidente fiet, & ex aliis loci circumstantiis deprehendetur. Atqui in Iohannis verbis loci circumstantiæ id nullo pacto ostendunt, immo contrarium suadent; quemadmo-*

dum

dum dictum est in Animadversione nostra. Adeò u etiamsi alioqui nomen Deus sine articulo tunc etjam cum prædicati locum obtinet, altissimam divinitatem per se ipsum significare aptum esset, tam hoc loco eam vim minimè illi tribuendam esse, omnino concludendum foret.

Non parum autem miramur, quòd Adversarius articuli vim, quam nos diximus, si Dei nomini addatur vel detrahatur, tantopere elevet, ac nullam prorsus esse statuere videatur; cum duo ex antiquis Trinitariis, quorum auctoritas apud ipsius Ecclesiam pæne sacra & inviolata est, eam & asseruerint, & maximi fecerint. Prior est Aur: Augustinus, qui in primo ex septem quæstionum libris, sive in quæstionibus super Genesim quæst: 105 eius, quod Iacob fratri suo dixit, Propter hoc vidi faciem tuam, quemadmodum videt aliquis faciem dei *sententiam inquirens, post quædam sic ait*, Quod etsi benigno animo dicta hæc verba fraterna sunt, quoniam & post bonam susceptionem metus transierat, potuit sic dici, quemadmodum & Moyses Pharaonis deus dictus est, secundùm quod dicit Apostolus, Etsi sunt, qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terra, quemadmodum sunt dii multi & domini multi; maximè quia sine articulo in Græco dictum est, quo articulo evidentissimè solet dei veri unius fieri significatio. Non enim dixit πρόσωπον τ̃ θεοῦ, sed dixit πρόσωπον θεοῦ; facilè autem hoc intelligunt, qua distantia dicatur,

Gen: 33.

1. Cor: 8.

atur, qui Græcum eloquium audire atque
itelligere solent. *Hactenus Augustinus. cui si, ut-*
ite homini nec graco nec graca lingua admodum
erito, hac in re credere Adversarius nolit, alteri
item credat, qui et graca lingua homo, & gracus
riptor est valde eruditus. Is est Cyrillus episcopus
Alexandrinus, cuius lib:1. cap:4. in evang: Iohannis
ac verba, Georgio Trapezuntio interprete, legun-
ur; Illud apprimè tenendum est, quòd quan-
lo divina scriptura nominibus, secundùm
ræcæ linguæ usum, articulos præponit, tunc
& unum, & quod solum propriè atque verè
ale quid dicitur, significat; articulo autem
ion adiecto, generaliùs cuncta designat. ut
rerbi caussa; Multi vocati sunt dii: sed quan-
lo cum articulo græcâ linguâ deus dicitur,
unc solus & propriè deus designatur: quum
rerò absque articulo deus profertur, qui ad
ioc gratia vocatus est, intelligitur. *Certè Cy-*
illus hoc loco plus etiam dicit, quàm nos dicamus.
Quamquam credimus eius verba ita accipienda esse,
t contra aperta testimonia sacrarum literarum lo-
ui non videatur; in quibus, ut dictum est, Dei no-
nen, quia videlicet tunc subiecti locum tenet, etiam
ine articulo sæpe ad eum, qui solus & propriè, ut i-
se loquitur, deus est, manifestè refertur.

Et quoniam Adversarius grammaticorum au-
toritatem ac sententiam de vi articuli, quamquam
mmeritò, ut vidimus, nobis opposuit, attendat ipse,
uid in lexicis cum Cyrilli verbis consentiens scri-
ptum

ptum inveniatur. Nam in Lexico, quod Rob: Co
stantinus edidit, in voce θεὸς leguntur hæc verb
In divinis litteris, quum Deos vocant a
cos Dei, non apponitur articulus, sed ta
tùm θεοὶ ἐστε dii estis. At quoties significa
verus ille & solus Deus, semper articulus
θεὸς. *Quamobrem nulla prorsus caussa erat, cur*
sine ulla exceptione nobis obiiceret, quòd argume
ta, quæ ipse falsò & iniuriosè admodum contra Chri
stum vocat, somniemus, ubi nulla sint.

Huc accedit, quòd ipsemet Adversarius, ha
satis sibi hac in re constans, non obscurè confite
articuli nomini Dei appositi aut detracti, non exig
am vim esse ad differentiam constituendam. Na
que ad id, quod nos dixeramus, nihil opus fuisse
Iohannes articulum, quem priùs Dei nomini ap
suerat, deinde detraheret ad personas Patris, & Fil
distinguendas, nam satis iam distinctæ fuerant, cu
dictum est, hunc apud illum fuisse, respondet, Sabe
lianis & Patropassianis hoc non fuisse satis. atque i
ta vult ad maiorem distinctionem articulum pri
appositum, deinde detractum fuisse. Nihil est igitu
ipsomet Adversario teste, in proposito nostro id, qu
ait, articulos in græco sermone ornatus atque euph
niæ caussâ quandoque omitti, quandoque addi; cu
ipsemet hoc loco id factum esse satis apertè neget.

Quamquam vehementer fallitur Adversari
qui putet, distinctionē illam personarum sine disti
ctione scilicet divinitatis Patris, & Filii, articuli a

po-

positione & detractione augeri potuisse; cum nec ad vim distinguendi personas, quæ eo continetur, quòd hic apud illum esset, quidquam omnino addi possit, nec si quærat quispiam, cur, cum filius deus nominatus est, articulus non fuerit appositus, qui appositus fuerat, cum Pater Dei nomine appellatus est, quidquã responderi possit, quin simul ostendatur Patrem, quatenus est Deus, Filio excellentiorem esse; si modò id ad utriusque personæ distinctionem notandam factum fuisse affirmetur. Ex quo sequitur, Adversarium, dum putat se exceptionem nostram ad istam caussam distinguendarum personarum refellere, non mediocriter sententiam nostram confirmare de vi articuli appositi & omissi in Iohannis verbis. qua de re præcipuè hoc loco controversamur, & cuius occasione cætera omnia utrinque sunt dicta.

Cæterùm lectorem monendũ censuimus, nos, quidquid de vi articuli in animadversione nostra diximus, potiùs ad Adversariorũ probationẽ ex Iohannis verbis ductam, quòd Filius Dei esset æquè verus deus, atque ipse Pater, refellendam, quàm ad contrariam sententiam nostram confirmandam, dixisse. Quasi diceremus, tantùm abesse, ut ex Iohannis verbis ista divinitatis æqualitas inter Patrem, & Filium probetur, ut potiùs, si quid, quod huc pertineat, inde elici possit, contrarium ex ipsis facilè ostendi queat.

10. Nihil aliud hîc facit Adversarius, quàm principium manifestè petit; satis indicans fabulas esse, quas nobis narrat, cum intellectu id, quod affirmat, percipi posse negat, sed fide tantùm apprehendi. quasi

quasi verò disertè id in sacris litteris alicubi scriptum inveniatur. Suprà non uno in loco ea dicta sunt a nobis, quæ quidquid hoc loco Adversarius dicit, abunde refutare possint; præcipuè verò circa finem cap:13. siquidem nemo negaverit, idem esse τὸν θεὸν, sive illum Deum, quod Unum Deum. Quod autem verum esse nequeat id, quod Adversarius ait, Dei, hoc est τοῦ θεοῦ nomen tribus personis, ut ipse loquitur, ea ratione esse commune, quam unitas essentiæ, id est unius numero essentia requirit, ex eo ipso demonstratur, quod ex Animadversione nostra apertè colligitur, quodq; ipse alia sanè ratione, quàm fecit, refellere debuerat. nempe, quòd si id verū esset, nullo modo posset filius, seu Verbum, quod una est ex tribus illis personis, præter manifestam ab ipso distinctionem, Deo, hoc est τῷ θεῷ per relationem quandam opponi, ut apud Iohannem perspicuè fit, cum asserit, Verbum fuisse apud Deum, πρὸς τὸν θεόν. Nemo enim a seipso distingui potest, aut ulla ratione sibi ipsi opponi.

11. Aperta elenchi ignoratio est in Adversarii reprehensione, seu mavis divisionis fallacia. Neque enim diximus nos absolutè, filium numquam hoc nomine ὁ θεὸς appellatum fuisse; sed non simpliciter eo nomine. Itaque vocem Simpliciter, quam ipsemet Adversarius refert, atque in verbis nostris agnoscit, & postea tacitè inde subtrahit, disertè in Animadversione nostra adscripsimus, idq; propter istum ipsum locum, quem nobis opponit. Ibi enim Christus non nomina-

minatur a Thoma ὁ θεὸς simpliciter, sed addito μου, hoc pacto, ὁ θεός μου. Ex qua additione vis illa articuli, de qua supra diximus, evanescit. Neque enim eo definitur hic ille deus, qui est supra omnes deos; sed tantùm secũdùm græcæ linguæ usum propter additum relativum illud nomen, Dei nomen definiens, additur & ipse. nec quidquam ampliùs definit, quàm nomen illud relativum per se definiat. adeò ut illis verbis Thomas nihil aliud significaverit, quàm Christum esse suum deum; non autem ut cuipiam fortassis videri posset, esse illum suum deum, id est illum, quem præ aliis omnibus diis pro suo deo agnoscebat. Qui græcam linguam vel mediocriter norunt, sciunt nos vera dicere. & propterea exemplis, quæ ubique sunt obvia, afferendis supersedebimus.

Sed præterea æquivocatio in Adversarii reprehensione facilè esse potest, aut alia elenchi ignoratio. Cum enim negatum est a nobis, Christum hoc nomine ὁ θεὸς simpliciter appellatum fuisse, intelleximus, ut patet, nomen Dei cum præposito articulo illi simpliciter non fuisse attributum. Atqui in Thomæ verbis non est certum particulam ὁ esse articulum, id est articuli vim habere. Potest enim vox θεὸς vocandi significatione prolata fuisse, & sic particula illa, adverbii vocandi vim obtinere. nam neque aliter ferè vocativus casus hujus nominis, nec fortasse, nisi in loco illo Matth: 27. ver: 46. θεέ μου, θεέ μου in sacris litteris effertur, sed passim in græca veteris testamenti, præsertim verò Psalmorum trans-

latione, præter paucos reliquos novi testamenti locos, nominativus casus articulo præposito pro vocativo usurpatur. Et sanè hac ratione Christus simpliciter ὁ θεὸς nominatus invenitur. Heb: 1. *ver: 9. quem locum nos minimè ignorabamus, cum Animadversionem illàm nostram scripsimus. Sed nihil hoc ad rem, ut diximus.* Nec *verò, quominus vox θεὸς in Thomæ verbis vocativi casus vim habeat, obstat id, quod sequitur, καὶ ὁ κύριός μου; quasi vox κύριος vocativi casus vim habere nequeat, cum id nomen videlicet passim in ipsis sacris litteris vocandi casum habeat κύριε. Etenim quia nomini θεὸς nomen κύριος adjunctum fuit, potuit ad illius exemplum flecti, & quemadmodum in illo, sic in ipso casus rectus pro vocandi casu usurpari. ut in nomine βασιλεὺς factum videmus in græca editione Ps: 5. ver: 2. πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου ὁ βασιλεύς μου, καὶ ὁ θεός μου Quod in latina hujus editionis interpretatione vulgò legitur,* Intende voci orationis meæ rex meus & deus meus. *Quin habet locum in ipso nomine κύριος huic nostro planè similem Psal: 34. ver: 23. πρόσχες τῇ κρίσει μου ὁ θεός μου, καὶ ὁ κύριός μου. quod in eadem vulgata interpretatione est,* Intende judicio meo Deus meus & dominus meus. *Latinam autem istorum locorum interpretationem ideo attudimus, ut constet, posse ex sensu ipso Latini interpretis verba Thomæ ut vocandi casu prolata accipi, licèt, quemadmodum in locis istis factum videmus, rectè casu*
voca

voces in ipsis latinis reddendis conservatæ fuerint.

12. *Nec nos, Christum dominum deumq; nostrum esse, negamus, immo & ultro profitemur, & vehementer gloriamur, nec per ea, quæ humana naturæ conveniebãt, ejus divinitatem, quam ipsi Adversarii intelligunt, supprimere conati sumus. Non enim id egimus reveta, ut ex eo, quòd Christus resurrexerit, omnino concluderemus, ipsum non ita esse deum, ut Pater est, quemadmodum Adversarius existimat. sed tantùm, ut ex eo, quòd Thomas ex comperta Christi resurrectione colligit, eum esse dominum suum & deum suum, demonstraremus, ex ipsius verbis minimè intelligi posse, Christum esse æquè verum deum, ac patrem ipsius; ut in Adversariorum Assertione dictum fuerat. sed potiùs locum istum contrarium indicare. Debuerat Adversarius, rationes nostras refellendo, vel ostendere, Thomam aliunde, quàm ex comperta Christi resurrectione collegisse, illum esse dominum & deum suum, vel probare, ex Christi resurrectione planum fieri, illum esse æternum ac summum rerum omniam dominum & deum, qualis ejus pater est; & sic exceptionem nostram diluere, atque eorum, quos defendendos suscepit, probationem confirmare; de hoc enim præcipuè agebatur. non autem id tantùm arrodere, quod nos præterea, ut probatio ista infirmior etiam apparetet, non planè asseveranter addidimus, ejusq; arrodendi rationem ex eo nectére, quod nec ullo modo compertum est, & a nobis prorsus negatur; ex duplici scilicet illa Christi natura; & sic in nobis repre-*

hendendis unà cum aliqua elenchi ignoratione aliquam similiter principii petitionem conjungere.

Caput XIX.

In *decima tertia, decima quarta, & decima quinta, Assertione collegii Posnaniensis de trino & uno Deo agitur nominatim de Spiritu sancto. atque in decima tertia quidem agitur de ipso nomine spiritus sancti, at in decima quarta de ipsius divinitate; in decima quinta verò de processione eiusdem a Patre, & Filio. Quare hoc caput in tres partes dividemus.*

Pars prima.

Primùm igitur ajunt Adversarii, hoc quidem vocabulum Spiritus sancti esse commune Patri quoque, & Filio, tertiam tamen Trinitatis personam eo nominari, quippe quæ nullum habeat proprium nomen, sed spiratio & processio appelletur. Negavimus nos in Animadver: nostris usquam dici Filium esse spiritum, immo ostendimus, ipsum Filium, se spiritum non esse, docuisse. nempe cum suis apostolis dixit
Luc: 24. 39. Spiritus carnem, & ossa non habet, sicut videtis me habere. *& locum Ioh: 4. ver: 24, qui ab Adversariis allatus fuerat, ad Filium nequaquam pertinere, docuimus, cum de Patre nominatim ibi sit sermo. Quinetiam diximus, nos suspicari, in græco codice, non Deum spiritum esse, sed Deum spiritum quærere, dictum fuisse. Deinde subjunximus, si nomen Spirationis & Processionis non est proprium Spiritus sancti, sed commune videlicet Filio, nihil esse,* cur

se, cur Trinitarii Filium a Spiritu sancto distinguant, quòd hic scilicet spiretur, ille verò gignatur; nec ullam caussam dari posse, si uterque spiratur & procedit a Patre, eandemq́; prorsus cum illo essentiam habet, cur magis ille, quàm hic ex ipsius substantia generatus ejusq́; Filius esse dicatur. Adversus haec pag: 96, & 97. haec pauca scribit Adversarius.

Adversarii dicta.

1. *Primùm dicit, nos nolle credere, in Christo esse duas naturas; quasi temeritas nostra argumenti vim habeat.*

2. *Deinde ingentis arrogantiae cum perniciosissima impietate conjunctae nos accusat, quòd sacros evangeliorum codices suspectos facere aggrediamur, affirmatq́; nos, postquam docuimus, contemnendam esse Ecclesiae auctoritatem, hoc insuper agere, ut Scripturis primùm minor, deinde nulla fides adhibeatur.*

3. *Postremò in materia spirationis & processionis ad theologicas scholas nos rejicit.*

Responsiones.

1. *Miramur Adversarium non pudere nobis temeritatem objicere, quam velimus argumenti vim habere; cum nos nihil affirmemus, sed tantùm verum esse non agnoscamus id, quod Trinitarii de duplici Christi natura constanter affirmant, Ipse verò tacitam simplicemq́; eadem de re affirmationem suam argumenti vim habere velit, adeoq́; apertissi-*

ma Christi verba, quòd ipse non sit spiritus, eludere posse.

2. *Turpis elenchi ignoratio est in hac Adversarii tam acri reprehensione; cum nihil minùs dixerimus nos, quàm Iohannis locum nobis esse suspectum, quem in ipso græco codice, ubi tantummodo, non etiam in latino nostrum illud suspicari locum habet, incorruptissimum & omni approbatione dignissimum esse, prorsus nos credere significavimus; adeò ut hæc ingens calumnia potiùs, quam injusta reprehensio Adversarii, meritò videri queat.* Neque *enim, cum diximus, nos suspicari, in græco codice non Deum spiritum esse, sed Deum spiritum quærere dictum fuisse, intelligere potuimus, nos suspicari græca verba aliter legenda esse, ac leguntur, quemadmodum Adversarius fortasse est opinatus. Sed, ut patet, eorum verborum aliam sententiam esse, nos suspicari dicere voluimus, quàm ea, quæ vulgò recepta est, & secundum quam locus ille in latino codice legitur, & in Assertione citatus fuerat. Est enim in græco codice pro voce Spiritus, quæ est in latino, vox* πνεῦμα, *quæ non minùs quarti, quàm primi casus esse potest; nec habetur in græco verbum substantivum (quod vocant) ut habetur in latino. Sed scriptum est ibi simpliciter,* πνεῦμα ὁ θεός. *Itaque potest commodè locus sic verti, Spiritum Deus; & subaudiri Quærit* ἀπὸ κοινοῦ, *ex verbis proximè antecedentibus,* Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. *Iamq; apparet, ut falsò, sic importunè prær-*

Ioh. 4.24.

prorsus nobis hîc ab Adversario objici, quòd hoc agamus, ut scripturis primùm minor, deinde nulla fides adhibeatur. Scimus autem id potiùs & ipsum, & suos omnes malè habere, quòd nos nimis magnam, ut ipsis videtur, adeoq; omnem fidem in divinis rebus solis scripturis hoc tempore adhibendam esse contendimus. qua de re infra alibi latiùs agetur.

3. Oportebat rationes nostras refellere, non autem ad theologicas scholas nos rejicere. Vidimus autem jamdiu multa, quæ Scholastici theologi de spiratione & processione ista scribunt. &, quamvis, dempta principii petitione, quæ omnibus est communis, plurima a non nullis subtiliter disputata invenire nobis sit visum, nihil tamen adhuc legimus, quod ratiocinationem nostram contra distinctionem secundæ & tertiæ Trinitatis personæ, ut loquuntur, respectu primæ in hoc, quòd illa sit ejus filius, hæc verò minimè, diluere, nobisve satisfacere ullo modo possit: nisi fortaße apud græcos illos, qui spiritum sanctum a solo quidem Patre, sed per filium tamen procedere volunt. quorum sententia ab iis, quibuscum disputamus penitus explosa est.

Pars secunda.

Cum Adversarii asseruissent, Spiritum sanctum eße Deum æquè ut Patrem, & Filium, diximus nos, hoc nusquam nec verbis, nec sententiâ scriptum legi. Deinde, quia id probare conati fuerant ex eo, quòd spiritus sanctus eas res gerat, quæ propriè sunt Dei; ad hoc respondimus, id mirum non esse,

eum spiritus sanctus Dei virtus sit atque potentia, Deiq; operationes spiritus sancti nomine nuncupentur. Sed hinc non sequi, ipsum esse Deum, nisi priùs constet, eum esse personam ab ipso Deo distinctam. immo ex istis apparere, eum non esse; cum alicujus personæ virtus aut operatio nō possit esse persona aliqua, præsertim alia ab ea, cujus virtus est & operatio. Præterea addidimus, fieri posse, ut spiritus sanctus sit persona, ab ea, cujus est spiritus, distincta, nec tamen sit Deus. nam aliis quoque personis, quarum nulla est Deus, eæ operationes tributæ inveniuntur, quæ ipsius Dei sunt propriæ. Quia verò, quòd spiritus sanctus sit Deus, inde etiam probare voluerant Adversarii, quòd Deus dicatur habitare in nobis, quia in nobis habitet spiritus sanctus, rationem istam ex eo confutavimus, quòd Deus in nobis ideo habitare dicatur, quia de suo spiritu nobis dat; qui spiritus propterea & ipse habitare in nobis dicitur. Atqui de Spiritu sancto quem isti intelligunt, id est de tertia, quam fingunt, divinæ essentiæ persona, nihil dari potest. Diximus præterea nusquam, ut credimus, spiritum sanctum ab hominibus glorificari, in sanctis litteris dici; nec quidquam de fide in spiritum sanctum non modò in illis, sed ne in ipso quidem symbolo, quod Apostolorum vocatur, revera dictum fuisse, contra quàm in Assertione ista 14. partim aliunde tacitè, partim ex Nicæno symbolo expressè conclusum fuerat. Sed & alia non pauca contra eandem Assertionem scripsimus, ad quæ refellenda Adversarius aut prorsus nihil, aut inania tantùm verba sine ulla probatio-

1. Ioh: 3. 24. 4. 13.

batione, affert. Ad hæc autem refutanda ab initio PARS 2.
pag: 98. usque ad initium pag: 101. ista scribit.

Adversarii dicta.

1, *Primùm ait, eos locos, qui docent spiritum sanctum esse Deum, docere etiam, eum eße æqualem.*

2, *Deinde dicit, nos iterum Deum fingere ex diversis compositum, quippe qui hîc, spiritum sanctum esse virtutem Dei, Aßert: verò 18. Num: 1. eum esse de natura Patris ut Dei confiteamur, & tamen eum Deum esse negemus; sententiæ interim illi contradicentes, cujus veritatem agnoscimus, Dei essentia est simplicissima. multaq; hîc congerit de Dei proprietatibus, quãtùmvis sine accidentibus, ex Augustino & aliis desumpta, & ad Iulii Cæsaris Scaligeri imitationem quasi encomium quoddam Dei ex illis conficit; quædam intermiscens ad divinitatem, quam ipse intelligit, Filii & spiritus sancti confirmandam, quæ vel nullam penitus probationem continent, vel cujusmodi jam antea attulerat, & nos supra abunde refutavimus.*

3. *Interea in ipso initio superiorũ reprehensionũ notat, a nobis non scribi, a quo & ubi Dei operationes spiritus sancti nomine nuncupentur.*

4. *Iam ad probandum, quòd spiritus sanctus sit persona distincta ab aliis personis, ut sunt personæ, & idem sit Deus sic ait,* Apostolus scribit, divisiones operationum sunt, idem verò Deus, 1. Cor: 12.
qui operatur omnia in omnibus, deinceps:

Hæc autem omnia operatur unus atq; idem spiritus dividens singulis prout vult. *Atque hinc infert*, Si voluntate non caret, certè nec ratione: hoc igitur ipsum non aliud est, quàm persona.

5. Subjungit postmodum, nos hîc quoque non distinguere reliquas personas, per quas Deus operatur a Christo, & Spiritu sancto; cum tamen sine illis operationes illæ fieri potuerint, sine his verò nihil boni fieri possit. Nam & Christus dicit, Sine me nihil potestis facere, *& nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. præterea aliæ personæ extrinsecus tantùm operantur, Christus verò cum Spiritu sancto interiùs; id quod Dei est propriū.*

Ioh: 15.
1. Cor: 12.

6. Addit præterea nos confundere dona spiritus-sancti cum ipso eorum distributore.

Act: 7.

7. Postremò inquit, Spiritum sanctum Samosatenici nec glorificari, nec in eundem credi volunt: in quos illud Stephani competit: Dura cervice & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri, nempe illi damnati Hæretici, ita & vos.

Responsiones.

1. Elenchi ignoratio unà cum petitione principii hîc est. Elenchi quidem ignoratio, quia nos spiritus sancti non æqualitatem istam tantùm, sed divinitatem quoque (ut sic dixerimus) personalem, quam Adversarii intelligebant, cum illum, Deum

esse,

se, dicebant, scriptam legi negavimus. Principii verò petitio propter hoc idem; quia videlicet negamus nos locos ullos docere, Spiritum sanctum esse Deum.

2. Quanta in hac reprehensione sit elenchi ignoratio, ex iis satis intelligi potest, quæ disputata sunt a nobis suprà cap: 3. partic: 2. ubi ostendimus, ineptè ab Adversario personas divinæ essentiæ, quas ipse finxit, cum ejusdem attributis comparari. Quando quæritur, an spiritus sanctus sit Deus, non id simpliciter quæritur, utrùm sit ex Dei essentia seu natura, atque ita ea ratione sit Deus, qua, quidquid in Deo est, Deus esse a plerisque affirmatur. sed an ita sit Deus, ut interim propriam personam habeat, seu res sit intelligens & per se subsistens. Quocirca sine ulla caussa hîc nobis objicitur, quòd putemus id, quod naturaliter est Dei non esse Deum. Neque enim negavimus nos, si spiritus sanctus concedatur esse de natura Patris ut Dei, hinc sequi, ipsum esse Deum eo sensu, quo diceretur Dei justitia esse Deus, & quem necessariò requirit sententia illa, quæ passim recepta est, quòd in Deo nulla prorsus ullius generis sint accidentia, ejusq; essentia ita simplex sit, ut in ea nullæ prorsus sint partes, aut certè non ejusmodi, ut singulæ per se a tota essentia ulla ratione distinguantur. quam sententiam hoc loco nec apertè, nec tacitè rejecimus, aut rejecisse videri possumus. Sed, si quid a nobis dictum est, quod ei adversari videatur, id in iis continetur, quæ scripsimus in prima Animadver: in Assert: 18. ad quem locum ubi pervenerimus, apertiùs aliquid hac de re dicemus.

Hîc satis fuerit, monuisse, quo sensu negetur à nobis, Spiritum sanctum esse Deum. nempe eo, quo Adversarii idem affirmant; id quod & res ipsa & disputatioq; nostra omnino postulat, & nos illis verbis planissimum fecimus, quæ Adversarius ipse hoc loco recitat, Sed non propterea sequitur, ipsum esse Deum, nisi prius constet, ipsum esse personam ab ipso Deo distinctam. *non autem eo, ut nobis objici possit, quòd in Deo accidentia aut partes ullas essentiæ constituamus; etiamsi ipsi nos confessi essemus, spiritum sanctum esse de natura Patris ut Dei, quemadmodum & hîc, & alibi, id est pag: 125 Adversarius de nobis affirmat. Nam revera id nos nusquam confessi sumus. Sed tantummodo in eo loco, quem ipse citat, diximus, id concedi posse, nec tamen secuturum, Spiritum sanctum esse verum Deum. Cuius nostri dicti postea rationem reddemus. Hinc apparet, nos nequaquam illi sententiæ contradicere, Dei essentia est simplicissima; cuius tamen veritatem nos agnovisse, non omnino verè asserit Adversarius, ut ostensum est supra cap: 3. partis: 1. Iam, si ex eo ipso, quòd negamus, Spiritum sanctum ita esse Deum, ut sit vera persona, & tamen interim confitemur, eum esse virtutem ac potentiam Dei, concludere hîc vult Adversarius, nos statuere, Spiritum sanctum esse vel accidens Dei, vel substantiam ipsius ab eo tamen diversam, quemadmodum ad hunc locum respiciens conclusit in ipso fine Animadver: nostrarum in secundam Assertionem pag:66. quantus & quàm fœdus sit hic ipsius error, breviter demon-*

monstratum est a nobis cap: 11. partic: 2.

3. *Nihil necesse erat, nos adscribere a quo, & bi Dei operationes spiritus sancti nomine nuncu-ntur. id enim inter omnes constat; & Adversari-ipse idem tacitè confitetur, dum nos reprehendit, uòd dona spiritus sancti cum ipso eorum distributo-r confundamus, id est non distinguamus scripturæ icos, in quibus spiritus sancti dona ipsius spiritus ancti nomine appellantur ab iis, in quibus ipse spi-itus, qui ea distribuit, sub hoc ipso nomine comme-moratur. Nam certè spiritus sancti dona, Dei & qui-dem patris operationes esse, non negabit, ni falli-tur, ipse Adversarius. Quòd si tamen negaverit, onvincent illum erroris manifesti verba illa Pauli* Divisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus; *ut statim planum faciemus.*

4. *Aut vult Adversarius, verba ista,* Divisio-nes operationum sunt, *&c. de Patre distinctè ccipi debere, aut non vult. Si non vult, & sextæ assertioni colleg: Posnan: & sibiipsi, qui eam hac e-iam in parte approbat, apertè contradicit. Ibi enim ffirmatur, ex toto illo Pauli loco, & alio simili ad phes: 4. constare de distinctione trium personarum, Patris, Filii, & Spiritus sancti in eadem divinitate; ub nomine videlicet unius Dei, unius Domini, & nius Spititus. Ex quo, si verum est, necessariò sequi-ur, unius sive eiusdem Dei nomine in verbis istis Patris personam ab aliis distinctam significatam fu-sse. Quòd si Adversarius hoc ipsum vult, ut quidem* 1. Conn.

neces-

necesse est; cum hinc probare contendat, Spirit[um] sanctum personam esse ab aliis distinctam, quom[odo] ex verbis istis colligere potest, Spiritum sanctum e[sse] Deum? Nam si, ut apparet, propterea colligit, qu[ia] operationes in prædictis verbis Deo tributæ trib[uun]tur deinde Spiritui, id est Spiritui sancto in illis ver[]bis, Hæc autem omnia operatur unus atq[ue] idem spiritus, *in æquivocationis, aut certè propri[æ] ignorationis elenchi fallaciam incidit. Etenim, [si] ipsius Dei nominis rationem habet, æquivocatio [est] manifesta, cum iam ipse velit, Dei nomine hoc lo[co] non naturam ipsam divinam sed Dei patris perso[]nam intelligi. unde, si ad ipsum Dei nomen in s[ua] ratiocinatione respiciat Adversarius, sequetur con[]clusio, Spiritum sanctum esse Deum patrem. Sin au[]tem non ipsius Dei nominis rationem habet, sed ei[us] rei, quòd ea, quæ Patris personæ nominatim tribu[]untur, Spiritui quoque tribuantur; ex quo necesse si[t] eandem utriusque naturam esse, & consequenter, cum Pater sit Deus, Spiritum quoque sanctum e[sse] Deum, hîc vel æquivocationem similiter esse dici[]mus, idq; ratione verbi operandi; vel, si quis mavul[t] propriam elenchi ignorationem. Cum enim De[us] Pater, ut iam pro concesso hîc sumitur, in illis ip[sis] verbis, in quibus omnium operatio, nec præterea ali[]ud quidquam ei tribuitur, a spiritu isto distinguatur, nullo modo fieri potest, quin illi operatio ista aliq[ua] ratione conveniat, qua ipsi spiritui eadem conveni[re] nequeat. Alioqui per attributionem istam nulla di[]stinctio inter utrumque constitueretur. Itaque, c[um]*

post

postea ipse Spiritus eadem omnia operari dicitur, necesse est, ut verbum Operandi utrobique non eodem prorsus sensu proferatur, vel, ut aliquid subaudiatur, quod alterius ab altero operationem distinguat. ita ut nihil inde de eadem utriusque natura colligi possit. Adde quòd, ut & in Animadver: & alibi supra dictum est (qua de re mox etiam nonnihil dicendum erit) eadem operationes & ipsi Deo, & rebus creatis interdum tribuuntur, quamvis operationes sint, quæ alioqui soli Deo convenire dicuntur. unde perspicuum est, etiamsi hîc non appareret de ea, quam modò diximus, distinctione; tamen nihil de eadem Dei patris, & Spiritus sancti natura ex eadem attributa omnium operatione concludi posse. Et hæc satis sint ad ostendendum, nihil omnino cogere, ut ex Pauli loco isto intelligamus, Spiritum sanctum esse Deum. Quod autem ex eo, quòd ibi voluntas illi tribuatur, colligi nequeat, ipsum esse personam, iam satis demonstratum a nobis fuerat Animadver: 6. in 2. Assertionem, & abunde confirmatum deinde est supra cap: 11. partic: 1. In quibus locis ostendimus, infirmissimam esse rationem istam, Spiritui sancto tribuuntur ea, quæ propria sunt personarum. Ergo spiritus sanctus est persona. Et certè, ut Adversarius intelligeret nominatim, ex hoc ipso, quòd spiritui sancto voluntas tribuatur, concludi neutiquam posse, illum esse personam, debuerat satis esse exemplum a nobis in Animadver: allatum de spiritu, id est vento; cui similiter voluntas tribuitur Ioh. 3. ver: 8. Spiri-

tus

tus ubi vult spirat; *& tamen certissimum est, ventum non esse personam.*

5. Nihil hîc dicitur, quod alibî a nobis reipsa confutatum & repulsum non fuerit, ac contra ipsum Adversarium retortum. nempe supra cap: 13. partic: 4, 5, & 6. Modò enim ipse (ut sanè divinis testimoniis coactus facit) concedat, eos etiam, qui eiusdem natura cum Deo non sunt, cum ipso Deo in quibusdam operationibus alioqui soli Deo attributis coniungi, quidquid deinde subiiciat de differentia in operando inter istos, & Spiritum sanctum, aut Christum, id vel nihil est, quia manifestè principium in eo petitur, vel, etiamsi verum sit, illi plurimùm obest, & nobis contra ipsius argumentationem validissimam exceptionem a minore (quod aiunt) ductam suppeditat. Qua de re vide, quæ in supra notatis locis disseruimus. ubi partic:4. responsionem invenies nominatim ad hoc, quod hîc dicitur de interiore Christi & Spiritus sancti operatione, quæ propria Dei sit.

Nec verò ad æqualitatem divinitatis Christi, & Spiritus sancti, si persona esset, quemadmodum hoc loco ponitur, cum Deo patre ostendendam, quidquam faciunt testimonia hîc ab Adversario allata Ioh: 15, & 1. Cor: 12. quia videlicet ex illis probetur, sine Christi, & Spiritus sancti operationibus non esse possibile quidquam hodie fieri. Nā aut ut penitus omniq; prorsus ratione absolutam necessitatem operationum Christi & Spiritus sancti, si aliquid boni fieri debeat, Adversarius intelligit, aut non prorsus absolutam. Si posteriore modo, hoc non æqualitatem istam, sed inæquali-

aequalitatem planè ostendit. Certissimum enim est, Dei patris operationem, penitus, omniq́ prorsus ratione absolutè necessariam esse ad aliquid boni faciendum. Sin autem priore, negamus nos ex allatis testimoniis talem necessitatem operationum Christi & spiritus sancti, si quid boni fieri debeat, probari. Nam quod ait Christus suis apostolis, Sine me nihil potestis facere, Ioh: 15. 5.
verissimum esse potest, ut profectò est, etiamsi Christus, quemadmodum nos credimus, postquam homo est natus, id ex Dei Patris dono consecutus fuerit, ut sine ipso nihil fieri possit, non autem id naturâ suâ ab omni aeternitate habuerit; & sic necessitas ista operationis Christi in re ulla bona facienda non penitus & omni prorsus ratione absoluta sit, sed a libera Dei patris voluntate profecta fuerit. Similiter nihil obstat, quominus non nisi per spiritum sanctum possit quis dicere dominum Iesum, 1. Cor: 12. 3.
& tamen, si spiritus sanctus est persona a Deo patre distincta (nam alioqui extra propositum haec dicerentur) non ab ipsius aeterna natura necessariò, sed a Dei patris libera voluntate id profectum fuerit.

6. Supra cap: 11. partic: 1. innuimus, id quod nobis hoc loco Adversarius obiicit, nec rectè nec constanter ab ipso obiectum fuisse. Non rectè quidem obiectum fuit, quia tantùm abest, ut nos distributorem donorum cum ipsis donis confundamus, ut potiùs tacitè Assertionum scriptorem, quòd haec ipse confundat, redarguamus: quippe qui, cum testimonia afferre deberet, ubi de spiritu sancto, ut tertia illa unius divinae essentiae persona, & sic ut donorum distribu-

 tore,

tore, ageretur, ea affert, in quibus de persona ista nullo modo agi potest, sed de donis ipsis revera agi necesse est, si caussa attendatur, cur spiritus sanctus & propterea Deus ipse in nobis manere seu habitare dicatur. Nam, quòd *Deus non idcirco in nobis habitare sit dictus, quia spiritus ipse sanctus, qui in nobis habitat, sit Deus, sed quia Deus per spiritum in nobis habitat, præter testimonia in Animadver: allata, probat eleganter id, quod scriptum est in fine cap: 2. ad Ephes:* in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in spiritu sancto, *sive ut græca exemplaria habent,* in spiritu; *id est, ut Erasmus, Beza, & alii verterunt,* per spiritum. *Non constanter autem nobis id objecit Adversarius, quoniam ipse passim ubique, nulla distinctione adhibita, spiritum sanctum Deum verum esse contendit, hoc verò nobis objiciendo, haud obscurè fatetur spiritum sanctum, seu spiritum Dei, dona etiam, quæ fidelibus Christi distribuuntur, appellari, & ista dona verum Deum non esse concedit. cum tamen alibi, id est pag: 125. ut clariùs interim ejus inconstantiam videas, velit spiritum sanctum etiam quatenus est donum Dei, ipso Deo inferiorem non esse, & sic esse Deum verum. Atqui nos, spiritum sanctum, quatenus donatur, personam non esse, & consequenter nec verum Deum, satis docuimus supra dicto cap: 11. partic: 1.*

7. *Non planè negatum est a nobis, spiritum sanctum glorificari posse. Quid enim vetat, quatenus Dei virtus est, & potentia in ipso residens glorificari*

ficari? Nam eatenus invocari etiam posse, ostendimus supra cap: 13. partic: 4. quamvis nullo modo sit persona. idq; ex ipsius Adversarii verbis quibusdam apertè colligi, docuimus. Certè, si quis glorificaret justitiam, & bonitatem Dei, a nemine jure reprehendi posset. quare neque etiam is reprehendi debet, qui Dei virtutem atque potentiam glorificet. Diximus tamen nos credere, nusquam in divinis litteris dici, Spiritum sanctum ab hominibus glorificari; ut doceremus verba illa Pauli, Glorificate Deum in corpore vestro, *contra quàm in Assertione factum fuerat, ad Spiritum sanctum referenda non esse. Atque hic libet lectorem monere, ne contra sententiam vel potiùs opinionem nostram, putet esse locum illum apud Petrum priore epist: cap: 4. ver: 14.* Secundum illos quidem blasphematur; secundum vos autem glorificatur *(ut quidem legitur in graecis codicibus, nam in vulgatis latinis haec verba non leguntur) quasi verba ista ad Dei spiritum proximè nominatum referri debeant, ut Erasmus in annotationibus locum accepit, & Beza est interpretatus, addens de suo ante verba ista pronomen Qui. Nam rectè intuenti, praesertim cum nullum pronomen, quod proximum Spiritus Dei nomen referat, in graecis verbis extet, apparebit, haec non ad spiritum Dei, sed ad Christum paulo ante nominatum, de quo praecipuè est sermo, referenda esse. qui cum ipsius fideles probris ab impiis afficiuntur (qua de re ibi agitur) ab ipsis quidem impiis, vel, ut quidem ipsis impiis, qui hoc quaerunt, videtur, blasphematur;*

1. Cor: 6, 20

matur; a fidelibus verò, vel, ut illi sentiunt semper-suasum habent, glorificatur.

Iam verò, quod attinet ad fidem in spiritum sanctum, ne hoc quidem prorsus negavimus, in spiritum sanctum videlicet credendùm esse; sed solùm quatenus quid distinctum ab ipso Deo patre & Christo consideretur, ita ut non tantùm in Deum Patrem, & in Iesum Christum, sed in spiritum sanctum quoque, ut ipsa nimirum verba Assertionis ferunt, credere nos oporteat. Quo autem sensu negaverimus, in ipso (quod vocant) Apostolorum Symbolo scriptum revera fuisse quidquam de credendo in spiritum sanctum, exposuimus supra cap: 12. partic: 1. De Stephani verbis, quæ in nos competere Adversarius affirmat, nihil nobis dicendum censuimus; quamvis ea ut contra nos ab ipso allata commemorare voluerimus, ejusq; ipsa verba recitare, quò unusquisque agnoscere possit, quàm ineptè atque adeò ridiculè is scripturæ testimonia in nos torqueat.

PARS TERTIA.

Ad probandum, quòd Spiritus sanctus a Patre, Filioq; tanquam ab uno principio æterna processione procedat, allatum primò fuerat in Assertione 15.

Ioh:10.30. *Christi dictum illud* Ego & pater unum sumus. *Nos autem in nostris Animadvers: diximus, dictum illud de unitate potestatis accipiendum esse; non autem videlicet de unitate naturæ. Potestatem verò Christo ut homini ideoq; in tempore (ut loquuntur) non autem ab æterno datam reipsa fuiße, pluribus prola-*

prolatis testimoniis ostendimus. Deinde dictum fuerat, Spiritum sanctum nunc Patris, nunc Filii spiritum appellari. Vbi nos monuimus, non spiritum sanctum simpliciter, sed spiritum, quo Christi fideles a Deo donantur, interdum Christi spiritum appellari, ob id potissimùm, quòd Christus eodem spiritu fuit præditus. hoc autem ex eo ipso loco ostendimus, qui in Assertione allatus fuerat, Gal:4. ver:6. Additum præterea fuerat, spiritum sanctum modò a Patre modò a Filio mitti dici. Hîc fassi sumus, a Filio, quoque in sacris litteris dici spiritum sanctum mitti. Sed hoc diximus intelligendum esse, ut a Patre acceptum mittat. Nam Filius ipse in ipso loco, qui in Assertione citatus fuerat, Ioh: 15. ver: 26. dixit, se illum a Patre missurum, eumq́; a Patre procedere. Hoc autem ipsum, quòd a Patre acceptum Filius spiritum sanctũ mittat, non semper fuisse, nec ex Filii natura pẽdere, probavimus ex duobus locis, Ioh: 14. ver: 16, & Act: 2. ver: 33. Postremò allata fuerant Domini verba illa, de meo accipiet, *Ioh: 16. ver: 14. Quæ nos idcirco ab ipso dicta fuisse affirmavimus, quia Pater potestatem suam, & gloriam cum eo communicavit. unde meritò dici possit, quæcumque Pater habet, ea Filii quoque esse. Nam propter hoc se dixisse, spiritũ sanctum de suo accepturum, ibidem Dominus subjunxit. Contra hæc a nobis in prædictam Assert. 15. animadversa Adversarius pag: 101, 102, & 103 hæc scribit.*

Adversarii dicta.

1. *Ait, nos præter rem loqui. non enim Christum*

stum ut hominem potestatem accepisse; sed, si ut homo accepit, illum carere alia potestate, ut est Deus, nobis ostendendum fuisse; Cum manifestum sit, *inquit*, non modò filium hominis esse, verùm etiam Filium Dei unigenitum: hominem ex spiritu sancto conceptum natumque ex Maria virgine, & Deum de Deo verum, genitum non factum ante omnia sæcula.

2. *Objicit nobis, quòd contra apertissima sacra testimonia (hac autem ibidem citat) nolimus,* spitum Christi, quo Christi fideles donantur, tum spiritum Christi, esse spiritum sanctum. *Nosq; pro nostra opinione trahere dicit locum illum ad Gal:* Quoniam autem estis filii, *&c.* quo testimonio, *inquit*, postquam probaverunt spiritum, quem Deus Pater mittit fidelibus, esse Filii ejus spiritum, putant se probasse hunc non esse Spiritum sanctum.

Gal:4.

3. *Atqui huic sententiæ nos ipsos contradicere ait, dum fatemur, Spiritum sanctum a Filio quoque mitti.*

4. *Cæterum, quòd a Patre acceptum spiritum sanctum a Filio mitti, ex loco illo constare diximus,* Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, *&c. ait, nos in nostra explicatione addere verbum illud* aceeptum. *quod Christus non protulit, sed tantùm dixit,* mittam a Patre. de quo, *inquit*, alibi, quem mittet Pater in nomine meo: tam ergo Pater quàm Filius mittit Spiritum sanctum. Pater in nomine Filii, Filius à Patre.

Iohan.15.26.

5. *Addit autem, ex iis, quæ Paulus cap: 4. ad Gal: scribit, collatis cum 8 cap: ad Rom: satis constare*, Spiritum sanctum non minus Filii quàm Patris esse spiritum: ac proinde æquè ab utroque mitti. *nos autem abuti locis illis Ioh: 14. ver: 16, & Act: 2. ver: 33. quippe qui de humana natura sint accipiendi*,

6. *Dicit tandem, nos sentire, loco illo*, Propterea dixi quia de meo accipiet, & annunciabit vobis, *valde nos urgeri, & ob hanc caussam illum non ut alios excutere, sed attingere*.

Responsiones.

1. *Non obliviscitur Adversarius sui moris, ut scilicet nos ex respondentibus argumentantes faciat. Nostrum erat ostendere ex unitate potestatis Patris, & Filii non sequi, Spiritum sanctum a Patre, & Filio tamquam ab uno principio, æterna processione procedere, quemadmodum sequi debuisset, si locus ad id probandum in Assertione allatus ullas vires ejus probandi habiturus fuisset. Itaque ad rem apprime locuti sumus, cum ex sacris litteris docuimus, potestatem istam Filio ut homini fuisse datam. nam ex hoc necessariò sequitur, fieri posse, ut Filius eandem, quam Pater potestatem habeat, & tamen non fuerit ab æterno, & consequenter Spiritus sanctus neutiquam æterna processione, tamquam ab uno principio, a Patre, & Filio procedat. Immo ne hoc quidem ostendere revera nostrum erat. Sed, postquam docuimus, locum illum non de alia unitate, quàm potesta-*

tis loqui, Adversariorum fuisset, ex ipsa unitate potestatis aeternam istam paremq; ab utroque spiritus sancti processionem probare. Verùm, quoniam ubiq; non victoriae quaerendae sed veritatis patefaciendae caussâ disputamus, propterea plus praestitimus, quàm alioqui ex disputandi legibus cogebamur. Quamobrem nulla ratione exigi a nobis potest, ut ostendamus, si Christus, ut homo, accepit potestatem, illum eandem ut Deum naturâ videlicet atque aeternum non habere. Quamquam hoc ostendere nullo modo est opus, cum id, quemadmodum in Animadversione nostra innuimus, per se pateat. Quid enim attinuisset Christo, ut homini, a Patre potestatem illam dari, quam, ut Deus, iam per se habuisset? Nonne natura ista divina cum ipsa humana natura cui individuè in una persona conjuncta erat, necessariò ab ipso conjunctionis initio illam communicasset? Nonne si nihilominus ut ista conjunctio jam esset, necesse tamen fuisset, ut humanae naturae potestas ista daretur, si eam habitura illa esset, ab eo potiùs, qui sibi arctissimo & indissolubili nodo conjunctus fuisset, id est a Dei filio seu Verbo eam illa accepisset, quàm a disjuncto, hoc est a Deo patre? At nusquam legitur, Christum aut Iesum, sive humanae naturae apertà mentione facta, sive non facta, a Dei Filio seu Verbo potestatem ullam accepisse, sed Deum patrem illi, ut dictum est, adeoq; nominatim ipsi Filio, potestatem istam dedisse, pluribus in locis disertè scriptum extat.

Hactenus ita locuti sumus, ac si Adversarius verba saltem Animadversionis nostrae intellexisset.

Atqui

Atqui, ut postea eius verbis diligentiùs consideratis animadvertimus, is nequaquam intellexit, nos dixisse, potestatem illam supremam, propter quam in ipso loco in Assertione citato Christus unum cum Patre diceretur, illi ut homini datam fuisse; cum tamen hoc ipsum disertis verbis dixerimus. sed putavit nos simpliciter dixisse, Christum ut hominem potestatem accepisse, ex quo tacitè negat, sequi, illum, ut Deum, alia potestate caruisse. Est igitur in ejus reprehensione evidens elenchi ignoratio, cum nos illam ipsam potestatem, quam ipse Christum, ut Deum, habere vult, ei ut homini datam a Deo patre fuisse dixerimus, ad idq; probandum sacra testimonia protulerimus. Quare non, ut fecit, ratiocinationem nostram reprehendere, sed testimonia nostra diluere omnino debebat, si ad rem loqui volebat, & eo vitio ipse carere, quod nobis immeritò objicit. Caeterùm, quae, ne principium planè petiisse videretur, addidit, ut ostenderet, in Christo, praeter humanam, divinam essentiam esse, ejusmodi ferè omnia sunt, ut in illis maximè principium petat; & partim talia, ut contrarium potiùs probent; partim, quae nihil ad rem faciant. Nam quòd Christus unigenitus Dei filius sit, nihil pertinere ad essentiam istam divinam ostendendam, demonstratum est supra cap: 4. parte 3. partic: 12.

Iam quòd sit Deus verus de Deo vero, genitus non factus ante omnia secula, hoc simul totum non ex divinis litteris sed ex Symbolo concilii Nicaeni petitum est. cujus auctoritate minimè standum esse,

nos constanter affirmare, nemo est qui nesciat. Certè Augustinus, quem imitari Adversarius debuerat, cum Maximino Arrianorum episcopo disputans, ejus concilii auctoritate sibi utendum non censuit, eaq́. Maximinum non detineri fassus est, nō magis quàm ipse Ariminensis concilii auctoritate teneretur. Lib:3. cap: 14. *Quamquam ut & in Animadversionibus, & in superioribus responsionibus dictum est, confitemur & nos, adeoq́ contendimus, Christum esse verum deum; sed alio sensu, quàm id asseruit concilium Nicenum. Neque enim hìc Dei nomen ad essentiam, sed ad qualitates referimus. id quod in sacra scriptura, ut supra alibi ostendimus, usitatum est. Iam verò quòd Christus sit homo de spiritu sancto conceptus natusq́ ex Maria virgine, quod profectò verissimum, & divinis oraculis testatissimum est, non modò non ostendit, divinam essentiam ab humana distinctam in Christo esse; sed, si in hoc Christi divinitas, ut quidem Adversarii mens est, exprimitur, planè demonstrat, illum ipsum hominem esse deum, nec divinitatem Christi aliquid esse distinctum per essentiam ab ipsa humanitate, sed ipsi humanitati perpetuò inhærentem qualitatem, quam ex conceptionis & nativitatis modo fuerit adepta.*

2. *Hæc Adversarii non fallacia, sed manifesta calumnia censenda est. Nam quid aliud sibi volunt ea ipsa verba nostra, unde criminationem in nos suam struxit Adversarius, quæq́ ipse hîc recitat,* Non Spiritus sanctus simpliciter, sed spiritus quo Christi fideles a Deo donantur, interdum spiri-

piritus Christi appellatur, *quàm spiritum, quo Christi fideles donantur, esse spiritum sanctum? Nisi enim ex sententia ipsa nostra is spiritus, spiritus sanctus esset, nihil attinuisset, nos vocem illam* simpliciter *addere. quæ, ut apparet, idcirco a nobis addita est, ut doceremus, Spiritum sanctum non omni ratione & respectu dici Christi spiritum; sed quatenus Christi fidelibus datur. Quia enim ipse Christus eodem spiritu fuit præditus, propterea potissimùm is spiritus Christi spiritus interdum est appellatus. non autem quia is ab ipso Christo tamquam ab uno eodemq; cum Patre principio ab æterno procedat. Testimonium Pauli ad Gal: 4. in Assertione citatum apertissimis verbis ad hoc ipsum ostendendum protulimus; non autem ad probandum, quòd spiritus, quem Deus pater mittit fidelibus, sit filii ejus spiritus. tantùm abest, ut stolidissimè, quemadmodum nobis Adversarius objicit, hinc probare voluerimus, hunc non esse spiritum sanctum.*

3. *Quam igitur Adversarius in verbis nostris contradictionem esse vult, ea est ipsius nos turpiter calumniantis clarissima solidissimaq; redargutio.*

4. *Vocem* acceptum, *quæ in ipsis Christi verbis non est, in explicatione nostrà posuimus, non verbis Christi quidquam addendi, sed ea tantùm explanandi gratiâ. Nam quomodo explanari potest locus aliquis, si nihil aliud dicatur, quàm quod disertè in ipso loco est scriptum? Ostendat Adversarius, si potest, verba illa,* mittam a Patre, *aliter explicari posse, aliudvé significare, quàm Mittam acceptum a Patre.*

tre. Nam ipse sanè quid aliud significent, nullo pacto explicat; ut ex ipsius verbis, quæ recitavimus, intelligi potest. Num fortasse hæc sententia, quòd Christus mittat spiritum sanctum acceptum a Patre, falsa est, & sacris litteris repugnans? Nibil minùs. Imo, ut in Animadver: notavimus, disertè alibi scriptum est, Iesum, accepta spiritus sancti promissione a Patre, illum effudisse. Nam quòd Adversarius (qua de re paulo post videbimus) vult, istud humanæ naturæ ratione esse dictū, hìc prorsus nihil est. Quid enim obstat, quominus, cum ea verba Christus dixit, quem ego mittam vobis a Patre, *similiter ratione humanæ naturæ locutus fuerit? Aut quomodo probabit Adversarius, eum tunc non humanæ, sed divinæ naturæ ratione locutum fuisse? Satis igitur apparet, locum istum in ipsa Assertione allatum nihil momenti habere ad sententiam de æterna processione spiritus sancti a Filio confirmandam; sed potiùs ad eam convellendam. Adde, quod ut in Animad: indicavimus (in quo tamen Adversarius connivet) ibi Christus non solùm ait, se missurum spiritum sanctum a Patre, quæ locutio ipsa per se ostendit, istum spiritum ab ipso Christo, velut a suo fonte, minimè proficisci; sed addit,* qui a Patre procedit. *quod simpliciter commemorare nihil opus fuisset, nec porrò decuisset, si non minùs ab ipso Christo seu Filio, quàm a Patre, spiritus sanctus procederet, & nisi Christus verum & unicum ipsius fontem indicare voluisset.*

Act: 2.33.

5. *Nihil est opus cùm 8. cap: ad Rom: ea conferre, quæ*

re, quæ scribit Paulus ad Gal: cap:4. Namque in ipso illo 8. cap: idem fidelium spiritus primùm Dei, deinde statim Christi spiritus appellatur ver:9. Verùm alia ratione Dei spiritus, alia Christi spiritus nominatur. Dicitur Dei spiritus, propterea quòd, tãquam a suo vero & unico fonte, a Deo proficiscitur. Christi autem spiritus ideo dicitur, quia eundem spiritum Christus habuit, ut iam dictum est, & ex ipso loco ad Gal: juncto ver:15. eiusdem cap:8. ad Rom: in Animadver: ostensum. Fefellit igitur, ut scriptorem Assertionum, sic eum, qui eas defendendas suscepit, similis figura dictionis seu mavis ὁμωνυμία horum per se verborum spiritus Christi, seu spiritus Filii Dei. Quocirca pessimè ex eo, quòd idem spiritus & Patris, & Filii spiritus appelletur, non minùs Filii, quàm Patris esse spiritum concludit, ac proinde æquè ab utroque mitti. In quo etiam alia ratione mirabilem dialecticum, ut solet, se ostendit, tentans ex probatione conclusionis assumptionem probare: Si enim probavit, spiritum sanctum non minùs Filii, quàm Patris esse spiritum, quid attinet inde rursus probare, æquè ab utroque mitti? Numquid ob eam caussam, quòd hîc nominatim de missione ista disputabatur? Sed idcirco de ea disputabatur, quòd Assertionum scriptor ex eo, quòd ab utroque mitteretur, probare voluerat, Spiritum sanctum a Patre, filioq; æterna processione tamquam ab uno principio procedere. quod idem est, atque Spiritum sanctum non minùs filii, quàm Patris, spiritum esse. Itaque, hoc probato, id habet Adversarius, quod quærebat; & ineptè ex eo illud probare

bare nititur, quod eius probandi caussa confirma dum susceperat.

Huc accedit, quòd non est bona ratiocina Spiritus sanctus non minùs filii, quàm Patris est spiritus, Ergo aequè ab utroque mittitur. & videtur Adversarius consequentis fallaciâ fuisse deceptus. qu nimirum, si aequè ab utroque mittatur, utriusque pariter eße, necesse sit. Sed non convertuntur haec du & fieri potest, ut utriusque pariter sit, nec tamen aequè ab utroque mittatur; praesertim secundùm ipsi Adversarii & suorum theologiam. Quid enim vet quominus, etiamsi utriusque pariter sit spiritus, ta men ab uno mediatè (ut sic loquamur) ab altero verò immediatè mittatur? Certè Adversarius unà cu suis vult, mundi creationem non minùs filii, quà Patris, eße, & tamen omnes Patrem per Filium mundum creasse dicunt, & in creandi ratione & modo ipso Patrem a Filio ut videlicet mediatam ab immediata caussa distinguũt. Alioqui aut numquam Pater per Filium, sed semper Pater & Filius, aut certè vicissim Filius per Patrem mundum creasse ab ipsis diceretur. quod tamen non fit. & si quis diceret, Filium per Patrem mundum creasse, istum pro blasphemo non minùs quàm nos, sine dubio haberent.

Nec verò est hîc locus ullus distinctioni illi, in qua interim principium petitur, divinae, & humanae in Christo naturae. quam distinctionem frustra omnino hoc loco nobis opponit Adversarius, ut testimonia sacra a nobis prolata eludat, ex quibus apertè colligitur, hoc ipsum quòd Pater per Filium spiritum sanctum

tum mittat, non semper fuisse, neque ex ipsius Filii natura pendere. Nam si ex sua divina natura hoc perpetuò habuit Filius, quid attinebat, ipsum secundum humanam naturam vel Patrem rogare, ut eum mitteret, vel eum mittendum ab ipso impetrare, atque accipere; idq́ʒ post suam glorificationem & ascensum in cælum? An non hoc ipsum humana ejus natura præsertim iam gloriosa planè reddita a divina, cumqua in una eademq́ʒ persona conjuncta erat, necessariò trahebat, aut saltem divina ista natura pro suo arbitratu cum humana communicare poterat? Ridiculum igitur est, existimare, Filium ab alia persona petere, aut accipere, quod in sua ipsius persona habuerit, & toti sibi quandocumque & quomodocumque libuißet impertire potuerit. Ex quo non solum in spiritu sancto a Patre accipiendo & mittendo hoc divinæ & humanæ naturæ distinctionis commentum inane retegitur; sed etiam in plerisq́ʒ aliis, ex quibus alioqui perspicuum est, Filiū ex natura sua non ea omnia habere quæ Pater habet, eoq́ʒ longè inferiorem esse. Si vel unum locum Adversarius attulisset, ubi Filius ita mittere spiritum sanctum diceretur, ut non eum accepisse & impetrasse, sed a seipso habuisse constaret, permittendum illi eßet, ut aliis in locis ad distinctionem istam confugeret humanæ & divinæ naturæ, quantumvis eam nos negemus, deq́ʒ ea inter nos & ipsum controversia sit. sed nihil tale protulit. Tantummodo eorum locorum & hîc, & in defensione Assert: 6. meminit, in quibus Pater in nomine Filii, & Filius a Patre mittere spi-

re spiritum sanctum dicitur. quæ utraque locutio ostendit potiùs, præsertim verò posterior, de qua ante dictum est, Filium non aliter spiritum sanctum mittere, quàm a Patre acceptum. Prior sanè apertè docet, Patrem per filiū mittere, ita ut ipse Filius, quem videlicet Pater hoc honore dignari velit, mittere dici possit. Auctorem enim & principem huius spiritus sancti missionis facit Christus ubique Deum patrem suum; utpote a quo solo, tamquam fonte suo, vis ista atque efficacia emanet, & a quo ea petenda sit. sed interim tamen non sine sua ipsius opera ex eiusdem Dei Patris voluntate, qui ipsum summa gloria afficere decreverat, spiritum sanctum datum iri significat.

6. In Aßertione non fuerat citatus nisi ver:14. cap:16. evang: Ioh: ad probandum, quòd spiritus sanctus de eo, quod filii est, accipiat. id quod per se nulla ratione ostendere potest, spiritum sanctum æterna processione, tamquam ab uno principio, non minùs a Filio, quàm a Patre, procedere. (nam hoc illud erat, quod demōstrare Assertionis scriptor voluerat) quandoquidem, Spiritum sanctum de eo, quod filii est, accipere, aliud nihil significat, quàm ea, quæ nunciat, & docet, ad filium pertinere. Inquit enim ibi Christus, de meo accipiet, & annunciabit vobis. Atque ibidem dixit, se ob hanc ipsam caussam ab eo glorificatum iri. Vnde præterea constat, potuisse acceptionem istam ab ipsis Christi discipulis apertè intelligi, & animadverti, cum spiritus sanctus illis missus fuisset. quomodo enim alioqui Christus ex acceptione

ista glorificatus esset? Verùm quis, spiritu sancto misso, apertè intellexit, aut animadvertit, vel intelligere aut animadvertere potuit, illum, tamquam ab uno principio, non minùs a Filio, quam a Patre æterna processione procedere? Adde, quòd verbum futuri temporis Accipiet satis indicat, ad nullam processionem æternam eoq; perennem, ut ipsius acceptionis caußam, acceptionem istam per se referri posse. Itaque, ut ad propositum revertamur, poteramus nos in Animadversione nostra jure optimo simpliciter negare, locum in Assert: citatum quidquam ad rem facere. Vt tamen veritas magis elucerет, illorum etiam Christi verborum nostra sponte mentionem fecimus, quæ cum loco isto coniuncta sunt, & videntur assertionem probabilem reddere. in quibus videlicet caussa exponitur, cur Christus dixisset, spiritum sanctum de suo accepturum. Non est igitur, cur Adversarius nobis obiiciat, quòd locum istum, ut alios, non excutiamus, sed attingamus; quasi is in Aßert. citatus fuisset. sed est potiùs, cur sinceritatem & ingenuitatem animi nostri agnoscat. Quamquam quid excußione alia, præsertim in tam brevi scripto, indigebat locus iste, cum dixerimus, Christum idcirco affirmasse, omnia quæcumque Pater haberet sua esse, quod Pater cum ipso potestatem & gloriam suam communicasset? Adversarii partes erant, ostendere, rationem istam vel falsam, vel nobis inutilem esse; non autē id carpere, quod jurè commendari poterat.

Caput XX.

Decimasexta Assertio collegii Posnaniensis de trino & uno Deo nihil est aliud, quàm enumeratio potiorum argumentorum (ut quidem Assertionum scriptor existimavit) quibus nostri homines trinum illum Deum hominum curiosorum audaciâ confictum esse, docere solent. In qua enumeratione nos quadam reprehendimus, nullis allatis divinis testimoniis; quippe quibus nullus locus esset, cum tantùm de eo ageretur, Quid nos diceremus, quidvé, ut ab Adversariis dictum, impugnaremus. Et tamen notat Assertionum defensor, nullas à nobis hic tractari scripturas; quasi illis tractandis esset locus. Alios autem ventos nostros, licèt arrogantiam & impietatē spirantes, se hîc non curare ait. Itaque nobis per Adversarium non licet, qualia sint argumenta nostra exponere, nisi arrogantes & impii haberi velimus. Iam verò primum argumentum, quod nobis in Assertione ista tribuitur, est, quòd nomina Essentiæ & Trinitatis in sacris litteris non extent; idq; sequente id est decimaseptima Aßertione refutari instituitur. Hoc non ut solidum aliquod argumentum ad Adversarios refellendos, sed ut indicium quoddam falsæ ipsorum sententiæ, a nostris aliquando commemoratum fuisse, diximus in 1. Animadver: 16. Assertionis. Quia tamen in ejus refutatione objectum nobis fuerat, quòd hîc, ut pote verbosi, verba consectaremur, respondimus, immo in Assertionibus ipsis hoc maximè fieri. quippe cum in 16. Assertione nos blasphemaşe di-

re dicti fuißemus, propterea quòd tripersonatum Deum ab Adversariis induci diceremus, & sic nomen ipsum Tripersonati Dei enunciaremus; & tamen interim ipsæ Assertiones, Deum trinum personis esse dicerent, quod nihil aliud est, quàm Deum tripersonatum facere, & sic eam rem probarent, atque inducerent, a cujus vocabulo tantopere horrerent. Deinde, quia ad idem nobis tributum argumentum refutandum dictum fuerat, nomen Eßentiæ ex eo duci, quòd Deus vocetur Qui est, sive Qui erit, respondimus, ex verbo Erit (sic enim ut Assertio ipsa fatetur in hebræo legitur) non posse colligi essentiam; cum id verbum sit futuri temporis, nomen autem Essentiæ aliquid, quod jam sit, vel significet, vel certè perpetuò indicet. Additum fuerat in eadem decimaseptima Assert: idem Essentiæ nomen duci ex verbis istis in Apoc: qui est, & qui erat, & qui venturus est. *Hîc diximus, verba ista ad solum patrem referri, qui ea appellatione a septem illis spiritibus, & a Iesu Christo distingueretur. Postremò ibidem ad Trinitatis nomen stabiliendum citatus fuerat locus ille apud Iohannem* Tres sunt, qui testimonium dant in cælo. *Vbi nos affirmavimus, locum istum esse planè controversum; quippe qui in antiquieribus codicibus seu græcis sive latinis non legeretur, nec à Syriaco interprete agnosceretur. & monuimus, ut ea legerentur, quæ in eum locum annotassent ipsi theologi Lovanienses. Sed præterea addidimus, testimonium istud nullas vires habere posse ad Trinitatem in Deo nominandam, nisi illa verba quæ sequuntur,* & hi

Exo. 3. 14.

Apoc. 1. 4.

1. Ioh. 5. 7.

tres unum sunt, *ad essentiæ unitatem referri debeant. quod non ita esse, ex aliis sequentibus pateret. Ad hæc nostra refellenda Adversarius pag: 105, 106, & 107. ad hunc modum scribit.*

Adversarii dicta.

1. *Dicit, quemque hominũ naturaliter suam personam habere; & tamen neminem, nisi irrisorem humanæ dignitatis, homines Unipersonatos appellare. Unde vult intelligi, Deum, licèt in tribus personis consistentem, non posse Tripersonatum sine blasphemia appellari.*

2. *Affirmat, ignorantiam nostram admodum crassam id olere, quòd existimamus, tempora apud Deum labi & succedere, & propterea ex verbo* Erit *nomen ejus essentiæ colligi posse nolimus.*

3. *Ait, nos malè conjicere, in illis verbis Apocalypsis, Patrem tantum significari, ob id, quòd postea salutentur fideles etiam a Iesu Christo. Id enim factum esse ad exprimendam naturam humanam Filii, cujus naturæ meritum ibi explicatur. Deinde monet, alia in eo cap: eandem Christi cum Patre divinitatem ostendere.*

4. *Asserit, verba illa,* Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, *nusquam abesse; idq; testimonio eorundem Lovaniensium theologorum; quorum verba recitat, quæ annotarunt ad caput illud 5. primæ epist: Ioh: ver: 8. ex quibus tantùm colligitur, quòd in seq: illis verbis,* & hi tres unum sunt, *quædam exem-*

plaria varient. Addit autem, Rob: Stephanum, qui in editione sua, præter Complutense castigatissimum exemplar, vetustissimo Italico, & octo ex regia bibliotheca usus est, aliis undique corrogatis nusquam hæc verba deesse meminisse; idemq; videri posse in illo apparatu regiæ editionis apud Plantinum. concludens tandem illud esse integrum & indubitatum Dei verbum, quod Ecclesia catholica approbet; quæ non in membranis tantùm scriptum, sed ab Apostolis traditum verbum habet; quod longè securiùs in usu orthodoxæ religionis conservatur, & semper ad posteros transmittitur, *per quod de omnibus controversiis judicat. Ad cujus Ecclesiæ spiritum pertinere ait, docere, quam vim habeat Vnum in verbis illis,* & hi tres unum sunt, *non autem id muneris nostri esse.*

Responsiones.

1. *Omnis homo naturaliter suum caput habet. nec tamen quisquam est, qui homines Vnicipites appellet. At verò si vel hominis, vel alterius animalis monstrum aliquod tribus cum capitibus natum fuerit, aut animal aliquod naturaliter tria habens capita inveniatur, aut inveniri fingatur, certè nemo erit, qui triceps illud nominare dubitet, ut Cerberum Poëta nominant. Hinc etiam Ianus biceps seu bifrons ab iisdem dictus est; quippe qui duo capita, cum alii unum tantùm habeant, habuisse fuerit dictus. Talia enim nomina non rerum consuetarum sed sive ejusdem generis, sive alterius ratione insolentium*

lentium causâ, inventa sunt. Nam *neque bimanus ullus homo dicitur, quamvis duas manus habeat. Briareus tamen, & Gyges; qui centum manus uterque habuisse sunt ficti, Centimani sunt appellati. Atque, ut alio exemplo ad rem nostram accomodatiore utamur,* Nemo *inter homines, licèt unum corpus habentes, Vnicorpor appellatur. Atqui* Geryon, *qui tria corpora habere dictus est, Tricorpor aliquando a Poëtis vocatus fuit. nempe quia hoc insolens, illud verò consuetum est. Cum igitur planè insolens sit, ut quisquam naturaliter tres personas habeat, unam autem unusquisque habere comperiatur, meritò si Deus tres ipse tamen naturaliter personas habet, Tripersonatus sine ulla irrisione dici potest; quamvis homines Vnipersonati non dicantur. Adde, quòd si quis nihilominus homines Vnipersonatos vocaret, ineptè quidem omnino loqueretur, propterea quòd non homines tantùm, sed quidquid personam habet, unam tantum & habet, & ut habeat, necesse est, non tamen hoc ad humanam dignitatem irridendam ullo modo pertineret.*

2. *Si apud Deum tempora nec labuntur, nec succedunt, Ergo, cum quidpiam de ipso Deo futuro tempore enunciatur, nequaquam ad ipsum Deum id referendum est, præsertim verò ad ejus essentiam. Sed est intelligendum nostri respectu, & propter effecta sive operationes quasdam divinas id dictum esse. Quamobrem, cum Deus apud Mosem ait,* Ero,
Exod. 3. 14. qui ero, & Sic dices filiis Israël, Ero misit me ad vos, *non est existimandum, eum de essentia sua loqui*

loqui, idquod etiam alioqui parum aut nihil ad rem pertineret. sed de effectis, quæ mox ab ipso profectura erant; in quibus se erga populum illum talem ostenderet, qualem se patribus illorum Abrahamo, Isaaco, & Iacobo fore promiserat. quod & locus ipse per se, si sequentia verba legantur, planissimum facit. Nam hinc quoque Deus nomine appellatur, quod a verbo Esse *ductum est, & quia apud Hebræos quatuor litteris hoc modo* יהוה *scribitur Tetragrammaton græco vocabulo dicitur. Hæc enim Dei appellatio docet, illum eum semper fore, quem se futurum profitetur, sive illum esse consistentem, constantem, firmum & veracem in promissis suis quemadmodum apertè satis intelligitur ex eo, quod ipse de hoc suo nomine dicit haud multò inferiùs, id est* Exo: *cap: 6. ver: 3. Ubi Hebræi & Christiani complures viri doctißimi hoc idem annotarunt. id quod abunde confirmatur ex iis, quæ ibidem statim sequuntur, & cur Deus se eo nomine id est Iehovam appellet, demonstrant, ver: 6, 7, & 8. præter innumerabilia alia testimonia veteris testamenti, ex quibus similiter hanc vim hujus nominis quisque deprehendere potest.*

Quinetiam certum est, tunc hoc nomen sibi Deum indidisse, cum superiora illa verba ad Mosem dixit. Interrogatus enim ab illo, quid respondere deberet populo, si ipsum rogarent, quodnam esset nomen Dei patrum suorum, a quo missus fuißet, respondit, Ero, qui ero, *&,* Sic dices filiis Israël, Ero misit me ad vos. *Quid enim aliud est* יהוה *quàm Erit, tertia persona singularis futuri temporis*

a verbo הוה, *quod significat Fuit? Nam ut G. Genebrardi hominis & valde docti, & inter catholicos (quos vocant) adversarios nostros præcipui verbis utamur*, Deus quia loquebatur, prima persona usus est, Moses, cùm rem ad Pharaonem, populumque deferret, mentem quidem retinuit, verbum autem per tertiam expressit. Quid ita? Quoniam domini ut absentis memoriam faciebat, quod omnibus aliena mandata referentibus perquàm familiare est. Cum igitur Deus loquitur אהיה peculiare illi nomen est, cum de Deo alter יהוה aut יהיה Iehvé aut Iihié. Nihil enim interest, utrum dicas, cùm præsertim הוה, & היה, à quibus hæc futura creantur, idem valeant, nisi quòd hîc vox יהוה Iehvé εὐφωνίας ἕνεκα usitata est. *Hactenus Genebrardus. quem, cum hæc viderit, & originem nominis* יהוה *ipsius Dei verbis expressam probè animadverterit, mirum est ejus significationem, quam, ut diximus, locus ipse satis apertè docet, non rectè animadvertisse, & ad ipsam Dei essentiam, sive essendi (sic enim loquendum est) modum & rationem, non autem ad constantiam & firmitatem in promissis, sive ad id, quòd existere & esse faciat, quæ promittit, nomen istud retulisse. Aut Augustino, & aliis multis, qui ipsum Augustinum vel antecesserunt, vel secuti sunt, condonari aliquo modo potest, si locum istum & consequenter nomen* יהוה *ad ipsam Dei essentiam retulerunt. Non enim*

Lib. 1. de Trinitate.

nim Ero, sed Sum, legendum esse existimarunt. Sed qui, ut Genebrardus, & Assertionum scriptor, Ero legendum esse concedunt, isti nihil habent, quo suum errorem excusare possint. Ioh: quidem Brentius, qui alioqui in disputatione de essentia Dei cum Assertionibus istis prorsus facit, tantùm abest, ut ex loco illo quidquam de Dei essentia colligi velit, ut potiùs per ipsum ab ea scrutanda nos retrahi affirmet. Ejus verba quadam de multis, quæ in hanc sententiam locum istum explanans scripsit, recitare non gravabimur. Nam cum *(inquit)* Deus suprà in promissione sua dixerit ad Mosen: Ero tecum. Et iterum: Ero qui ero, occcasione ex illa promissione accepta, assumit sibi in publicum nomen vocabulum Iehova, quod est tertia persona futuri temporis ab הוה, & significat, si exponas, Erit, quemadmodum paulò antè ostendimus. Assumit autem hoc nomen, non ut vocet nos ad perscutandam imperve stigabilem essentiam suam, sed potiùs ut avocet nos ab inquisitione arcanæ suæ essentiæ, & deducat nos ad cognoscendũ verbum & promissiones suas, ut quotiescunque hoc nomen Dei Iehova vel legimus vel audimus, admoneamur Deum ejusmodi Deum esse, qui non velit, ut scrutemur occultam essentiam suam, sed ut inquiramus manifestam voluntatem ipsius in verbo & promissionibus ejus, qui & tantæ tamque firmæ sit veritatis, ut quod promisit, minimè eva-

nescat, sed certissimè Erit, ut meritò hoc nomine Iehova, hoc est Erit, vocetur. *Hæc Brentius. Vide autem quid in locum Exo: 6. scripserit Franciscus Vatablus, Paulus Fagius, & auctores annotationum in magnis bibliis Rob: Stephani. Ex his enim nominis Iehovæ eam significationem esse, quam diximus, & Brentius contendit, facilè intelliges, & ob eam caussam, quòd Deus vocetur Qui erit, ad ipsius Dei essentiam designandam nihil pertinere, cognosces.*

3. *Petit quodammodo principium Adversarius, dum non solùm duas adeò distinctas in Christo naturas ponit, ut perinde atque si duæ in Christo personæ essent his separatim eodem in loco septem illas Asiæ ecclesias ab eo salutare Iohannes potuerit; verùm etiam ipsum Iesum Christum iis verbis comprehendi vult, in quibus nominatus non est, quamvis mox in aliis, quæ sequuntur, atque eadem de re agunt, disertè nominatus fuerit. Aretas in locum istum Apocalypsis scribens, quamvis velit,* Qui est *referri ad Patrem,* Qui erat, *ad Filium, &* Qui venturus *est, seu* Qui venit, *ad spiritum sanctum; tamen fatetur ad ipsum Patrem omnia posse referri;* ut qui *(inquit)* in seipso contineat omnium, quæ sunt, originem, & media, & fines. *Ex quibus apparet, quantopere homo doctus, idem Trinitarius ab Adversarii interpretatione diversè eum locum acceperit. Ad Patrem porrò ipsum omnino locum referendum esse, senserunt inter eos, qui nostra ætate eum librum explanandum susceperunt homines Trinitarii*

[-]ditarii Henricus Bullingerus, Alfonsus Conradus, & Petrus Artopœus. & Trinitatis personas in salutatione illa distingui dixerunt. Vt scilicet primis verbis, ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est, Pater significetur; sequentibus verò, a septem spiritibus, &c. spiritus sanctus; postremis autem, a Iesu Christo, &c. ipse Dei filius. Nec sanè arbitramur, Adversarium facilè inventurum ex suis doctum aliquem scriptorem, qui prima verba illa promiscuè (nam Aretas, ut diximus, singulis singula eorum membra distinctè applicat) ad Patrem, Filium, & spiritum sanctum simul referenda dicat. Atqui nisi id fiat, aut saltem membrum illud, Qui est, ad omnes tres referatur, testimonium hoc ad Essentiæ nomen toti Trinitati conveniens confirmandum prorsus inutile fuerit. Neque enim alioqui id ex aliis duobus membris, Qui erat, & Qui venturus est, colligi potest; cum ea non præsens, ut hic opus est, sed vel præteritum, vel futurum tempus significent. ne quidquam dicamus de verbo Venturus est sive ἐρχόμενος, quod essendi significationem per se non habet, unde Essentiæ nomen duci possit. Nec verò hæc dicimus, quasi Essentiæ Dei nomen refugiamus, quod & in ipsis Animadversionibus monuimus, & supra cap: 3. partic: 1. confirmavimus; sed ut Animadversiones nostras ab Adversarii impugnationibus tueremur, & interim verum sensum quorundam scripturæ locorum aperire tentemus. Cæterùm, quod Adversarius ait, alia in eo primo cap: Apoc: eandem Christi cum Patre divinitatem ostendere, quasi valuerit

luerit dicere, etiamsi in verbis illis, Qui est, & qui erat, & qui venturus est, *Christus comprehensus non fuisset, tamen, cum postea ibidem appareat, eum eandem cum Patre divinitatem habere, concludendum esse, quidquid de Patre ibi dicitur, Christo quoque accommodandum esse. quòd hoc igitur Adversarius ait, Primùm ostendit, se vim suæ ipsius ratiocinationis nequaquam percipere. Ea enim satis habet si Christus ejusdē Patre divinitatis sit ubicumque & quomodocumque tandem illud probetur; nec ullo modo requirit, ut id ex nostro loco, vel capite, vel etiam libro demonstretur. Deinde, cum verba ejusdem cap: non proferat, ex quibus ista eadem Christi, & Patris divinitas colligatur, nihil agit. Suprà alicubi ex cap: 2. verba illa protulit,* Ego sum primus & novissimus, *quæ eadem habentur cap: 1. sed ad illa responsum est a nobis cap: 4. parte 3. partic: 3. Certè non ita eandem Christi, & Patris divinitatem esse, ut per omnia sit æqualis, & non minus essentialis in Christo, quàm in Patre, quemadmodū in Adversarii raciotinatione intelligere necesse est, in ipso primo capite declarat non modò, quòd Iesus Christus, ut dictum fuit, ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, qua appellatione Pater sine dubio significatur, manifestè distinguitur; sed etiam, quòd in ipso initio dicitur Deus, nempe Pater, dedisse Iesu Christo revelationem illam. ut alia ejusdem capitis verba & sententias omittamus, ex quibus idem intelligi potest.*

4. *Quid dices lector de hac seu fraude seu supina negligentia Adversarii nostri? An non vel hinc*

conji-

conjicies injustitiam caussæ quam defendit? Quæritur, quid Lovanienses theologi annotaverint in eum locum, qui in vulgatis codicibus apud Iohannem epist: 1. cap: 5. ad hunc modum legitur, Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, verbum, & spiritus sanctus; & hi tres unum sunt. *quæ verba scripta sunt versu 7. Adversarius autem annotationem Lovaniensium recitat, quam ipsemet fatetur ad verba pertinere, quæ scripta sunt ver: 8. iis prætermissis quæ proximè annotaverant, ad ver. 7, & 8. simul pertinentia; ex quibus constat, verum esse id, quod nos in Animadversionibus de isto Iohannis loco dixeramus. Nam cum prædicti theologi priùs in margine ipsius contextus indicassent, in quinq; manu scriptis exemplaribus latinis, & in Syriacis codibus hæc omnia verba deesse,* in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus; & hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testimonium dant, *ac simul quærendas suas notationes monuissent, quæ ad libri finem sunt additæ, Deinde in ipsis notationibus sic ad verbum scripserunt;* Codicibus Syris, illisque Latinis, non pauca Græcorum exemplaria consentiunt. Antiquum etiam correctorium quod M. N. Hunnæus contribuit, deesse hæc ipsa libris Græcis & antiquis Latinis, annotat. His & multi veterum Patrum suffragantur. Inter Latinos Augustinus lib: 3. contra Maximinum cap: 12. Leo epist: 10, cap: 5. Beda hanc enarrans scripturam; Inter

Græ-

Græcos, Cyrillus lib: 14. theſauri cap: 5. Oecumenius in hunc ſcribens locum. Et horum tum auctorum, tum codicum plerique etiam, *τὸ in terra*, auferunt.

Paucula quædam auctoris deſiderantur; Reliqua prorſus auctor non abſolvit.

Index rerum, quæ in hoc libro continentur.

A.

Articulus

B.

C.

Gg 2

Deus

Lactan-

Principii

Principii

R.

S.

non

T.

Tertul-

V.

Index locorum S. Scripturæ, qui in hoc libro vel toti explicantur, vel aliqua in parte illustrantur.

Genes:

Cap:	*Vers:*	*pag.*
1	3	107.
8	1, 2.	302 & seqq.
	13	304.
	33	ibid.
9	13, 14	304.
	21, 22	305.
10	13	132.
19	28	109.
15	7	131 & seqq.
19	9	333, 334.
31	3	291.

Exod:

[illegible]	14	275,276.451,454. & seqq.
[illegible]	8	459.

Deuter:

6	4	378.
6	6	161, 162.

2. Paralip:

6	30	155.158.

Iob.

14	4	125, 126.

Psalmi.

2	7	227. 231, & seqq.
		16 10

Iohann

Ephes:

Errata quædam graviora æquus lector sic corriget.

Pag: 3. lin: 7. post, *tribuitur,* comma ponendum. Ibidem in margine, lege Matth: 7. v. 15.

Pag: 7. lin: 4. *in ipsis divinis litteris non expressum,*

Pag: 19. lin: 11. Heb: 5. v. 7.

Pag: 33. lin: 8. *Animadversores*

Pag: 43. 22. *Adversariis*

Pag: 47. 19. *dogmatis*

Pag: 48. 26. *seu Subsistentia*

Pag: 76. 6. περί. Ibidem in margine deest locus e regione versus undecimi Ioh: 19. v. 28.

Pag: 81. v. 25. *Defectum.*

Pag: 109. in margine, pro *Genesis,* lege *Exodi*

Pag: 113. in margine locus Iacobi 1. v. 18. respondere debet lineæ quartæ a fine.

Pag 132. lin: 24. *Paraphrastes*

Pag: 150. lin 23. *datorem*

Pag: 3, & 4. *creatus*

Pag: 167. 15. pro *ei,* lege *Dei*

Pag: 199. li: penult. pro *ei* lege *Dei.*

Pag: 201. in titulo ad Caput 7. pro, *in assertionem primam,* lege *in assertionem secundam,* & sic deinceps per aliquot pagellas. Ibidem lin: 14, post *Salomon* pone comma.

Pag: 213. lin. 18. *exprobratur*

Pag: 236 in marg: lege, v. 28.

Pag: 303. lin: 24. in ipso initio lineæ, pro 36, repone 33.

Pag: 352. lin: 25. pro *eus,* lege *Deus,* pro *Deos* lege *eos*

Pag: 434. lin: 1. *quibus*

Pag 339. lin. 25. hæt

